



อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

อำมาตย์โท นายจุล วัจนะคุปต์
(หลวงจุลชีพพิชชาธร) ท.ม.,ท.ช.

ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ 6 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2519

กราบขอบพระคุณ

ขอกราบขอบพระคุณทุกท่านที่ได้กรุณาให้เกียรติมาในงานรดน้ำศพ ร่วมบำเพ็ญกุศล เป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมศพ และสละเวลามาเป็นเกียรติในงานพระราชทานเพลิงศพคุณพ่อ

หากมีสิ่งใดขาดตกบกพร่อง การรับรองไม่ทั่วถึง หรือไม่เรียบร้อยด้วยประการใดๆ ก็ตาม ขอได้โปรดประทานอภัยด้วย

เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่คุณพ่อ ลูกหลานจึงได้จัดพิมพ์หนังสือเพื่อเป็นบรรณาการแก่ท่านที่กรุณามาในงานพระราชทานเพลิงศพในวันนี้ โดยได้นำบันทึกของคุณพ่อที่เขียนไว้เมื่อยังมีชีวิตอยู่เรื่องหนึ่ง และ "บทความเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก (พระบิดาแห่งการแพทย์แผนปัจจุบันของไทย)" ซึ่งศาสตราจารย์นายแพทย์สวัสดิ์ แดงสว่าง ได้บรรยายใน "วันมหิดล" คือวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๑๖ เรื่องหนึ่ง ทั้งนี้ก็ด้วยเห็นว่า เมื่อคุณพ่อยังมีชีวิตอยู่เคยได้รับพระมหากรุณาธิคุณและพระเมตตาคุณจากทูลกระหม่อม ฯ พระราชทานทุนส่วนพระองค์ให้ไปศึกษาเพิ่มเติมในต่างประเทศ เคยอยู่ใกล้ชิดพระองค์ท่าน ทั้งขณะที่อยู่ในประเทศและต่างประเทศ คุณพ่อมีความซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณและเทอดทูนทูลกระหม่อม ฯ เป็นอย่างมาก มีความสุขที่จะเล่าถึงเรื่องต่าง ๆ ในอดีตที่เกี่ยวข้องกับทูลกระหม่อม ฯ ให้ลูกหลานฟังเสมอ และได้ขออนุญาตนำเรื่อง "กฎแห่งกรรม" บางเรื่องของคุณ ท. เลียงพิบูลย์ ซึ่งเห็นว่าเป็นเรื่องที่เป็นประโยชน์ชักจูงให้มุ่งกระทำแต่ความดีมาผนวกไว้ด้วย นอกจากนี้ยังได้ขอให้ท่านผู้ใหญ่ผู้เป็นที่เคารพนับถือ ญาติ มิตร ศิษย์ และผู้ร่วมงานของคุณพ่อ ให้ช่วยเขียนคำไว้อาลัย ซึ่งก็ได้รับความกรุณาด้วยดี ลูกและหลานขอกราบขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ด้วย.

ลูก หลาน

๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๙



นายจุล วัจนะคุปต์

ชาตะ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๓๙

มรณะ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๑๗



ราม-วชิราวุธ ป.ร.

ขอให้นามสกุลของ นายทรง ปิตากับ นายร้อยตรี เจิม ประจำกรมทหารบกราบที่ ๑๗ บุตร ตามที่ขอมานั้น ว่า "วัจนะคุปต์" (เขียนเปนอักษรโรมัน ว่า "Vacha-nagupta") อันเปนมงคลนาม

ขอให้สกุลวัจนะคุปต์ มีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงอยู่ในกรุงสยามชั่วกัลปาวสาน ฯ —

พระที่นั่งเวหาสจำรูญ

วันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๖๑

ประวัติ

นายจุล วัจนะคุปต์ *(หลวงจุลชีพพิชชาธร)* เกิดวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๓๙ เวลา ๑๘ นาฬิกาเศษ (ย่ำค่ำเศษ) ตรงกับวันอาทิตย์ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๓ ปีวอก อัฐศก จุลศักราช ๑๒๕๘ ที่ตำบลถนนข้าวสาร อำเภอชนะสงคราม จังหวัดพระนคร เป็นบุตรคนที่ ๓ ของนายทรงและนางสุ่น วัจนะคุปต์ มีพี่น้องทั้งหมดรวม ๖ คน คือ

๑. นายจวง วัจนะคุปต์ ถึงแก่กรรม
๒. นายเจิม วัจนะคุปต์ *(ร.ท. ขุนเฉลิมชาตรี)* ถึงแก่กรรม
๓. นายจุล วัจนะคุปต์ *(อำมาตย์โท หลวงจุลชีพพิชชาธร)*
๔. นายเจือ วัจนะคุปต์ *(รองอำมาตย์เอก หลวงสุนทรานุรักษ์)* ถึงแก่กรรม
๕. ด.ช. แดง วัจนะคุปต์ ถึงแก่กรรมแต่เยาว์วัยยังไม่มีชื่อ
๖. นายบรรจง วัจนะคุปต์ ถึงแก่กรรม

ชีวิตครอบครัว

นายจุล วัจนะคุปต์ ได้ทำการเศกสมรสกับนางสาวกาญจี สุครีวก ธิดาพระดึกดำบรรพ์ประจง *(พระพำนักนัถนิกร – เพิ่ม สุครีวก)* และคุณนายตลับ ดึกดำบรรพ์ประจง เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๖ มีบุตรและธิดารวม ๔ คน คือ

๑. นางกานดา ศรีปราชญ์ สมรสกับนายวิทยา ศรีปราชญ์

๒. นางจุรี นิลกำแหง สมรสกับนายฉอ้อน นิลกำแหง

(สมรสครั้งแรกกับนายเกียรติ ศรีกังวาฬ)

๓. นางจงรัก สวัสดิรณภักดิ์ สมรสกับนายแพทย์ถาวร สวัสดิรณภักดิ์

๔. นายประสิทธิ์ วัจนะคุปต์ สมรสกับ น.ส. ศุภมาศ ช่างเรียน

นอกจากนี้ยังมีธิดากับภรรยาซึ่งเป็นคนอังกฤษ ๑ คน ชื่อ Louie *(เกิด ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๕)* Louie ได้สมรสกับคนอังกฤษ และมีบุตรธิดาด้วยกัน ขณะนี้พำนักอยู่ในประเทศอังกฤษ

นายจุล วัจนะคุปต์ มีหลานตา ๓ คน หลานปู่ ๕ คน และเหลน ๒ คน ดังนี้ คือ

หลานตา

๑. นายจุธน ศรีกังวาฬ

๒. นายปรียรัตน์ สวัสดิรณภักดิ์

๓. ด.ญ. ผกาวรรณ ศรีปราชญ์

หลานปู่

๑. ด.ญ. กนกรัตน์ วัจนะคุปต์

๒. ด.ช. เจริญพร วัจนะคุปต์

๓. ด.ญ. ปัทมาวดี วัจนะคุปต์

๔. ด.ญ. ปรียานุช วัจนะคุปต์

๕. ด.ญ. สุทธิรัตน์ วัจนะคุปต์

เหลน

๑. ด.ญ. ดุษฎี ศรีกังวาฬ

๒. ด.ญ. ช้องมุกข์ ศรีกังวาฬ

การศึกษา ดูงาน และฝึกงาน

๑. ในประเทศ

บิดามารดาย้ายจากฝั่งพระนครมาอยู่ธนบุรี จึงได้เข้าศึกษาวิชาชั้นมูล และประถมตอนต้น ณ โรงเรียนวัดอนงคาราม จังหวัดธนบุรี ต่อมาได้ย้ายไปอยู่กับป้าและยายที่วังกรมหลวงพิษณุโลก จังหวัดพระนคร เข้าเรียนชั้นประถมตอนปลาย ณ โรงเรียนวัดเบญจมบพิตร เป็นเวลาปีเศษ *(สอบไม่ได้ชั้นอะไรเลย เพราะไม่เรียน)* บิดาจึงให้ย้ายกลับมาอยู่จังหวัดธนบุรี และเข้าเรียนชั้นประถมตอนปลาย ณ โรงเรียนสุขุมาลัย *(วัดพิชัยญาติการาม)* สอบประโยคประถมได้ ณ สนามแข่งขันโรงเรียนวัดบพิตร เรียนชั้นมัธยมต่อ ณ โรงเรียนมัธยมมณฑปวัดอนงค์ *(โรงเรียนนี้ถูกรื้อเพื่อสร้างสะพานพระพุทธยอดฟ้า ย้ายไปตั้ง ณ ที่แห่งใหม่เรียกว่าโรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยาในปัจจุบันนี้)* สอบประโยคสามัญได้ ปีพ.ศ. ๒๔๕๕–๒๔๕๗ เรียนต่อ ณ โรงเรียนชั้นอุดมสวนกุหลาบวิทยาลัย *(ต่อมาเปลี่ยนเป็นมัธยมปีที่ ๗ และปีที่ ๘)* พ.ศ. ๒๔๕๗ ชิงทุนเล่าเรียนหลวงพร้อมกับสอบชั้นมัธยมปีที่ ๘ ได้

๒. ต่างประเทศ

ก. ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๕๘–๒๔๖๕ ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๙ ได้เดินทางไปศึกษาต่อ ณ สหรัฐอเมริกา โดยทุนเล่าเรียนหลวงของกระทรวงธรรมการ โดยทางเรือ ผ่านสิงคโปร์ ฮ่องกง มนิลา ญี่ปุ่น ฮอนโน

ลูลูซานฟรานซิสโก ถึงสหรัฐอเมริกาปลายเดือนมิถุนายน เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๕๙ (ค.ศ. ๑๙๑๖) เข้าเรียนใน Wilbraham Academy, Massachusetts, U.S.A. เป็นเวลา ๑ ปี เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๐ สอบไล่ได้ชั้นสูงสุดของโรงเรียน และได้รับประกาศนียบัตรไว้เป็นสำคัญ

เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๖๐ สอบและเข้าศึกษาใน University of Pennsylvania, Penn., U.S.A. สอบไล่ได้ได้รับปริญญา B.A. ในวิชาชีววิทยา *(B.A. Specialized in Biology)* ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๔ รวมเวลาเรียน ๔ ปี

หน้าร้อนระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๖๑ – ๒๔๖๓ ได้มาเรียนวิชาบางวิชาที่ Columbia University ที่นิวยอร์ค และมาพักอยู่ที่เคมบริดชและบอสตันในมลรัฐแมสแซจจูเซทส์บ้าง *(Cambridge & Boston, Mass.)* ได้เที่ยวไปในเมืองต่าง ๆ ในมลรัฐอื่น ๆ รวมทั้งเมืองหลวงวอชิงตัน ดี.ซี. *(Washington D.C.)*

ระหว่างปลายเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๔ ถึงปลายเดือนกันยายนปีเดียวกันได้เข้าฝึกงานเกี่ยวกับวิชาชีววิทยา ณ สถานที่ต่าง ๆ ในมลรัฐแมสแซจจูเซทส์ ส่วนมากฝึกในเมืองบอสตัน เช่นที่ Boston City of Public Health

ระหว่างที่ศึกษาอยู่ในสหรัฐอเมริกาได้รับความอุปการะจากสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร *(ครั้งนั้นยังเป็นสมเด็จ*

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสงขลานครินทร) เป็นอันมาก ปลายเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๖๔ ได้ตามเสด็จพระองค์ท่านไปดูงานและศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษ ถึงกรุงลอนดอน วันที่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ ดูงานที่ Cambridge University และ Oxford University ปลายเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๔ *(ถือวันที่ ๑ เมษายน เป็นวันขึ้นปีใหม่)* เดินทางจากประเทศอังกฤษกลับกรุงเทพ ฯ โดยได้เดินทางท่องเที่ยวไปประเทศต่าง ๆ ในยุโรปหลายประเทศ อาทิ เยอรมนี สวิสเซอร์แลนด์ ฝรั่งเศส และอิตาลี ลงเรือที่อิตาลีมาอเล็กแซนเดรีย ไคโรในประเทศอียิปต์ ลงเรือต่อที่ปอร์ตเสด ถึงโคลัมโบ สิงคโปร์ และกลับถึงกรุงเทพ ฯ เมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ โดยเรือ "วลัย" *(S.S. "Valaya")*

ข. ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๖๙–๒๔๗๑ ขณะรับราชการในกระทรวงเกษตราธิการได้รับพระราชทานทุนของสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร ซึ่งมอบให้กระทรวงเกษตร ฯ ไปศึกษาและดูงานในต่างประเทศ คือ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และประเทศอื่น ๆ ในยุโรป ได้แก่ เยอรมนี เดนมาร์ก และฝรั่งเศส และในระหว่างศึกษาและดูงานในต่างประเทศยังได้รับพระราชทานเงินเดือนเดือนละ ๑๕๐ บาท

ได้ออกเดินทางจากกรุงเทพ ฯ โดยทางรถไฟสายใต้ เมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๙ เพื่อไปลงเรือต่อไปยังสหรัฐอเมริกา *(เกี่ยวกับการเดินทางครั้งนี้ นายจุล วัจนะคุปต์ ได้บันทึกไว้อย่างละเอียด และได้นำมาลงพิมพ์ไว้ในหนังสืออนุสรณ์นี้ด้วยแล้ว)* ถึงกรุงนิวยอร์คเมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๙ *(ถือวันที่ ๑ เมษายน เป็นวันขึ้นปีใหม่)* และ

เดินทางต่อไปเข้าเรียนที่ Massachusetts Institute of Technology, Mass. ประมาณเกือบ ๔ เดือน สำเร็จวิชาบำรุงและรักษาสัตว์น้ำ ต่อจากนั้นก็ได้ไปดูงานเกี่ยวกับการเพาะพันธุ์ปลาและรักษาสัตว์น้ำในรัฐต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกา เช่นที่ U.S.A. Bureau of Fisheries, U.S. National Nursery และที่ Smithsnian Institute และ National Museum ต่อจากนั้นก็เดินทางต่อไปดูงานด้านนี้ที่ประเทศอังกฤษ และประเทศในยุโรป เดินทางจากกรุงลอนดอนเพื่อกลับกรุงเทพ ฯ เมื่อวันที่ ๑๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ และถึงกรุงเทพ ฯ ในวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๑

ยศ

๒๒ ธันวาคม	พ.ศ. ๒๔๖๕	รองอำมาตย์เอก
๘ พฤศจิกายน	พ.ศ. ๒๔๗๓	อำมาตย์โท

บรรดาศักดิ์

๒๒ ธันวาคม	พ.ศ. ๒๔๖๖	หลวงจุลชีพพิชชาธร

ต่อมาได้กราบถวายบังคมลาออกจากบรรดาศักดิ์กลับมาใช้นามสกุลเดิม คือ นายจุล วัจนะคุปต์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๕ สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี

เครื่องราชอิสริยาภรณ์และเหรียญที่ได้รับพระราชทาน

	พ.ศ. ๒๔๖๘	เหรียญบรมราชาภิเศกรัชกาลที่ ๗
๘ พฤศจิกายน	พ.ศ. ๒๔๗๒	เบญจมาภรณ์ช้างเผือก

๑๙ มีนาคม	พ.ศ. ๒๔๗๔	เหรียญเงินฉลองพระนครครบ ๑๕๐ ปี
๒๐ กันยายน	พ.ศ. ๒๔๘๐	ทวีติยาภรณ์มงกุฎสยาม
๑๙ กันยายน	พ.ศ. ๒๔๘๔	เหรียญจักรพรรดิมาลา
๒๐ กันยายน	พ.ศ. ๒๔๘๔	ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก
	พ.ศ. ๒๔๙๓	เหรียญบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๙

ตำแหน่งหน้าที่ราชการ

๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๘	นักเรียนสอนประเภท ส.ช. ๑๐๓๙ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย กระทรวงธรรมการ
๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๙ ถึง พ.ศ. ๒๔๖๔	กระทรวงธรรมการส่งไปศึกษาวิชา ณ ต่างประเทศในงบประมาณแผ่นดิน
๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ถึง พ.ศ. ๒๔๖๘	อาจารย์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย กระทรวงธรรมการ
๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๙	ผู้ช่วยชั้น ๑ กรมรักษาสัตว์น้ำ กระทรวงเกษตราธิการ *(ย้ายจากกระทรวงธรรมการ และส่งไปศึกษาวิชาการประมง และดูงานต่างประเทศ โดยได้รับเงินเดือนครึ่งหนึ่ง ๒๗ พฤศจิกายน ๒๔๗๑ กลับจากต่างประเทศ)*
๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๓	เจ้ากรมรักษาสัตว์น้ำ

๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๗	อธิบดีกรมการประมง
๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๘	เจ้าพนักงานอำนวยการประมง
๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๑	เจ้าพนักงานประมงพิเศษ ให้ดำรงตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญฝ่ายการประมง
๙ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๔	หัวหน้ากรมการประมง
๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๕	อธิบดีกรมการประมง กระทรวงเกษตราธิการ

ราชการพิเศษ

๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ ออกจากกรุงเทพ ฯ ไปราชการต่างประเทศ เพื่อตรวจราชการค้นคว้าในแผนกสัตว์น้ำ และดูวิธีการในแผนกที่กล่าวนั้น ที่ได้จัดทำกันในเรือ *"ดานา"* และสืบสวนกิจการบำรุงพันธุ์สัตว์น้ำ ดูสถานที่ปฏิบัติการในแผนกสัตว์น้ำและเรือสืบสวนในแผนกนี้ของรัฐบาลอินโดจีน ที่ตำบลนาตรัง อินโดจีน เขตแดนฝรั่งเศส นอกเขตแดนพระราชอาณาจักรสยาม วันที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ กลับถึงกรุงเทพ ฯ

๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ เป็นกรรมการศึกษาการเพาะปลูกและชลสมบัติ เพื่อพิจารณาให้ความเห็นแก่สภาเผยแพร่ในกิจการที่เกี่ยวแก่การกสิกรรม การชลประทาน การสืบแสวงหาทดลองในทาง Agricultural Science and Aquatic Resources

๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นกรรมการออกไปพิจารณาสอบสวนปัญหาเรื่องการขับไล่ราษฎรออกจากเขตหวงห้ามบึงบรเพ็ด จังหวัด

นครสวรรค์ ได้เดินทางออกจากกรุงเทพ ฯ เมื่อวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ และกลับถึงกรุงเทพ ฯ เมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๕

๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นประธานกรรมการไปตรวจพื้นภูมิประเทศพิจารณาปัญหาในการบำรุงพันธุ์สัตว์น้ำ หนองหาร จังหวัดสกลนคร ได้เดินทางออกจากกรุงเทพ ฯ เมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ และได้เดินทางกลับถึงกรุงเทพ ฯ เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

๑๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งให้เป็นกรรมการตัดสินการประกวดการฝีมือ พฤกษชาติ สัตว์ นอกจากปลา ในการชุมนุมลูกเสือแห่งชาติครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๗๓

๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งเป็นกรรมการสภาเศรษฐกิจ

๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ ได้รับเลือกเป็นภาคีสมาชิกของราชบัณฑิตยสถาน ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๗๖ มาตรา ๓๘ ทางชีววิทยา สำนักวิทยาศาสตร์

๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๗ ได้เป็นกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยสิทธิจับสัตว์น้ำสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๗ และร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการจดทะเบียนและออกใบอนุญาตสำหรับเรือจับสัตว์น้ำสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๗

๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ เป็นกรรมการข้าราชการพลเรือนสอบแข่งขันส่งนักเรียนไปเรียนต่างประเทศตามความต้องการของกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ประจำ พ.ศ. ๒๔๗๘

๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๙ เป็นกรรมการสอบไล่ผู้สมัครสอบแข่งขันเพื่อรับทุนเล่าเรียนหลวงพุทธศักราช ๒๔๗๙

๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๐ เป็นกรรมการสอบผู้ไปศึกษาวิชาการประมง สัตววิทยา อนินทรียวิทยา มัศยวิทยา เพื่อรับเงินช่วยเหลือของรัฐบาลในการศึกษาวิชา ณ ต่างประเทศ ประจำ พ.ศ. ๒๔๘๐

๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๑ เป็นกรรมการพิจารณาพระราชบัญญัติที่ดิน

๒๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๑ เป็นกรรมการสอบวิชาชีววิทยา และกรรมการสอบวิชาพันธุ์สัตว์น้ำในสยาม และการควบคุมการประมงในสยาม ตามแจ้งความคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน เรื่องตั้งกรรมการสอบผู้สมัครสอบแข่งขัน เพื่อรับเงินช่วยเหลือของรัฐบาลในการศึกษาวิชา ณ ต่างประเทศ ตามความต้องการของกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ประจำ พ.ศ. ๒๔๘๑

๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๓ เป็นกรรมการอำนวยการอุตสาหกรรมการประมง

๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นกรรมการอำนวยการส่งเสริมการปลูกผักและการเลี้ยงสัตว์ให้ได้ผลในทางปฏิบัติยิ่งขึ้น

๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๕ เป็นกรรมการส่งเสริมอุตสาหกรรมสัตว์น้ำ

๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๕ ราชบัณฑิตในวิชาวิทยาสาครชีวภาพ

นายจุล วัจนะคุปต์ ได้กราบถวายบังคมลาออกจากราชการเมื่ออายุเพียง ๔๕ ปี ๑๑ เดือน ๑๗ วัน เพื่อไปทำงานเป็นผู้จัดการบริษัทประมงไทย จำกัด เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๖ รวมรับราชการ ๒๘ ปี ได้รับพระราชทานบำนาญเดือนละ ๓๐๓ บาท ๓๓ สตางค์ และได้รับเงินเดือนทางบริษัทประมงไทย จำกัด อีกเดือนละ ๕๐๐ บาท เป็นผู้จัดการบริษัทประมงไทย จำกัด ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๔ นับแต่มีการจัดตั้งบริษัทขึ้น และได้ลาออกจากบริษัทประมงไทย จำกัด เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๙

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๓ ถึง ๒๔๙๔ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นสมาชิกวุฒิสภา

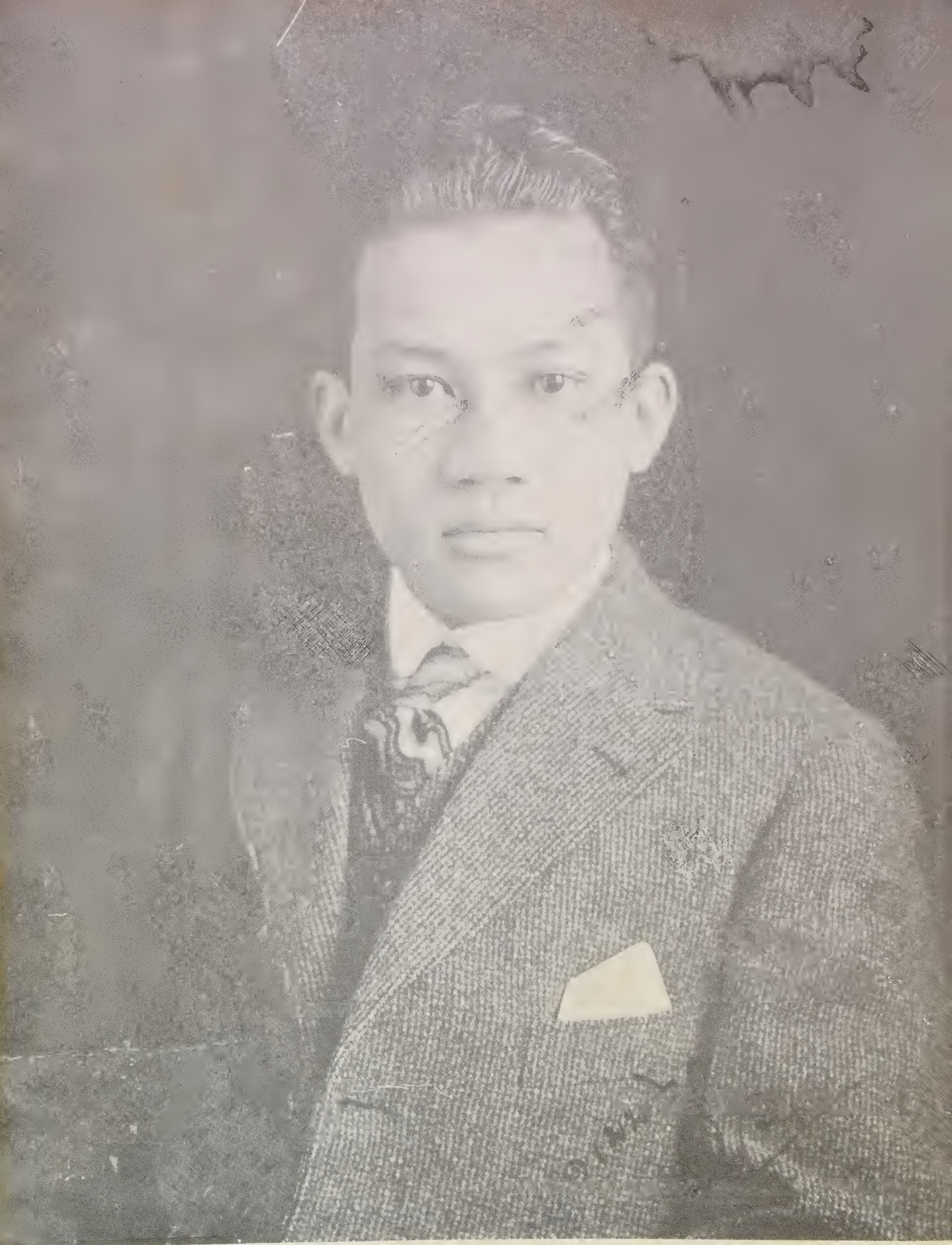
ในระยะหลังเป็นกรรมการบริษัทสามัคคีประกันภัย จำกัด จนถึงแก่กรรม

นายจุล วัจนะคุปต์ แม้ว่าจะเป็นคนรูปร่างเล็ก แต่ก็แข็งแรง เมื่อศึกษาในสหรัฐอเมริกา เป็นนักฟุตบอลและนักยิมนาสติคของมหาวิทยาลัยเพ็นซิลวาเนีย หลังจากลาออกจากราชการแล้วก็ไม่เคยหยุดพักจากการทำงาน มีความอดทน ชอบทำงานบ้านที่หนักๆ อยู่ตลอดเวลา แต่ก็ไม่เคยเจ็บป่วยที่รุนแรงถึงขนาดเข้าโรงพยาบาล เป็นผู้มีสุขภาพอนามัยดีมาโดยสม่ำเสมอ มาในระยะหลังคือ หลังวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ เพียง ๘ วัน ด้วยความกังวลในเหตุการณ์ที่วุ่นวายของบ้านเมือง ประกอบกับ

การทำงานบ้านที่หนักเกินกว่ากำลังร่างกายจะทนทานได้ จึงมีอาการวิงเวียนเป็นลม ลูก ๆ ได้พาไปโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ แต่พอไปถึงก็หายจากอาการวิงเวียน จึงถือโอกาสเข้าเช็คร่างกายอยู่โรงพยาบาล ๒–๓ วัน ผลการเช็คร่างกายปรากฏว่ามีความดันโลหิตสูง แล้วก็รับการรักษาโดยไปให้นายแพทย์เช็คร่างกายและรับประทานยาตามที่นายแพทย์สั่งอย่างเคร่งครัดตลอดมา มีอย่างเดียวที่มิได้ปฏิบัติตามคือ การทำงานหนัก ๆ ซึ่งนายแพทย์ห้าม ตลอดระยะเวลาที่รักษาโรคความดันโลหิตสูงก็ยังดูแข็งแรง จนกระทั่งเมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๗ ฝนตกหนักมีพายุแรงทำให้ต้นไม้ในบริเวณบ้านหัก เกรงว่ารถของลูก ๆ จะแล่นเข้าบ้านไม่สะดวก จึงลงมือตัดกิ่งไม้ด้วยกรรไกรตัดหญ้าด้วยตนเองท่ามกลางสายฝน ทำให้กล้ามเนื้ออักเสบเป็นไข้อยู่ ๓ วัน ในวันจันทร์ที่ ๔ พฤศจิกายน ก็หาย และออกเดินไปไหนมาไหนได้อย่างปกติ แต่ในเย็นวันอังคารนายแพทย์ถาวรซึ่งเป็นบุตรเขยตรวจพบว่าหัวใจเต้นไม่ปกติ จึงแนะนำให้ไปตรวจหัวใจด้วยเครื่องที่โรงพยาบาล เช้าวันพุธที่ ๖ พฤศจิกายน จึงไปตรวจหัวใจที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ปรากฏว่ามีอาการผิดปกติที่กล้ามเนื้อหัวใจต้องเข้าอยู่ในห้องฉุกเฉิน เมื่อนอนอยู่ในห้องฉุกเฉินได้ ๑ คืน ก็ได้ขออนุญาตหมอออกจากห้องฉุกเฉินมาอยู่ห้องพิเศษ เพราะอยู่ในห้องนั้นนอนไม่หลับ มีความวิตกกังวลที่ไม่มีโอกาสได้พบลูกหลาน คืนต่อมาคือวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๗ จึงได้รับอนุญาตให้ย้ายเข้าห้องพิเศษ และในคืนวันนั้นจนรุ่งเช้าวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๑๗ นายจุล วัจนะคุปต์ ก็มิได้ตื่นขึ้นมาอีกเลย และเชื่อว่าคงจะถึงแก่กรรมเช้ามืดวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๑๗ นั้นเอง สิริรวมอายุได้ ๗๘ ปี ๗ เดือน.



วัยหนุ่ม



เมื่อศึกษา ณ สหรัฐอเมริกา

พ.ศ. ๒๔๖๐

คำไว้อาลัย

นายจุล วัจนะคุปต์

บุตรสาวของนายจุล วัจนะคุปต์ ขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัยบิดาผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ข้าพเจ้ารู้จักชอบพอกับนายจุล วัจนะคุปต์ เป็นเวลากว่า ๔๐ ปี ยินดีจะสนองความประสงค์ นายจุล วัจนะคุปต์ ได้ศึกษาที่โรงเรียนสวนกุหลาบ สอบไล่ชั้นมัธยมพิเศษได้คะแนนดี ได้ทุนของกระทรวงธรรมการ ไปศึกษาเรื่องชีววิทยาที่สหรัฐอเมริกา ก็สอบไล่ได้ดี กลับมารับราชการเป็นอาจารย์ ที่โรงเรียนเตรียมแพทย์ ที่จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย สมเด็จพระราชบิดาทรงดำริเห็นว่า การประมงเป็นเรื่องสำคัญ จึงทรงเลือกคนที่จะไปศึกษาในวิชานี้ ทรงเลือกนายจุล วัจนะคุปต์ ให้ไปศึกษาที่สหรัฐอเมริกาอีกครั้งหนึ่ง ก็เรียนสำเร็จมาได้เป็นอย่างดี กลับมารับราชการที่กรมประมง ต่อมาได้เป็นอธิบดีในกรมนี้เป็นเวลานาน ทำประโยชน์ให้แก่กรมนี้เป็นอันมาก

นายจุล วัจนะคุปต์ เป็นเพื่อนที่ดี ติดต่อไปมากับข้าพเจ้าเป็นเวลานาน ข้าพเจ้ามีความเสียใจจริง ๆ ที่ได้ทราบว่า นายจุล วัจนะคุปต์ ถึงแก่กรรมต้องจากไป ไม่มีผู้ใดสามารถจะเหนี่ยวรั้งไว้ได้ ฉะนั้น ในโอกาสที่จะพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ ข้าพเจ้าขอตั้งจิตอธิษฐานอุทิศส่วนกุศลจงเป็นผลดลบันดาลให้วิญญาณอันผ่องใสของ นายจุล วัจนะคุปต์ จงไปสู่สุคติวิสัยในสัมปรายภพ นั้นเทอญ.

(พระยามานวราชเสวี)

บ้านปลอดภัย
ถนนสาธรใต้
กรุงเทพ ฯ

คำไว้อาลัย

คุณหลวงจุลชีพพิชชาธรกับข้าพเจ้าเริ่มรู้จักกันเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ และได้รับราชการอยู่ในกระทรวงเดียวกันประมาณ ๔ ปี ต่อจากนั้นข้าพเจ้าก็ต้องย้ายไปรับราชการที่อื่น แต่เนื่องด้วยความคุ้นเคยและมิตรสัมพันธ์อันดีที่มีต่อกัน จึงได้มีการพบปะติดต่อกันตามโอกาสตลอดมา

คุณหลวงจุลฯ เป็นผู้ที่มีความรู้ดี และความสามารถในทางปฏิบัติดีในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ นอกจากจะมีหน้าที่ควบคุมงานกรมการประมงแล้ว ยังช่วยดูแลร้านผลิตภัณฑ์บางอย่างที่ขาดแคลนของทางราชการด้วย ในทางส่วนตัวเป็นผู้มีความเป็นอยู่ง่ายๆ ไม่ฟุ้งเฟ้อ อัธยาศัยอ่อนโยนเรียบร้อย อารมณ์ดี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ น่าคบหาสมาคม

มรณกรรมของคุณหลวงจุลฯ ยังความเศร้าสลดใจแก่ข้าพเจ้าเป็นอย่างมาก และเป็นการสูญเสียมิตรที่ใกล้ชิดไปผู้หนึ่งด้วยความอาลัย ขอคุณงามความดีและกุศลผลบุญที่บำเพ็ญไว้ด้วยดีแล้วในโลกนี้ จงเป็นปัจจัยส่งเสริมให้ดวงวิญญาณของท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว ได้ประสบสันติสุขตามคติวิสัยในสัมปรายภพด้วยเทอญ.

(มุนี มหาสันทนะ เวชยันตรังสฤษฎ์)

คุณพระของหลาน

ดิฉันไม่เคยเห็นรูปร่างหน้าตาของน้าจุลจริง ๆ เลย จนกระทั่งดิฉันอายุได้ ๑๑–๑๒ ปี เพราะน้าจุลไปเมืองนอกตั้งแต่ดิฉันยังจำความไม่ได้ เมื่อโตขึ้นพอจะรู้เรื่องที่ผู้ใหญ่พูด ก็ได้ยินคำเล่าจากแม่ของดิฉัน *(หม่อมหลวงสมบุญ ผลชีวิน)* ถึงเรื่องน้าจุลให้ฟังอยู่เสมอ แม่เล่าว่าน้าจุลเห็นดิฉันมาตั้งแต่ดิฉันเกิด เพราะน้าจุลเป็นญาติของแม่ บิดามารดาของน้าจุลคือ คุณทรงและคุณสุ่น วัจนะคุปต์ อยู่บ้านใกล้ ๆ กับบ้านของแม่ดิฉันทางฝั่งธนบุรี ตำบลบ้านสมเด็จ น้าจุลจึงมาเล่นหัวอุ้มชูดิฉันมิได้ขาด แม่ยังเล่าด้วยว่า เมื่อดิฉันโตพอจะพูดรู้ภาษา ดิฉันก็เรียกน้าจุลว่า "*คุณพระ ๆ*" ไม่ยอมเรียก "*น้า*" เลย จนกระทั่งน้าจุลไปเรียนที่เมืองนอกครั้งแรก บิดามารดาของน้าจุลไม่มีลูกผู้หญิงท่านจึงขอดิฉันเป็นลูก ดิฉันเรียกท่านทั้งสองว่าพ่อจ๋า แม่จ๋ามาตั้งแต่เล็ก เคยไปอยู่กับท่านเมื่อน้าจุลไปเมืองนอกแล้ว น้าจุลยังมีน้องชายอีก ๒ คน คือ น้าเจือและพี่จง ดิฉันไม่ยอมเรียกพี่จงว่า "*น้า*" เลย คงเป็นด้วยพี่จงตัวเล็กแก่กว่าดิฉันเพียง ๒–๓ ปี จึงเป็นพี่จงเพื่อนเล่นของดิฉันมาตั้งแต่ดิฉันอายุได้ ๒–๓ ปี และก็ไม่ได้เป็น "*น้า*" ของดิฉันจนตลอดชีวิตของพี่จง เพราะพี่จงโตช้าเต็มทีด้วยเป็นคนขี้โรคมาตั้งแต่เล็ก ๆ

เมื่อดิฉันอายุประมาณ ๓ ปีเศษ พ่อของดิฉัน *(พระพิสัณห์พิทยาภูน)* ได้พาแม่และดิฉันพร้อมด้วยน้องชายสุภร ย้ายมาอยู่ฝั่งพระนคร ครั้งแรกอยู่ใกล้ ๆ สะพานดำ แล้วก็มาอยู่ที่สวนมะลิ ถนนวรจักร์ ส่วนพ่อทรงและแม่สุ่นก็ย้ายจากบ้านที่ฝั่งธนบุรีไปอยู่ที่ซอยสะพานสว่างหัวลำโพง ในบ้าน

ญาติของท่านซึ่งปลูกทิ้งไว้ในกรุงเทพ ฯ แต่ตัวเองไปทำมาหากินทำสวนมะพร้าวอยู่ภาคใต้ บ้านซอยสว่างนี้อยู่ตรงข้ามกับโรงเรียนเยนเฮส์เมมโมเรียลเพียงข้ามถนนซอย ๓–๔ ก้าวก็ถึงกัน เมื่อดิฉันเรียนจบโรงเรียนเชลยศักดิ์ข้าง ๆ บ้าน อ่านหนังสือออกแล้ว พ่อทรงและแม่สุ่นก็รับตัวไปอยู่บ้านซอยสว่าง เพื่อเรียนชั้นประถมของโรงเรียนเยนเฮส์ ฯ ที่บ้านนี้ดิฉันอยู่กับพ่อแม่ที่สองอย่างมีความสุข มีน้าเจือซึ่งเป็นหนุ่มรูปหล่อ มีพี่จงตัวเล็กนิดเดียว มีพี่รักเป็นแม่ครัว พี่พิณเป็นพี่เลี้ยงของดิฉัน ทั้งสองคนเป็นสาวโตแล้ว ทุกเย็นวันศุกร์แม่ที่บ้านสวนมะลิจะมารับดิฉันกลับบ้านสวนมะลิแล้ววันอาทิตย์ตอนเย็นก็พามาส่งบ้านซอยสะพานสว่าง นี่เป็นเรื่องที่ดิฉันเล่าถึงว่า ดิฉันได้เข้าไปมีชีวิตเป็นสมาชิกในครอบครัวของน้าจุลอย่างไรบ้างในระหว่างที่น้าจุลยังอยู่เมืองนอกต้องรออีก ๗–๘ ปี จึงจะได้พบน้าจุลจริง ๆ ที่ดิฉันเล่าเรื่องของตัวเอง ของบิดามารดา และน้องของน้าจุลเสียเป็นส่วนใหญ่นี้ก็เพื่อให้น้อง ๆ ลูกของน้าจุล และน้าเจือ ได้ทราบถึงเรื่องคุณปู่คุณย่าของเขาด้วย

ที่บ้านซอยสว่างนี้ ดิฉันจำได้ตามประสาเด็ก ๕–๖ ขวบ ว่าสนุกมากเป็นเรือนไม้ใหญ่กว้าง มีสนามหญ้าเขียว มีกรงนกทำด้วยลวดตาข่ายตั้งอยู่ข้างสนามมีนกในกรงมากมาย นกแก้ว นกกระลิง น่ารักทั้งนั้น กระต่ายหลายตัววิ่งอยู่ในกรงนกด้วย มีคูน้ำข้าง ๆ บ้านซึ่งเป็นสิ่งที่ดิฉันโปรดปรานที่สุดเพราะเหมือนบ้านสวนมะลิ ดิฉันชอบลงไปที่บันไดท่าน้ำลงคู นั่งดูปลาตีนปูเล็กๆ วิ่งไปมาบนชายเลน ที่บ้านยังมีบ่อน้ำสี่เหลี่ยมผืนผ้าปลูกบัววิกตอเรียมีต้นไม้ผล เช่น ขนุน ซึ่งมักออกลูกใต้ดินและบนดิน เวลาขนุนใต้ดินสุกดินแยกเป็นรอยส่งกลิ่นหอมให้ดิฉันและพี่จงช่วยกันขุดเอาลูกขึ้นมา

กินกัน ต้นไม้ดอกหอมๆก็มีมาก เวลาพุทธชาดต้นใหญ่ออกดอก ดิฉันกับพี่จง พี่พิณ ช่วยกันเก็บดอกใส่ขัน พี่พิณร้อยเป็นกระต่ายให้แม่บูชาพระบ้าง เป็นพวงมาลัยบ้าง ตอนค่ำ ๆ ก็นั่งกันตรงเชิงบันไดชั้นล่าง พี่พิณ แม่และพี่จง ช่วยกันถักผมเปียเล็ก ๆ เต็มหัวดิฉันไว้แก้ให้ฟูผูกโบใหญ่ตอนเช้า กลางคืนดิฉันนอนกับแม่ ตื่นขึ้นแม่หรือพี่พิณช่วยอาบน้ำ แต่งตัวให้ รับประทานอาหารเช้าแล้วไม่แม่ก็พ่อจูงมือดิฉันเปิดประตูหน้าบ้าน ข้ามถนน ๓–๔ ก้าว ก็เข้าประตูโรงเรียน แหม่มแมคคลัวร์ (Mrs. Macclure) ครูใหญ่จะยืนอยู่บนบันได บ้านพักของท่านอยู่ใกล้ประตูโรงเรียน ดูเด็ก ๆ วิ่งเข้าโรงเรียนทุกวัน

ดิฉันรักพ่อทรงและแม่สุ่นมากที่สุดในบ้านซอยสว่าง รองลงมาก็พี่จง เพราะเป็นเพื่อนเล่นชั้นดีที่สุด ซึ่งพ่อกับแม่สั่งให้ตามใจดิฉัน น้าเจือเป็นหนุ่มใหญ่ดิฉันไม่ใคร่ได้สนทนาด้วยมากเท่าใด น้าเจือเป็นแต่คนคอยดุพี่จงไม่ให้พาดิฉันไปเล่นใกล้น้ำ ดิฉันไม่ใคร่ซนอย่างอื่นนอกจากชอบเล่นน้ำ ทั้งน้ำคู น้ำคลอง น้ำทะเล กว่าจะโตว่ายน้ำเป็นก็ตกน้ำจมน้ำมากกว่า ๔ ครั้ง แต่ก็รอดตายมาได้ทุกที เมื่อขึ้นประถมปีที่ ๒ นั้น วันหนึ่งตอนเช้าลาครูออกไปห้องเล็ก (ห้องสุขา) แล้วก็เลยไถลลงไปเล่นน้ำ คือ เอาเท้าและมือแกว่งน้ำเล่นในบ่อกลมลึก มีขอบบ่อสูง อยู่หลังตึกเรียนใกล้ ๆ บ้านพักของภารโรงชื่อเจ๊กวิ้ง เล่นไปเล่นมาลื่นตกลงไปในน้ำปีนขึ้นก็ไม่ถนัดเพราะตัวยังเล็กมากและบันไดก็ลื่น เรียกให้คนช่วยก็ไม่มีใครได้ยิน จึงเอามือเกาะบันไดอยู่นานจนต้องร้องไห้ เจ๊กวิ้งซึ่งใจดีแก่เด็ก ๆ ก็ไม่อยู่ในบ้าน เคราะห์ดีที่แหม่มแม็คคลัวร์ออกเดินตรวจรอบ ๆ โรงเรียนในตอนสาย ๆ ทุกวัน ท่านเดินไปบ้านเจ๊กวิ้งจะไปสั่งงาน หูได้ยินเสียงเด็กร้องไห้อยู่ในบ่อน้ำ

จึงชะโงกลงไปดู ตัวท่านใหญ่และแข็งแรงมาก หิ้วมือดิฉันขึ้นจากน้ำ แล้วก็อุ้มขึ้นบันไดมาได้ เอะอะกันอยู่ครู่หนึ่ง ดิฉันก็เห็นพ่อและแม่วิ่งเข้ามา พ่อฉวยตัวอุ้มกลับบ้าน แม่ร้องไห้ใหญ่ วันนั้นได้หยุดเรียน ได้รับประทานขนมส้มสูกลูกไม้มากกว่าเคย แม่เอาด้ายมาผูกข้อมือ ซื้อเข็มขัดเงินเส้นเล็กๆ ทำขวัญ ซ้ำวันรุ่งขึ้นได้หยุดอีกหนึ่งวัน แม่ที่บ้านสวนมะลิมาเยี่ยม ไม่ทราบว่าใครไปบอกให้ทราบ ท่านบอกว่าน่าจะตีดิฉันมาก แม่สุ่นโกรธแม่ของดิฉันใหญ่บอกว่า คุณสมบุญจะมาตีลูกฉันไม่ได้

หลังจากดิฉันตกน้ำและไปโรงเรียนได้ไม่กี่วัน ดิฉันไม่เคยเฉลียวใจเลยว่าจะต้องจากบ้านซอยสว่างไปโดยไม่ได้กลับมาอยู่อีก เช้าวันนั้นดิฉันตื่นนอนขึ้นมาไม่เห็นแม่ เห็นแต่พ่อจูงมือออกมาส่งให้พี่พิณ พี่พิณพาไปอาบน้ำ แต่งตัว ลงไปรับประทานอาหารชั้นล่าง เห็นผู้คนเดินกันพลุกพล่าน แต่ไม่เห็นแม่อยู่ที่ไหน ยังเช้ากว่าธรรมดาแต่พ่อก็มาจูงดิฉันไปประตูบ้านจะส่งเข้าโรงเรียน พอถึงประตูใหญ่แม่ที่บ้านสวนมะลิก็เปิดประตูเข้ามาพอดี ดิฉันดีใจวิ่งเข้าไปกอด และก็จำได้ติดหูติดตามาจนกระทั่งทุกวันนี้ พ่อทรงพูดกับแม่ของดิฉันว่า "*น่าอนาถใจเหลือเกิน ไม่ทันรู้เนื้อรู้ตัวเลย*" แล้วพ่อก็เอาผ้าเช็ดหน้าสั่งน้ำมูก แต่ทำไมดิฉันจึงไม่ทันสังเกตว่าพ่อร้องไห้หรือเปล่าก็ไม่ทราบ หรือเพราะแม่ของดิฉันรีบจูงมือดิฉันส่งเข้าโรงเรียนไปเสียก่อนแล้ว ตอนเย็นวันนั้นซึ่งดิฉันจำได้ว่าไม่ใช่วันศุกร์ แม่ที่บ้านสวนมะลิก็รับดิฉันจากโรงเรียนพาตัวกลับบ้านสวนมะลิ แต่นั้นมาดิฉันก็ไม่ได้กลับมานอนที่บ้านซอยสว่างอีก เช้าขึ้นก็ถูกพาตัวมาโรงเรียนตามเดิม เย็นลงแม่ (*หม่อมหลวงสมบุญ*) มารับกลับบ้าน นั่งรถเจ๊กบ้าง รถม้าบ้าง บางวันแม่ก็พาเข้าบ้านซอยสว่างไปหาพ่อทรงและพี่จง แล้วก็พากลับ

สวนมะลิ พี่เลี้ยงแก่ที่บ้านสวนมะลิดิฉันเรียกแกว่า แม่แก่ เพราะเลี้ยงแม่ของดิฉันมาด้วย บอกแก่ดิฉันว่า แม่สุ่นตายแล้ว ดิฉันยังไม่เข้าใจดีว่าตายอย่างไร ในขณะนั้นดูยังโง่มาก ดิฉันออกโรงเรียนเยนเฮส์เมมโมเรียลไปเข้าโรงเรียนราชินีเมื่อขึ้นมัธยมปีที่ ๓ อายุราว ๑๑ ปี

วันหนึ่งตอนบ่าย ๆ จำได้ว่าเป็นวันอาทิตย์ ดิฉันอยู่ชั้นมัธยมปีที่ ๔ *(สมัยเก่า)* แล้ว ได้ยินเสียงแม่เอะอะอยู่ชั้นล่างที่ในบ้าน ดิฉันรีบวิ่งลงมาดู แม่เรียกดิฉันว่า คุณพระมาแล้ว ๆ ไหว้คุณพระเสีย แล้วก็ชี้มือไปที่ชายหนุ่มร่างเล็กแต่ล่ำสัน ผมหยักศก ผิวขาวจั๊วะ หน้าตาคล้าย ๆ น้าเจือแต่หน้าสั้นกว่า กำลังมองดูดิฉันอย่างยิ้ม ๆ กางแขนออกทันทีที่ดิฉันเข้าไปไหว้ ดิฉันเข้าใจในบัดนั้นว่า นี่แหละคือน้าจุลหรือคุณพระของดิฉัน เมื่อเด็ก ๆ น้าจุลกอดไว้แล้วก้มลงจูบผมและตบหัวดิฉัน มือก็ล้วงกระเป๋าเสื้อชั้นนอก หยิบกล่องสีน้ำเงินออกมาส่งให้ ดิฉันรับเอามาเปิดออกด้วยความตื่นเต้น สายสร้อยทองคำเส้นเล็ก ๆ มีห้อยคอที่สวยมากที่สุด เป็นหินกลมนูนเม็ดใหญ่สีฟ้า (หินไข่นกการะเวก) มีไข่มุกล้อมรอบส่องแสงเป็นประกายวาว ๆ สวยจับใจ

จากวันนั้นดิฉันก็มีน้าจุลไว้ภาคภูมิใจอีกคนหนึ่ง ดิฉันลืมเล่าไปว่าพ่อทรงและพี่จงได้ย้ายจากซอยสะพานสว่างมาอยู่ใกล้ ๆ บ้านสวนมะลิของดิฉันได้ปีกว่า น้าจุลกลับจากนอกได้ระยะหนึ่งก็พาพ่อและพี่จงไปอยู่ด้วย ดิฉันและน้อง ๆ จึงคิดถึงพี่จงพากันร้องไห้ เพราะพี่จงมาเล่นกับดิฉันและน้อง ๆ ที่บ้านทุกเสาร์ อาทิตย์ สนุกแสนสนุก บางทีหัวเราะกันจนน้ำตาไหล พี่จงตัวเล็กเท่า ๆ กับดิฉันไม่ค่อยจะโตเลย จึงเล่นอะไรพูดอะไรไม่ใคร่ทัน

น้อง ๆ โดยเฉพาะเวลาเล่นไพ่สำรวล เราตั้งชื่อตัวเองยาว ๆ ต่าง ๆ กัน ในเวลาเล่นเปิดไพ่ตรงกับของใครในมือคนนั้นต้องชี้หน้าเรียกชื่อคนเปิด พี่จงได้แต่ชี้ ๆ นึกชื่อไม่ออก นึกได้ก็ไม่ทันเวลา หัวเราะกันท้องคัดท้องแข็ง พี่จงไม่ได้มาบ้านอาทิตย์ใด เราต้องไปตามตัวหรือไปเล่นที่บ้านพี่จง พ่อก็เลี้ยงขนมตามเคย เมื่อพี่จงและพ่อย้ายไปดิฉันเหงามาก แม่พาไปบ้านน้าจุลทางฝั่งธนบุรี หาพ่อและพี่จง ๒–๓ ครั้ง น้าจุลมาหาพ่อแม่ของดิฉันทีใดก็เอ่ยถึง *''ทูลกระหม่อม''* เสมอว่าทรงพระเมตตาอย่างไร ประทานอะไรแก่น้าจุล เช่น ไม้เท้าบ้าง รองพระบาทที่ทรงแล้วบ้าง ดิฉันยังเด็กจึงไม่ได้ไถ่ถาม และน้าจุลก็เล่าแก่ผู้ใหญ่คือพ่อแม่ของดิฉัน ดิฉันได้แต่ฟัง เด็ก ๆ สมัยนั้นไม่กล้าสอดเมื่อผู้ใหญ่คุยกัน ได้มาทราบในตอนหลังว่า *''ทูลกระหม่อม''* ของน้าจุล คือ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลเดชวิกรม พระบรมราชชนก น้าจุลได้ไปเมืองนอกอีกครั้งหนึ่งเพราะพระบารมีทูลกระหม่อม แล้วน้าจุลก็ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น *หลวงจุลชีพพิชชาธร* น้าจุลบอกกับดิฉันว่า เป็นคุณพระเมื่อใดจะตกรางวัลใหญ่ฐานที่ดิฉันตั้งให้เป็นคุณพระมาตั้งแต่เด็ก ๆ แม่พาดิฉันไปหาพ่อที่บ้านน้าจุล ได้พบน้อง ๆ ลูกของน้าจุลยังเล็ก ๆ ทั้งนั้น แล้วพ่อก็เจ็บ เราไปเยี่ยมไม่กี่ครั้ง พ่อก็จากเราไป จากนั้นไม่นานพี่จงก็ตามพ่อไป ดิฉันนึกถึงพ่อ แม่ พี่จง ครั้งใด ใจคอหดหู่ยิ่งนัก เพราะไม่ทันได้แทนพระคุณด้วยยังเรียนหนังสืออยู่ในเวลานั้น

ก่อนที่พ่อและแม่ของดิฉันจะย้ายจากบ้านสวนมะลิมาอยู่บ้านปัจจุบันนี้ น้าเจือพาครอบครัวมาหาพ่อแม่ของดิฉัน น้าเจือกลับจากประเทศอังกฤษไปทำงานที่สถานทูตที่นั่น วันที่น้าเจือพาน้าเล็ก น้องแจ๊ก น้องจอยส์

ตัวเล็ก ๆ พูดยังไม่ชัด และก็พูดไทยไม่ได้เพราะเกิดที่อังกฤษทั้งคู่ ดิฉันและน้อง ๆ รื่นเริงมาก เพราะได้น้องใหม่อีก ๒ คน น้าเจือเข้าทำงานใหม่และก็ได้ไปเป็นครูสอนที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา แล้วเราก็พากันเศร้าใจอีกเพราะน้าเจือตามพ่อและพี่จงไป แม่มาบอกภายหลังจึงได้ทราบกัน ผู้ใหญ่สกุลวัจนะคุปต์ที่ดิฉันรักสนิทสนมจึงเหลือแต่น้าจุลคนเดียว นาน ๆ ก็ไปหาแม่ที่บ้านของเรา เอาปลาไปให้แม่เป็นเข่ง ๆ วันแต่งงานของดิฉันเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๙ นั้น น้าจุลเอาปลาไปให้แต่เช้าและไปอวยพร ไม่ได้รดน้ำสังข์ให้ เพราะสามีของดิฉันและดิฉันได้รับพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ซึ่งขณะนั้นเสด็จประทับอยู่ประเทศสวิสส์ พระราชทานสมรสแก่เราทั้งสองที่พระที่นั่งจักรีพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตยทิพยอาภาเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ญาติ ๆ มาอวยพรที่บ้านดิฉันได้รับพัดลมเวสติงเฮาส์อันใหญ่มากจากน้าจุลและเราก็ใช้อยู่เรื่อยมา ๒๐ กว่าปี เพราะเป็นของน้าจุล

ต่อมาดิฉันต้องรับราชการมีภาระทางครอบครัวยุ่งจนไม่ได้พบน้าจุลเลย พ่อแม่ก็แก่และพ่อเจ็บ เมื่อเกิดสงครามเอเชียมหาบูรพาก็ยิ่งต้องกระจัดพลัดพรากไปตาม ๆ กัน เมื่อสงครามเลิกได้พบน้าจุลในงานต่าง ๆ ๒–๓ ครั้ง จนกระทั่งพ่อและแม่ถึงแก่กรรม ผู้ที่คอยส่งข่าวของน้าจุลให้เราทราบเสมอก็คือ คุณสนั่น เอกพจน์ หลานของพ่อของดิฉัน ดิฉันมีศักดิ์เป็นน้าของเขา สนั่นอยู่กับพ่อตั้งแต่เด็ก พ่อและแม่ของดิฉันรักสนั่นมากกว่าหลานชายอื่น ๆ ที่ท่านเลี้ยงไว้ในบ้าน เพราะสนั่นเป็นผู้ใหญ่บ้าน คอยดูแลท่านทั้งสองดียิ่งกว่าลูก ๆ ของท่านเอง และเขาคอยควบคุมพวกเราซึ่งยังเป็นเด็ก ๆ กว่าเขามาก แม่ขอให้น้าจุลฝากงานที่กระทรวงเกษตรให้สนั่น

น้าจุลก็จัดการเรียบร้อย สนั่นจึงสำนึกบุญคุณของน้าจุลมาก สนั่นทำงานจนได้เป็นเลขานุการกรมปศุสัตว์ แล้วเขาก็ลาออกเพราะเจ็บป่วยจึงไม่ทันอยู่ในงานถึงเกษียณอายุ การพบกันระหว่างน้าจุลกับสนั่นก็ห่างไปเมื่อต่างต้องออกมารับบำนาญ

ราชการของดิฉันในระยะหลังๆ คือ เมื่อ ๑๔–๑๕ ปีมานี้ ยิ่งทำให้ดิฉันห่างเหินญาติมิตร ต้องออกปฏิบัติราชการต่างจังหวัดเสมอ สามีก็ถึงแก่กรรม ดิฉันจึงวุ่นอยู่กับครอบครัว ได้แต่ฟังข่าวน้าจุลจากสนั่นซึ่งเขาได้พบน้าจุลไปรับบำนาญที่กระทรวงเกษตร วันหนึ่งเขามาเล่าให้ดิฉันฟัง ดิฉันก็นัดให้เขามารับไปเยี่ยมน้าจุล เมื่อเขาเสร็จธุระการกุศลของเขาที่บางพระ ชลบุรีแล้ว ตอนนี้ดิฉันออกจากราชการแล้ว จึงมีเวลาเป็นอิสระที่จะนึกถึงผู้ที่รักนับถือและเพื่อนๆ ญาติมิตรซึ่งไม่ใคร่ได้พบปะกัน แต่ก่อนจะถึงวันนัดนั้นเอง สนั่นมาหาบอกข่าวสลดใจว่าน้าจุลถึงแก่กรรมเสียแล้ว ดิฉันใจหายวาบ ความผิดของดิฉันเองที่ละเลยและมัวชักช้า ความสลดใจยิ่งเพิ่มขึ้นเมื่อเวลาสวดมนต์ ถึงตอนแผ่กุศลแด่ผู้มีพระคุณ เมื่อถึงชื่อของสกุลวัจนะคุปต์ เคยเอ่ยถึงนึกถึง พ่อทรง แม่สุ่น น้าเจือ พี่จง นั้น บัดนี้ต้องเพิ่มน้าจุลอีกคนหนึ่งด้วยแล้ว อนิจจา คุณพระของหลานหมดแล้ว ผู้ใหญ่ในสกุลวัจนะคุปต์ที่ดิฉันเคยเป็นสุขเมื่ออยู่ด้วย และสุขใจเมื่อนึกถึงความร่มเย็นเบิกบานที่ได้รับจากท่าน แต่ก็ยังภูมิใจที่ *"วัจนะคุปต์"* รุ่นน้องๆ ยังมีหลายคน แม้จะต่างคนต่างมีหน้าที่ของตนผูกพันทำให้ไม่ใคร่ได้พบเห็นกัน แต่ก็ไม่เคยลืมนึกถึง โดยเฉพาะน้องกานดาผู้อุตส่าห์นึกถึงดิฉัน เมื่อพบเห็นก็เข้ามาทักทาย เพราะเคยเห็นกันเมื่อยังเด็กๆ น้องโตขึ้นกลัวดิฉันจะจำไม่ได้ก็ต้องมารายงานตัวให้ดิฉันทราบ จึงเป็นที่น่าชื่นใจจน

เกิดกำลังใจเล่าเรื่องของคุณปู่ คุณย่า และอาของน้อง ๆ ไว้ในที่นี้ เรื่องของน้าจุลมีน้อยเพราะกว่าจะได้พบน้าจุลก็นานปี มาพบท่านเมื่อโตแล้ว ภาระหน้าที่ก็ผูกพันไม่ให้ได้ใกล้ชิดสนิทสนมกับท่านเหมือนเมื่อแรกเกิด

กุศลใด ๆ ที่น้าจุลได้บำเพ็ญไว้ รวมทั้งคุณงามความดีที่น้าจุลปฏิบัติมาตลอดชีวิตของน้าจุล และกุศลใด ๆ ที่ครอบครัวลูกหลานญาติมิตรของน้าจุลได้บำเพ็ญเพื่อน้าจุล ขอจงรวมกันส่งผลเป็นพลวปัจจัยให้วิญญาณของน้าจุลเสวยสุขสงบยิ่ง ๆ ขึ้นไป ณ สัมปรายภพโน้นเถิด.

(สมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา)

๑ สิงหาคม ๒๕๑๙

เมื่อ ๖๐ ปี

ในวันพระราชทานเพลิงศพคุณหลวงจุลชีพพิชชาธร *(จุลวัจนะคุปต์)* หลานกานดา ธิดาพี่หลวงได้ขอร้องให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัยเพื่อเป็นอนุสรณ์ถึงพี่หลวง และยังได้บอกว่าขอให้คุณน้าเขียนให้ละเอียดหน่อย เพราะจะถามประวัติป๋าตอนสมัยยังหนุ่ม ๆ อยู่ ก็ไม่ค่อยจะทราบ นอกจากป๋าเล่าให้ฟัง บางตอนป๋าก็เล่าไม่ละเอียดนัก ข้าพเจ้าได้ฟังแล้วยังต้องย้อนไปนึกถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งล่วงเลยมาถึง ๖๐ ปีกว่าแล้ว ยังจะลำดับเรื่องราวได้ถูกต้องหรือไม่ก็ไม่ทราบ ได้บอกหลานกานดาว่า เขียนคำไว้อาลัยถึงป๋ารู้สึกหนักใจ เพราะจะต้องเขียนเกี่ยวพันถึงพระนามพระเจ้าแผ่นดิน สมเด็จเจ้าฟ้า น้าก็ไม่ค่อยถนัดนัก เมื่อหลานลากลับไปแล้วความวิตกกังวลใจเกิดขึ้น แต่เพื่อเป็นอนุสรณ์ที่ระลึกถึงพี่หลวง จำเป็นต้องเขียนเพื่อที่จะบูชาพระคุณเป็นครั้งสุดท้ายก่อนที่สรีระร่างกายจะมอดมลายกลายเป็นเถ้าธุลี ถ้าหากถ้อยคำที่เขียนหรือคำใดที่ผิดพลาดเกิดขึ้นข้าพเจ้าขออภัย คำใดเขียนไปแล้วไม่ต้องพระราชหฤทัย ข้าพระพุทธเจ้าขอรับพระราชทานอภัยแก่ข้าพระพุทธเจ้าผู้มีสติปัญญาน้อย

ข้าพเจ้ารู้จักกับพี่หลวงเมื่อ ๖๐ ปีกว่ามาแล้ว ตั้งแต่เรียนหนังสือแล้วออกรับราชการ และพี่หลวงได้ทุนไปศึกษาที่อเมริกาและยุโรปถึง ๒ ครั้ง กลับมาครั้งหลังได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น*หลวงจุลชีพพิชชาธร* เมื่อไปศึกษาที่ต่างประเทศ พี่หลวงเล่าให้ฟังว่า ได้มีความใกล้ชิดรับใช้เบื้องพระยุคลบาท ทูลกระหม่อม*สมเด็จเจ้าฟ้า กรมหลวงสงขลานครินทร* โดยที่พระองค์ได้ทรงโปรดให้พี่หลวงพักอยู่ภายในพระตำหนักที่ประทับ บางครั้ง พระองค์ทรงปรุงพระกระยาหารเสวยด้วยฝีพระหัตถ์ของพระองค์ พี่หลวงต้องมีหน้าที่เก็บล้างถ้วยชามภายในห้องเครื่องหลังจากเสร็จการปรุง

พระกระยาหารทุกครั้ง เพราะไม่ทรงโปรดให้มหาดเล็กที่ติดตามพระองค์เข้าห้องเครื่อง เพื่อที่จะทรงพระสำราญได้เต็มที่ หลังจากพี่หลวงสำเร็จการศึกษากลับประเทศไทยแล้ว ยังโปรดให้พี่หลวงเข้าเฝ้าได้เป็นการส่วนพระองค์ ณ ที่ประทับวังสระปทุมเป็นประจำ ถ้อยคำที่รับสั่งก็โปรดเรียก *หลวงจุล* พี่หลวงพบข้าพเจ้าทีไรเป็นเล่าเรื่องภายในที่ประทับทุกครั้ง บรรยายถึงความสวยงามเกือบทุกห้อง โปรดให้พี่หลวงได้เห็นได้ชม นับว่าเป็นพระมหากรุณาธิคุณแก่พี่หลวง

เมื่อพี่หลวงพักอยู่ที่บ้านข้าพเจ้า ได้รู้จักชอบพอถูกอัธยาศัยกับพี่สาวข้าพเจ้า แต่ไม่กล้าพูดกับคุณแม่ของข้าพเจ้า ในวันหนึ่งได้เข้าเฝ้าทูลกระหม่อมหลังจากที่ทรงเสร็จภารกิจหน้าที่ที่พี่หลวงถวายงานเสร็จ สังเกตเห็นสีหน้าพี่หลวงไม่ค่อยจะสบายนัก พระองค์จึงมีรับสั่งถาม พี่หลวงกราบบังคมทูลถึงความหนักใจ ว่าได้รักชอบหญิงหนึ่งเธอเป็นลูกสาวของคุณพระดึกดำบรรพ์ประจง (*เพิ่ม สุครีวก*) คุณพระท่านเป็นข้าราชสำนักในรัชกาลที่ ๖ ทรงพอพระราชหฤทัยเป็นที่โปรดปราน ลูกสาวได้รับพระราชทานนามว่า *กาญจี* แต่บุญคุณพระท่านสิ้นแล้ว เธออยู่ในความปกครองของ*นางดึกดำบรรพ์ประจง (ตลับ สุครีวก)* ซึ่งได้อุปการะข้าพระพุทธเจ้ามาด้วยดีโดยตลอด จึงมิกล้าออกปากกับคุณแม่ของเธอ เมื่อพระองค์ทรงทราบก็ทรงพระสรวลมีรับสั่งว่าจะจัดการให้

หลังจากนั้นสองวันที่บ้านข้าพเจ้าได้มีท่านเจ้าพระยาอภัยราชา ซึ่งเป็นที่เคารพรู้จักกับคุณแม่ ได้มาเยี่ยมเยียนถามข่าวทุกข์สุขพอสมควร คุณแม่เรียกให้ข้าพเจ้าเข้าไปกราบแล้วให้เรียกพี่กาญจีออกมาทำความเคารพ

กราบท่านเจ้าพระยาอภัยราชา ท่านเจ้าคุณเรียกข้าพเจ้าและพี่กาญจีว่าหลานทุกคำ ท่านหันไปพูดกับคุณแม่ข้าพเจ้าอยู่ประเดี๋ยวหนึ่ง ข้าพเจ้าได้ยินว่าที่กล้านำของพระราชทานมานี้ ก็มั่นใจว่าหลวงจุลเป็นคนดี อยู่ในความปกครองอยู่แล้ว ได้รู้จักนิสัยว่าเป็นอย่างไร มั่นใจว่าคงจะเป็นหลักฐานในกาลข้างหน้า มาวันนี้ได้พระราชทานแหวนเพชรลูกหนึ่งวงและเงินอีก ๓๐ ชั่ง ให้จัดการปลูกเรือนหอให้หลานกาญจีกับหลวงจุล สุดแต่คุณแม่ข้าพเจ้าจะกำหนดให้พออยู่ได้ และให้เข้ารับพระราชทานน้ำสังข์ ณ ที่ประทับวังสระปทุม

วันที่เข้ารับพระราชทานน้ำสังข์ วันนั้นข้าพเจ้าได้มีโอกาสติดตามคุณแม่ข้าพเจ้าเข้าไปด้วย ได้ฟังพระสุรเสียงนุ่มนวลไพเราะจับใจข้าพเจ้ายิ่งนัก ได้เสด็จมาส่งถึงรถยนต์ และรับสั่งกับมารดาข้าพเจ้าให้มาเฝ้าได้ทุกเวลา นับว่าเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมยิ่งนัก

พี่หลวงอยู่กับพี่กาญจี เกิดธิดา ๓ คน และบุตรชายคนเล็กอายุยังไม่ถึง ๒ ขวบ พี่กาญจีก็ถึงแก่กรรมที่โรงพยาบาลศิริราช โดยปวดท้องอย่างแรง หมอทำการผ่าตัดด่วน พี่หลวงไปทำงาน พี่กาญจีไปโรงพยาบาลกับคุณแม่ข้าพเจ้า ระหว่างทางไปทางเรือ เห็นความรักของคุณแม่กับพี่สาว คล้ายจะเป็นลางสังหรณ์ใจ เพราะคำพูดของพี่บอกคุณแม่ว่า ไปถึงโรงพยาบาลแล้ว หมอจะผ่าตัดนายต้องเซ็นให้เขานะ ไม่ต้องคอยคุณหลวงหรอก นายเป็นแม่ต้องเซ็นได้ หากกาญจีเป็นอะไรไปขอฝากลูกให้นายดูแลแทนด้วยนะคะ ส่วนคุณหลวงจะไปมีภรรยาใหม่ นายอย่าไปว่าเขาเลย อนิจจา คุณหลวงไปถึงโรงพยาบาลช้าไปเสียแล้ว พี่กาญจีถึงแก่กรรมยังความเศร้าโศกมาสู่คุณแม่ พี่หลวงและข้าพเจ้ายิ่งนัก พี่หลวงตกพุ่มหม้าย

แต่ยังหนุ่ม ตำแหน่งหน้าที่การงานก็ดี ได้เป็นถึงอธิบดีกรมประมง เป็นที่หมายปองของหญิงสาวทั่วไป แต่ด้วยความรักพี่กาญจีและบุตรธิดา จึงไม่ได้แต่งงานใหม่ เลี้ยงบุตรธิดา ปกครองบุตรธิดา ให้ความรักในหน้าที่พ่อและแม่สมบูรณ์ยิ่งนัก จนบุตรธิดาสำเร็จการศึกษามีหน้าที่การงานอย่างดี

พี่หลวงเป็นคนมักน้อยสันโดษ กราบถวายบังคมลาออกจากราชการในตำแหน่งอธิบดี รับพระราชทานบำนาญตั้งแต่ยังหนุ่ม ทั้งที่มีโอกาสที่จะเลื่อนตำแหน่งให้สูงไปได้อีก ซึ่งต่อมาไม่นานนักก็ได้รับพระราชทานพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภา ก็ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเรียบร้อย

๔๐ ปีกว่าที่พี่กาญจีถึงแก่กรรม พี่หลวงก็ยังให้ความเคารพรักคุณแม่ของข้าพเจ้ามิได้เปลี่ยนแปลง มีของแปลกจะเป็นขนมหรืออาหารที่เห็นว่าอร่อยจะต้องรีบให้ลูกสาวนำมาให้คุณแม่ข้าพเจ้า เมื่อคุณแม่ข้าพเจ้าถึงแก่กรรมลง เมื่อยี่สิบสองปีมาแล้ว พี่หลวงก็จัดการช่วยเหลือทุกอย่างทั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์ โดยที่ข้าพเจ้ามิได้ขอร้องช่วยเหลือมิได้เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ข้าพเจ้ายังจำได้หลานกานดานั่งจัดดอกไม้เพื่อจะคลุมหีบศพในวันฌาปนกิจคุณแม่ข้าพเจ้า ตั้งแต่ตอนเย็นถึงเช้าวันเผา โดยที่เธอไม่ได้นอนเลยตลอดคืน ได้รับคำชมจากแขกที่มาในงานมากมายหลายท่านว่าจัดดอกไม้ได้แปลกและงดงามยิ่งนัก ภาพพี่หลวงเป็นผู้เชิญท่านพระยามานวราชเสวี ประธานจุดไฟ ประชุมเพลิงศพแม่ข้าพเจ้า ยังติดตาข้าพเจ้าอยู่

ข้าพเจ้ารักพี่กาญจีพี่สาวข้าพเจ้าเปรียบประดุจมารดา ข้าพเจ้าก็ต้องเคารพรักพี่หลวงด้วยเช่นกัน ๖๐ ปีกว่าที่บ้านชิดติดกันไม่มีความกระทบ

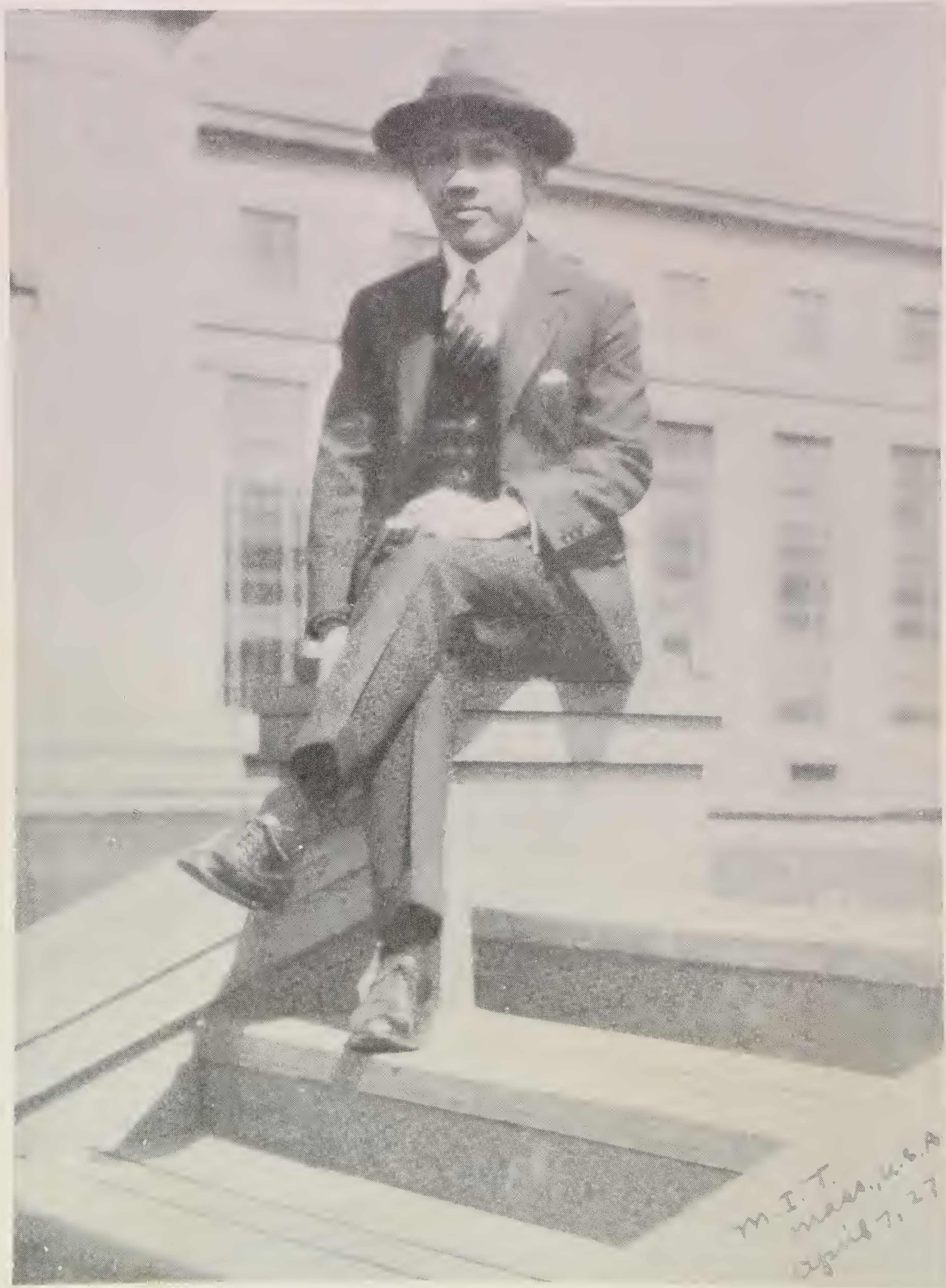
กระทั่งกันเลย พี่หลวงเป็นคนขยันไม่ได้หยุดนิ่ง ทุกเช้าข้าพเจ้าได้ยินเสียง กรรไกรตัดหญ้าที่สนาม มองไปดูก็เป็นพี่หลวงทุกครั้ง ร่างกายพี่หลวงจึง แข็งแรงไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเนื่องจากออกกำลังทำงานบ้านอยู่เสมอทุก ๆ วัน ทราบว่าพี่หลวงไปอยู่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ไม่ถึง ๒ วัน ก็ถึงแก่กรรมเสีย แล้วไม่ทันจะไปเยี่ยม มาบัดนี้ใกล้วันที่จะรับพระราชทานเพลิงศพแล้ว ข้าพเจ้าตั้งใจจะเขียนให้มากให้สมกับคุณงามความดีของพี่หลวง ที่ได้กระทำ ไว้ *และเมื่อถึงแก่กรรมแล้วยังสร้างความดีไว้อีก โดยอุทิศดวงตาทั้งสอง ข้างโดยทางโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์นำไปใส่ให้คนอีกถึง ๒ คน และอุทิศ สรีระร่างกายให้นักศึกษาแพทย์ได้เล่าเรียนให้ได้รับประโยชน์อีกมากมาย ขอกุศลกรรมความดีที่พี่หลวงได้สร้างสมไว้ และเมื่อตายแล้วยังอุทิศ สรีระร่างกายให้เป็นประโยชน์ ตลอดจนญาติ มิตร บุตรและธิดา ได้ บำเพ็ญส่งกุศลผลบุญไปให้ ขอดวงวิญญาณที่สถิต ณ ที่ใด จงประกอบกัน บันดาลเป็นปัจจัยนำพี่หลวงไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วยเทอญ.*

นายพัก สุครีวก

๑๓๐๔ ถนนเทศบาลสาย ๑ หน้าวัดบุปผาราม
กรุงเทพมหานคร



เมื่อศึกษา ณ สหรัฐอเมริกา พ.ศ. ๒๔๖๔



เมื่อศึกษาและดูงาน ณ M.I.T, Mass., U.S.A.

พ.ศ. ๒๔๗๐

คำไว้อาลัย

ข้าพเจ้ารู้สึกตกใจและอาลัยเป็นอย่างมาก เมื่อได้ทราบข่าวมรณกรรมของท่านอาจารย์*คุณหลวงจุลชีพพิชชาธร* (อดีตอธิบดีกรมประมง) ข้าพเจ้าเป็นทั้งผู้ใต้บังคับบัญชาและลูกศิษย์ เมื่อครั้งเข้ารับราชการในกองการประมง กรมเกษตรและการประมง พ.ศ. ๒๔๗๙ ท่านอาจารย์เป็นบิดาที่ดีของบุตร เป็นผู้บังคับบัญชาที่ดี เป็นครูบาอาจารย์ที่ดีของศิษย์ กับเป็นปิยมิตรของเพื่อน ที่กล่าวดังนี้ ก็เพราะข้าพเจ้าทราบและเห็นด้วยตนเอง โดยเฉพาะเพื่อนฝูงของท่านข้าพเจ้าได้มีโอกาสใกล้ชิดเป็นจำนวนมาก มีแต่ชมเชยรักใคร่ท่านทั้งสิ้นอย่างมิตรแท้

ข้าพเจ้านับว่าเป็นศิษย์รุ่นเยาว์ที่สุดในบรรดาศิษย์ของท่าน โดยเฉพาะเมื่อท่านได้ลาออกจากราชการแล้ว ข้าพเจ้ามีโอกาสไปมาหาสู่ท่านเสมอ ท่านก็ได้ให้ความไว้วางใจ มอบอำนาจให้จัดการมรดกของท่าน และรับใช้กิจการโดยทั่วไป ข้าพเจ้าเองก็ได้รับความช่วยเหลือในการดำเนินกิจการทางโรงเรียนราชประสงค์วิทยา และเกื้อกูลในเรื่องเงินทุน ซึ่งตัวท่านเองก็ไม่มีเงินทอง ท่านได้เคยนำโฉนดที่ดินอันเป็นที่อยู่อาศัยของท่านไปจำนองนำเงินมาให้ข้าพเจ้าดำเนินงาน โดยมิได้หวังผลประโยชน์ตอบแทนแต่ประการใด และเป็นผู้ค้ำประกันเงินกู้ให้ด้วยความเต็มใจ ทั้งคอยให้กำลังใจ แนะนำสั่งสอนการดำเนินงานโรงเรียนอยู่ตลอดมา ข้าพเจ้าคุ้นเคยใกล้ชิดท่านมาเป็นเวลา ๓๙ ปี ได้ทราบความจริง และท่านได้เคยเล่าชีวิตการงานของท่านเป็นคติประกอบคำสั่งสอน ซึ่งข้าพเจ้าได้รับและปฏิบัติมาจนบัดนี้ จึงนับได้ว่าท่านเป็นครูที่ดี ทำหน้าที่ทิศทั้ง ๔ โดยครบถ้วน และท่านเป็นผู้ที่มีจิตใจซื่อสัตย์สุจริตต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ท่าน

รับราชการมาด้วยความสุจริต ยุติธรรม ให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา และผู้ที่เกี่ยวข้องในหน้าที่การงาน เป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง ความจริงดังได้กล่าวมานี้ เพื่อนฝูงรุ่นท่านที่เป็นผู้ใหญ่ซึ่งยังมีชีวิตอยู่ คงจะได้เขียนคำไว้อาลัยหลายท่าน อันเป็นสักขีพยานประกอบคำกล่าวของข้าพเจ้าโดยแน่แท้

ข้าพเจ้าขอสรุปคำไว้อาลัยว่าท่านอาจารย์เป็นคนดี เพียบพร้อมไปด้วยคุณธรรม ท่านเรียนเก่งได้ทุนหลวงไปศึกษาในสหรัฐอเมริกา ๒ ครั้ง ท่านเป็นนักกีฬาชั้นดี โดยเฉพาะฟุตบอล เป็นคนไทยคนหนึ่งในยุคนั้นที่เข้าแข่งในทีมของมหาวิทยาลัยสหรัฐอเมริกา ความตอนนี้ข้าพเจ้าได้รับคำบอกเล่าจาก*คุณพระปวโรฬารวิทยา (ครูข้าพเจ้า)* นักเรียนทุนหลวงเพื่อนรักของท่าน เมื่อข้าพเจ้าเข้ารับราชการใหม่ ๆ สุดท้ายนี้ ขอกุศลบุญราศี ที่ท่านอาจารย์ได้บำเพ็ญเมื่อยังมีชีวิต รวมทั้งญาติมิตรอุทิศให้ จงเป็นพลวปัจจัยส่งให้ดวงวิญญาณอันเปี่ยมไปด้วยความดีงามของท่านได้ประสบอัฏฐผลทิพยสุขตามสมควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพเทอญ.

ไพรัช สิริพันธุ์

๙ สิงหาคม ๒๕๑๙

โรงเรียนราชประสงค์วิทยา
พญาไท กรุงเทพ ฯ

คำไว้อาลัย คุณหลวงจุลชีพพิชชาธร
(จุล วัจนะคุปต์)

เมื่อคุณหลวงจุลชีพพิชชาธร ยังมีชีวิตอยู่ ผมได้มีโอกาสร่วมงานอยู่กับท่านหลายปี และยังจำเรื่องเก่า ๆ ของท่านได้อยู่บ้าง กล่าวคือ

ท่านเป็นผู้ที่มีโชคดีผู้หนึ่ง โดยท่านได้รับคัดเลือกจากคณะกรรมการกระทรวงเกษตราธิการ ซึ่งในสมัยนั้นมีท่านเจ้าพระยาพลเทพเป็นเสนาบดีของกระทรวง คณะกรรมการได้กำหนดให้ท่านไปศึกษาวิชาเพาะพันธุ์ปลาที่สหรัฐอเมริกา โดยได้รับเงินทุนของ*สมเด็จพระราชบิดา (เจ้าฟ้ามหิดล-อดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร)* เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๙ แล้วกลับเข้ามารับราชการในกรมรักษาสัตว์น้ำ เมื่อเดือนพฤศจิกายน ๒๔๗๑ ในตำแหน่งผู้ช่วยเจ้ากรม

ในตอนที่ท่านเข้ามารับราชการในครั้งแรกนั้น กรมรักษาสัตว์น้ำมีเจ้าหน้าที่อยู่แล้วหลายคน เท่าที่จำได้ คือ

๑. ดร. ฮิว เอม. สมิท (Dr. Hugh M. Smith) เป็นชาวอเมริกัน ดำรงตำแหน่งเจ้ากรมรักษาสัตว์น้ำ และเป็นที่ปรึกษาในทางสัตว์น้ำของรัฐบาลแห่งกรุงสยาม (Fisheries Adviser to His Majesty the King of Siam)

ดร. ฮิว เอม. สมิท เป็นคนแรกที่เข้ามาสำรวจพันธุ์สัตว์น้ำทั้งหมด และจัดแบ่งสัตว์น้ำออกเป็นหมวดหมู่ เพื่อให้สอดคล้องกับชื่อสัตว์น้ำของสากลนิยม และได้ทำเป็นตำราของพันธุ์สัตว์น้ำของประเทศไทยขึ้น ซึ่งยังใช้อยู่จนปัจจุบันนี้

นอกจากนั้น ท่านยังได้เขียนโครงการปรับปรุงพื้นฟูพันธุ์สัตว์น้ำของประเทศไทย พร้อมกับวิธีการดำเนินงานเรียกว่า "A Review of the Aquatic Resources and Fisheries of Siam, with Plans and Recommendations for their Administration, Conservation, and Development" ซึ่งในสมัยต่อมาคุณหลวงจุล ฯ ได้แปลรายงานนี้ออกเป็นภาษาไทย

๒. พ.ต. หลวงประเสริฐอักษร เป็นปลัดกรม

๓. นายประสพ ตีระนันทน์ ต่อมาได้รับพระราชทานแต่งตั้งให้เป็นหลวงมัศยจิตรการ

๔. นายโชติ สุวัตถิ เป็นผู้ช่วยเขียนปลา ต่อมาก็ได้ทุนเดียวกันกับหลวงจุล ฯ ไปเรียนวิชาสัตว์น้ำที่สหรัฐเช่นเดียวกัน

๕. นายชวน วรรธโนทัย ต่อมาได้เป็นหลวงอนันตมัตสยพิทักษ์ สำเร็จวิชาการเพาะพันธุ์ปลาจากสหรัฐมาเหมือนกัน ท่านผู้นี้เป็นคนแรกที่ได้ทำการผสมเทียมปลากรายที่สถานีเพาะพันธุ์ปลาบึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์ ในตอนที่ท่านขึ้นไปประจำอยู่ ณ ที่นั้น

๖. นายถวิน วงส์ทองมาก พนักงานพิมพ์ดีดและชวเลข

๗. นายพงษ์ พินทุโยธิน เสมียนโท

๘. นายสงวน บีตะเสน นักการ

กรมรักษาสัตว์น้ำในสมัยหลวงจุลชีพพิชชาธรเป็นเจ้ากรม (พ.ศ. ๒๔๗๔) และต่อมาเป็นอธิบดีกรมการประมง (พ.ศ. ๒๔๗๗) มีระยะเวลา

ประมาณ ๑๑ ปี (๒๔๗๔-๒๔๘๕) ได้ผ่านวิกฤตกาลมาหลายยุคหลายสมัย (นับจากสมบูรณาญาสิทธิราช–ประชาธิปไตย–เผด็จการ) เคยเปลี่ยนชื่อกรมหลายหน จากกรมรักษาสัตว์น้ำ เป็นกรมการประมง แล้วเลื่อนลงเป็นกองการประมง แล้วกลับไปเป็นกรมการประมงใหม่ แล้วตัดทอนชื่อลงเหลือเพียง "*กรมประมง*" อย่างที่เป็นอยู่ในขณะนี้ (๒๕๑๙)

มีอยู่ตอนหนึ่ง ที่น่าจะบันทึกไว้ให้คนชั้นหลังทราบบ้าง ก็คือ ตอนที่เปลี่ยนจาก "*กรม*" ลงมาเป็น "*กอง*" นั้นว่าเนื่องมาจากสาเหตุใด? และเมื่อทราบแล้ว ก็จะได้รู้ว่า บทบาทของคุณหลวงจุลชีพพิชชาธรที่ท่านได้ทำไว้ในครั้งกระนั้น น่าเทิดทูนยกย่องเพียงใด

สาเหตุที่ถูกยุบลงจากกรม ลงมาเป็นกองในสมัยนั้น มีมูลเหตุมาจากคุณหลวงจุล ฯ ท่านไปขัดคอนักการเมืองในสมัยนั้นเข้า

เรื่องมีอยู่ว่า การจับสัตว์น้ำทะเลในสมัยก่อน ๆ นั้น คนไทยใช้จับปลาตามชายฝั่งด้วยการตั้งโป๊ะน้ำตื้น (ลึกไม่เกิน ๓ วา) และโป๊ะน้ำลึก (ลึกเกินกว่า ๓ วา) โดยไม่คำนึงว่าอยู่ใกล้ไกลฝั่งเท่าใด ถือความลึกเป็นกฎเกณฑ์ และใช้พาหนะเดินทางจากฝั่งไปยังโป๊ะด้วยเรือใบ การเดินทางล่าช้า ระยะเวลาไม่แน่นอนสุดแต่ลม สภาพของปลาที่จับได้ก็ไม่สด เพราะไม่มีน้ำแข็ง นอกจากนั้นชาวประมงโป๊ะยังถูกพวกชาวประมงต่างด้าวเบียดเบียน เช่น พวกจีนไหหลำนำเรือใบตังเก หรือบางทีก็มีชาวประมงญี่ปุ่นนำเรือยนต์เข้ามาไล่จับปลาฝูงใกล้ ๆ กับที่ตั้งของโป๊ะอยู่เสมอ กรมการประมงในสมัยหลวงจุล ฯ จึงได้เสนอขอให้รัฐบาลออกกฎหมายคุ้มครองสิทธิการจับสัตว์น้ำ

เรียกว่า พ.ร.บ. ว่าด้วยสิทธิจับสัตว์น้ำในเขตจับสัตว์น้ำสยาม พ.ศ. ๒๔๗๗ ขึ้น

ในกฎหมายฉบับนี้ ได้กำหนดเรื่องที่สำคัญไว้ว่า จำนวนคนต่างด้าวในเรือจับปลา จะต้องมีคนต่างด้าวได้ไม่เกิน ๒๕% ของจำนวนคนในเรือทั้งหมด และถ้าจะเกิน คนต่างด้าวนั้นจะต้องได้รับอนุญาตให้เป็นครูเข้ามาสอนวิธีจับปลาให้แก่คนไทยเท่านั้น ทั้งนี้ก็โดยมีความมุ่งหมายที่จะให้คนต่างด้าวที่มีวิชาความรู้ความชำนาญเข้ามาสอนวิธีการจับปลาให้แก่คนไทยเป็นหลักสำคัญ

เมื่อได้ประกาศกฎหมายนี้ออกไปแล้ว ก็ทำให้มีคนไทยหัวใส ในยศของนายดาบคนหนึ่งอยู่ภายใต้การหนุนหลังของพ่อค้าไทยสมคบกันกับนักการเมืองที่มีอิทธิพลในสมัยนั้น นำชาวญี่ปุ่นเข้ามาจับปลาโดยใช้เรือยนต์เป็นพาหนะ และจะขอเข้ามาจับปลาให้ถูกต้องตามกฎหมายฉบับใหม่นี้ คือโดยอ้างว่าชาวประมงญี่ปุ่นในเรือนั้นทั้งหมดเป็นครูผู้สอนวิธีจับปลา

คุณหลวงจุล ฯ ท่านรู้ดีอยู่แก่ใจว่าญี่ปุ่นเหล่านั้นไม่ได้ตั้งใจจะเข้ามาสอน แต่มีเจตนาจะเข้ามาจับปลาโดยตรง โดยอาศัยกฎหมายฉบับที่กล่าวนี้บังหน้า เพื่อให้ชาวญี่ปุ่นเหล่านั้นจับปลาได้โดยสะดวก เมื่อความจริงเป็นดังว่านี้ หลวงจุล ฯ จึงขัดขวางการกระทำอันนั้นโดยไม่คำนึงถึงภัยที่จะบังเกิดขึ้นแก่ตัวท่านและตำแหน่งหน้าที่การงานของท่านเลย

ผลก็คือ ในปี ๒๔๗๗ มีเหตุการณ์แปลก ๆ เกิดขึ้นแก่กรมการประมง กล่าวคือ

ก. ในเดือนตุลาคม ๒๔๗๗ กระทรวงเศรษฐการถูกแบ่งออกเป็น ๒ ทบวง คือ ทบวงเศรษฐการ และทบวงเกษตราธิการ

ข. อีก ๕ เดือนต่อมา (๓๑ มีนาคม ๒๔๗๗) ก็เกิดยกฐานะทบวงเกษตราธิการขึ้นเป็นกระทรวงเกษตราธิการตามเดิม แต่ให้อยู่ในภายใต้การดำเนินงานของรัฐมนตรีคนเดียวกันกับกระทรวงเศรษฐการ

ค. ครั้นแล้วอีก ๕ วันต่อมาคือวันที่ ๕ เมษายน ๒๔๗๘ (ขณะนั้นยังนับเดือนเมษายนเป็นเดือนต้นปี) ก็มีคำสั่งกระทรวงเกษตราธิการที่ ๑/๒๔๗๘ ยุบกรมการประมงให้เป็นกองการประมงขึ้นอยู่ในกรมเกษตรและการประมง โดยคำสั่งนี้ระบุให้มีผลบังคับแต่วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๘ เป็นต้นมา (บังคับย้อนหลัง ๕ วัน)

เหตุการณ์สับสนวุ่นวายของอิทธิพลการเมืองในระยะนั้น *(ซึ่งมีทั้งผู้แทนที่ชอบกินจอบกินเสียม ฯลฯ)* ทำให้ผมนึกถึงคุณหลวงจุลชีพพิชชาธรอยู่จนตราบเท่าทุกวันนี้ว่า ท่านเป็นผู้ที่กล้าหาญในหน้าที่ราชการอย่างยิ่ง

และก็ด้วยความพยายามของท่านอีกเหมือนกันที่ท่านอุตส่าห์สละตำแหน่งจากอธิบดีกรมการประมง ออกไปเป็นผู้จัดการบริษัทประมงไทยจำกัด ในปี ๒๔๘๕ ก็เพื่อหาทางส่งเสริมให้คนไทยเปลี่ยนแปลงวิธีการจับปลาด้วยการทำโป๊ะนั้นเสียใหม่ โดยท่านได้เริ่มให้มีการจับปลาทะเลด้วยการใช้เรือยนต์และนำเอาอวนยอและอวนตังเกออกไปจับฝูงปลา และชักชวนให้ชาวประมงไทยเลิกการลงทุนปักโป๊ะจับปลาเสีย เพราะการปักโป๊ะซึ่งจะต้องถูกพายุพัดแตกเสียหายทุก ๆ ปีนั้น เป็นการหมดเปลืองไม้ในป่าและสิ้นเปลืองเงินของราษฎรตลอดมานานแล้วนั้นให้หมดสิ้นไป

การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการจับปลาครั้งนั้น ทำให้ชาวประมงไทยตื่นจากภวังค์ เริ่มกระตือรือร้นสนใจขยายกิจการการจับปลาตามแบบที่บริษัทประมงไทยจำกัดริเริ่มจนเจริญรุ่งเรือง ทั้งในทางขนาดเรือยนต์ เครื่องยนต์ และเครื่องมือจับปลา จนขณะนี้คนไทยสามารถออกไปจับปลาได้ไกล ๆ จากฝั่ง และยังล้ำเข้าไปในเขตของน่านน้ำประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงอีกด้วย ทั้งนี้ก็เพราะคุณหลวงจุลชีพพิชชาธรได้เป็นผู้นำทางมาแต่ในสมัยนั้นนั่นเอง

การที่เราต้องมานั่งรำลึกถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ของท่านที่เคยร่วมงานกันมาแต่เก่าก่อนถึงครึ่งศตวรรษมาแล้วเช่นนี้ ทำให้ผมมีจิตใจเบิกบาน ผ่องใสสดชื่น เสมือนว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านั้น เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อวันวานนี้เอง ทำให้ผมระลึกถึงพระคุณของท่านที่ได้เคยกรุณาเอาใจใส่สั่งสอนสนับสนุนการทำงานของผมตลอดมา

ด้วยผลบุญที่ท่านได้ทำไว้ เช่นในการช่วยรักษาประโยชน์ของประเทศชาติในอดีตกาลครั้งนั้น ขอให้ผลบุญนี้จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของท่านประสบแต่ความสุข เกษมสำราญ ในสัมปรายภพด้วยเทอญ.

ถวิน วงส์ทองมาก

๒๗ ก.ค. ๒๕๑๙

๒๖ ซอยพิชัยมนตรี บางเขน
ถนนพหลโยธิน กรุงเทพ ฯ
โทร. ๕๗๙๐๖๒๒



เมื่อศึกษาดูงานและฝึกงาน ณ สหรัฐอเมริกา ครั้งที่ ๒

พ.ศ. ๒๔๗๑



Gym. 1921 Team

University of Pennsylvania

นายจุล วัจนะคุปต์ แถวนั่งซ้ายสุด

อาลัยถึงพี่

พี่ที่รักและเคารพได้จากเราไปแล้วอย่างไม่มีวันจะกลับมาอีก ดิฉันได้ทราบข่าวถึงแก่กรรมของพี่อย่างที่ไม่รู้ล่วงหน้าของการเจ็บไข้เลย พี่เข้าโรงพยาบาลได้เพียงไม่กี่วัน เผอิญดิฉันไม่อยู่ ไปต่างจังหวัด เคยสั่งหลานไว้ว่าถ้าพี่ไม่สบาย ถึงจะเพียงเล็กน้อยก็ขอให้ส่งข่าวคราวให้รู้บ้าง อย่าให้ทราบเมื่อถึงเวลานั้นเสียแล้ว และก็ไม่รู้ล่วงหน้าจริงๆ ซึ่งทำให้ดิฉันเสียใจมาก

พี่มีพระคุณกับดิฉันมาก และรักดิฉันเปรียบเสมือนน้องสาวแท้ๆ ของพี่ เพราะพี่มีแต่พี่น้องเป็นผู้ชายทั้งนั้น

พี่ได้ให้การศึกษาแก่ดิฉัน คือพาไปเข้าโรงเรียนเมื่ออายุดิฉันตั้ง ๑๖ ปี เมื่อครั้งกระโน้นคือ ๔๐ ปีกว่า พี่เห็นการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งทำให้ดิฉันได้มีเพื่อนฝูง หูตาสว่าง สมัยก่อนนั้นคุณป้าดิฉันก็คิดเพียงให้อ่านออกเขียนได้ก็พอแล้ว ดิฉันจึงถือเป็นสิ่งสำคัญและมีคุณค่าที่สุดในชีวิตของดิฉัน

ถ้าชาติหน้ามีจริง ก็ขอให้ดิฉันได้เกิดเป็นน้องแท้ๆ ของพี่เถิด บุญใดกุศลใด ที่ดิฉันได้ทำไว้ ขอผลบุญนั้นจงส่งผลเป็นผลานิสงส์ให้วิญญาณของพี่ที่รักและเคารพจงสู่สุคติในสัมปรายภพด้วย เทอญ.

สมานจิตร โกศลเวชชศาสตร์

ป๋าของลูก

ลูกทั้ง ๔ คน หญิง ๓ ชาย ๑ ได้เติบโตขึ้นมาจนเป็นสาวเป็นหนุ่ม บางคนก็มีลูก บางคนก็มีหลานแล้ว ก็ด้วยการเลี้ยงดูของป๋าโดยตลอดมาตั้งแต่เยาว์วัย เพราะ *"นาย"* ซึ่งเป็นแม่ได้เสียชีวิตไปตั้งแต่ลูกทุกคนยังเล็กอยู่ ป๋าจึงเป็นทั้งพ่อและแม่ของลูก ๆ และในบางครั้งก็เป็นเสมือนเพื่อน เมื่อลูก ๆ ยังอยู่ในวัยเล่าเรียน ป๋าจึงต้องส่งลูกทุกคนไปอยู่โรงเรียนกินนอน เพราะป๋าต้องรับราชการและไม่มีแม่บ้านคอยช่วยดูแล แต่ป๋าก็ได้ให้ความอบอุ่นและเป็นกันเองกับลูก ๆ แม้จะสำเร็จการศึกษา ทำงาน และมีครอบ-ครัวแล้ว ลูกทุกคนก็ยังคงอยู่กับป๋าตลอดมาด้วยความอบอุ่นตราบจนวาระสุดท้ายของป๋ามาถึง ตลอดชีวิตของป๋า ป๋าเป็นแต่ผู้ให้ ให้การเลี้ยงดู ให้ความรัก ให้การศึกษาที่ดีแก่ลูก ให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำสั่งสอน ป๋าเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ สุจริต และยุติธรรม

แม้ป๋าจะออกรับบำนาญแล้ว ป๋าก็ยังทำงานเป็นกรรมการบริษัทประกันภัยและต้องไปประชุมบางเวลา ยามว่างอยู่บ้านป๋าก็คอยเป็นหูเป็นตาดูแลบ้านให้ลูกทุกคน ตลอดจนคอยจ่ายค่าน้ำ ค่าไฟให้ เพราะลูก ๆ ต้องออกไปทำงาน และที่ป๋าปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวันก็คือการตัดหญ้าในสนามของบ้านลูกทุกคน ซึ่งปลูกอยู่ในบริเวณเดียวกัน เป็นการออกกำลังกายไปในตัว แต่ก็เป็นงานที่หนักแรงมากเพราะบริเวณกว้าง จนเป็นเหตุให้สุขภาพของป๋าไม่ใคร่ดีในระยะหลัง ๆ จึงต้องเข้าโรงพยาบาลเพื่อให้หมอตรวจร่างกาย ในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ในชีวิตของป๋าไม่เคยมีการเจ็บไข้ได้ป่วยจนถึงกับต้องเข้าโรงพยาบาลเลย จากการตรวจหมอว่าเป็นความดัน

และสั่งห้ามออกแรงมาก ๆ เพราะกลัวจะทำให้เป็นอัมพาต หมอไม่ให้ป๋าตัดหญ้า แต่เนื่องจากป๋าเป็นคนอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ จึงขัดคำสั่งของหมอเป็นครั้งคราว ทำให้สุขภาพเสื่อมลง ป๋าเป็นคนแก่ที่ทันสมัย มักใช้เวลาว่างอ่านหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ ฟังวิทยุทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการถ่ายทอดการประชุมสภานั้นจะไม่ยอมขาดฟังเลย แม้กระนั้นก็ยังอดไม่ได้ที่จะหาเวลาไปปลูกต้นไม้ ตัดหญ้า ครั้งสุดท้ายที่ป๋าขัดคำสั่งของหมอ เพราะฝนตกพายุพัดกิ่งไม้หัก ป๋าเกรงว่ากิ่งไม้จะเกะกะขวางทางก็ลงมือตัดเสียเอง ทำให้เกิดมีโรคหัวใจแทรกและต้องนอนอยู่ ๒–๓ วัน เมื่อหายแล้วป๋าก็ไปให้หมอตรวจร่างกายที่โรงพยาบาล (วันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๗) โดยที่ไม่มีอาการของคนเจ็บป่วยเลย แต่จากการตรวจของหมอพบว่าป๋ามีอาการผิดปกติที่กล้ามเนื้อหัวใจ หมอส่งป๋าเข้าอยู่ในห้องฉุกเฉินทันทีเพราะเกรงว่าหัวใจอาจจะวายในขณะใดก็ได้ ป๋าต้องทนอยู่ในห้องฉุกเฉินได้เพียงวันกับคืนป๋าก็ทนอยู่ต่อไปไม่ไหว เพราะเหมือนกับจับเอาคนดี ๆ ไปอยู่กับคนป่วยขั้นตรีทูต ซึ่งคงทรมานจิตใจป๋าเป็นอย่างมาก ป๋าได้ขอให้หลานซึ่งเป็นพยาบาลอยู่ที่นั่นขออนุญาตหมอย้ายออกจากห้องฉุกเฉินไปอยู่ห้องพิเศษ จึงทำให้ลูก ๆ หลาน ๆ ได้เข้าเยี่ยมป๋าได้ รู้สึกว่าป๋ามีความสุขมากถึงกับพูดว่าป๋าได้ขึ้นสวรรค์แล้ว แต่ป๋าก็ยังคงพร่ำบ่นถึงแต่เรื่องการที่ต้องนอนทรมานอยู่ในห้องฉุกเฉิน และได้ขอร้องว่าถ้ามีใครเจ็บไข้ได้ป่วยเข้าโรงพยาบาลก็ขออย่าได้นำไปเข้าห้องนี้อีกเลย เพราะเหมือนกับตกนรกทั้งเป็น

เพียงชั่วเวลาไม่กี่ชั่วโมงหลังจากที่ลูก ๆ หลาน ๆ ได้เยี่ยมและพูดคุยกับป๋าที่โรงพยาบาลอยู่จนค่ำ วันที่ป๋าออกมาจากห้องฉุกเฉินนั้น เห็นป๋าพูดมาก

แลดูอ่อนเพลียจึงขอให้ป๋านอนพักผ่อนเสีย ใจหนึ่งก็เป็นห่วงแต่ก็คิดว่าป๋าคงไม่เป็นอะไรมาก หลังจากกลับบ้านกันหมดแล้วทุกคนไม่มีใครนึกฝันเลยว่าจะไม่มีโอกาสได้พูดคุยกับป๋าอีก

วันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นวันที่ลูกหลานทุกคนต้องสูญเสียร่มโพธิร่มไทรอันยิ่งใหญ่ที่เคยแผ่กิ่งก้านปกป้องลูกหลานให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุขมาตั้งแต่เล็กจนเติบใหญ่ไปชั่วชีวิต ไม่มีการสูญเสียครั้งใดจะเสมอเหมือนอีกแล้ว นึกถึงกลอนบทหนึ่งซึ่งดูเหมือนจะเขียนไว้ที่วัดในระหว่างสวดศพป๋า คิดว่าเจ้าของคงจะไม่ว่ากระไรถ้าจะลอกเอามาลงไว้ในที่นี้ ซึ่งเขียนไว้ว่า :–

"เมื่อตอนเช้าเคล้าชื่นระรื่นรส
พอสายหมดลมล้มลงดับขันธ์
เมื่อตอนสายได้สนุกสุดสุขครัน
พอบ่ายพลันชีวาตม์ลงขาดรอน
เมื่อตอนบ่ายรายล้อมพร้อมหน้าญาติ
พอเย็นขาดชีวาลงคาหมอน
เมื่อตอนเย็นเล่นสนุกไม่ทุกข์ร้อน
พอค่ำมรณ์ม้วยมิดอนิจจัง"

ชีวิตทุกชีวิตต้องแตกดับลงไม่วันใดก็วันหนึ่ง ไม่ชั่วโมงใดก็ชั่วโมงหนึ่ง แม้ชีวิตของป๋าจะแตกดับลงแล้ว ป๋าก็ยังได้บำเพ็ญประโยชน์ให้แก่สาธารณชนรุ่นหลังโดยได้อุทิศดวงตาให้ศูนย์ดวงตาสภากาชาด เพื่อให้ผู้ที่อยู่ในโลกมืดอย่างน้อยก็คนหนึ่งได้มีโอกาสมองเห็นแสงสว่าง ซึ่งก็ได้ทราบ

ว่าตาข้างหนึ่งของป๋าได้ถวายพระภิกษุรูปหนึ่งไปแล้ว นอกจากนั้นป๋ายังได้อุทิศร่างกายให้เป็นวิทยาทานแก่นักศึกษาแพทย์อีกด้วย

เพื่อเป็นการทดแทนบุญคุณป๋าในโอกาสสุดท้าย ลูก ๆ จึงได้ติดต่อขอรับศพของท่านที่นักศึกษาแพทย์ได้ศึกษาเสร็จแล้ว กลับมาบำเพ็ญกุศลและขอรับพระราชทานเพลิงศพเพื่อเป็นเกียรติต่อป๋า โดยกุศลผลบุญอันสูงส่งนี้วิญญาณของป๋าคงจะเสวยสุขอยู่ในสรวงสวรรค์นับตั้งแต่วันที่ชีวิตดับลง ดังที่ป๋าได้พูดไว้ในวันสุดท้ายของชีวิตว่า *"ป๋าได้ขึ้นสวรรค์แล้ว."*

จากลูก

คุณตา

คุณตาเป็นผู้ที่หลาน ๆ ทุกคนเคารพรัก คุณตาได้ให้ความรัก ความอบอุ่นและความเมตตาต่อหลาน ๆ เสมอมา ในบางครั้งก็ชอบเล่นชอบล้อหลาน ๆ ด้วยความสุข ยามว่างคุณตาชอบเล่าเรื่องในอดีตให้หลานฟัง เช่น เล่าว่าเมื่อคุณยายของหลานไม่สบายและถึงแก่กรรมอย่างปัจจุบันทันด่วนนั้นเป็นวันที่เกิดกบฏบวรเดชในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ การตามหมอ การเดินทางไปโรงพยาบาลต้องไปโดยเรือแจวและเป็นไปด้วยความลำบากลำบน กว่าจะไปถึงโรงพยาบาลได้ก็สายเกินไปเสียแล้ว คุณตาต้องเลี้ยงคุณแม่และคุณน้าตามลำพังตั้งแต่เล็กจนโต และเมื่อมีหลานคุณตาก็ยังเป็นห่วงคอยดูแลทุกข์สุขหลาน ๆ ทุกคน คุณตาไม่ใช่คนร่ำรวยอะไรจึงมีความเป็นอยู่อย่างประหยัด แต่สำหรับหลาน ๆ แล้ว คุณตาไม่เสียดาย ถึงวันเกิดหลาน วันปีใหม่ และวันเด็ก คุณตาจะซื้อสลากออมสินเป็นของขวัญหลานทุกคน ความจริงพวกหลาน ๆ ชอบได้เป็นเงินหรือเป็นกล่องมากกว่า แต่คุณตาต้องการสอนให้หลานเป็นคนรู้จักเก็บหอมรอมริบ เพราะรู้ว่าหลาน ๆ ได้เงินมาก็จะซื้อของเล่นหมด คุณตาจึงทำเช่นนั้น นอกจากซื้อให้แล้วคุณตายังช่วยจัดการให้ทุกอย่างเช่นตรวจสลาก รับรางวัล และซื้อต่อให้เมื่อถึงกำหนด

คุณตาชอบฟังชอบอ่านข่าวเกี่ยวกับการบ้านการเมืองทั้งในและนอกประเทศแล้วก็เล่าให้ลูกหลานฟัง คุณตาเคยเล่าว่าเมื่อเล็ก ๆ คุณตาเคยหนีโรงเรียนแต่ต่อมาก็เรียนสอบชิงทุนได้ ปกติคุณตาเป็นคนขยันชอบออกกำลังกายตอนเช้าด้วยการตัดหญ้า หลานเคยลองไปช่วยคุณตาตัดได้ประเดี๋ยวเดียวก็เหนื่อยแล้ว จึงไม่รู้ว่าคุณตาเอาแรงที่ไหนมา ดูไม่ค่อยเหนื่อย แข็งแรงและอดทน คุณตาช่วยดูแลบ้านช่องให้พวกเราและชอบปลูกต้นไม้

วันไหนหลานตื่นสายตาจะมายืนตะโกนเรียกเป็นทำนองหยอกเล่นอยู่ที่หน้าบ้านชั้นล่าง และในวันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นวันสุดท้ายที่หลานจะได้ยินเสียงเรียกทำนองนี้อีก เพราะวันนั้นคุณตามายืนเรียกหลาน และให้โทรศัพท์ถึงน้าอ้วนที่โรงพยาบาลว่าตาจะไปตรวจหัวใจแล้วตาก็นั่งรถไปกับหลานโดยไม่มีอาการของคนเจ็บป่วยเลย แต่แล้วจากเช้าวันนั้นจนถึงวันนี้หลานก็ไม่ได้เห็นสายตาที่เอ็นดูและเมตตาปรานีของคุณตาอีกเลย ไม่ได้ยินเสียงตัดหญ้า ไม่ได้ยินเสียงเรียก ไม่ได้ยินเสียงดุเมื่อเวลาหลานซุกซน เพราะคุณตาได้จากหลานไปแล้วอย่างสงบที่โรงพยาบาลจุฬา ฯ นั่นเอง เมื่อเช้าวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๗ ขณะที่คุณตาอยู่โรงพยาบาล ๒ คืน หลานไม่ได้ไปเยี่ยมคุณตาเลย เพราะหลานไม่ชอบเข้าโรงพยาบาล และตอนที่คุณตานั่งรถไปกับหลานก็มิได้มีอาการว่าจะเป็นคนป่วยหนัก หลานทราบว่าคุณตาบ่นคิดถึงหลานอยากเห็นหลานเพราะหลานคนอื่น ๆ เขาไปเยี่ยมไปคุยกับคุณตา

หลานแน่ใจว่าการจากไปอย่างสงบของคุณตานี้ คุณตาเป็นสุขแล้วคุณตาขึ้นสวรรค์แล้ว ตามที่คุณตาได้พูดไว้ก่อนจากไป สำหรับหลานนั้นเมื่อคุณตาจากไปเสียคนหนึ่งแล้วดูบ้านเงียบเหงาและขาดความอบอุ่น ต่อไปนี้เสียงเรียก *"น้ำหวาน–น้ำหวาน"* ของคุณตาจะไม่มีอีกแล้ว.

จาก **ผกาวรรณ ศรีปราชญ์ (น้ำหวาน)**

หลานตา

อาลัยปู่

ปู่เป็นผู้ให้ที่ยิ่งใหญ่ของพวกเรา

ปู่เป็นผู้ที่มีความเสียสละอย่างสูง

ปู่อุทิศร่างกายและดวงตาเพื่อประโยชน์ต่อผู้อื่น

ปู่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของนักศึกษาแพทย์

ปู่ไม่เคยเรียกร้องสิ่งใด ๆ จากการให้และการเสียสละ

ปู่เป็นผู้ที่มีจิตใจอันสูงส่ง มีพระคุณแก่พวกเราเป็นอย่างมาก

เราจะจดจำบุญคุณของปู่ไปตลอดชีวิต

ขอกราบคารวะดวงวิญญาณของปู่ด้วยความเคารพรัก

ดาว



ประชุม SIAMESE ALLIANCE ที่ CAMBRIDGE, MASSACHUSETTS

เมื่อ 23 กรกฎาคม 2464

แถวนั่งจากซ้าย คุณหญิงพิณภาคย์พิทยาเพท (จำนง เมืองแมน), สมเด็จพระบรมราชชนนี, หลวงลิปีธรรมศรีพยัตต์ (ลิ ศรีพยัตต์) ประธานสมาคม Siamese Alliance, นางสาวหวาน บี. โรซา, หลวงถวิลเศรษฐพณิชยการ (ถวิล คุปตารักษ์)

ยืนแถวหน้า โกไสย ศุขะวณิช, หลวงจุลชีพพิชชาธร (จุล วัจนะคุปต์), หลวงพิสิฐฏมารควิธาน (ทัศน์ มกราภิรมย์), พระนรราชจำนง (สิงห์ ไรวา), หนู อมาตยกุล, พระยาชนินทรภักดี, ม.จ. สิทธิยากร วรวรรณ, หลวงชาติตระการโกศล (เจียม ลิมปีชาติ), หลวงเทพวาที

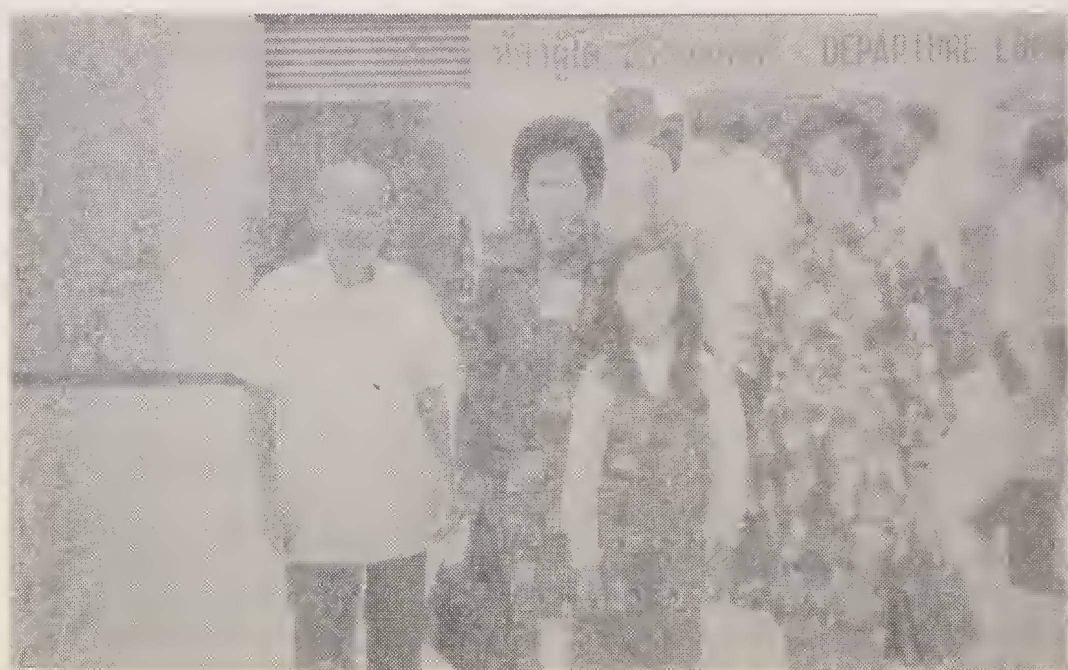
ยืนแถว 2 สมเด็จพระบรมราชบิดา, หลวงศิริอัคนีการ (สูตร ปาละศิริ), หลวงประเสริฐวิถีรัฐ (เหรียญ พุทธศุกร์), หลวงวิทูรวิธีกล, พระยาโทณวณิกมนตรี (วิสุทธ โทณะวณิก), หลวงวิมลโทณะวณิก (ตาบ โทณะวณิก), หลวงประพันธ์ไพรัชพากย์ (บุญเชย ปีตะชาติ), นายผ่อน, หลวงกุลจันทร์ (เย็น กุลจันทร์), หลวงวิชิต (ขาว ณ ป้อมเพ็ชร์)

ยืนแถว 3 หลวงสุขุมนัยประดิษฐ์ (ประดิษฐ์ สุขุม), หลวงอิงศรีกสิกร (อินทรี จันทรสถิตย์), พระพิศาลสุขุมวิท (ประสบ สุขุม), เทียน กรรณสูต, ม.ล. จิ๋ว สนิทวงศ์

ยืนแถวหลัง พระช่วงเกษตรศิลปการ (ช่วง โลจายะ), หลวงชยากร (บุญรอด ชยากร), ถนัด นาวานุเคราะห์, หลวงพิศาลมารควิฑูร (จรูญ เพียรเขียน), หลวงศิริหัสดิเสวี, หลวง......(เจือ บุนนาค)



ส่งลูกไปดูงานต่างประเทศ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๔



ส่งลูกและหลานไปสหรัฐอเมริกา มิถุนายน ๒๕๑๗



ส่งลูกเขยไปเวียดนาม มกราคม ๒๕๑๒

พระราชหัตถเลขาของ

พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงสงขลานครินทร

ที่ทรงมีถึง

นายจุล วัจนะคุปต์

SCHLOSS-HOTEL
HEIDELBERG


วันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๔๗๐

Telefone: 28 und 2011
Telegramme: Schloß-Hotel

ถึง หลวงวรวง

จดหมายได้รับแล้ว ขอบใจมาก มี
การที่คิดการไปเรื่อง กรวดสิน ของ Dr.
Spaeth นั้น ฉันที่ ทูลถึง ถูก ตาม
ของเขา เดิม ก็ยังไม่ ควร ทรงพระราชดำริ
ของประเทศ ฝึกหัดได้ตามที่ หมอจะเกื้อ
หนุนได้ ต่อไป

ฉันเองแต่ก่อนมาสืบ ที่นี่ได้ฉีดยา ทำ
การตรวจโรคได้ ความว่า หัวใจอ่อน
มาก และ blood pressure ต่ำ ซึ่งได้
ฉีดยาฉีดหัวใจ หมอคิดว่าถ้าหัวใจ
ดีขึ้นแล้ว อาการไข้ก็จะไม่เป็นมากและ
efficiency ของฉันก็จะดีมาก ต่อไป

NEUES TERRASSEN-RESTAURANT MIT PRACHTVOLLER FERNSICHT

แต่ หัวใจ ทั้ง คนไข้ ที่ ถูกทิ้ง ที่อยู่
และ อาการ มีไข้ ไม่สนใจ ดีมาก และ
ทำการต่อ ไป ก็จะ interesting ด้วย
เพราะ มี ผลแทรกซ้อน ที่ มี และ ต้อง
จะ ต้อง ทำ treatment นอกเหนือ
แล้ว อาจ มี อาการ ได้ ทำ การ เรียน
ได้ หลาย ด้าน

เดี๋ยวนี้ ปรากฏ ไม่ค่อย มาก จนไป
Bladder เลย และ สงสัย ว่า จะ มี growth
เป็น ก้อน จะ ต้อง ผ่า แต่ ตัว เอง ไม่
ตกลง เวลา นี้ ยัง ... ด้วย ไม่ ...
อยู่ แต่ ไม่ ทราบ ว่า ไม่ effective
O Rh+ คนไข้ มาก อ่อน ใน ... แล้ว
... เลือด ... ๑+ ๗ ...

ที่จริง ฉันได้ไปสนทนากับผู้
ที่จะทำให้ฉัน Prof of Physiology
และพูดเรื่องการจัดการโรงเรียน
ตาม แผนกหมอ หนังสือจะส่งไปพูด
ที่ New York.

เวลานี้ เมืองเขาเรียบร้อย
แล้ว สินค้าใหม่มีมากเท่า
เท่า สินค้าอยู่กับก็ไม่ถูก
กว่าเมืองอื่นอยู่มากนัก มีภาษี
อยู่ก็คือ เก็บเรือ เสียภาษีและหนังสือ เป็น
Export Tax ออกเท่าเท่า

Bank ที่นี่ เก่งมาก ดอกเบี้ย Cur-
rent account ให้ถึง 4% และ
Time deposit ให้ถึง 7 - 8 %
ที่ ออมทรัพย์ เงินก็ให้ได้อยู่ 4½%

ดี หรือ Time deposit of at least 6 months.

การอยู่กินที่นี่ถูกกว่ากรุงเทพฯ เพราะไม่ต้องหุงหาอะไร [illegible] อะเมริกา

หวังใจว่าเด็ก ๆ ทางนี้จะสบายดี. และ [illegible] จะได้ไปมาก แล้ว จะเล่าอะไรก็ตามใจเถิด แต่ขออย่าเล่าเรื่องไปรษณีย์ตกมา มันควรให้ลืม [illegible]

แม่ [illegible] ขอส่งความระลึกถึงมา พร้อม [illegible] ทั้ง family.

รักดี

ป๋วย

Hotel Victoria
Heidelberg

SMS

วันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๖

เสด็จ[illegible]

ได้หนังสือวันที่ ๑ กันยายน ได้รับแล้ว ขอบใจมาก หนังสือเรื่อง Seeing Europe IV นั้น ฉันไม่ได้เอามา แต่จำได้ว่าเห็นอยู่ที่ตู้ใหญ่ตรงหน้าห้องนั่งเก้าอี้ดำ หรือหนังสืออยู่ที่หลังกระจกบานนั้นก็ไม่ได้ โดยมากเวลาเขามักวางไว้นั่น แต่ถ้าแม่หาไม่เห็นของอื่นก็หมดกัน

เท่

เวลานี้จวนถึงกำหนดที่ฉันจะออกจาก Heidelberg แล้ว ฉันเองเวลานี้เบื่อว่าวิชา[illegible] แล้ว แต่เจ้าคุณ[illegible] ว่าไรๆ [illegible]

พระยา[illegible] ก็ได้แต่ว่า [illegible] แต่เรื่องใดเรื่องหนึ่ง ได้ความว่า [illegible] ไม่แพ้ ได้ความเพราะเท่าที่[illegible]

มี inflammation ที่หน้า ทำให้ต้องลง
เต็มที่แล้ว ทางเราก็ว่า ตบอยู่ที่หน้า ซึ่ง
ทำให้ซึ่ง ก็จะ ลด efficiency.

ฉันเห็นไม่ต้องออกดี ว่าจะกลับกรุงเทพ หรือ
จะไปเรียนต่อที่อเมริกา แต่หมอเห็น
ว่าถ้าเรียนต่อแล้ว คงจะสนุกมากกว่า

วันนี้ไปดูกีฬาแล้ว สนุกดีมาก แต่ที่แปลก
เวลาเล่นเล็กกว่าคน เท่าครึ่ง ของคน แต่
เล่นแข็งดี หมอผู้ที่เอาออก เลยไม่ซึ่ง
ชื่อว่า "Max"

จะมีเวลาไปเที่ยวที่ ลาตาท แหลง และมี
ฝนมาก เหมือนกัน เวลานี้รู้สึกสนุก แต่แหลง
ที่เดียว

หวังใจว่าที่กรุงเทพจะสนุกกันอยู่

คิดถึง

[illegible]



ม.ล. เดช สนิทวงศ์ อดีตประธานองคมนตรี และ
ท่านผู้หญิง ประยงค์ สนิทวงศ์ ในวันบำเพ็ญกุศลสัตตมวาร



บุตร บุตรสะใภ้ หลานและเหลน



บุตร ธิดา บุตรเขยและหลาน



บุตร ธิดา บุตรเขย บุตรสะใภ้ ญาติ หลานและเหลน

เรื่องจากสมุดบันทึก

ของ

นายจุล วัจนะคุปต์

เรื่องจากสมุดบันทึก
ของ
นายจุล วัจนะคุปต์

ภายหลังที่จบการศึกษาจากสหรัฐอเมริกา และได้รับปริญญา B.A. ในวิชาชีววิทยา (B.A. Specialized in Biology) จากมหาวิทยาลัยเพ็นซิลเวเนีย มลรัฐเพ็นซิลเวเนียแล้ว ข้าพเจ้ากลับเข้ารับราชการเป็นอาจารย์ในจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยตั้งแต่พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ จนถึง พ.ศ. ๒๔๖๙ ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๓๒๐ บาท ในตำแหน่งอาจารย์โท ในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๙ ได้ย้ายมารับราชการในกระทรวงเกษตราธิการ และได้ไปศึกษาและดูงานในต่างประเทศ โดยได้รับพระราชทานทุนของสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร ซึ่งมอบให้กระทรวงเกษตร ฯ ในระหว่างศึกษาและดูงานในต่างประเทศได้รับพระราชทานเงินเดือนเดือนละ ๑๕๐ บาท การเดินทางไปต่างประเทศในครั้งนี้จึงเป็นการเดินทางครั้งที่ ๒

ข้าพเจ้าได้ออกเดินทางจากกรุงเทพ ฯ ในวันที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๙ โดยทางรถไฟสายใต้ ออกจากสถานีบางกอกน้อยเวลา ๗.๐๐ นาฬิกา วันที่ ๒๓ ธันวาคม ถึงสุราษฎร์ธานีตอนเช้า ซึ่งเป็นเวลาที่ควรจะถึงทุ่งสงที่ล่าช้าเพราะน้ำท่วม และฝนยังตกหนัก ไม่ทราบว่าจะไปถึงทุ่งสงได้เมื่อไร คิดจะกลับกรุงเทพฯ ก่อนก็กลับไม่ได้ เพราะทางที่รถได้ผ่านมาแล้วน้ำก็ท่วมรางก็ขาด ทางข้างหน้ารางก็ขาด สะพานชำรุด เป็นอันว่าต้องติดอยู่ที่

สถานีสุราษฎร์ กำหนดไม่ได้ว่าจะออกเดินทางได้เมื่อใด เป็นห่วงว่าจะไปจับเรือที่ปีนังไม่ทัน ในขณะที่ติดอยู่ที่สุราษฎร์นี้ได้เข้าเฝ้าทูลกระหม่อมฟ้าหญิงวลัย (กรมหลวงเพชรบุรี) รถกระบวนที่ทูลกระหม่อมจะเสด็จไปกันตังก็ได้มาติดอยู่ที่นี่ ราวบ่าย ๒ โมง (๑๔ น.) ได้รับข่าวว่ารถจะเดินต่อไปยังทุ่งสงได้แล้ว ถึงทุ่งสงเวลาประมาณ ๑๙.๐๐ นาฬิกา เมื่อถึงทุ่งสงได้รับข่าวว่าสะพานชำรุดสองสะพานทั้งสะพานไม้และสะพานเหล็ก ซึ่งอยู่ระหว่างทุ่งสงกับเขาชุมทอง ต้องรอให้ซ่อมสะพานไม้เสียก่อนจึงจะไปต่อไปได้ ดงค้างคืนที่ทุ่งสง ๒๔ ธันวาคม ประมาณเที่ยงเศษซ่อมสะพานไม้เสร็จรถไฟเดินต่อไปจนถึงสะพานเหล็ก ถึงตอนนี้ต้องมีการถ่ายรถ คนเดินข้ามสะพานไปขึ้นรถอีกคันหนึ่ง ซึ่งมารออยู่ก่อนแล้วและเป็นรถธรรมดาไม่ใช่รถด่วน กว่าจะถึงหาดใหญ่ก็เป็นเวลาประมาณ ๒๑.๐๐ นาฬิกา ถ้าไม่มีเหตุขัดข้องอย่างใดตั้งแต่ออกจากกรุงเทพฯ มา ก็ควรจะถึงปีนังแล้ว ลืมกล่าวไว้แต่ตอนต้นว่าในการไปศึกษาและดูงาน ณ ต่างประเทศคราวนี้ ข้าพเจ้าได้มีเพื่อนนักเรียนไปศึกษาด้วยหนึ่งคน คือ นายบุญช่วย อินทรัมพรรย์ เป็นศิษย์ของข้าพเจ้าที่จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย และเป็นผู้หนึ่งที่สอบชิงทุนของสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทรไปศึกษาวิชาการประมงได้ ณ สถานีหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ข้าพเจ้าและนายบุญช่วยต้องเลิกล้มเดินทางไปไปร (Prai) โดยทางรถไฟ ถ้าขึ้นไปทางรถไฟก็จะไม่ทันเรือลำที่จะไปสหรัฐอเมริกาจากปีนัง จึงได้เช่ารถยนต์เดินทางต่อไปในเวลากลางคืนตลอดคืน ถึงไปรประมาณย่ำรุ่งครึ่งของวันที่ ๒๕ ธันวาคม ข้ามฟากไปปีนังและพักที่ E. & O. โฮเต็ลเพื่อพักผ่อนและชำระล้างร่างกายให้สดชื่น เนื่องจากไม่ได้นอนมาตลอดคืน ตอนสายได้ไปจัดการเรื่องที่จะไปสหรัฐอเมริกาโดยเรือ S.S. "City of Cairo" ที่เอเย่นต์ของ

บริษัทเดินเรือ ได้ไปชมเมืองปีนังอีกครั้งพร้อมทั้งไปเยี่ยมคำนับท่านกงสุลด้วย ค้างคืนในเรือ S.S. "City of Cairo"

วันที่ ๒๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๙ เรือออกจากท่าเมืองปีนังประมาณย่ำรุ่งมุ่งไปเมืองท่าโคลัมโบ (Colombo) เวลาประมาณ ๑๒.๐๐ น. เครื่องเรือขัดข้องต้องหยุดซ่อมเครื่อง ประมาณหนึ่งทุ่มเรือออกเดินทางต่อไป เสียเวลาเดินเรือประมาณหกชั่วโมงกว่า วันที่ ๒๗ ถึง ๓๐ ธันวาคม การเดินทางราบรื่น ถึงโคลัมโบเวลาประมาณบ่ายโมง เกิดมีเรื่องขลุกขลักเกิดขึ้นเพราะลูกเรือของเรือ S.S. "City of Cairo" เกิดเป็นฝีดาษ เกรงว่าจะถูกกักกันและไม่ทราบว่าจะมีกำหนดนานเท่าใด แต่เคราะห์ดีแพทย์ประจำท่าเรือได้มาบอกว่าถ้าผู้ใดประสงค์จะขึ้นเที่ยวโคลัมโบก็ขึ้นได้ไม่ต้องห้าม และเรือก็จะไม่ถูกกักกัน เรือจะออกเดินทางต่อไปในเวลาประมาณสองยามของวันที่ ๓๑ ธันวาคม ข้าพเจ้าจึงพาบุญช่วยขึ้นเที่ยวชมเมืองโคลัมโบ ภายหลังรับประทานอาหารเช้าในเรือแล้ว และตั้งใจจะไปเที่ยวเมือง Kandy ซึ่งเป็นเมืองที่เป็นที่สถิตของพระเขี้ยวแก้ว แต่ไม่ได้ไปเพราะฝนตกหนัก เรารับประทานอาหารที่โฮเต็ลบริสตอล (Bristol Hotel) เป็นการเปลี่ยนรสอาหารจากที่เราได้รับมาจำเจในเรือ กลับถึงเรือประมาณย่ำค่ำ ประมาณสองยามเดินทางต่อไปยังเมืองปอร์ตเสด (Portsaid) วันที่ ๑ มกราคม ๒๔๖๙ (1st January 1927) ประมาณ ๙.๐๐ น. (สามโมงเช้า) เจอคลื่นลมจัด และมีพายุฝน แต่ประมาณ ๕ โมงเช้าทะเลกลับราบรื่นตามเดิม ๒ มกราคม การเดินทางราบรื่นดี วันนี้ตอนเย็นเราไม่ได้ไปรับประทานที่โต๊ะอาหารประจำเรือ เราเอาข้าวมารับประทานกับหมูหยอง น้ำพริกเผา ในห้องของเรา รับประทานขนม Pudding ของเรือ การที่เราทำอะไรตาม

ใจชอบในเรือลำนี้ได้ก็เพระว่าเรือลำนี้ไม่ใช่เรือโดยสารโดยเฉพาะ เป็นเรือบรรทุกสินค้าเป็นสำคัญ มาคราวนี้บรรทุกสินค้าดีบุกจากปีนังตรงไปนิวยอร์ค มีคนโดยสารประมาณ ๓–๗ คน ๓ มกราคม การเดินทางราบรื่น ๔ มกราคม ตอนเช้าเครื่องเรือเกิดขัดข้องเดินไม่สะดวกต้องหยุดแก้เครื่องประมาณหนึ่งชั่วโมง ทำให้เวลาการเดินทางเสียไปบ้าง ๕ มกราคม คลื่นลมดีทะเลเรียบ และเรือได้แล่นผ่านทางใต้ของหมู่เกาะซาโครตา (Sakrota Islands) เรามองเห็นเกาะ Broders และเกาะ Abdal Kuri ได้ชัดเจน ๗ มกราคม เราผ่านเมืองท่า Aden ในตอนบ่าย แต่มองไม่เห็นเพราะผ่านในระยะไกล และเมื่อตอนใกล้จะผ่าน Perim ประมาณเวลาสองทุ่มครึ่งเครื่องเรือเกิดขัดข้องอีก เสียเวลาไปประมาณชั่วโมงครึ่ง เรือจึงออกเดินทางไปตามปกติและในตอนนี้เราเข้ามาอยู่ในทะเลแดง (Red Sea) ๘ มกราคม ประมาณเช้าสองโมงครึ่งได้เห็นเกาะแฮนนิช (Hanish) และเกาะซูเกอร์ (Zukur) เกาะพวกนี้เป็นพวกเกาะล้าน (barren) ผ่านกระโจมไฟหลายแห่ง ในการรับประทานอาหารเย็นวันนี้เราได้ลิ้มรสไอสรีมเป็นครั้งแรกนับตั้งแต่ลงมาอยู่ในเรือลำนี้ ในระหว่างเวลารับประทานอาหารอยู่เครื่องเกิดขัดข้องอีกต้องหยุดแก้เครื่องอีกประมาณครึ่งชั่วโมง ๙ มกราคม ไม่มีอะไรที่จะกล่าวถึง ๑๐ มกราคม รู้สึกเย็นและลมแรง ๑๑ มกราคม คลื่นลมราบรื่นเงียบสงัด แทบไม่น่าเชื่อว่าอยู่ในทะเลมองเห็นเกาะแก่งได้ชัดเจน มองเห็นปลาว่ายเป็นฝูง ๆ

วันที่ ๑๒ มกราคม เรือถึงสุเอซ (Suez) ในตอนเช้ามืดประมาณ ๖.๐๐ น. เข้าเดินในคลองประมาณ ๙.๐๐ น. ราวเวลารับประทานอาหารเย็นต้องผูกเรือให้เรือที่สวนมาผ่านประมาณ ๗ ลำ ทำให้เสียเวลาไปราว

๒ ชั่วโมง ถึงเมืองปอร์ตเสดประมาณ ๔ ทุ่ม (๒๒.๐๐ น.) รู้สึกเย็นๆ ในตอนกลางคืน ๑๓ มกราคม ตอนเช้ามืดออกเดินทางต่อไปยังมอลตา (Malta) ตอนบ่ายทะเลเมดิเตอเรเนียนเริ่มสำแดงฤทธิ์ทำให้ผู้โดยสารลุกไม่ขึ้นไปสองคน บุญช่วยทนได้ไม่เมาคลื่น ๑๔ มกราคม คลื่นค่อยสงบลงบ้าง แต่ลมยังแรงอยู่ ๑๕ มกราคม ทะเลเมดิเตอเรเนียนอาละวาดอีก คราวนี้หนักมาก ถ้วยชามแตก ข้าวของกลิ้งไปกลิ้งมา ผู้โดยสารคนอื่น ๆ สามคนเมาหมดลุกไม่ขึ้น ผู้หญิงซึ่งเป็น missionary สวดมนต์อ้อนวอนใหญ่ เราสองคน คือบุญช่วยกับข้าพเจ้าทนสู้อยู่ได้แต่ก็มึน ๆ เหมือนกัน รู้สึกว่าเคยผ่านทางทะเลมาก็มากแล้ว แต่ไม่เคยโดนแรงเหมือนคราวนี้ ๑๖ มกราคม–๑๘ มกราคม เรือแล่นใกล้ฝั่งแอลยีเรีย (Algeria) คลื่นลมจัดมาก เรือแล่นช้ามาก ต้องเสียระยะทางไปประมาณหกสิบไมล์ทะเล เฉพาะวันที่ ๑๘ มกราคมนี้ คลื่นลมจัดเป็นประวัติการณ์ แม้แต่กัปตันก็ยอมรับว่าตั้งแต่เดินเรือมาเพิ่งคราวนี้ที่พบความร้ายแรงของทะเลเมดิเตอเรเนียน ๑๙ มกราคม เริ่มดีขึ้นเล็กน้อย ในระหว่างที่คลื่นลมจัดนี้เรือลดความเร็วลงจาก ๑๓ น๊อต เหลือเพียง ๗ น๊อต ๒๐ มกราคม คลื่นลมดีขึ้นมาก ถึงยิบรอลตา (Gibralta) เวลาประมาณตีสี่ของวันที่ ๒๑ มกราคม ขนถ่านหินขึ้นเรือเสร็จเวลาประมาณ ๑๐.๐๐ น. หรือ ๔ โมงเช้า เรือออกเดินต่อไปมุ่งตรงไปนิวยอร์ค (New York) ๒๒–๒๔ มกราคม การเดินทางราบรื่น ๒๕ มกราคม เจอพายุเล็กน้อย ๒๖–๒๗ มกราคม เรือแล่นทวนน้ำ ทวนลม ๒๘ มกราคม คลื่นจัด ๒๙ มกราคม คลื่นลมในมหาสมุทรแอตแลนติคจัดมาก ทำให้คิดว่าจะไปไม่ถึงนิวยอร์คในตอนเช้าวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๓๐–๓๑ มกราคม คลื่นลมยังจัดอยู่ ๑ กุมภาพันธ์ คลื่นลมค่อยดีขึ้น ๒ กุมภาพันธ์

ถึงนิวยอร์คเวลาประมาณสองยาม (midnight) ใช้เวลาเดินทางจากกรุงเทพ ฯ ถึงนิวยอร์ค รวม ๔๓ วัน

๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๙ เรือเข้าเทียบท่า Haboken คุณพระสุนทรวาจาเลขานุการเอกสถานทูตสยามมารอรับและได้ขึ้นมาบนเรือเรา คุณพระสุนทร ฯ บุญช่วย และข้าพเจ้าออกจากท่าเรือไปพักยังโรงแรมแอสเตอร์ (Astor Hotel) ซึ่งเป็นโรงแรมที่คุณพระสุนทร ฯ ได้มาค้างคืนอยู่ วันนี้เวลาประมาณบ่าย ๕ โมงเย็น ขึ้นรถไฟไปพีลาเดลเพียเพื่อไปพบและเยี่ยมคำนับท่านราชทูต ซึ่งไปรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลเจฟเฟอร์สัน (Jefferson's Hospital) ถึง พีลาเดลเพีย (Philadelphia) ประมาณหนึ่งทุ่ม เยี่ยมคำนับท่านเจ้าคุณราชทูตประมาณครึ่งชั่วโมง ไปรับประทานอาหารจีนที่ร้านจีนซึ่งข้าพเจ้ารู้จักดีเพราะเคยอยู่ที่นี่มาก่อนแล้วถึง ๔ ปีเต็ม ๆ ค้างคืนที่พีลาเดลเพียหนึ่งคืน

วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๙ เวลาประมาณ ๑๑.๐๐ น. ขึ้นรถไฟไปวอชิงตัน ดี.ซี. (Washington D.C.) ในตอนเช้าของวันนี้ก่อนออกเดินทางไป ดี.ซี. ได้ไปเยี่ยมอาจารย์และเพื่อนบางคนที่มหาวิทยาลัยเพ็นซิลเวเนีย (University of Pennsylvania) โดยเฉพาะท่านศาสตราจารย์เวนริค (Prof. Wenrich) ผู้เป็นอาจารย์ผู้ปกครองและประสิทธิ์ประสาทวิชาชีววิทยา รู้สึกว่าท่านดีใจมากที่ได้พบ และท่านเคยเล่าให้ฟังถึงเรื่องที่เกี่ยวกับข้าพเจ้าที่มีผู้ถามมาจากกรุงเทพฯ เกี่ยวกับการรับทุนรอคกี้เฟลเลอร์ (Rockefeller's Scholarship) เราพักอยู่ที่วอชิงตัน ดี.ซี. และอยู่ที่สถานทูตสยามเป็นเวลา ๒ วันไปพบเพื่อนเก่า E. Phillips ซึ่งเป็นนักเรียนมหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนียรุ่นเดียวกัน

วันที่ ๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๙ เวลาเช้าขึ้นรถไฟไปเมืองบอสตัน (Boston) ถึงสถานีเมืองบอสตัน (South Station) ประมาณสองทุ่มเศษ ได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร พระองค์ท่านได้เสด็จมาพร้อมกับนายประเสริฐ ชูรัตน์ มาคอยรับเราอยู่ที่สถานี ได้พากันไปรับประทานอาหารจีน เสร็จแล้วได้ไปเยี่ยมคำนับหม่อมสังวาลย์ (สมเด็จพระราชชนนี) ต่อจากนั้นได้มาพักอยู่ที่เลขที่ ๒๐ ถนนคลินตัน เคมบริดช์ (Clinton Street Cambridge) วันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๙ เข้าเรียนที่ Massachusetts Institute of Technology (M.I.T.) วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ได้ย้ายมาอยู่ที่ใหม่ที่เลขที่ ๒๘๒ ถนนแมสแซจจูเซทส์ เคมบริดช์ (282 Massachusetts Ave.) อยู่ติดกับมหาวิทยาลัย และใกล้สะพานข้ามแม่น้ำชาลส์ ซึ่งคั่นระหว่างเมืองเคมบริดช์กับบอสตัน เราบุญช่วยกับข้าพเจ้าได้เรียนหนังสืออยู่ที่นี่จนถึงวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ (ค.ศ. ๑๙๒๗) ซึ่งเป็นวันสิ้นปีของการเล่าเรียน ในระยะเวลาที่เล่าเรียนอยู่มหาวิทยาลัยนี้ได้ไปดูการเพาะปลา Trout ที่ Plymouth พร้อมกับอาจารย์ ดร. บิกโล (Dr. Biglow) และบุญช่วยได้ไปดูการกำจัดอุจจาระที่เมือง Worcester, Mass. ระหว่างวันที่ ๒๗ พฤษภาคม–๑๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๐ ได้ไปดูการเก็บรักษาสัตว์น้ำ (ปลา) ที่กลอสเตอร (Gloucester, Mass.) ที่บริษัท Gorton and Pew เช่น ทำปลาเค็มตากแห้ง ปลารมควัน เมืองกลอสเตอรนี้เป็นเมืองชายทะเลอยู่ไม่ไกลจากบอสตัน เป็นเมืองที่มีการประมง และเป็นเมืองสำหรับพักตากอากาศในฤดูร้อนด้วย เมื่อได้มาสหรัฐอเมริกา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ คือมาครั้งแรกได้เคยมาพักอยู่ที่นี่แทบทุกปี เพราะสถานทูตสยามได้ย้ายมาอยู่ที่นี่ในฤดูร้อน (ย้ายมาจากวอชิงตัน ดี.ซี.)

ต่อไปนี้เป็นการไปศึกษาและฝึกงานตามสถานที่ต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกา ปลายเดือนมิถุนายน–กรกฎาคม ๒๔๗๐ ได้ไปดูพิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำที่ชิคาโก (Aquarium, Chicago) พักอยู่ที่ Blackstone Hotel หนึ่งคืน เดินทางต่อไปถึงมหาวิทยาลัยมิชิแกน, แอนอาเบอร์, มิชิแกน (University of Michigan, Ann Arbor, Mich.) ที่มหาวิทยาลัยนี้ได้พบพระดรุณ ฯ อาจารย์จากจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยได้รับทุนของ Rockefeller มาศึกษาวิชาเคมี คุณพระดรุณ ฯ ผู้นี้คุ้นเคยกันมากในระหว่างที่อยู่ที่จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยด้วยกัน พักอยู่ที่นี่หนึ่งคืนแล้วเดินทางต่อไปยังเมืองลาครอส มลรัฐวิสคอนซิน (La Crosse, Wisconsin) ที่เมืองนี้ได้ไปศึกษาและฝึกงานที่สถานีเพาะพันธุ์สัตว์น้ำของสหรัฐประจำเมืองลาครอส (Bureau of Fisheries, La Crosse, Wis.) อยู่ที่นี่ตลอดต้นเดือนกรกฎาคม จากสถานีเพาะพันธุ์ปลาแห่งนี้ได้เดินทางต่อไปยังสถานีแฟร์ปอร์ต มลรัฐไอโอวา (Fairport, Iowa) สถานีการประมงของสหรัฐที่เมืองแฟร์ปอร์ตนี้เป็นสถานีทดลองค้นคว้าและวิจัยทางสัตว์น้ำจืด มีการแพร่พันธุ์หอยกาบ หอยมุกจากหอยกาบ ที่ใกล้ ๆ บริเวณนั้นมีโรงงานอุตสาหกรรมจากเปลือกหอยกาบ เช่นทำลูกกระดุมและเครื่องประดับอื่น ๆ ในระหว่างที่อยู่ที่สถานีนี้ได้ไปเยี่ยมคุณพระอัพภัณ ฯ ที่มหาวิทยาลัยไอโอวา (Iowa University) คุณพระได้มาศึกษาและฝึกงานในทางแพทย์โดยทุนของ Rockefeller ที่มหาวิทยาลัยนี้ ปลายเดือนกรกฎาคมได้เดินทางไปศึกษาและฝึกงานที่สถานีประมงบัวฟอร์ต มลรัฐคาโรไลนาเหนือ (U.S. Fisheries Laboratory, Beaufort, North Carolina) เมืองนี้เป็นเมืองชายทะเลทางตอนใต้ของสหรัฐทางด้านมหาสมุทรแอตแลนติค ที่ตั้งสถานีเป็นเกาะเล็ก ๆ อยู่ห่างจากตัวเมืองเล็กน้อย ไปมาระหว่างสถานีและตัวเมืองโดยทางเรือ เป็นสถานี

ค้นคว้าและวิจัยทางพันธุ์ไม้และสัตว์น้ำเค็ม มีการเพาะเลี้ยงเต่าด้วย ผู้อำนวยการสถานีนี้คือ ดร. ฮิลเดบราน (Dr. S.F. Hildebrand) มีผู้มาค้นคว้าทางวิชาการสัตว์น้ำหลายคน เช่น ศาสตราจารย์วิลสัน (Prof. Wilson) ดร. ยอรช (Dr. George) ดร. แมคโกลน (Dr. Mcglone) นายไซเวล (Mr. Seiwell) นักชีววิทยาและเคมีแห่งคาเนกกี (Biologist and Chemist, Carnegie Institution of Washington) และภรรยาสาวแกลดิส (Gladys) ได้อยู่ที่นี่เกือบสองอาทิตย์ ดร. ฮิลเดบรานผู้อำนวยการและภรรยาเป็นผู้ที่มีความโอบอ้อมอารีต่อผู้ที่มาศึกษาที่นี่ทุกคน ครอบครัวนี้มีอยู่ด้วยกันห้าคน คือมีลูกอีกสามคนเป็นหญิงสองชายหนึ่ง ยังเล็ก ๆ กำลังซุกซนและน่ารักน่าเอ็นดูทุกคน คนเล็กที่สุดเป็นผู้ชาย ในระหว่างที่อยู่ที่สถานีนี้ได้ไปดูการทำอาหารสัตว์จากปลาเมนแฮดเดน (Menhaden) ที่โรงงานของบริษัททำปลาที่ตัวเมือง ซึ่งตั้งอยู่ทางชายทะเลใกล้ ๆ กับสถานี ได้ศึกษาและฝึกงานอยู่ ณ สถานีนี้ประมาณสองอาทิตย์ ตอนปลายเดือนสิงหาคมอยู่ที่วอชิงตันเพื่อเตรียมตัวที่จะเดินทางไปศึกษาและดูงานต่อไป

ปลายเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ เดินทางไปดูงานที่นิวออรลีนส์ มลรัฐหลุยเซียนา (New Orleans, Louisiana) เมืองนี้อยู่ทางภาคใต้ของสหรัฐและอยู่ที่ปากแม่น้ำมิสซิสซิปปี้ (Delta of the Mississippi River) ที่นี่ได้ศึกษาและดูงานการเลี้ยงกบ การอุตสาหกรรมสัตว์น้ำ การจับกุ้ง และการทำกุ้งกระป๋องของบริษัท (Southern Shell Fish Co.) อยู่ที่เมืองนี้อาทิตย์กว่าได้เลยไปชมมหาวิทยาลัยที่นิวออรลีนส์ด้วย คือมหาวิทยาลัยทูเลน (The Tulane University of Louisiana) มหาวิทยาลัยแห่งนี้เป็นที่เล่าเรียนสำหรับคนผิวขาวและมีแห่งเดียวเท่านั้น สถานศึกษาอื่น ๆ และมหา-

วิทยาลัยมีไว้สำหรับคนผิวขาว ข้อที่ควรสังเกตอีกอย่างหนึ่งสำหรับเมือง นิวออรลีนส์ก็คือมีการแบ่งออกเป็นสองส่วน ๆ หนึ่งเป็นเมืองเก่ามีพวกเชื้อสายฝรั่งเศสและสเปญพำนักอาศัยและทำการค้าขาย (French quarter or Vieux Carré) และอีกส่วนหนึ่งเป็นอเมริกัน (American quarter) ถนนที่แบ่งเมืองนี้ออกเป็นสองส่วน คือถนนแคนแนล (Canal Street) ถนนสายต่าง ๆ ในย่านฝรั่งเศสเป็นถนนสายแคบ ๆ เพราะเป็นถนนที่สร้างมานานแล้ว ถนนที่สำคัญของย่านฝรั่งเศสคือถนน Royal St. ส่วนถนนสายต่าง ๆ ในย่านอเมริกันเป็นถนนสายใหญ่ ๆ เพราะเป็นถนนที่ตั้งขึ้นใหม่ ในย่านฝรั่งเศสมีโบราณสถานที่สวยงาม และการก่อสร้างเป็นไปตามแบบของฝรั่งเศสและของสเปญ (French and Spanish Styles) ในย่านอเมริกันมีตึกที่ทำการสมัยใหม่ และบ้านใหญ่ ๆ ของผู้มีอันจะกิน ตามสองข้างถนนเซนต์ชาลส์ (St. Charles Ave.) และถนนพริตแตเนียหรือไพรแตเนีย (Prytania Street) มีบ้านใหญ่ ๆ และสวยงามตั้งอยู่ทั้งสองฝั่ง เมืองนิวออรลีนส์เป็นเมืองท่าที่ใหญ่โตเมืองหนึ่งในตอนใต้ของอเมริกาและติดกับอ่าวเมกซิโก (Gulf of Mexico)

ในเดือนเดียวกันนี้ ตอนเดินทางกลับกรุงวอชิงตันได้แวะดูสถานีเพาะพันธุ์สัตว์น้ำของรัฐบาลอเมริกันในมลรัฐอารเคนซาส (Arkensas, U.S. Fisheries Stations) ปลายเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๗๐ นายบุญช่วย อินทรัมพรรย์ ได้เข้าศึกษาเป็นนักเรียนประจำในมหาวิทยาลัยคอรแนล (Cornell University, Ithaca, N.Y.) ต้นเดือนตุลาคม ๒๔๗๐ ได้เดินทางมาเยี่ยมบุญช่วยที่มหาวิทยาลัยคอรแนล และเพื่อสอบถามถึงการเล่าเรียนด้วย ได้ดูสถานที่ต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย พักอยู่ที่นี่สองสามวันแล้ว

กลับกรุงวอชิงตัน เพื่อวางโปรแกรมที่จะศึกษาต่อไปในฤดูหนาว คือเดือนตุลาคม ถึง เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ เดือนเมษายน ถึง มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๑ ต้นฤดูใบไม้ผลิ

ในเดือนตุลาคม ถึง มกราคม ๒๔๗๐ ได้ทำการศึกษาและฝึกงานอยู่ที่ Smithsonian Institute และที่ National Museum, Washington D.C. เป็นส่วนมาก ได้ศึกษาพวกหอยต่าง ๆ กับ ดร. บารช และ ดร. มาแชล (Dr. Barsch & Dr. Marshall) จำพวกปู กุ้ง (Crustacean) กับ ดร. สมิท ดร. ราชบุน และ ดร. ชูเมกเกอร์ (Dr. W. Schamidt, Dr. Rathbun & Dr. Shoemaker) ได้ฝึกหัดทำการเก็บรักษาสัตว์ด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น วิธีดอง และวิธีฟอก ได้ไปศึกษาและเรียนวิธีบริหารงานของกรมประมงของสหรัฐ (Department of Fisheries หรือ U.S. Bureau of Fisheries) ไปศึกษาการเพาะและจับหอยนางรมที่ในอ่าวเชสสปีค (Chessapeake Bay) ในเขตมลรัฐแมรีแลนด์ (Maryland) ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากกรุงวอชิงตัน เดือนกุมภาพันธ์ มีนาคม ๒๔๗๐ และ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๑ ถึงเดือนมิถุนายน คงอยู่ที่วอชิงตัน และได้ไปศึกษาและฝึกงานที่มลรัฐใกล้ ๆ เช่น ที่สถานีไบรแอนปอยท์ (Bryan Point) มลรัฐแมรีแลนด์ เป็นสถานีเพาะพันธุ์แพร่พันธุ์ปลาตะลุมพุก (Shad) อยู่ที่นี่เป็นเวลานานใช้กางเต็นท์เป็นที่พักอาศัย มีโรงฟักไข่ปลาและโรงอาหาร มีเรือใช้จักรค่อนข้างใหญ่สำหรับออกไปรีดไข่ปลาตะลุมพุก ได้ไปฝึกงานที่สถานีเอดดินตัน คาโรไลนาเหนือ (Edinton Station, N.C.) ที่นี่เป็นสถานีเพาะและแพร่พันธุ์ปลา Herring และปลาตะลุมพุก ไปดูการเพาะปลาและจับปลากะพงที่เวลดัน คาโรไลนาเหนือ ที่นี่มีการจับปลากะพงในแม่น้ำโรโนค (Roanoke River, N.C.)

ในระยะนี้ได้พบกับพระอมร ฯ และหลวงเทเวศร์ ฯ จากกรมอากาศยาน ทั้งสองได้มาศึกษาและฝึกงานเกี่ยวกับการบิน

ได้ศึกษาและฝึกงานในมหาวิทยาลัยและตามสถานที่ต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกาเป็นเวลารวมทั้งสิ้นประมาณ ๑๘ เดือน วันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ ออกเดินทางจากกรุงวอชิงตันเพื่อเดินทางไปศึกษาและฝึกงานต่อที่ยุโรป ถึงกรุงนิวยอรคในวันเดียวกัน พักอยู่ที่นี่สองสามวันได้ไปชมที่แสดงสัตว์น้ำ (New York Aquarium) และได้ไปพบเพื่อนเก่า ๆ ที่อยู่ที่นิวยอรค ราววันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๔๗๑ ได้ออกเดินทางไปยังประเทศอังกฤษโดยเรือสมาเรีย (S.S. "Samaria") ถึงเมืองลิเวอร์พูล (Liverpool) วันที่ ๒๓ กรกฎาคม ระหว่างที่อยู่ในเรือและเดินทางข้ามมหาสมุทรแอตแลนติคนั้น เคราะห์ดีที่คลื่นลมสงบแทบตลอดเวลา ที่ลิเวอร์พูล ได้พบกับหลวงชำนิกลการ (ฉา โพธิทัต) ซึ่งมาคอยรับอยู่ ตอนเย็นได้ไปดูการแข่งหมา แล้วไปรับประทานอาหารจีนด้วยกัน พักอยู่ที่นี่หนึ่งคืนเพื่อคอยรับเสด็จสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร ซึ่งเสด็จมาจากบอสตัน สหรัฐอเมริกา เนื่องจากทรงสำเร็จการศึกษาแพทย์และทรงเดินทางกลับกรุงเทพ ฯ

วันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๔๗๑ เดินทางออกจากลิเวอร์พูลในกระบวนเสด็จถึงกรุงลอนดอนตอนเย็นวันเดียวกัน ได้พบคุณพระพิเทศ ฯ เลขานุการเอกและข้าราชการอื่น ๆ อีกรวมทั้งหลวงสุนทรานุรักษ์น้องชาย (เจือ วัจนะคุปต์) ท่านอัครราชทูตไม่อยู่เสด็จไปประชุมที่ยุโรปเสีย จึงไม่ได้มารับเสด็จ เมื่อถึงกรุงลอนดอนแล้วข้าพเจ้าได้ไปพักอยู่ยังห้องเช่า ซึ่งน้องชาย

จัดหาไว้ให้ ทูลกระหม่อมพร้อมด้วยหม่อมสังวาลย์ (สมเด็จพระราชชนนี) และพระโอรสธิดาทรงไปพักที่โฮเต็ล และทรงพักอยู่ที่นี่สองสามวันจึงเสด็จไปประทับพักผ่อนที่โลซาน สวิส แล้วเสด็จกลับกรุงเทพฯ ข้าพเจ้าพักอยู่ที่กรุงลอนดอนสามสี่วันเพื่อเตรียมตัวเดินทางไปศึกษาและฝึกงานต่อไปในประเทศอังกฤษ

ต้นเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ เริ่มเดินทางไปดูงานการประมงทางตอนเหนือของอังกฤษไปที่เมือง Lowestoft ดูการจับปลาและการขายทอดตลาดสัตว์น้ำแล้วเดินทางต่อไป Grimsby พบนายฮิว กอร์ดอน (Mr. F. Hugh Gordon) เจ้าพนักงานประมงประจำเมืองกริมสบี ดูการจับปลาและขายปลาที่ท่าเรือ ไปดูการทำอาหารจากสัตว์น้ำ "fish meal" ของบริษัทโบริง (T.C. Bowring Co.) จากกริมสบีไปที่ฮูล (Hull) พบนาวาโท เอ. แอล. วูดส์ (A.L. Woods) เจ้าพนักงานตรวจการประมง ดูการจับปลาขายเลหลังปลา การทำปลาเค็มตากแห้งของบริษัท เอ. เอม. สมิท (A. M. Smith Co.) จากฮูลเดินทางต่อไปยังยอรคได้พักชมเมืองเก่าแก่แห่งนี้แล้วขึ้นรถไฟเดินทางต่อไปยังเมืองเอ็ดดินเบิก (Edinburgh) นครหลวงของสก๊อตแลนด์ (Scotland) เป็นเมืองที่สวยงามมาก ได้ชมสถานที่สำคัญเช่นพิพิธภัณฑ์ รูปปั้น รูปเขียนฯลฯ ในด้านเมืองเก่า (Old Town Section) ในถนนควีนส์ (Queen Streets) ในด้านเมืองใหม่ (New Town) ซึ่งมีถนนสายสำคัญชื่อปรินซ (Prince Street) ตัดผ่านมีสวนที่สวยงามมาก มีอนุสาวรีย์สก๊อต (Scott Monument) มีตึกที่ทำการไปรษณีย์และหอทะเบียน (Register House) ทางบริเวณตอนบนของตึกเหล่านี้เป็นเนินสูงขึ้นไปเรียกว่าเนิน Calton Hill สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ ๓๕๐ ฟุต

เป็นที่ตั้งของหอดูดาว (Royal observatory) อนุสาวรีย์เนลสัน (Nelson Monument) และพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ (National Museum) ที่เมืองนี้มีมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงมาก คือ University of Edinburgh ในมหาวิทยาลัยนี้มีโรงเรียนแพทย์ที่มีชื่อเสียงทั่วโลก ที่ในสวนสาธารณะมีนาฬิกาซึ่งประกอบขึ้นด้วยต้นไม้และดอกไม้ดูสวยงามมากไม่มีที่ไหนเสมอเหมือน ในระหว่างที่พักอยู่ที่เมืองนี้ได้ไปดูการเพาะพันธุ์สัตว์น้ำและการจับสัตว์น้ำที่เมืองแอบเบอรดีน (Aberdeen) เป็นเมืองซึ่งตั้งอยู่ชายทะเลห่างจากเอ็ดดินเบิกประมาณ ๑๓๐ ไมล์ เป็นเมืองที่มีการอุตสาหกรรมสัตว์น้ำเป็นอันดับหนึ่ง ที่นี่มีมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่ง คือ Aberdeen University มีพิพิธภัณฑ์และหอสมุดที่ดีมาก ตอนปลายเดือนสิงหาคมเดินทางกลับมาพักอยู่ในกรุงลอนดอน เดินทางไปสถานีสัตว์น้ำที่พลีมัธ (Plymouth) สถานีนี้ตั้งอยู่ชายทะเลในเมืองพลีมัธซึ่งเป็นเมืองท่าใหญ่แห่งหนึ่งของประเทศอังกฤษ อยู่ในจังหวัดเดวอนเชียร์ (Devonshire) ตั้งอยู่ห่างจากลอนดอนประมาณ ๒๐๐ ไมล์ สถานีนี้เป็นสถานที่ค้นคว้าและทำการวิจัยทางพันธุ์ไม้น้ำและสัตว์น้ำเค็มคล้ายกับสถานีบัวฟอร์ตในสหรัฐอเมริกาแต่ใหญ่กว่ามาก มองออกไปจากตัวสถานีซึ่งตั้งอยู่บนเนินสูงจะแลเห็นอ่าวที่สวยงามมาก เห็นเรือโดยสารและเรือสินค้าเข้าออกอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่อยู่ที่นี่ได้ศึกษาเกี่ยวกับพันธุ์ไม้น้ำและสัตว์น้ำเล็ก ๆ ที่เรียกว่าแพลังตัน (Planton) ซึ่งเป็นอาหารสำคัญของปลาและได้ศึกษาเกี่ยวกับโรคที่เกิดกับปลา เมืองพลีมัธนี้เป็นเมืองท่าชายทะเลที่สำคัญของอังกฤษเป็นเมืองตากอากาศ นอกจากนี้ยังเป็นที่ตั้งของสถานีแห่งราชนาวี ที่อ่าวมิล (Mill Bay) มีเรือเดินทะเลใหญ่เข้าออกเสมอ อ่าวนี้ลึกมาก อุตสาหกรรมที่สำคัญของเมืองคือการต่อเรือและการจับสัตว์น้ำ เสร็จจากฝึกงานและดูงาน

ที่เมืองนี้แล้วได้เดินทางกลับกรุงลอนดอน เพื่อเตรียมตัวเดินทางต่อไปยังยุโรป

จุดแรกในยุโรปคือที่เบอร์ลิน ใช้เป็นศูนย์กลางสำหรับไปศึกษาและดูงานในเยอรมันและเดนมาร์ค ในเยอรมันได้ศึกษาและดูงานตามสถานที่และเมืองต่าง ๆ ที่แฮมเบิร์ก (Hamburg) บรีเมน (Bremen) ปอทสดาม (Potsdam) เมคเคลนเบิร์ก (Mecklenburg) ในบาวาเรีย (Bavaria) ที่มิวนิค (Munich) และที่ทะเลสาบคอนสแตนซ์ (Lake of Constance) ทะเลสาบนี้ติดต่อกับเขตแดนประเทศสวิส มีสถานีเพาะพันธุ์สัตว์น้ำตั้งอยู่ริมทะเลสาบแห่งนี้ วันที่ ๑๙ กันยายน ๒๔๗๑ ได้เดินทางจากกรุงเบอร์ลินไปยังเมืองโคเปนเฮเกน ประเทศเดนมาร์ค (Copenhagen, Denmark) พักอยู่ที่โฮเต็ล King of Denmark ที่นี่ได้ดูการจับปลา ดูตลาดปลาสด ได้ไปศึกษาและดูงานที่สถานีค้นคว้าและวิจัยในทางชีววิทยาของพันธุ์ไม้น้ำและสัตว์น้ำทะเล (Carlsberg Marine Biological Station) มีโปรเฟสเซอร์ชมิทส์ (Prof. Schmidt) เป็นหัวหน้าสถานี มีเรือสำรวจและค้นคว้าทางชีววิทยาทางทะเลชื่อเรือ "ดานา" (Dana) ได้อยู่ในเดนมาร์คประมาณหนึ่งสัปดาห์ แล้วกลับมากรุงเบอร์ลิน

จากเบอร์ลินวันที่ ๒๘ กันยายน ๒๔๗๑ ตรงมายังกรุงปารีสใช้เป็นศูนย์กลางสำหรับศึกษาและดูงานตามสถานีประมงต่าง ๆ ในฝรั่งเศส ออกจากกรุงปารีสวันที่ ๑๓ ตุลาคม กลับกรุงลอนดอนเพื่อเตรียมตัวเดินทางกลับกรุงเทพ ฯ วันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๔๗๑ ออกจากสถานีเฟ้นเชิจสตรีท (Fenchurch Street Station) ประมาณ ๑๑.๐๐ นาฬิกาไปยังท่าเรือรอแยล

แอลเบิต (Royal Albert Docks) เพื่อไปลงเรือ "อัทสูตา" ("Atsuta Maru" N.Y.K. Line) เรือได้ออกจากท่าตอนเย็นของวันเดียวกันนี้ เรืออัทสูตาเป็นเรือเดินทะเลขนาดใหญ่ เดินทางในสายยุโรประหว่างกรุงลอนดอน กับเมืองโยโกฮามา ประเทศญี่ปุ่น

๒๔ ตุลาคม ถึงยิบรอลตา (Gibralta) คลื่นลมไม่ใคร่จัดนักมีเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ ตอนผ่านช่องแคบอังกฤษ ได้ออกจากเมืองนี้ในวันเดียวกัน ๒๖ ตุลาคม ถึงมาแซล ได้ขึ้นไปเที่ยวเมืองนี้โดยไปในกระบวนท่องเที่ยวซึ่งจัดขึ้นโดยทอมมัสคุก (Thomas Cook & Son) เป็นเวลาค่อนวัน เรือออกจากเมืองนี้วันที่ ๒๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๑

๒๙ ตุลาคม ๒๔๗๑ ถึงเมืองท่าเนเบิล ประเทศอิตาลี (Naples, Italy) เรือไม่ได้จอดนาน เมื่อรับส่งผู้โดยสารขึ้นและลงจากเรือแล้วก็ได้เดินทางต่อไปในวันเดียวกันนั้น วันที่ ๒ พฤศจิกายน ถึงเมืองปอร์ตเสดผ่านคลองสุเอซ ถึงเมืองสุเอซวันที่ ๓ พฤศจิกายน และเดินทางต่อไปยังเมืองโคลัมโบ ที่เมืองปอร์ตเสดมีผู้โดยสารซึ่งขึ้นมาจากเมืองเนเบิลมาลงที่นี่ ๒–๓ คน และขึ้นใหม่ ๒–๓ คน ถึงเมืองโคลัมโบวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน เดิมตั้งใจว่า เมื่อถึงเมืองนี้แล้วจะลงจากเรือลำนี้เพื่อเดินทางไปศึกษาและดูงานที่เมืองมัดราส (Madras) ประเทศอินเดีย แต่เนื่องจากการเดินทางไม่สะดวก จึงได้เปลี่ยนจากแผนเดิมและเดินทางต่อไปยังสิงคโปร์ในวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน จึงต้องจัดการเสียค่าเรือโดยสารเพิ่มเติมอีก ขึ้นพักอยู่ที่สิงคโปร์ ๒ วัน วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ออกเดินทางต่อไปยังกรุงเทพ ฯ โดยเรือ "โคลา" (S.S. Kola) ถึงกรุงเทพ ฯ วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๑ รวมเวลาศึกษาและดูงานในต่างประเทศ ๒๓ เดือนเศษ

รุ่งขึ้นวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๑ ได้ไปรายงานตัวต่อเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ (เจ้าพระยาพลเทพ ฯ) และเข้าทำงานรับราชการต่อไปในตำแหน่งหัวหน้ากองรักษาสัตว์น้ำ รับพระราชทานเงินเดือนเดือนละ ๓๐๐ บาท ได้รับเงินเพิ่มส่วนพระองค์จากสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทรอีกเดือนละ ๑๐๐ บาท รวมเป็นเดือนละ ๔๐๐ บาท

พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ ไปราชการต่างประเทศโดยไปกับเรือสำรวจ "ดานา" (Dana) ทำการสำรวจพันธุ์ไม้และสัตว์น้ำของอ่าวสยามด้านตะวันออกและตามชายฝั่งทะเลของอินโดจีน และไปที่สถานีค้นคว้าและวิจัยชีววิทยาทางทะเลที่นาตรัง (Nhatrung Marine Biological Station) เรือ "ดานา" จอดที่เกาะช้าง ๑ คืน ถึงนาตรังวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ที่สถานีนาตรังมีการทดลองและค้นคว้าในด้านอุตสาหกรรมสัตว์น้ำด้วย เช่นการทำกะปิจากปลา มีเรือสำรวจการประมง ระหว่างอยู่ที่นี่ได้ไปเที่ยวเมืองดาลัตเป็นเมืองที่อยู่บนเนินเขา มีการทำฟาร์มโคนม อากาศเย็นสบายในฤดูร้อนเป็นที่ตากอากาศ วันที่ ๑๘ พฤษภาคม เรือ "ดานา" ออกจากเมืองนาตรังเดินทางต่อไปเมืองสิงคโปร์ ส่วนข้าพเจ้าได้ออกเดินทางกลับกรุงเทพ ฯ โดยทางรถไฟผ่านไซ่ง่อน (Saigon) พนมเปน และพระตะบอง ที่พระตะบองได้ไปดูทะเลสาบและดูการจับสัตว์น้ำที่นี่ ถึงกรุงเทพฯ วันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๔๗๒

วันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๒ เสียผู้อุปการะที่สำคัญคือสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร ได้สิ้นพระชนม์เมื่อเวลาบ่าย ๔ โมงเศษ

วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีการรวมกระทรวง คือกระทรวงเกษตราธิการกับกระทรวงพาณิชย์ และกระทรวงคมนาคมเป็นกระทรวงเดียวกัน เรียกว่ากระทรวงเกษตรพาณิชยการ เจ้าพระยาวงษานุประพันธ์ (ม.ร.ว. สท้าน สนิทวงศ์) เป็นเสนาบดี (ปลายปี พ.ศ. ๒๔๗๓ คือ ๑๖ มีนาคม ถึง ๒๙ มิถุนายน ๒๔๗๕ เจ้าพระยาพิชัยญาติเป็นเสนาบดี)

วันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้พระราชทานรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามเป็นฉบับถาวร คำว่า เสนาบดีเปลี่ยนเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวง ในปีนี้ได้เป็นกรรมการไปตรวจดูสภาพของหนองหารสกลนคร เพื่อจัดให้เป็นสถานีรักษาสัตว์น้ำ ไปพร้อมกับนายอินทรี จันทรสถิตย์ (หลวงอิงคศรีกสิการ) ข้าราชการกระทรวงเกษตร และ ม.ร.ว. ระพี ข้าราชการกรมชลประทาน โดยเดินทางไปเมื่อปลายเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๕

พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ เปลี่ยนชื่อกระทรวงเกษตรพาณิชยการเป็นกระทรวงเศรษฐการ พระยาโกมารกุลเป็นรัฐมนตรีว่าการ

ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ เกิดขบถ เรียกว่า "ขบถบวรเดช" ปราบขบถเสร็จแล้ว พระยาโกมารกุลลาออก พระสารสาสน์พลขันธ์ (ลอง สุนทรานนท์) เป็นรัฐมนตรีว่าการแทน ตั้งแต่วันที่ ๒๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

ภรรยาตายวันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ (วันเดียวกับที่เกิดขบถ)

๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๗ เป็นอธิบดีกรมการประมง ในปีนี้ได้ไปตรวจราชการและทำการสำรวจเศรษฐกิจเพื่อวางโครงการเศรษฐกิจของชาติ พร้อมด้วยคณะซึ่งมีพระสารสาสน์พลขันธ์เป็นหัวหน้า ครั้งแรกไปภาคใต้จังหวัดเพชรบุรี ประจวบ ชุมพร นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ปัตตานี ยะลา สงขลา พัทลุง นราธิวาส ระนอง พังงา กระบี่ โดยใช้รถไฟเป็นพาหนะสำหรับพักหลับนอน ไม่ได้ไปภูเก็ต แล้วกลับมาพักที่กรุงเทพฯ สองสามวัน เดินทางสำรวจต่อไปโดยทางเรือไปจังหวัดสมุทรสาคร สมุทรสงคราม นครปฐม และราชบุรี แล้วกลับกรุงเทพฯ ในคณะนี้มีรัฐมนตรีว่าการแล้วยังมีผู้แทนกรมเกษตร (หลวงสุวรรณ) ผู้แทนกรมสหกรณ์ (พระพิจารณ) ผู้แทนกรมวิทยาศาสตร์ (นายอารี สุพล) ผู้แทนกรมรถไฟ (นายโชติ คุณะเกษม) ผู้แทนกรมไปรษณีย์โทรเลข (หลวงสถิตย์) ผู้แทนกรมป่าไม้ (พระยาวินิจฯ) ผู้แทนกรมโลหกิจ (นายประวีต สุขุม) หลวงสนิทรักสัตว์ กรมวิทยาศาสตร์สถานเสาวภา นายวุฒิ นายอุดม เป็นเลขานุการ หลวงกลการฯ เป็นช่างภาพถ่ายรูป ได้ตกลงกันไว้ว่าจะได้เดินทางไปสำรวจภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคตะวันออกต่อไป แต่ต้องล้มเหลวเพราะคณะรัฐบาลชุดนี้ต้องกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งทั้งคณะเพราะแพ้โหวตในสภาเรื่องควบคุมกำกัดยางระหว่างประเทศ

๒๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๗ ตั้งคณะรัฐบาลชุดใหม่ พระยาพหลพลพยุหเสนาคงเป็นนายกรัฐมนตรีอีกตามเดิม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐการได้แก่พระยาศรยุทธเสนี ซึ่งเคยเป็นอธิบดีกรมเจ้าท่าในสมัยพระสารสาสน์พลขันธ์

๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ

๗ มีนาคม ๒๔๗๗ สภาได้ลงมติเห็นชอบที่ให้อัญเชิญพระองค์เจ้าอานันทมหิดล พระโอรสในกรมหลวงสงขลานครินทร์ขึ้นครองราชย์ ตั้งแต่วันและเวลาที่พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ เนื่องด้วยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลยังทรงพระเยาว์อยู่ สภาผู้แทนได้ลงมติเมื่อวันที่ ๗ มีนาคม ๒๔๗๗ ตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ประกอบด้วยกรมหมื่นอนุวัฒน์จาตุรนต์เป็นประธาน พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา และเจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม)

๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๘ กรมการประมงได้รวมเข้ากับกรมเกษตร เรียกว่ากรมเกษตรและการประมง สังกัดอยู่ในกระทรวงเกษตราธิการ (กระทรวงเศรษฐการได้แยกออกเป็น ๒ กระทรวง คือ กระทรวงเกษตราธิการ และกระทรวงเศรษฐการ มีการเปลี่ยนแปลงตัวอธิบดีเกษตร และอธิบดีประมง หลวงสุวรรณฯ เป็นผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ หลวงจุลชีพพิชชาธร คือข้าพเจ้าเป็นผู้เชี่ยวชาญฝ่ายการประมง พระยาศรยุทธเสนีคงรักษาการในตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรอีกตำแหน่งหนึ่ง

๑๑ กรกฎาคม ๒๔๗๘ พระสารสาสน์ประพันธ์ (ชื้น จารุวัสตร์) รักษาการในตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการ ๑ สิงหาคม ๒๔๗๘ จึงเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร

กุมภาพันธ์ ๒๔๗๘ พระยาฤทธิ์อัคเณย์ (สละ เอมสิริ) เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรสืบแทนพระสารสาสน์ประพันธ์ซึ่งได้ขอลาออก

๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๙ ให้พระยาชลมารควิจารณ์ (ม.ล. พงศ์สนิทวงศ์) ซึ่งโอนมาจากกรมชลประทานเป็นอธิบดีกรมเกษตรและการประมง

ในต้นปี พ.ศ. ๒๔๘๐ ได้มีเรื่องยุ่ง ๆ เกี่ยวกับที่ดินทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ที่สำนักพระราชวังทำไป เป็นเรื่องข้องใจสภาผู้แทน พระยาพหล ฯ นายกรัฐมนตรีจึงได้ลาออก เพื่อจะได้มีการสอบสวนเพื่อความชอบธรรมด้วยกันทุกฝ่าย และคณะรัฐมนตรีได้ลาออกทั้งคณะ

สิงหาคม ๒๔๘๐ พระยาพหล ฯ เป็นนายกรัฐมนตรีอีก และเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรด้วย มีหลวงนาถนิติธาดาเป็นรัฐมนตรีสั่งราชการ

๑๐ ธันวาคม ๒๔๘๐ สภาผู้แทนได้สิ้นสุดลงตามวาระ คณะรัฐมนตรีก็ต้องออกด้วย และได้รับแต่งตั้งขึ้นมาใหม่เมื่อวันที่ ๒๙ ธันวาคม ๒๔๘๐ โดยมีพระยาพหล ฯ เป็นนายกรัฐมนตรี พระยาฤทธิ์อัคเณย์กลับมาเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรอีกเป็นครั้งที่สอง หลวงศุภชลาศัยเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการ

๑ตุลาคม ๒๔๘๑ พระยาฤทธิ์อัคเณย์ได้ขอลาออก หลวงพิบูลสงคราม (แปลก ขิตตะสังคะ) มารักษาการในตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร (ความจริงเจ้าคุณฤทธิ์ ฯ ได้ถูกบังคับให้ลาออกและเดินทางไปต่างประเทศเกี่ยวกับการขัดแย้งทางการเมืองกับหลวงพิบูล ฯ)

ตุลาคม ๒๔๘๑ พระยาชลมารคพิจารณ์ อธิบดีกรมเกษตรและการประมงลาออก ตั้งให้พระช่วงเกษตรศิลปการ เป็นอธิบดีสืบแทนต่อไป

พ.ศ. ๒๔๘๓ ในสมัยที่หลวงพิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ได้ก่อตั้งบริษัทประมงไทยจำกัดขึ้น ข้าพเจ้าต้องไปรับหน้าที่เป็นผู้จัดการบริษัทประมงไทย จำกัด อีกตำแหน่งหนึ่ง

พ.ศ. ๒๔๘๔ ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้แยกการประมงออกจากกรมเกษตรและการประมง ยกขึ้นเป็นกรมการประมงอีกในสังกัดกระทรวงเกษตร มีพระเวชยันตรังสฤษฎ์ เป็นรัฐมนตรีว่าการ และหลวงเดชสหกรณ์เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการ และปลัดกระทรวง ข้าพเจ้าได้ถูกแต่งตั้งให้ไปเป็นหัวหน้ากรมการประมง และเป็นผู้จัดการบริษัทประมงไทย จำกัด อีกตำแหน่งหนึ่ง

กันยายน ๒๔๘๔ ข้าพเจ้าได้รับพระราชทานเหรียญจักรพรรดิมาลา (รับราชการนาน ๒๕ ปี) และได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ช้างเผือกชั้นที่ ๒ ชื่อทวีติยาภรณ์ ในปีนี้ได้รับพระราชทานเงินเดือนเดือนละ ๖๕๐ บาท

ลาออกจากบรรดาศักดิ์หลวงจุลชีพพิชชาธร กลับมาใช้นามและสกุลเดิม คือ จุล วัจนะคุปต์

พ.ศ. ๒๔๘๕ ยกฐานะกรมการประมงขึ้นเป็นกรมใหญ่ ข้าพเจ้าได้รับการแต่งตั้งให้เป็นอธิบดี โดยพระบรมราชโองการแต่งตั้งวันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๕ ขณะนี้เป็นสมัยที่ญี่ปุ่นอยู่ในประเทศไทย เป็นสมัยที่เรียกว่าสงครามมหาเอเชียบูรพา ญี่ปุ่นได้บุกเข้าประเทศไทยเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๔๘๔ และต่อมาได้ทำสัญญาร่วมรุกร่วมรบด้วยกัน

๑๐ มีนาคม ๒๔๘๕ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี พลเรือโทสินธุ์ กมลนาวิน เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตราธิการ นายสดับ วีรเธียร เป็นปลัดกระทรวง

พ.ศ. ๒๔๘๖ ข้าพเจ้าได้กราบถวายบังคมลาออกจากราชการและไปเป็นผู้จัดการบริษัทประมงไทย จำกัด แต่ตำแหน่งเดียว (เนื่องจากมีความเห็นขัดแย้งกับเจ้ากระทรวงเรื่องแต่งตั้งข้าราชการชั้นเอกในกรมการประมง) ลาออกจากราชการตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๖ รวมเวลารับราชการ ๒๘ ปี

พ.ศ. ๒๔๘๙ ลาออกจากบริษัทประมงไทย จำกัด

พ.ศ. ๒๔๙๓–๒๔๙๔ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นสมาชิกวุฒิสภา

หมายเหตุ เดิมถือวันที่ ๑ เมษายน เป็นวันขึ้นปีใหม่
ได้เปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่เป็น ๑ มกราคม ในปี พ.ศ. ๒๔๘๔

หนังสือจากเจ้าพระยาพลเทพ เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ

ถึงหลวงจุลชีพพิชชาธร

เรื่อง ข้อกำหนดเกี่ยวกับทุนที่ได้รับพระราชทาน

Ministry of Lands and Agriculture,

Bangkok, December 9, 2469.

Luang Chula Jeebijjadhara,
Bangkok, Siam.

Sir:

You have been awarded one of the foreign fishery fellowships established by H.R.H. Prince Mahidol of Songkla, and are hereby appointed thereto, effective on December 16, 2469. You will carefully observe the following instructions which have been drawn up for your guidance.

Date of departure and destination. – You will make arrangements to leave Siam during the month of December, and proceed by the most direct route of Boston, Massachusetts, U.S.A., where you will immediately report your arrival in person to Prince Mahidol and by letter to the Siamese Minister in Washington.

Place and course of study. – At the beginning of your foreign study you will enroll as a special student at the Massachusetts Institute of Technology in the School of Fisheries, and will take all of the prescribed subjects, including a course in oceanography.

The duration of your stay at the Massachusetts Institute of Technology will depend on your progress and on other matters. For the present you will make plans for a full term course of instruction. The Ministry, however, may at any time assign you to another institution for the continuance of your studies.

Practical training and experience. – In addition to your academy course at the Massachusetts Institute of Technology, and to the field and laboratory work that you may have as a part of that course, you will be required to obtain further training and experience in (a) fish–hatching and pond–cultural methods, (b) the rescue, handling, and replanting of fishes that have been left stranded by the recession or drying–up of waters, (c) the construction of ponds suitable for the cultivation of the principal fresh–water fishes of Siam, (d) the methods of oyster, sea–mussel, clam, and fresh–water mussel culture, and the regulation of the shellfish industries, (e) the methods of preserving fish and other water products by drying, pickling, dry–salting, smoking and canning, (f) the methods of investigation of the fresh–waters with reference to their fish and other inhabitants and their physical and other characters as bearing on their adaptation for fish life, and (g) such other subjects as may be prescribed.

Practical training at stations of the United States Bureau of Fisheries. – Arrangements will be made for you to take advantage of the facilities for practical training in fish–cultural, biological, and commercial fishery work that the United States Bureau of Fisheries can afford you at its various hatcheries and laboratories. For this purpose, at the conclusion of your course at the Massachusetts Institute of Technology, or between terms, you will get into communication with the United States Commissioner of Fisheries and carry on such practical work as he may adjudge desirable after consultation with yourself and the Siamese Minister at Washington.

It is essential that your practical experience in the Bureau of Fisheries be arranged with special reference to climatic and zoological conditions existing in Siam. Thus, it will be undesirable and unnecessary for you to devote any time to the consideration of salmon, trout, and other cold–water fishes. You should concentrate on the cultivation of warm–water fishes, on pond culture adapted for carps and catfishes, on the hatching of migratory river fishes like shad and striped bass, on approved methods of conservation and preservation followed in the middle and southern parts of the United States, and on biological and fishery work, in laboratory and field, with reference to the warmer fresh and salt waters.

Reports. – You will forward to the Department of Fisheries during the first week of each month a report setting forth your studies, practical experience, and progress during the preceding month. This report will be forwarded through the Siamese Legation in Washington.

Financial arrangements. – (a) Traveling expenses en route to America. A sum sufficient to cover all necessary expenses of travel from Siam to Boston will be advanced by the Royal Privy Purse Department. You will be entitled to first–class accommodations on steamships and railways and at hotels.

(b) Traveling expenses in America. Your actual and necessary traveling expenses when engaged in your studies will be allowed, on the presentation of monthly accounts in form approved by the Department of the Royal Privy Purse. Money for this purpose will be advanced by the Siamese Legation in Washington. Travel away from your regular place of study must be authorized in advance by the Siamese Minister.

(c) Cost of tuition. The cost of your special course of study at the Massachusetts Institute of Technology and collateral laboratory and field expenses will be paid by the Siamese Legation in Washington, as will also the expenses for tuition, etc., at any other places of instruction to which you may be sent.

(d) Living expenses. The expenses incurred by you for board and lodging will be met by the Siamese Legation, after approval in advance of the estimated monthly cost. It is expected that your living expenses will be on the same general scale as has already been adopted by and approved for other Siamese students in America, and you will be governed by the regulations in force.

(e) Personal allowance. For clothing and other equipment required for your journey abroad and return to Siam, and for pocket expenses, you will be allowed the sum of eight hundred ticals.

(f) Authorization of expenditures. All expenses incurred on account of the foreign fishery fellowship fund must be made in such manner and supported by such vouchers as may be prescribed by the Department of the Royal Privy Purse.

(g) Salary while holding fellowship. On the completion of your transfer from your present position in the Ministry of Public Instruction to the Ministry of Lands and Agriculture, you will be entitled to and receive a salary of one hundred and fifty ticals per month.

Sickness. – In case of illness requiring long medical attendance or expensive treatment, there has been established by Prince Mahidol a reserve fund which will be available to an amount not exceeding two thousand ticals a year per student. This fund is entrusted to the Department of the Royal Privy Purse and may be drawn on only in time of need. Whenever this fund is used a special requisition, with full explanation, must be made out and submitted through the Siamese Minister.

If you should suffer from a serious illness more than six months, the Ministry is authorized, by the terms of Prince Mahidol's bequest, to recall you to Siam and terminate your service.

Failure to make proper progress. – In the event that you fail to carry on your studies in a satisfactory manner or do not make sufficient progress to meet the requirements of the Ministry, the latter will exercise the right to recall you to Siam and cancel your appointment.

Duration of foreign study and return to Siam. – The length of your stay abroad under the terms of the fellowship will depend on the progress of your studies and training. When you have completed your course in accordance with the requirements of the Ministry, you will be ordered back to Siam and will be forthwith given a position in the Department of Fisheries at an entrance salary of three hundred ticals per month, subject to such annual advance as the conditions may justify and the government regulations prescribe.

Conditions of employment on entering the Department of Fisheries. – Having been given the opportunity to obtain knowledge and training that will fit you for service in the Department of Fisheries, you will be expected to continue in the fishery work for a period of at least ten years, and you will give an undertaking binding yourself to this end. This undertaking must be duly executed and deposited before your appointment to a fishery fellowship becomes effective. The Ministry will expect to make good use of your knowledge and training in the administration of the fisheries, but it is under no obligation to retain your services if they should become unsatisfactory.

Contingencies. – In interpreting these instructions, and in meeting any question of difficulty that may arise in the course of your studies, you will be guided by the advice and decision of the Siamese Minister.

Chow Phya Baladeb.

Minister of Lands and Agriculture.

บันทึกของหลวงจุลชีพพิชชาธร

ตามสัญญาของสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ ในการที่ทรงประทานเงินทุนนี้มีใจความดังนี้

ค่าเดินทาง ชั้น ๑ ตามแต่อัตราที่จะเสียเท่าใดในเวลานั้น

ค่าเสื้อผ้าและค่าใช้สอย ๘๐๐ บาท

ค่าเล่าเรียนและค่าใช้สอยประจำเดือน ปีละ ๕,๐๐๐ บาท เมื่อนักเรียนใช้เหลือเท่าใดขอให้เป็นกำไรของนักเรียนที่จะเก็บไว้ใช้สอย

ค่าเดินทางและค่าใช้จ่ายสำหรับไปดูงาน สุดแล้วแต่จะเสียเท่าใดตามที่จะต้องการ

ค่าเจ็บป่วย ปีละ ๒,๐๐๐ บาท และไม่เกิน ๑๐,๐๐๐ บาท

เงินเดือนเมื่อกลับมารับราชการ ได้รับพระราชทานเงินเดือนส่วนพระองค์เดือนละ ๑๐๐ บาท จนกว่าจะได้เงินเดือน ๕๐๐ บาท

(1) Food Fishes
(2) Navigation
(3) Oceanography
(4) Fish Culture

บทความเฉลิมพระเกียรติ

สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม

พระบรมราชชนก

(พระบิดาแห่งการแพทย์แผนปัจจุบันของไทย)

โดย

ศาสตราจารย์นายแพทย์สวัสดิ์ แดงสว่าง

คำนำ

ข้าพเจ้าได้ทราบข่าวถึงแก่กรรมของอาจารย์ที่เคารพนับถือ นายจุล วัจนะคุปต์ *(หลวงจุลชีพพิชชาธร)* ด้วยความเสียใจและอาลัยยิ่ง คุณกานดา ศรีปราชญ์ บุตรีของท่านให้เขียนคำนำในเรื่อง *"บทความเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก (พระบิดาแห่งการแพทย์แผนปัจจุบันของไทย)"* ซึ่งข้าพเจ้าได้บรรยายในวันมหิดล ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๖ ณ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล และเรื่องนี้สารศิริราชได้พิมพ์ไว้ด้วยในฉบับที่ ๘ หน้า ๑๗๘๒ – ๑๘๐๓ จึงได้ขออนุญาตท่านบรรณาธิการ คุณหมออดุลย์ วิริยเวชกุล เพื่อพิมพ์ในหนังสือแจกในการพระราชทานเพลิงศพเป็นอนุสรณ์ต่อไปตามความประสงค์ของคุณกานดา ฯ

ข้าพเจ้าระลึกถึงพระคุณของท่านอาจารย์ นายจุล วัจนะคุปต์ *(หลวงจุลชีพพิชชาธร)* อยู่เสมอ ท่านเป็นอาจารย์สอนวิชาชีววิทยา (Biology) แก่ข้าพเจ้าและเพื่อนร่วมชั้นนักศึกษาเตรียมแพทย์ปีที่หนึ่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ทั้งในทางทฤษฎีและปฏิบัติตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ในปี พ.ศ. ๒๔๖๕ อาจารย์มีความเมตตากรุณาพร้อมด้วยความพยายามและสามารถสอนวิชานี้ได้เป็นอย่างดียิ่ง ซึ่งทำให้ข้าพเจ้าผู้ยังไม่เคยได้ศึกษาวิชานี้มาก่อนเลยให้มีความรู้ ความเข้าใจได้เป็นอันมากในเวลาไม่นานนัก ทั้งนี้เพราะท่านสามารถในวิธีนำความรู้ของท่านมาให้แก่ศิษย์ และโดยไม่เห็นแก่ความยากลำบากและเหน็ดเหนื่อย ให้เวลาเป็นของนักศึกษาทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ท่านชอบอธิบายชี้แจงด้วยความยินดี จนทำให้ศิษย์เกิดความเข้าใจในข้อสงสัย เมื่อข้าพเจ้าและเพื่อน ๆ นักศึกษาได้ถามท่าน และเมื่อท่านพบข้าพเจ้า ก็มักจะย้ำถามในข้ออธิบายที่ท่านได้เคยให้ไว้ เมื่อถามท่านเสมอ ๆ

ทำให้ข้าพเจ้าเห็นว่าท่านมีลักษณะและคุณสมบัติเป็นอาจารย์โดยแท้ คอยติดตามพร่ำสอนวิชาให้แก่ศิษย์ เพื่อหวังให้ศิษย์มีความรู้โดยยอมเสียสละแม้แต่เวลาส่วนตัว

อนึ่ง ในสมัยเมื่อข้าพเจ้ารับราชการเป็นอาจารย์สอนอยู่ที่แผนกพยาธิวิทยาคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล ได้ร่วมทำการค้นคว้าเรื่องวงชีวิตและการติดต่อของหนอนพยาธิตัวจี๊ด (Gnathostoma spinigerum) ร่วมกับศาสตราจารย์นายแพทย์เฉลิม พรมมาส *(หลวงเฉลิมคัมภีรเวชช์)* และขณะนั้นจำได้ว่าท่านอาจารย์รับราชการ ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมประมง ก็ยังได้กรุณาช่วยเหลือเป็นอย่างดี โดยให้ลูกปลาช่อนที่ท่านทดลองเลี้ยงไว้ และปราศจากหนอนพยาธิตัวจี๊ด มาทำการทดลองตามจำนวนที่ต้องการอีกด้วย ทำให้สะดวกแก่การค้นคว้าและได้ผลเร็วขึ้นตามประสงค์ ต่อมาข้าพเจ้าได้มีโอกาสพบท่านอาจารย์เป็นครั้งคราวเมื่อไปพักผ่อนที่ตำบลบางซ่อนและที่อื่นๆ ทุกครั้งที่พบกันท่านได้แสดงความเป็นกันเอง ทำนองผู้รู้จักสนิทสนมและเพื่อนที่ใกล้ชิด ข้าพเจ้าจึงนับถือท่านเป็นอย่างมากเสมือนเพื่อนที่รักใคร่สนิทสนมและอาจารย์ที่เคารพนับถือยิ่งตลอดมา

สวัสดิ์ แดงสว่าง

บทความเฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก
(พระบิดาแห่งการแพทย์แผนปัจจุบันของไทย)

โดย

ศาสตราจารย์นายแพทย์สวัสดิ์ แดงสว่าง

ท่านผู้มีเกียรติและเพื่อนแพทย์ที่รักนับถือทั้งหลาย

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณท่านคณบดีคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล ศาสตราจารย์นายแพทย์อุดม โปษะกฤษณะ ที่ให้เกียรติเชิญมาบรรยายเรื่องที่เกี่ยวกับสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ซึ่งพวกเราในวงการแพทย์และพยาบาลใช้พระสมัญญาถึงพระองค์ท่านว่า "*ทูลกระหม่อมฯ*" ดังนั้น ในเรื่องที่บรรยายวันนี้จึงขอใช้ "*ทูลกระหม่อมฯ*" ตลอดไป

เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่าวันที่ ๒๔ กันยายน เป็น "*วันมหิดล*" ซึ่งคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลได้ลงมติให้เป็นวันที่ระลึกถึง "*ทูลกระหม่อมฯ*" สมเด็จพระบรมราชชนก เป็นประจำปี และจัดให้มีพิธีสงฆ์ทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารพระสงฆ์ในตอนเช้า ศาสตราจารย์ อาจารย์ แพทย์ พยาบาล และนักศึกษาได้นำพวงมาลาไปสักการะพระบรมรูป ตลอดจนเปิดให้ประชาชนทั่วไปเข้าถวายบังคมด้วย งานปีแรกทางการได้จัดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ ในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินถวายสักการะพระบรมรูปในวันมหิดลเป็นครั้งแรก พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา ความเป็นมาของวันนี้มีอยู่ว่า เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน

พ.ศ. ๒๔๗๒ เป็นวันที่พวกเรามีความเศร้าโศกเป็นอย่างยิ่ง เมื่อได้ทราบประกาศเป็นทางการว่าทูลกระหม่อม ฯ ได้เสด็จทิวงคตเสียแล้ว คำนวณพระชนมายุได้ ๓๗ ปี ๘ เดือน ๒๓ วัน ฉะนั้น วันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๑๖ นี้ จึงเป็นวันสำคัญยิ่งของพวกเรา คือ เป็นวันคล้ายวันทิวงคตทูลกระหม่อม ฯ ได้เวียนมาบรรจบอีกวาระหนึ่งเป็นปีที่ ๔๔ เราทั้งหลายจึงได้มาร่วมกันปฏิบัติกิจที่ดีที่ชอบต่าง ๆ และได้มาประชุมกันเพื่อระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ พระเมตตาคุณ พระเกียรติคุณ และแสดงความกตัญญูกตเวทีในเบื้องพระยุคลบาท สมเด็จพระบรมราชชนก ตลอดจนพร้อมใจกันตั้งจิตอธิษฐานโดยทั่วกันว่า ตราบใดที่เราทั้งหลายยังมีชีวิตอยู่ มีกำลังสติปัญญาและความสามารถก็จะพยายามฟันฝ่าอุปสรรคทั้งมวล เพื่อพัฒนาการศึกษาแพทย์ การศึกษาพยาบาล และกิจกรรมดังกล่าวรวมทั้งการสาธารณสุขของประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นตามรอยพระยุคลบาทสืบไป

ใจความของเรื่องที่บรรยายในวันนี้ได้พยายามรวบรวมมาจากพระนิพนธ์ เอกสาร และวารสารหลายแห่ง รวมทั้งสอบถามจากท่านผู้คุ้นเคยและเกี่ยวข้อง ตลอดจนนำประสบการณ์ของข้าพเจ้า เมื่อได้รับพระราชทานพระราชวโรกาสให้เข้าเฝ้าบ้างเป็นครั้งคราว และที่ได้เห็นและจำมาบ้าง ต้องขออภัยด้วยหากมีข้อความตอนใดที่คลาดเคลื่อนจากที่ควร และยินดีรับคำแนะนำหรือทักท้วงเพื่อแก้ไขให้ถูกต้องทุกประการ

เนื่องจากข้าพเจ้าสำเร็จการศึกษาแพทยศาสตร์ ได้รับประกาศนียบัตรแพทย์เป็นรุ่นสุดท้าย จากคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๐ และได้รับพระมหากรุณาธิคุณและ

พระเมตตาคุณจากทูลกระหม่อมฯ พระราชทานทุนส่วนพระองค์ให้ไปศึกษาเพิ่มเติมในประเทศสหรัฐอเมริกา ยุโรป และอินเดีย เริ่มแต่เมษายน ๒๔๗๒ จนถึงเมษายน ๒๔๗๕ จึงขอบรรยายเรื่องราวดังกล่าวและประสบการณ์ของตนเองเป็นประการแรก ซึ่งก็ดูออกจะเป็นเรื่องส่วนตัวเป็นส่วนมาก แต่คิดว่าอาจมีข้อความบางตอนมีประโยชน์บ้างแก่ผู้ที่ได้ทราบ ตอนต่อไปขอเสนอเรื่องบางอย่างโดยย่อที่ได้เห็นและทราบมาขณะเมื่อเป็นนักเรียนแพทย์ พ.ศ. ๒๔๖๕–๗๐ และแพทย์ประจำบ้าน พ.ศ. ๒๔๗๑ และภายหลังบ้าง ตลอดจนรวบรวมทบทวนพระราชกรณียกิจบางเรื่องภายในเวลาที่กำหนดไว้

ข้าพเจ้าเกิดมีความรู้สึกสงสัยและกลัวนิดๆ เมื่อได้มีโอกาสเฝ้าพระองค์ท่านเป็นครั้งแรก โดยมิได้ทราบว่าเป็นทูลกระหม่อมฯ ขณะนั้นเท่าที่จำได้ ได้ทรงพระราชดำเนินช้าๆ มากับอาจารย์คุณหลวงจุลชีพพิชชาธร (*จุล วัจนะคุปต์*) ในห้องสอบไล่ปลายปีการศึกษาในการเรียนแพทย์ปีแรกของข้าพเจ้า เมื่อปี ๒๔๖๕ ในวิชาชีววิทยา ซึ่งจัดอยู่ใต้ถุนเรือนนอน ข. ของนักศึกษาที่หอวัง และขณะนี้ได้กลายเป็นกรีฑาสถานแห่งชาติไปแล้ว บางครั้งก็ทรงหยุดทอดพระเนตรนักศึกษากำลังขะมักเขม้นเขียนคำตอบอยู่ เมื่อเสด็จมาถึงโต๊ะข้าพเจ้า จำได้ว่าอาจารย์ได้หยุดและพระองค์ท่านก็ทรงหยุดด้วย อาจารย์ได้ถามข้าพเจ้าว่า ข้อสอบเป็นอย่างไร ข้าพเจ้าตอบว่า "พอทำได้ครับ" แล้วพระองค์ท่านก็เสด็จเลยไปเพื่อทอดพระเนตรนักเรียนคนอื่นๆ ตามที่อาจารย์นำเสด็จ ข้าพเจ้ามาทราบตอนหลังไม่กี่วันจากเพื่อนๆ ว่า พระองค์ท่านคือ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช กรมขุนสงขลานครินทร (พระยศในขณะนั้น) เลยทำให้รู้สึกกลัวมากยิ่งขึ้นอีก

หลายเท่าว่า อาจารย์คงจะตำหนิได้ว่าข้าพเจ้าเป็นเด็กนักเรียนมาจากบ้านนอกไม่รู้จักและไม่แสดงความเคารพพระองค์ท่าน ครั้งนี้เป็นครั้งแรกในชีวิตที่ได้เฝ้า ไม่ทราบว่าเป็นทูลกระหม่อมฯ มีความรู้สึกว่าไม่ทรงถือพระองค์เลย หรือตามที่พลตรีหม่อมเจ้าปรีดีเทพย์พงษ์ เทวกุล ได้ทรงบรรยายไว้ว่า "*ทูลกระหม่อม ฯ ทรงเป็นเจ้าฟ้า แต่ไม่เป็นเจ้ายศหรือเจ้าศักดิ์ โปรดแต่การประพฤติปฏิบัติอย่างไพร่ฟ้า เป็นคนที่มีศีลมีสัตย์*"

ขณะเมื่อข้าพเจ้าเป็นนักเรียนแพทย์ปีที่ ๓ (*ปีที่ ๑ ปัจจุบันนี้*) ศึกษาอยู่ที่คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาลเป็นครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๖๗ เมื่อประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ (*สมัยนั้นตั้งต้นปีใหม่ในวันที่ ๑ เดือนเมษายน*) นักเรียนแพทย์ปีที่ ๓ ได้ไปซ้อมรบเสือป่า (*การเรียนแพทย์ขณะนั้นนับเป็น ๖ ปี รวมทั้งเตรียมแพทย์ ๒ ปีด้วย*) ทางโรงเรียนแพทย์สั่งให้ไปรับเครื่องแต่งตัวเสือป่าจากร้านจำหน่ายตามบัตรที่กำหนดให้ เพื่อเดินทางไปซ้อมรบเสือป่าที่บ้านโป่ง ในสังกัดกรมนักเรียนแพทย์เสือป่าหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์พร้อมกับนักเรียนแพทย์ปีที่ ๔ ด้วย (*กรมนักเรียนแพทย์เสือป่ามีประวัติหน้าที่และความเป็นมาอย่างไรนั้น ข้าพเจ้าของดกล่าวเพราะมีพระนิพนธ์ของพลเอกสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร เมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมขุนฯ ได้ทรงไว้ ปรากฏในสารศิริราช ฉบับพิเศษฉลอง ๖๐ ปีศิริราช พฤษภาคม ๒๔๙๓ และที่อื่นอยู่แล้ว*) สมเด็จกรมพระยาชัยนาทนเรนทรทรงเป็นผู้บังคับการกรมนักเรียนแพทย์เสือป่าหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานยศเสือป่าให้ทูลกระหม่อมฯ (*สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช กรมขุนสงขลานครินทร ในขณะ*

นั้น) เป็นนายกองโท เมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๖ และเป็นนายกองเอกแห่งกรม นักเรียนแพทย์เสือป่าหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม ๒๔๖๗ ในการไปซ้อมรบคราวนี้จำได้ว่าทูลกระหม่อมฯ ทรงนำไปด้วยพระองค์ โดยรถไฟออกจากสถานีบางกอกน้อย จังหวัดธนบุรี ก่อนเวลารถไฟออกเล็กน้อยพวกเราเดินทางจากโรงพยาบาลศิริราชไปสถานีบางกอกน้อย มีเพื่อนนักเรียนแพทย์ชั้นอื่นไปส่งด้วยหลายคน ทูลกระหม่อมฯได้เสด็จมารอรับอยู่ก่อนแล้ว ได้ทรงมีพระราชปฏิสันถารเป็นอย่างดี โดยทั่วกันมิได้ทรงถือพระองค์เลย โอกาสนี้ขอนำบันทึกเหตุการณ์บางตอนของเพื่อนแพทย์ผู้หนึ่งมาเสนอ คือ *"อังคารที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ เช้าขึ้นได้เวลาก็ไปรวมกองที่ศิริราชสักครู่หนึ่งก็ไปสถานีเตรียมตัวขึ้นรถ พวกเราทั้งหมด คือ ห้องสามและห้องสี่ รวม ๔๔ คน มีสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช กรมขุนสงขลานครินทรทรงควบคุม . . . รถไฟโดยสารนั้นเป็นชั้นที่ ๑ และชั้นที่ ๓ โดยสารกันอย่างฟรี ๘ ก.ท. ครึ่ง รถออกจากสถานีมีความสนุกสนานกันมาก เพราะทูลกระหม่อมฯ ท่านเป็นผู้มีพระทัยอันดี มิได้ทรงถือพระองค์เลยแม้แต่นิดเดียว ได้ประทับกับพวกเรา กับยังได้ประทานส้มอันเป็นเครื่องแก้กระหายแก่ทุก ๆ คนด้วย พวกเรา . . . ถ้าอยากคุยกันเงียบ ๆ ก็ไปนั่งเสียที่รถชั้น ๑ ถ้าอยากคุยกันเอะอะก็ไปนั่งชั้น ๓ สนุกสนานมาก ๑๑ ก.ท. ถึงสถานีบ้านโป่ง มีรถยนต์มารับส่งของด้วยเบาแรงมากได้เดินผ่านตลาด หนทางจากสถานีถึงค่ายหลวงเดินกินเวลา ๒๐ นาทีเศษ เมื่อถึงเวลาก็เข้าไปประจำในค่ายจนเป็นที่เรียบร้อยแล้วก็มีการอ่านข้อบังคับให้ฟัง แล้วต่อไปมีการกำหนดตัวบุคคลให้ไปประจำช่วยเหลือนายแพทย์ตามกองต่าง ๆ วันอาทิตย์ที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ตอนบ่ายทูลกระหม่อมฯ ได้รับสั่งให้พวกเราพากันไปดูเชื้อโรคชนิดหนึ่งที่ท่านได้พบ*

ในเนื้อปลาช่อน ซึ่งแม่ค้านำมาขายที่ตลาด รูปร่างของมันเห็นได้ด้วยตาเปล่า มีเยื่อเหนียวมากหุ้มอยู่...ทรงอธิบายให้ฟัง จันทร์ที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ทูลกระหม่อม ฯ เสด็จมาตรวจความสะอาดของค่าย ราวเที่ยงก็เสด็จกลับมาอีก...ในระหว่างงานซ้อมรบอยู่ที่บ้านโป่งนั้น นักเรียนแพทย์เสือป่าได้รับการอบรมสั่งสอนจากพระองค์เกี่ยวกับความสะอาดทั่วๆไป ตลอดจนให้ตรวจตราดูแลอาหารที่นำมาขายให้เป็นอาหารที่สะอาดและไม่บูดเสีย และระวังตรวจสุขลักษณะของส้วมซึ่งขณะนั้นใช้ส้วมหลุม เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อจะได้ช่วยป้องกันการเจ็บป่วยโรคลำไส้ ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ง่ายแก่หมู่คนซึ่งไปพักแรมกันคราวละมาก ๆ ในที่จำกัด โดยเฉพาะในฤดูร้อน จะเห็นได้ว่าทรงปฏิบัติเอาพระทัยใส่ในงานสาธารณสุขเป็นอย่างมาก โดยไม่ทรงเห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยและไม่ทรงพักผ่อนแม้แต่วันอาทิตย์ เมื่อพบสิ่งใดที่ควรจะทรงสั่งสอนอบรมความรู้นั้นๆ ก็ทรงรับสั่งอบรมสั่งสอนพวกเราด้วยพระองค์เอง และน้ำพระทัยเปี่ยมไปด้วยหวังดีและพระเมตตา อยากให้พวกเราได้รับความรู้ให้มากที่สุด วันที่ ๓ มีนาคม สิ้นการซ้อมรบ เดินทางกลับกรุงเทพ ฯ"

อีกระยะหนึ่งที่ข้าพเจ้าได้ประสบโชคดียิ่ง ที่ทูลกระหม่อม ฯ พระราชทานพระราชวโรกาสให้เข้าเฝ้าอย่างใกล้ชิด และคราวนี้ได้พระราชทานทุนส่วนพระองค์ให้ไปศึกษาต่างประเทศ นับเป็นเกียรติประวัติอย่างสูงสุดที่ข้าพเจ้าตื่นเต้นและยินดีเป็นล้นพ้น ต้องจดจำไว้อย่างมิรู้ลืม ในพระมหากรุณาธิคุณ และพระเมตตาของพระองค์ ทุนนี้พระราชทานให้ไปศึกษาวิชาปาราสิตวิทยา และโอสถกรรมแห่งประเทศร้อน (*อายุรศาสตร์เขตร้อน*) ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา ยุโรป และอินเดีย ตามที่ข้าพเจ้าได้กราบบังคมทูลพระกรุณาขอไปในใบสมัคร โดยการแนะนำช่วยเหลือของคุณหลวง

เฉลิมคัมภีรเวชช์ อดีตหัวหน้าแผนกพยาธิวิทยา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล และเพื่อนคือนายแพทย์จำรัส ศิริสัมพันธ์ เป็นที่เข้าใจว่าเมื่อศึกษาสำเร็จแล้วก็จะกลับมาปฏิบัติงานเป็นอาจารย์ในแผนกพยาธิวิทยาหรือรับราชการต่อไป (เมื่อเริ่มต้นเข้าศึกษาวิชาปาราสิตวิทยา ณ โรงเรียนสุขศาสตร์และสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัย จอห์นฮอปคินส สหรัฐอเมริกา อาจารย์ที่คุณหลวงเฉลิมฯ ได้มีหนังสือแนะนำคือ ศาสตราจารย์ W.W. Cort ผู้สอนวิชา Helminthology สาขาหนึ่งของปาราสิตวิทยา และนายแพทย์ W.S. Carter แห่งแผนกการศึกษาของมูลนิธิร็อคคีเฟลเลอร์เห็นชอบด้วยให้ศึกษาในหลักสูตรปริญญาสาธารณสุขศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตย์ซึ่งมีวิชาสำคัญต้องศึกษาในแขนงต่างๆ ของปาราสิตวิทยา) กำหนดเวลาสำหรับการศึกษาที่พระราชทานทุนมานั้น มีเวลาสองปีและถ้ายังมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาต่อไป ก็จะพระราชทานเพิ่มให้อีกหนึ่งปี ดังรายละเอียดที่ปรากฏอยู่ในพระราชหัตถเลขาฉบับแรกที่พระราชทานมายังข้าพเจ้า ทุนนี้เมื่อทูลกระหม่อมฯ ได้เสด็จทิวงคตแล้ว สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีก็ได้พระราชทานต่อมา ทั้งนี้เป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างล้นพ้น ซึ่งข้าพเจ้าไม่มีวันที่จะลืมได้ในชั่วชีวิตนี้

ขออัญเชิญพระราชหัตถเลขาที่พระราชทานทุนส่วนพระองค์ มาให้ท่านผู้ฟังได้ทราบรายละเอียดไว้ ณ ที่นี้ด้วย ดังนี้

พระราชหัตถเลขาฉบับแรกความว่า

๒๙๑ ถนนพระรามที่ ๑

อำเภอปทุมวัน

กรุงเทพ ฯ

วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๗๑

แจ้งความมายัง นายสวัสดิ์ แดงสว่าง

ข้าพเจ้ามีความยินดีขอแจ้งให้ท่านทราบว่า ข้าพเจ้าได้ตกลงให้ทุนเล่าเรียนแก่ท่านแล้ว เพื่อไปศึกษาวิชาโรคปาราไสโตโลยีและโอสถกรรมแห่งประเทศร้อน ณ ประเทศสหปาลีรัฐอเมริกา ยุโรป และอินเดีย มีกำหนดเวลาอย่างน้อยสองปีและมีข้อความจำกัดดังต่อไปนี้

๑. ทุนการศึกษาแบ่งเป็นสามประเภท

ก. ค่าเครื่องแต่งตัว ๘๐๐ บาท

ข. ค่าเดินทางไปและกลับ รวม ๒,๔๐๐ บาท

ค. ค่าศึกษาปีละ ๕,๐๐๐ บาท

ค่ารักษาตัวหรือเหตุการณ์ฉุกเฉิน ในขณะที่จำเป็นไม่เกิน ๒,๐๐๐ บาท

๒. เงินทุนนี้จะตั้งต้นแต่วันที่ ๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๒ และเงินค่าเล่าเรียนจะมอบไปยังสถานทูตสยาม กรุงวอชิงตัน จ่ายในเดือนเมษายนทุกปีไป

ส่วนเงินค่ารักษาตัว จะจ่ายต่อเมื่อมีความจำเป็น แต่ถ้าไม่มีก็จะงดจ่ายทีเดียว

๓. กำหนดการให้ทุนนี้เป็นเวลาสองปี และถ้าในสองปีนี้ได้รับรายงานว่า การเล่าเรียนเป็นผลประโยชน์ แต่ยังมีความจำเป็นที่จะต้องเรียนต่อ ก็จะเพิ่มให้อีกปีหนึ่ง

๔. การจัดการปกครองในเวลาอยู่ต่างประเทศนั้น ข้าพเจ้าจะมอบให้ท่านราชทูตสยาม กรุงวอชิงตัน เป็นผู้ปกครอง และแผนกการศึกษาแพทย์แห่งร็อคกีเฟลเลอร์ มูลนิธิ (Division of Medical Education, the Rockefeller Foundation) เป็นผู้แนะนำและที่ปรึกษา

๕. ข้าพเจ้าจะรับดูแลท่านในขณะที่ท่านจะเจ็บลง โดยมิใช่ความผิดของตัวท่าน หรือถ้าถึงแก่กรรมในเวลาที่อยู่ในต่างประเทศ ก็จะรับทำการช่วยเหลือให้ตามสมควร

๖. ข้าพเจ้าจะไม่รับผิดชอบด้วยในการที่ท่านจะไปทำหนี้สินส่วนตัว หรือการเจ็บไข้ที่ทำเหตุได้ด้วยความเลินเล่อไม่ระวังตัว และอันตรายซึ่งจะบังเกิดขึ้นด้วยธรรมชาติหรือจลาจล

๗. ข้าพเจ้าไม่รับที่จะหาตำแหน่งให้แก่ท่านในเมื่อเรียนมาสำเร็จแล้ว หรือไม่สำเร็จก็ตาม

๘. ข้าพเจ้าขอสงวนสิทธิ์ที่เรียกท่านกลับ ดังนี้

ก. เมื่อได้ทราบว่าท่านประพฤติตัวไม่ดี

ข. เมื่อท่านเรียนไม่ได้ผลพอกับเงินที่ได้เสียไปในความเห็นของอาจารย์ หรือท่านราชทูตสยาม กรุงวอชิงตัน

ค. เมื่อท่านป่วย ไม่สามารถจะเรียนวิชาใดได้เป็นประโยชน์

ง. เมื่อข้าพเจ้าหมดความสามารถที่จะอุดหนุนท่าน ด้วยขาดทุนรอนลง

๙. ขอให้ท่านถือข้อความตกลงนี้แก่ทายาทของข้าพเจ้า เหมือนได้ทำไว้แก่ข้าพเจ้าเอง เว้นไว้แต่จะได้มีการตกลงกันอย่างอื่น

ข้าพเจ้าขอสอดจดหมายนำถึงมหาเสวกเอก พระยาบริบูรณ์ราชสมบัติ อธิบดีกรมพระคลังข้างที่ เพื่อจะได้รับเงินค่าเครื่องแต่งตัวจำนวน ๘๐๐ บาท

ส่วนตั๋วเรือสำหรับเดินทางและเงินเหลือจากค่าเดินทางและค่าธรรมเนียมจะได้มอบให้แก่ท่านภายหลัง ในเมื่อตกลงจะมีกำหนดออกเดินทางแล้ว

ข้าพเจ้าขอส่งบัญชีเครื่องแต่งตัวมาให้ด้วย ไม่จำเป็นที่จะต้องมีทุกอย่างตามที่ได้กล่าวไว้ ได้กาสิ่งที่ข้าพเจ้าเห็นจำเป็นแท้ ๆ ไว้แล้ว เงินที่เหลือไม่ต้องคืน เอาไว้ซื้อของเพิ่มเติมในเมื่อถึงที่แล้ว

ขอให้ท่านไปขอใบสุทธิและจดหมายแนะนำจากเจ้าหน้าที่ที่โรงพยาบาลศิริราชไปด้วย และควรเอาประกาศนียบัตรต่าง ๆ พร้อมทั้งหลักสูตรของโรงเรียนแพทย์ไปด้วย เพื่อจะได้ชี้แจงให้เจ้าหน้าที่ต่างประเทศเข้าใจ

มหิดล

พระราชหัตถเลขาฉบับที่สองต่อมาเมื่อได้ทรงวางประจำค่าโดยสารเรือเดินทะเลชื่อ "*เรือเซแลนเดีย*" ของบริษัทอีสต์เอเซียติค เพื่อเดินทางจากกรุงเทพ ฯ ไปประเทศอังกฤษร่วมกับนายแพทย์จำรัส ศิริสัมพันธ์ มีข้อความดังนี้

๒๙๑ ถนนพระรามที่ ๑
อำเภอปทุมวัน
กรุงเทพ ฯ

วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๗๑

แจ้งความมายัง นายสวัสดิ์ แดงสว่าง

ด้วยข้าพเจ้าได้จัดการวางประจำที่ สำหรับเดินทางของท่านในเรือ *เซแลนเดีย*ซึ่งจะออกจากกรุงเทพ ฯ ปลายเดือนมีนาคมนี้ และได้ทราบว่าผู้จัดการของบริษัทอีสต์เอเชียติคที่เดินเรือนี้ได้จัดการลดราคาค่าโดยสารให้ ๒๕เปอร์เซ็นต์ของจำนวนราคาเต็ม เพราะการที่ท่านจะออกไปเรียนนี้เป็นการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ข้าพเจ้าขอถือโอกาสอันนี้แสดงให้ท่านเห็นว่านอกจากข้าพเจ้าเองแล้ว ก็ยังมีผู้นิยมในการแพทย์ว่า เป็นประโยชน์แก่ประเทศสยามและแก่มนุษยชาติ ถึงกับยอมสละทรัพย์ให้เพื่อประโยชน์แห่งการนี้ ท่านเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์โดยตรง จึงขอวิงวอนให้แลเห็นว่าอาชีพที่ท่านเลือกนี้ ยกท่านขึ้นอยู่ในหมู่ที่มีผู้เต็มใจจะเกื้อกูลและเอื้อเฟื้อ ราคาค่าโดยสารเต็มนั้นทำไมข้าพเจ้าจะให้ท่านไม่ได้ แต่ที่มีความยินดีว่าบริษัทนี้ลดราคาให้ก็เพราะรู้สึกว่าเขาทำด้วยความนิยมเลื่อมใสในกิจของเรา ฉะนั้น ขอท่านได้ช่วยทดแทนบุญคุณของบริษัทนี้โดยความตั้งใจจะเรียนและกลับมาทำงานเพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มากจริง ๆ ขอให้ถือผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่สอง ประโยชน์ของเพื่อนมนุษย์เป็นกิจที่หนึ่ง ลาภทรัพย์และเกียรติยศจะตกมาแก่ท่านเอง ถ้าท่านทรงธรรมะแห่งอาชีพไว้ให้บริสุทธิ์ ดังตัวอย่างที่ได้เล่ามาให้นี้.

มหิดล

นอกจากพระราชหัตถเลขา ๒ ฉบับ ที่อัญเชิญมาข้างต้นนี้แล้ว ต่อมาก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชหัตถเลขามายังข้าพเจ้าอีก ๒ ฉบับ ฉบับหนึ่งทรงแนะนำให้ข้าพเจ้าไปเฝ้าหม่อมเจ้าอมรทัตกฤดากร ซึ่งจะเสด็จออกไปเป็นทูต ณ สหรัฐอเมริกา ในเดือนมีนาคม ๒๔๗๑ เพื่อท่านทูตจะได้ทรงรู้จักไว้ เพราะได้ทรงฝากฝังข้าพเจ้าไว้กับท่านทูตแล้ว ส่วนอีกฉบับหนึ่งมีกระแสพระราชดำรัสให้ข้าพเจ้าไปรายงานตนต่อท่านกงสุลอเมริกันอีกครั้งหนึ่ง เพื่อที่กงสุลจะได้ให้ความรับรองพิเศษในการตรวจหนังสือเดินทาง และให้ไปลงนามเยี่ยมคำนับท่านราชทูตเพื่อแสดงความเคารพ และขอบคุณที่ท่านได้ช่วยเหลือในเรื่องการเดินทางไปศึกษาของข้าพเจ้า

พระราชหัตถเลขาทั้ง ๒ ฉบับนี้ แสดงให้เห็นว่าทูลกระหม่อมฯ มิได้ทรงพระมหากรุณาแต่เพียงพระราชทานทุนให้ไปศึกษาเท่านั้น ยังทรงห่วงใยฝากฝังนักเรียนทุนของพระองค์ท่านกับราชทูตทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายประเทศที่จะออกไปศึกษาอีกด้วย

ยิ่งกว่านั้น เมื่อจะออกเดินทางยังได้ทรงพระกรุณามีพระราชหัตถเลขาฝากฝังไปยังกงสุลใหญ่ประจำสิงคโปร์ คือ พระยาปฏิพัธภูบาล และฝากฝังไปยังพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ (*พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร*) ซึ่งขณะนั้นดำรงพระยศเป็นหม่อมเจ้า ดำรงตำแหน่งอัครราชทูตไทย ณ กรุงลอนดอน โดยมอบให้ข้าพเจ้าเป็นผู้อัญเชิญพระราชหัตถเลขาติดตัวไป เพราะในการเดินทางข้าพเจ้าจะต้องไปแวะทั้งที่สิงคโปร์และลอนดอน ทรงเป็นห่วงว่านักเรียนทุนของพระองค์ท่านจะไปเคว้งคว้างที่นั้น

ข้าพเจ้ารู้สึกซาบซึ้งอย่างล้นพ้นในพระราโชวาท และพระเมตตาที่ได้ทรงเอาพระทัยใส่เป็นอย่างดียิ่งหาเสมอเหมือนมิได้ ทำให้เกิดกำลังใจมุมานะขึ้นอย่างมากมาย และรู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณโดยมิเสื่อมคลายอยู่ตลอดมาพร้อมทั้งตั้งใจแน่วแน่ว่า *"ต้องปฏิบัติตามพระราโชวาทจนสุดความสามารถ"* เมื่อใกล้กำหนดวันจะเดินทางไปต่างประเทศ ทูลกระหม่อม ฯ ได้พระราชทานพระราชวโรกาสให้ร่วมโต๊ะเสวยพระสุธารสชาที่สนามหน้าพระตำหนัก ณ วังสระปทุม พร้อมด้วยหมอจำรัส ได้ทรงมีพระราชปฏิสันถารโดยมิได้ถือพระองค์ ได้ทรงแสดงความห่วงใยอย่างมากเกี่ยวกับการอยู่ในต่างประเทศและการศึกษาของข้าพเจ้า โปรดเกล้า ฯ ให้ขุนสงขลานครินทร เจ้ากรมของพระองค์ท่าน เป็นผู้ดูแลจัดการซื้อหาสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นตามบัญชีที่ได้พระราชทานมาล่วงหน้าตลอดจนจัดการเรื่องหนังสือเดินทาง ตั๋วเรือ การแลกเปลี่ยนตั๋วเงินเพื่อใช้ในระหว่างเดินทาง ก่อนกำหนดเดินทางประมาณ ๑ สัปดาห์ ยังทรงมีพระราชอุตสาหะเสด็จไปยังเรือนพักแพทย์ประจำบ้านที่ศิริราช ซึ่งเป็นเรือนไม้เก่า ๆ ๓ ห้องเล็ก ที่ทางโรงพยาบาลจัดให้เป็นที่พักของข้าพเจ้าและหมอจำรัส ตรัสถามถึงเครื่องใช้สอยต่าง ๆ ด้วยทรงพระวิตกว่าจะมีสิ่งบกพร่อง ได้ทรงเปิดหีบบรรจุเครื่องแต่งตัวออกตรวจ และทรงแนะนำว่าควรจะจัดอย่างไรจึงจะเรียบร้อย แม้แต่ถุงเท้าที่วางแยกไว้กับรองเท้า ก็ทรงนำมาม้วนแล้วบรรจุเข้าไปในรองเท้าอีกทีหนึ่ง ตรัสว่าหีบเดินทางจะได้มีที่ว่างอีก และช่วยป้องกันหนังรองเท้าไม่ให้ถูกกดมาก อันจะทำให้เสียรูปได้ พอถึงวันกำหนดเดินทางก็พระราชทานเรือยนต์พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ นำโดยเจ้ากรมหลีจากวังสระปทุมมารับข้าพเจ้าและหมอจำรัส จากโรงพยาบาลศิริราชไปส่งยังเรือเดินทะเล*เชแลนเดีย* ซึ่งจอดอยู่ในแม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดพระยาไกร

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๓ พลเอกสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร (*ขณะนั้นดำรงพระยศเป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร*) ได้ทรงพระนิพนธ์เรื่องที่เกี่ยวกับสมเด็จพระบรมราชชนกหรือทูลกระหม่อม ฯ ของเราไว้ มีความตอนหนึ่งว่า

"เมื่อข้าพเจ้าอายุได้เพียงสิบสองวัน เจ้าจอมมารดาของข้าพเจ้าก็ถึงแก่กรรม สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า สว่างวัฒนา ซึ่งยังมีพระชนม์อยู่จนบัดนี้ ได้รับข้าพเจ้าไปเลี้ยงไว้ที่ตำหนักเป็นลูกเลี้ยงตั้งแต่นั้นมา ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงได้มีความสนิทสนมกับพระราชโอรสและพระราชธิดาของสมเด็จพระองค์นี้ทุกพระองค์ เจ้าฟ้ามหิดลฯ เป็นพระโอรสองค์สุดท้าย เมื่อเด็ก ๆ ข้าพเจ้าจึงได้อยู่กับเจ้าฟ้าพระองค์นี้นานกว่าพระองค์อื่น ท่านมีพระชนมพรรษาอ่อนกว่าข้าพเจ้าหลายปี ข้าพเจ้าจึงได้ประคับประคองท่านอย่างน้องเล็ก ๆ และได้มีความรักใคร่สนิทสนมกันมากเป็นพิเศษ ...."

ข้อความอีกตอนหนึ่งทรงพระนิพนธ์ว่า

"ข้าพเจ้าจึงแนะนำให้เสด็จออกไปศึกษาในสหรัฐอเมริกา นอกจากเรื่องอาหารแล้วได้ทรงศึกษาทางอื่นที่เกี่ยวกับสุขวิทยาด้วย และจะได้มาสอนในโรงเรียนแพทย์ และช่วยกันส่งเสริมวิชาแพทย์ในเมืองไทย ท่านทรงโปรดความคิดเช่นนี้จึงจะได้เสด็จออกไปในอเมริกา เข้าโรงเรียนสาธารณสุข ทรงศึกษาสำเร็จได้ประกาศนียบัตรสาธารณสุขกลับมา เมื่อกลับมาแล้ว ข้าพเจ้าก็เลยชวนให้ช่วยกันจัดการศึกษาวิชาแพทย์ให้เจริญขึ้น ท่านก็ทรงยินดีและได้ช่วยอย่างแข็งแรงและเอาพระทัยใส่จริง ๆ

การที่ข้าพเจ้าได้ชักชวนให้เจ้าฟ้าพระองค์นี้มาช่วยในทางการแพทย์และทางโรงพยาบาลศิริราชนั้น มีสาเหตุสำคัญอยู่สองสามประการ คือ

(๑) ท่านเป็นเจ้าฟ้าชั้นสูง เท่าที่ข้าพเจ้าผู้เป็นแต่พระองค์เจ้า ได้เข้าไปจัดการศึกษาวิชาแพทย์และโรงพยาบาลอยู่แล้วนั้น ก็ได้ทำให้เรื่องนี้เด่นขึ้น และเข้าอยู่ในสายตาของคนมากขึ้นแล้ว ตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวลงไปจนถึงคนอื่น ๆ ทั่ว ๆ ไป ถ้าได้เจ้าฟ้าเข้ามาช่วยด้วย จะยิ่งทำให้เรื่องนี้เด่นขึ้นไปอีก สมัยนั้นคนยังนับถือเจ้านายอยู่มาก ถ้ามีเจ้านายชั้นสูง ๆ ทำอะไร คนก็มักจะเห็นว่าเรื่องนี้ต้องเป็นเรื่องสำคัญมากถึงกับเจ้านายชั้นสูงก็ทรงอุทิศพระองค์ให้แก่เรื่องนั้น

(๒) เจ้าฟ้าพระองค์นี้มีพระปัญญาแหลม มีความเพียรแก่กล้าจะทรงทำอะไรก็ทำจริงไม่ย่อท้อ

(๓) ท่านเป็นผู้มีรายได้สูงมาก แต่ไม่ทรงใช้จ่ายในการบำรุงความสุขสำราญของพระองค์อย่างฟุ่มเฟือย โปรดบำเพ็ญพระกุศลสาธารณประโยชน์ ไม่ทรงแจกเงินแก่บุคคลเป็นส่วนตัวอย่างพร่ำเพรื่อ โปรดอุดหนุนแก่ผู้ที่ทรงเชื่อว่าจะเล่าเรียนมาทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองได้ดี และโปรดจ่ายเงินให้ทำอะไรเป็นปึกแผ่นยั่งยืน สำหรับชาติบ้านเมืองต่อไป ตัวข้าพเจ้าเองมีรายได้น้อย จะทำอะไรแต่ละทีก็ต้องไปเที่ยวบอกบุญขอจากผู้มีทรัพย์และใจบุญ เงินของตัวเองไม่มีจะให้ แต่เจ้าฟ้ามหิดลมีทรัพย์ส่วนพระองค์ที่ทรงจ่ายได้มาก เมื่อทรงทำเป็นตัวอย่างได้เช่นนี้แล้ว ก็เท่ากับเป็นผู้นำให้คนอื่นจำเริญรอย รายจ่ายส่วนใหญ่ของท่านใช้ไปในทางส่งนักเรียนไปศึกษาวิชาแพทย์ในต่างประเทศ ทำให้ได้คนมีภูมิรู้สูงมาทำประโยชน์ให้แก่ชาติบ้าน

เมืองของเราเป็นจำนวนมาก การที่ได้เจ้าฟ้าพระองค์นี้เข้ามาร่วมงานด้วยนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าโรงเรียนแพทย์และโรงพยาบาลศิริราชได้ภาพอันประเสริฐจะหาอะไรเปรียบเทียบมิได้"

ทูลกระหม่อม ฯ ทรงพระวิริยะอุตสาหะ ในการศึกษาหาความรู้ความชำนาญในทางวิชาสาธารณสุขและทางวิชาแพทย์มาก เพื่อจะได้เข้าพระทัยในกิจการดังกล่าวได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ซึ่งก็สำเร็จสมดังพระประสงค์เป็นอย่างดียิ่ง ผลการศึกษาโดยสรุปมีดังต่อไปนี้ คือ

๑. มิถุนายน ๒๔๖๔ ทรงสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนสาธารณสุข มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด และสถาบันเทคนิควิทยาแห่งแมสสาชูเส็ตต์ ทรงได้รับประกาศนียบัตรสาธารณสุขศาสตร์ (C.P.H.) ซึ่งเท่ากับปริญญาโทสาธารณสุขศาสตร์ในปัจจุบัน

๒. มิถุนายน ๒๔๗๑ ทรงศึกษาสำเร็จและได้รับปริญญาแพทยศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตเกียรตินิยม (M.D. cum laude) จากโรงเรียนแพทย์มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด

ทูลกระหม่อม ฯ ได้ทรงศึกษาและฝึกงานในวิชาสาธารณสุขและแพทยศาสตร์รวม ๖ ปี ศาสตราจารย์ เอ.จี.เอลลิส ได้เขียนไว้ว่า "*ปีที่หกที่เป็นปีสุดท้ายนั้นทรงศึกษาสำเร็จด้วยความลำบากมาก ในราวกลางปีนั้นพระโรคเก่าที่พระวักกะอักเสบขึ้น ซึ่งทำให้แพทย์หนักใจอย่างมากทีเดียวว่าจะไม่หายได้ และก่อนที่จะทรงสอบไล่ครั้งสุดท้ายนี้ เกิดมีพระอาการประชวรซึ่งแพทย์ตรวจพบว่าเป็นพระโรคไส้ตัน (ไส้ติ่งอักเสบ)*" และอีกตอนหนึ่ง

กล่าวว่า "*เมื่อทรงสอบเสร็จได้คะแนนชั้นเกียรตินิยมปริญญาแล้ว แพทย์ก็ได้ทำการผ่าตัดเอาพระอันตออก*" นับว่าพระองค์ท่านทรงเป็นยอดนักศึกษาที่หาผู้ใดเปรียบได้ยาก

ทูลกระหม่อม ฯ กับการค้นคว้าทางแพทย์ และทรงเป็นอาจารย์

ทูลกระหม่อม ฯ ทรงสนพระราชหฤทัยต่อการสืบสวนค้นคว้าในทางแพทย์เป็นอย่างมาก อาทิ เมื่อเดือนกรกฎาคม ๒๔๖๓ ได้ทรงปฏิบัติงานในห้องปฏิบัติการของโรงพยาบาลศิริราชเป็นครั้งแรก เพื่อจะได้ทอดพระเนตรลักษณะเชื้อบิด อะมีบา และเชื้อไข้มาเลเรียที่ยังมีชีวิตอยู่ เพราะเมื่อทรงศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ได้ทรงศึกษาแต่เชื้อดังกล่าวตลอดจนปาราสิตอื่น ๆ ที่ตายแล้วซึ่งเก็บไว้บนกระจกเท่านั้น พระองค์ท่านได้เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยศาสตราจารย์เอลลิส เจาะเลือดจากนักโทษในเรือนจำ ๑๒๘ คน คนละหยดกว่าจะเสร็จก็หลังเที่ยงคืน เพื่อตรวจหาเชื้อปาราสิตในเลือดซึ่งจะมาอยู่ในบริเวณผิวหนังในเวลากลางคืน (ผู้บรรยายเข้าใจว่าทรงตรวจหาตัวอ่อนของหนองพยาธิตัวกลม พีลาเรีย) ขณะนั้นกำลังทรงศึกษาวิชาสุขศาสตร์และสาธารณสุขศาสตร์ปีที่ ๓ อยู่

มีอีกเรื่องหนึ่งคือเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๘ ศาสตราจารย์ เอ.จี.เอลลิส เขียนไว้ว่า "*ศาสตราจารย์ต่างประเทศในแผนกสรีรวิทยา ต้องการทำการค้นคว้าทดลองจากลิง สถานที่อันสมควรที่จะเลี้ยงสัตว์นี้ไม่มีที่โรงเรียนแพทย์ และเป็นที่สงสัยว่าลิงควรจะเลี้ยงไว้ที่นั่นหรือไม่ พระองค์ท่านก็ทรงรับจะทำกรงเลี้ยงไว้ให้ที่วัง การบางสิ่งสำหรับเรื่องนี้ไม่เป็นที่สำราญ*

พระทัยนัก แต่ก็ทรงตัดเสียได้ เพราะมีความปรารถนาจะช่วยการชนิดนี้ในทุกทาง และช่วยเหลืออาจารย์ชาวต่างประเทศด้วย"

ในขณะที่พระองค์กำลังทรงศึกษาวิชาแพทย์ตอนสุดท้าย ได้ทรงสืบสวนค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องพยาธิตืดปลาในมลรัฐแมสสาชูเส็ตต์ ร่วมกับเอ็ดวาร์ด จี. แมคกาฟแรน และผลของการค้นคว้านี้ได้ตีพิมพ์ไว้ในวารสารการแพทย์ของสมาคมแพทย์อเมริกันเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๑

ศาสตราจารย์เอลลิสได้กล่าวว่า

"*ในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๗๑ พระองค์ได้ทรงเป็นสมาชิกของแพทยสมาคมแห่งกรุงสยาม และได้มีพระกระแสรับสั่งในที่ประชุมประจำปีว่า ไม่ทรงมีเวลาพอจะตระเตรียมแถลงเรื่องการแพทย์ ในกรุงสยามนั้นยังมีหนทางอีกเป็นอันมากที่จะช่วยกันบำรุงการแพทย์ให้เจริญขึ้นได้ และควรจะช่วยกันเริ่มการค้นคว้าเป็นเบื้องต้นอันหนึ่งในความพยายามในด้านอื่น ๆ ควรจะศึกษาสอบสวนถึงสมุฏฐานของโรคในเมืองนี้ ในหนังสือว่าด้วยการแพทย์ไม่ได้ทรงพบเรื่องราว กล่าวถึงก็เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเหตุว่าไม่ได้เคยตีพิมพ์สถิติไว้ หรือหาไม่ได้เลยเสียทีเดียว*" อีกตอนหนึ่งศาสตราจารย์เอลลิส กล่าวว่า "*ต่อมาสมเด็จเจ้าฟ้า ฯ พระองค์นี้ได้เป็นคนแรกที่ทรงรับภาระช่วยในเรื่องการค้นคว้าทางแพทย์ในกรุงสยาม ได้ประทานลายพระหัตถ์มายังข้าพเจ้าในฐานะเป็นคณบดี รับสั่งประทานทุนสำหรับการค้นคว้าสองตำแหน่งในระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๗๒*" ทุนดังกล่าวนี้พระราชทานชื่อไว้ในข้อบังคับว่า "*ทุนเพื่อทำการค้นคว้าและการสอนในโรงพยาบาลศิริราช*" มีชื่อเป็นภาษาอังกฤษว่า Siriraj Hospital Research

and Teaching Fellowship และมีรายละเอียดในข้อบังคับตามลายพระหัตถ์อีกมากตามที่หลายท่าน ณ ที่นี้คงทราบแล้ว

อนึ่ง ศาสตราจารย์เอลลิส ได้กล่าวอีกด้วยว่า วรรคต้นของพระราชหัตถเลขาฉบับนี้แสดงว่า ทรงพระดำริเห็นเป็นการสำคัญว่า เมื่อแพทย์ได้เรียนจบหลักสูตรแพทยศาสตร์แล้ว จะยังต้องถือว่าตนคงเป็นนักเรียนอยู่เสมอ

ทูลกระหม่อมฯ ได้ทรงสนพระราชหฤทัยเรื่องโรคเด็กเป็นอย่างมาก พระองค์ได้ทรงมีพระราชหัตถเลขาจากสหรัฐอเมริกาถึงศาสตราจารย์ เอ.จี. เอลลิส เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๙ เกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า "*เวลานี้ฉันกำลังยุ่งกับการเรียนปีที่สามที่โรงเรียนแพทย์ของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ด้วยมีความหวังว่าจะเรียนให้จบหลักสูตรได้ในเดือนมิถุนายน ๒๔๗๑ ในขณะเดียวกันนี้ฉันยังสามารถทำงานเกี่ยวกับแบคเตรียและตรวจโรคที่โรงพยาบาลสำหรับเด็กเกี่ยวกับโรคท้องร่วงของเด็ก ซึ่งฉันคิดว่าอาจจะเป็นประโยชน์แก่กรุงสยามเมื่อเรียนจบหลักสูตรแล้ว ฉันตั้งใจจะเรียนเป็นพิเศษในเรื่องโรคของเด็กเป็นอย่างน้อยสักหกเดือนหรือหนึ่งปี อนามัยส่วนตัวฉันนั้นยังดีมาก เจ้าหน้าที่ในโรงเรียนแพทย์ได้เป็นธุระช่วยดูแลและตรวจอาการของฉันโดยตลอด*" อีกตอนหนึ่งว่า "*รับสั่งอยู่เสมอๆ ว่าในกรุงสยามต้องการการสอนมารดาให้รู้จักระวังรักษาทารกและเด็กอ่อน เฉพาะอย่างยิ่งก็ในเรื่องการให้อาหาร ถ้าได้ทรงเป็นแพทย์ออกทำการรักษาจริงๆ แล้ว คงจะทรงเป็นแพทย์รักษาเด็ก แต่การที่จะเป็นแพทย์ออกทำการรักษานี้ ทรงยอมรับว่าคงจะไม่น่าเป็นไปได้*"

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ ขณะที่พระองค์ประทับอยู่ที่สหรัฐอเมริกา นางสาวอบ จาตุรงคกุล (*นางอบทิพย์ แดงสว่าง ภรรยาของข้าพเจ้า*) ได้มีหนังสือกราบทูลเกี่ยวกับโรคของเด็ก ก็ได้ทรงพระกรุณาพระราชทานพระราชหัตถเลขาตอบ จึงขออัญเชิญข้อความบางตอนที่เกี่ยวข้องมาให้ทราบไว้ ณ ที่นี้ด้วย

63 Longwood Avenue

Brooklyn, Massachusetts

วันที่ ๒๔ มกราคม ๒๔๖๘

แจ้งความมายังแม่อบ

"....ส่วนตัวฉันเองนั้น เวลานี้กำลัง Specialize ในทางโรคเด็ก และ Hygiene ของเด็ก และยังมีกำหนดจะอยู่ที่นี่อีกจน August 1928 แล้วจะกลับกรุงเทพฯ ที่กรุงเทพฯ ฉันยังไม่แน่ใจว่าจะเข้าทำงานที่ไหน บางทีก็จะมีโรงพยาบาลเล็กๆ สำหรับเด็กของตัวเองไม่เกี่ยวแก่ราชการทางใดทางหนึ่ง แต่บางทีฉันก็จะทำ Research เพราะฉันมี interest ในเรื่อง Nutritional disturbances ของเด็กมาก และเมืองไทยมีโอกาสที่จะค้นคว้าอีกมากในเรื่องนี้ แต่โอกาสฝึกฝนของเราไม่ค่อยจะมี จึงต้องมาทำการอยู่นี่นานจนกว่าจะมีความชำนาญพอที่จะไปทำการอิสระของตัวเองได้."

ขอแสดงความระลึกถึงมาด้วย

มหิดล

ทูลกระหม่อม ฯ ได้ทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง *"โรคทุเบอร์คุโลสิส"* ไว้เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนส่วนรวม และได้แจกในงานพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ เมื่อ ๒๔ กันยายน ๒๔๖๓ ทำให้ประชาชนรู้จักวัณโรคถูกต้องดีขึ้นและทราบว่าเป็นโรคติดต่อได้โดยมีตัวเชื้อวัณโรค ได้ทรงอธิบายถึงอาการและอื่น ๆ เกี่ยวด้วยโรคนี้ไว้อย่างละเอียด นับเป็นพระราชนิพนธ์ที่มีค่ายิ่งในการสุขศึกษาของประชาชนทั่วไป ต่อมากรมสาธารณสุขได้จัดพิมพ์เอกสารฉบับนี้เผยแพร่แก่ประชาชนเพิ่มเติมอีกหลายครั้ง

ทูลกระหม่อม ฯ ได้ทรงเสียสละอุทิศเวลาและพระวรกาย เข้ารับหน้าที่เป็นอาจารย์ในวิชาชีววิทยาเกี่ยวกับกายวิภาคของสัตว์ที่มีกระดูกสันหลังและวิชาประวัติศาสตร์ แก่นักศึกษาเตรียมแพทยศาสตร์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. ๒๔๖๗–๒๔๖๘ พระองค์ได้พระราชทานพระราโชวาทแก่นิสิตเตรียมแพทย์ ขอให้ยึดมั่นในเกียรติของแพทย์และอุดมคติในความเมตตากรุณา ซึ่งเป็นหลักจรรยาแพทย์อันดีงาม ศาตราจารย์นายแพทย์อำนวย เสมรสุต ได้เขียนไว้ในบทความ *"เรื่องพระกรณียกิจของสมเด็จพระราชบิดาเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร ที่ได้ประทานแก่แพทย์ปริญญารุ่นแรก ปี ๒๔๗๑"* เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ ตอนหนึ่งว่า *"พระดำรัสของพระองค์ที่ข้าพเจ้ายังจำได้เป็นอย่างดี คือ ขอให้พวกเธอจงเข้าใจและจำไว้ว่า ฉันไม่ต้องการให้พวกเธอมีความรู้ทางแพทย์อย่างเดียว ฉันต้องการให้พวกเธอเป็นคนด้วย"* อีกตอนหนึ่งว่า *"พระองค์ทรงเตือนอยู่เสมอว่า เวลาเป็นของมีค่า เมื่อมันล่วงไปแล้ว มันจะไม่กลับมาอีก ถ้าเรามีโอกาสจะใช้มันให้เป็นประโยชน์ แล้วเราไม่ใช้มัน ก็เป็นที่น่าเสียดาย"* เหตุที่ได้

ทรงตักเตือนไว้ดังนี้ ศาสตราจารย์นายแพทย์อำนวยฯ จึงยืนยันแทนในนามแพทย์ปริญญารุ่นปี พ.ศ. ๒๔๗๑ ว่า "*ตลอดเวลา ๓๖ ปี ในชีวิตการแพทย์ พวกเราจึงพยายามอยู่เสมอในการที่จะรักษาจรรยาแพทย์ด้วยการเป็นอาจารย์ที่ดีและเป็นแพทย์ที่ดีสำหรับประชาชน*"

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๗ นั้นเอง ทูลกระหม่อมฯ ได้ทรงรับภาระเป็นอาจารย์สอน "*วิชาปฏิบัติการสุขาภิบาล*" ให้แก่บรรดาแพทย์สาธารณสุข ซึ่งกรมสาธารณสุขในสมัยนั้นได้จัดให้มีการอบรมขึ้นเป็นครั้งแรก ณ สถานเสาวภา ตั้งแต่วันที่ ๒๘ มิถุนายน ถึงวันที่ ๑๕ กันยายน ในการสอนนั้นนอกจากจะทรงสอนในห้องเรียนแล้ว ยังได้ทรงพาผู้เข้ารับการอบรมไปดูการสุขาภิบาลตามถนนหนทางในตรอกซอกต่างๆ และตามบ้านเรือนของเอกชนบางบ้าน หัวข้อเรื่องวิธีปฏิบัติการสุขาภิบาลที่ทรงสอนนั้น ก็ได้จัดพิมพ์ไว้ในแถลงการณ์สาธารณสุข เล่ม ๒ อันดับ ๔ เมษายน ๒๔๖๙ และในปีเดียวกันนี้ทูลกระหม่อมฯ ได้ทรงพระเมตตาเสด็จไปทรงแสดงปาฐกถาในที่ประชุมสาธารณสุขมณฑลที่กรมสาธารณสุขได้จัดให้มีขึ้นเรื่องหนึ่ง คือ "*ธาตุปัจจัยในการสาธารณสุข*" และอีกเรื่องหนึ่งคือ "*เรื่องคิดเป็นจำนวน*"

ทูลกระหม่อมฯ เสด็จไปทรงรักษาผู้ป่วยที่โรงพยาบาลแมคคอร์มิค จังหวัดเชียงใหม่

ศาสตราจารย์ เอ.จี.เอลลิส เขียนไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ และตีพิมพ์ไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๙ (Bull. Inst. Hist. Med. Vol. 4, 1936) ตอนหนึ่งว่า "เมื่อได้เสด็จกลับจากต่างประเทศ พระองค์ท่านรับสั่งว่า นักเรียนที่ไปศึกษาในต่างประเทศที่หนาว และได้ศึกษาว่าด้วยโรคของเมืองนั้น ครั้น

กลับมากรุงสยามอันเป็นประเทศร้อน จำเป็นต้องศึกษาต่อไปอย่างน้อยสักหนึ่งปีก่อนที่จะคิดได้ว่าตนรู้เคยชินกับโรคและพฤติการณ์ที่นี่ ด้วยเหตุนี้แหละที่ทำให้มีพระประสงค์อย่างยิ่งที่จะมาทรงทำหน้าที่เป็นแพทย์ประจำบ้านที่โรงพยาบาลศิริราช พระองค์ได้ประทานลายพระหัตถ์แสดงความตั้งพระทัยในเรื่องนี้มาก่อนเสด็จกลับมาเป็นเวลานาน แต่ต่อมาปรากฏว่ามีเรื่องที่จะต้องจัดในการนี้มีรายละเอียดอยู่มากมาย และไม่สามารถจะจัดให้การนั้นสำเร็จไปได้ จึงเป็นที่เสียพระทัยของพระองค์ท่าน และเสียใจแก่เจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาลมาก ภายหลังมาทรงพระดำริว่า อาจจะทรงตกลงทำการทำนองเดียวกันนั้นที่โรงพยาบาลแมคคอร์มิค จังหวัดเชียงใหม่ได้ เจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลนั้นก็ต้องการให้เสด็จไปโดยด่วน เมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๒ จึงได้เสด็จไปเชียงใหม่เพื่อทรงงานที่โรงพยาบาลแมคคอร์มิค เป็นการเริ่มต้นตามปณิธานที่ทรงศึกษาการแพทย์สำหรับเมืองร้อน ตามที่ตรวจพบจากโรคของคนพื้นเมืองประเทศนี้เอง แต่ไม่ได้ทรงตั้งพระทัยที่จะทำการนี้นานนัก" นายแพทย์จินดา สิงหเนตร โรงพยาบาลแมคคอร์มิค เชียงใหม่ กล่าวว่า "พระองค์ทรงรับหน้าที่เป็น staff จริง ๆ ของโรงพยาบาล คือ ทรงมีตึกผู้ป่วยของพระองค์ท่าน มีผู้ป่วยที่ทรงรับดูแล ทรงตรวจวินิจฉัยและรักษาโดยตลอด เว้นแต่จะปรึกษาหารือกับแพทย์อื่นเท่านั้น พระองค์ได้ขอประทับร่วมกับนายแพทย์ อี.ซี.คอร์ท เช่นแขกชาวอเมริกันผู้หนึ่ง และนายแพทย์มนตรี กันตะบุตรกล่าวไว้หลายตอนว่า หมอคอร์ทจัดที่ประทับให้ชั้นบน ตัวหมอคอร์ทกับภรรยาอยู่ชั้นล่าง หลังจากอาหารเช้าซึ่งมักมีไข่ไก่ข้าวโอ๊ทและกาแฟเป็นประจำ ออกตรวจคนไข้นอกพร้อม ๆ กับหมอคอร์ท ระหว่างเดินทางท่านตรัส Good morning กับเจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาลเหมือนกับหมอคอร์ท งานออก O.P.D. ที่พอ

พระทัยที่สุด คือ ผู้ป่วยเด็ก ถ้าผู้ป่วยเด็กหมด ก็ไปช่วยหมอคอร์ทตรวจผู้ป่วยประเภทอื่นต่อไป วันไหนเที่ยงแล้วผู้ป่วยไม่หมด พระองค์ท่านไม่ยอมเลิกคนอื่น ๆ ก็พลอยไม่กล้าเลิกไปด้วย บางครั้งเสวยอาหารกลางวันถึงบ่ายโมงก็มี ทรงปฏิบัติพระองค์ดุจแพทย์ธรรมดารักษาผู้ป่วยทุกคนไม่ว่าจะมีฐานะและความเป็นอยู่อย่างใด ไม่มีฐานันดรใด ๆ มากีดกั้นระหว่างหมอกับประชาชนได้ ชาวเมืองรู้จักพระองค์ในนามว่า "**หมอเจ้าฟ้า**" พระกรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อชาวเชียงใหม่เป็นสิ่งที่ชาวเชียงใหม่ทุกคนไม่อาจลืมได้ ไม่มีใครลืมได้ว่า "หมอเจ้าฟ้า" ได้เคยทำอะไรให้บ้าง เคยประทานเงิน ๓,๐๐๐ เหรียญอเมริกัน ซื้อเครื่อง X–rays ให้ ซึ่งยังคงใช้อยู่จนบัดนี้ เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่คุณงามความดีของพระองค์ท่าน ประชาชนชาวเชียงใหม่ได้พร้อมใจกันบริจาคเงินสร้างตึก "**มหิดล**" ไว้ในโรงพยาบาลแมคคอร์มิค ตึกนี้ภายในมีพระฉายาลักษณ์ของพระองค์ที่เคยประทานไว้กับโรงพยาบาล นอกจากนั้นพระที่บรรทมหมอคอร์ทก็เก็บไว้เป็นที่ระลึก ปัจจุบันตัวไม้ชำรุดไปเหลือแต่สปริงซึ่งยังคงเรียกว่า "**เตียงเจ้าฟ้า**" อยู่จนทุกวันนี้ ศาสตราจารย์เอลลิส ได้กล่าวว่า เมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๔๗๒ ได้เสด็จกลับกรุงเทพ ฯ และเสด็จตรงไปที่โรงพยาบาลศิริราช ทรงนำตัวอย่าง (specimen) ที่ได้ทรงเอามาด้วยเพื่อขอคำแนะนำในการที่จะผ่าตัด ต่อมาสองสามวัน พระองค์เองก็ทรงประชวร และต้องรักษาพยาบาลอยู่ที่วังตั้งแต่นั้นมาไม่ได้เสด็จออกจากวังอีกเลย"

ทูลกระหม่อม ฯ ทรงมีพระอุปการคุณแก่โรงเรียนแพทย์และโรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์ รวมทั้งโรงพยาบาลศิริราชอย่างมหาศาล ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์รวมกับที่พระราชทานเป็นพระราช

มรดก ก็ราว ๑ ล้าน ๔ แสนบาท ซึ่งส่วนใหญ่ก็เพื่อปรับปรุงกิจการและการศึกษาแพทย์พยาบาลผดุงครรภ์ของโรงพยาบาลศิริราช ผลกำไรอย่างมหาศาลที่เกิดจากการลงทุนของทูลกระหม่อมฯ ซึ่งจะเห็นได้ชัดในปัจจุบันนี้ คือ ความเจริญก้าวหน้าอย่างน่าสรรเสริญทำนองที่กล่าวกันว่าเปลี่ยนหน้าตาของสถาบันที่กล่าวมาแล้ว จำนวนเงิน ๑ ล้าน ๔ แสนบาทในสมัย พ.ศ. ๒๔๖๖–๒๔๗๓ นั้น เทียบกับค่าของเงินในสมัยนี้อาจประมาณ ๖๐–๗๐ ล้านบาท ผลสำเร็จอย่างใหญ่หลวงที่ประชาชนและประเทศชาติได้รับคือการรักษาพยาบาลด้วยการแพทย์แผนปัจจุบัน ซึ่งอาศัยหลักวิทยาศาสตร์ทั่วไปและเกี่ยวกับการแพทย์ดีขึ้นมากมาย การสาธารณสุขก็เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว เพราะมีการผลิตแพทย์แผนปัจจุบัน พยาบาลผดุงครรภ์เพิ่มขึ้น มีโรงเรียนแพทย์ โรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์เพิ่มขึ้น มีโรงเรียนสาธารณสุขและอายุรศาสตร์เขตร้อนเกิดขึ้น แพทย์และพยาบาลส่วนมากสำเร็จการศึกษาไปจากโรงเรียนแพทย์ โรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์แห่งศิริราชพยาบาลในระยะที่ทูลกระหม่อมฯ ได้ทรงช่วยเหลือร่วมกับร็อคคีเฟลเลอร์มูลนิธิ และระยะต่อ ๆ มาต่างก็ช่วยกันและร่วมมือกันปฏิบัติงานได้มากขึ้นเท่าที่จะทำได้ เพื่อประโยชน์ของประชาชนและประเทศชาติในที่สุด ถ้าจะคำนวณออกมาเป็นเงินสดแล้ว ก็ยากที่จะทราบได้อย่างใกล้เคียง ทั้งนี้เพราะพระมหากรุณาธิคุณที่ได้พระราชทานเริ่มแรกไว้นั้นมหาศาลนัก

รายละเอียดต่าง ๆ ของดกล่าว เพราะมีเวลาจำกัด แต่ใคร่จะพูดเล็กน้อยถึงประสบการณ์ที่ข้าพเจ้าได้ทราบและได้เห็นรวมทั้งได้ปฏิบัติในระยะตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๗–๒๔๗๑ ซึ่งเป็นระยะที่โรงเรียนแพทย์ โรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์ และโรงพยาบาลศิริราช ได้มีการปรับปรุงอย่างมหาศาล

โดยที่ทูลกระหม่อม ฯ ได้ทรงร่วมกับร็อคคีเฟลเลอร์มูลนิธินั้น เริ่มใช้ในปี พ.ศ. ๒๔๖๖

ในระยะนี้กิจการทางธุรการและวิชาการของสถาบันดังกล่าวนี้ ได้เริ่มเปลี่ยนแปลงเร็วมาก ไม่ใช่เดิน แต่วิ่งอย่างรวดเร็ว ในบันทึกของพระยาอารีดรุณพรรค ผู้อำนวยการโรงพยาบาลศิริราช และผู้ช่วยคณบดีคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาลสมัยนั้น ปรากฏชัดว่ามีสถานที่รักษาพยาบาลและศึกษาแพทย์พยาบาลเป็นตึกสร้างใหม่ โดยรื้อเรือนไม้ต่าง ๆ ออกเกือบหมดสิ้น มีตึกที่ถูกสุขลักษณะสง่างามขึ้นแทนเป็นอันมาก อาทิ ศาลาปาโถโลยี ตึกมหิดลบำเพ็ญ ศาลาอำนวยการ ตึกอัษฎางค์ ตึกพระองค์หญิง ตึกตรีเพชร ตึกจุฑาธุช ศาลากายวิภาคและสรีรวิทยา ศาลาศัลยกรรม เพิ่มและซ่อมโรงเรียนวังหลังเป็นหอพยาบาล ต่อมุขตึกแผนกพยาบาล ทำท่อระบายน้ำ ท่อประปาข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งทูลกระหม่อม ฯ ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ร่วมด้วยเป็นจำนวนมาก ในปีต่อ ๆ มาการก่อสร้างก็เกิดขึ้นอีกอย่างรวดเร็วโดยทั่ว ๆ ไป สถานที่ก็สะอาดตาสวยงามเหมาะสมขึ้นอย่างมากมาย การสุขาภิบาลดีขึ้นเป็นอย่างมาก น้ำประปาไหลดี ไฟฟ้าก็สว่างไสว ขณะนั้นปรากฏว่ามีนางพยาบาลชาวอเมริกัน ซึ่งทูลกระหม่อม ฯ ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นเงินเดือนมาปฏิบัติงานในเรือนคนไข้ และในโรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์ สอนและสั่งการแก่พยาบาลไทยเกือบทุกวันเป็นภาษาอังกฤษ ศาสตราจารย์ชาวต่างประเทศซึ่งร็อคคีเฟลเลอร์ส่งมาจากสหรัฐอเมริกาบ้าง จากประเทศอังกฤษบ้าง ก็ทยอยกันเข้ามาอย่างรวดเร็ว อาจารย์ไทยและพยาบาลก็เดินทางไปต่างประเทศ ศึกษาเพิ่มเติมตามข้อตกลงกับร็อคคีเฟลเลอร์ แพทย์และ

พยาบาลไปศึกษาต่างประเทศโดยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ภาษาอังกฤษได้ใช้ทั้งในห้องเรียน ห้องตรวจผู้ป่วย และบนหอผู้ป่วยในโรงพยาบาลการถามการตอบกับอาจารย์ต่างประเทศซึ่งเพิ่งเข้ามาก็ปฏิบัติงานได้ทันทีโดยไม่รู้ภาษาไทยเลย รวมทั้งการสอนก็จำต้องเป็นภาษาอังกฤษ รายงานผู้ป่วยทั้งหมด การประชุมประจำเดือนของคณะ การถามและตอบข้อสอบไล่รายงานทางแผนกพยาธิวิทยาต้องใช้เป็นภาษาอังกฤษทั้งสิ้น ห้องสมุดที่ได้จัดตั้งขึ้นสำหรับคณะฯ มีตำราและวารสารรวมทั้งตำราที่ใช้ศึกษา ก็เป็นภาษาอังกฤษเกือบทั้งหมด ในด้านการรักษาพยาบาลก็เริ่มมีผู้ป่วยมากขึ้นเพราะได้ผลการรักษาดีถูกต้องยิ่งขึ้น ความนิยมของประชาชนก็มีมากขึ้นนอกจากนั้นอาจจะหาอ่านได้จากวารสารหรือเอกสารต่าง ๆ จึงขอเสนอเป็นตัวอย่างไว้เพียงเท่านี้

พระเกียรติคุณของพระองค์ท่านที่ได้ทรงเสียสละพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ทุ่มเทกำลังพระวรกาย กำลังพระสติปัญญา ตลอดจนความสุขสำราญส่วนพระองค์ เพื่อความเจริญก้าวหน้าของการแพทย์ การศึกษาพยาบาล ผดุงครรภ์ กิจกรรมของโรงพยาบาลศิริราช ตลอดจนการสาธารณสุขและการแพทย์ของประเทศไทย ย่อมเป็นที่ซาบซึ้งตรึงใจแก่บรรดาแพทย์ ผู้ป่วยไข้และประชาชนชาวไทย ตลอดจนชาวต่างประเทศที่ได้ทราบเรื่องราวของพระองค์ท่าน ฉะนั้น ชาวเราจึงได้พร้อมใจกันเทอดพระเกียรติเป็น "*พระบิดาแห่งการแพทย์แผนปัจจุบันของไทย*" ซึ่งเป็นการสมควรอย่างยิ่ง เพราะพระองค์ท่านได้ทรงช่วยวางรากฐานการแพทย์แผนปัจจุบันที่ดีระดับสากลและก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง เป็นที่รับรองเชื่อถือทั้งภายในประเทศและนอกประเทศจนทุกวันนี้

บรรทัดรองสุดท้ายของบทอวสานของศาสตราจารย์ เอ.จี. เอลลิส ที่บรรยาย "*การที่พระองค์ทรงอุบัติมาในโลกนั้น ทำให้โลกนี้ดีขึ้นเป็นแน่แท้ ทุกท่านที่ได้มีโอกาสทราบถึงพระราชกรณียกิจของพระองค์ ต้องมีความเห็นเป็นเอกฉันท์ว่า ทูลกระหม่อมฯ ทรงเสียสละอย่างใหญ่หลวงทุกประการ เพื่อความเจริญก้าวหน้าของการศึกษาวิชาแพทย์ การศึกษาวิชาพยาบาลผดุงครรภ์และกิจการแพทย์และพยาบาลผดุงครรภ์ ตลอดจนการสาธารณสุข และได้ทรงมอบความสำเร็จอย่างมหาศาลนี้ไว้แก่พวกเรา และประชาชนทั่วไป เมื่อได้ทรงจากไปแล้วจึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะรับไว้และรักษาไว้ด้วยความภาคภูมิใจและเจริญรอยพระยุคลบาท ยึดมั่นในความเพียรพยายามไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคทั้งปวง ปฏิบัติหน้าที่การงานดังกล่าวในทางที่ถูกที่ควร เพื่อความเจริญก้าวหน้าของกิจการนั้นๆ ของประเทศชาติและความสุขสมบูรณ์ของประชาชน* เป็นการสมควรมากที่เราทั้งหลายได้มาประชุมกันทุกปีในวันมหิดล ณ สถาบันนี้ เพื่อระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ พระเมตตาคุณ และพระเกียรติคุณ พร้อมทั้งร่วมกันบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายแด่พระองค์ เพราะเป็นการแสดงความจงรักภักดี และแสดงถึงความกตัญญูกตเวทิตาธรรม ที่เราทั้งหลายมีอยู่ต่อพระองค์ผู้ทรงเป็นพระบิดาแห่งการแพทย์แผนปัจจุบันของไทย ทูลกระหม่อมฯ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ได้เสด็จจากพวกเราไปแล้ว แต่พระราชกรณียกิจเพื่อประชาชนของพระองค์ยังอยู่ และเผยแพร่ไพศาลยิ่งๆ ขึ้นทั้งภายในและนอกประเทศ ขอให้พระวิญญาณของพระองค์จงสถิตอยู่บนสรวงสวรรค์ชั้นสูงสุดตลอดกาล.

อนุโมทนา

คุณกานดา ศรีปราชญ์ มีความประสงค์จะจัดพิมพ์หนังสือในชุด "กฎแห่งกรรม" เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายจุล วัจนะคุปต์ ผู้เป็นบิดา ณ เมรุวัดเทพศิรินทร์ฯ ในวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๙

ข้าพเจ้าอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ตามความประสงค์ และขอขอบคุณท่านเจ้าภาพที่ได้ให้เกียรติแก่หนังสือชุดนี้มีโอกาสจัดพิมพ์เผยแพร่ให้มีผู้สนใจกว้างขวางยิ่งขึ้น

หากมีบุญกุศลใดเกิดขึ้นจากหนังสือชุดนี้ ข้าพเจ้าขอให้บุญกุศลทั้งหมดจงดลบันดาลให้วิญญาณของ นายจุล วัจนะคุปต์ จงไปสู่สุคติภพตามความปรารถนาของเจ้าภาพทุกประการ เทอญ

(ท. เลียงพิบูลย์)

๕๔๒ ถนนเพชรบุรี
กรุงเทพฯ

เรื่องในชุด "กฎแห่งกรรม"

ของ

ท. เลียงพิบูลย์

๑. ครั้งหนึ่งในชีวิต
๒. ความดีที่ไม่สูญ
๓. คู่ปรับ
๔. ปากมนุษย์
๕. ผลบุญผลบาป
๖. ปัญหาทางโลกกับทางธรรม

ครั้งหนึ่งในชีวิต

ก่อนที่ข้าพเจ้าจะเขียนเรื่อง "ครั้งหนึ่งในชีวิต" นี้ อยากจะเรียนให้ท่านผู้อ่านทราบว่า ข้าพเจ้าได้เคยพบชายลึกลับผู้หนึ่ง ซึ่งมีผิวกายเป็นสีนาก รูปร่างล่ำสันงดงามนุ่งขาวห่มขาว กิริยาท่าทางสง่าน่าเลื่อมใส ข้าพเจ้าได้เรียกชายผู้นี้ว่า "ท่านลุง" ชายผู้นี้มีบทบาทพัวพันในชีวิตของข้าพเจ้า ๒ ครั้ง คือ ครั้งแรกที่เมืองลพบุรี และอีกครั้งหนึ่งที่โรงพยาบาล แต่ข้าพเจ้าก็หาได้ทราบนามจริงของท่านไม่ แม้กระทั่งบัดนี้

"*ท่านลุง*" ได้นำข้าพเจ้าไปประสบกับสิ่งที่เร้นลับและมหัศจรรย์ทั้งๆ ที่ข้าพเจ้าไม่เคยยอมเชื่อสิ่งใดที่ไม่มีเหตุผล ทั้งนี้เพราะเมื่อเด็ก ข้าพเจ้ายึดถือคำของ "*ท่านใหญ่*" พระองค์หนึ่งซึ่งเคยสอนไว้ว่า "*ให้พิจารณาดูเหตุและผลก่อนที่จะเชื่อสิ่งใดลงไป*" แต่แล้วข้าพเจ้าก็พบกับเหตุการณ์อันแปลกประหลาด จนยากที่จะตัดสินใจยอมรับว่าเป็นความจริงหรือไม่ท่ามกลางอารยธรรมสมัยใหม่ และความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ หมดสมัยที่จะเชื่อถืออย่างงมงาย แต่สิ่งเหล่านี้ก็ยังไม่สามารถที่จะพิสูจน์หรือคลี่คลายในเรื่องวิญญาณหรือภูตผีปีศาจให้แจ่มชัดลงไปได้ คงยังเป็นสิ่งลึกลับที่ไม่มีใครอธิบายได้ และคงเป็นความลึกลับต่อไป

ครั้งนั้น "*ท่านลุง*" ได้ให้ข้าพเจ้าสัญญากับท่านว่า "จะไม่นำสิ่งที่ได้มาพบเห็น เมื่อข้าพเจ้าป่วยอยู่โรงพยาบาลไปบอกเล่ากับผู้หนึ่งผู้ใด จนกว่าจะถึงเวลาที่ข้าพเจ้าจะต้องมี....ครบ" ทั้งในเวลานั้น อายุของข้าพเจ้าเพิ่งจะผ่านการครบบวชไม่กี่ปี สัญญานี้จึงเป็นสัญญาที่ข้าพเจ้ายังมองไม่เห็น

โอกาสที่จะเปิดเผยเล่าเรื่องลี้ลับมหัศจรรย์นี้ได้ แต่เมื่อเวลาวันเดือนค่อย ๆ ผ่านไปเป็นปี ปีแล้วปีเล่า จนบัดนี้ เวลานั้นก็ได้มาถึงแล้ว ข้าพเจ้าได้เกิดมี....ครบตามข้อผูกพัน สัญญานั้นก็หมดสิ้นลงไป ข้าพเจ้ามีสิทธิที่จะเปิดเผยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวข้าพเจ้าที่โรงพยาบาลให้ท่านทราบ เพื่อให้ "*ครั้งหนึ่งในชีวิต*" สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ก่อนเขียนเรื่องนี้ ข้าพเจ้าไม่ลืมที่จะจุดธูปเทียนบูชาระลึกถึงพระพุทธรูปทองคำลึกลับที่ให้ข้อเตือนใจแก่ข้าพเจ้า นึกถึงหลวงพ่อที่ให้ความคุ้มครองในการเจ็บป่วยของข้าพเจ้าในครั้งนั้น และอีกท่านหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าจะลืมเสียมิได้ คือ "*ท่านลุง*" ชายประหลาด ผู้ซึ่งให้ความปรานี ได้กรุณาอธิบายให้ความรู้ในสิ่งต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าได้ไปพบมา ข้าพเจ้าก้มลงกราบนิ่งกับพื้นหน้าพระ สำรวมจิตให้สงบอธิษฐานขออนุญาตจากท่านว่าขอให้ท่านจงดลบันดาลให้สมองของข้าพเจ้าปลอดโปร่งนึกถึงเรื่อง "*ครั้งหนึ่งในชีวิต*" ได้ถูกต้องแม่นยำทุกบททุกตอน และจากนั้นข้าพเจ้าก็เริ่มลงมือเขียน "*ครั้งหนึ่งในชีวิต*" การเขียนครั้งนี้ ขอเรียนว่า มิได้มีเจตนาจะเสียดสีสังคมหรือเพื่อนฝูงผู้หนึ่งผู้ใด หรือท่านที่เคารพนับถือเลย เขียนขึ้นตามที่ได้ประสบมาและตามความเป็นไปในอดีต หากท่านผู้ใดได้รับความกระทบกระเทือนจิตใจจากการอ่านเรื่องนี้แล้ว ข้าพเจ้าจำเป็นต้องขออภัยที่มิได้มุ่งหมายที่จะให้เป็นเช่นนั้น เพียงแต่มุ่งจะชี้ให้เห็นถึงผลของความดีและกรรมชั่วครั้งหนึ่งในชีวิตที่ได้ผ่านมาแล้ว และการที่นำเอานามจริงของท่านที่เคารพบางท่านเข้ามาเกี่ยวข้องในเรื่องนี้ด้วย โดยมิได้ขออนุญาตจากท่านเจ้าของนามก่อน ก็ต้องขออภัยมาในที่นี้ด้วย หวังว่าเมื่อท่านได้อ่าน "*ครั้งหนึ่งในชีวิต*" แล้ว ท่านคงจะกรุณาอภัยให้ข้าพเจ้าด้วย จะขอเริ่มเรื่องดังต่อไปนี้

เมื่อปีมะเส็ง เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ ข้าพเจ้าตั้งใจจะออกเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปภาคเหนือโดยขบวนรถไฟสายกรุงเทพฯ–ปากน้ำโพ และเริ่มพักแรมที่ลพบุรีเป็นแห่งแรก ต่อจากนั้นก็จะพักเป็นระยะๆ ไปจนถึงสถานีปลายทาง คือ เชียงใหม่ แล้วก็จะกลับกรุงเทพฯ โดยขบวนรถด่วนเชียงใหม่–กรุงเทพฯ เมื่อขึ้นไปบนรถไฟสายกรุงเทพฯ–ปากน้ำโพ ในวันออกเดินทางข้าพเจ้าก็ได้พบกับคุณหนอบนรถไฟ เมื่อทักทายกันแล้วก็ได้ทราบว่าคุณหนอก็จะไปเชียงใหม่ และลงพักแรมที่ลพบุรีเช่นเดียวกัน แต่คุณหนอจะแวะลงสถานีบ้านหมี่ เพราะมีธุระที่โรงหนังที่ตลาด ส่วนข้าพเจ้านั้นไม่ได้ตั้งใจแต่เดิม แต่เมื่อตกลงจะร่วมเดินทางกันแล้วควรจะลงแวะเป็นเพื่อนด้วย ซึ่งทั้งไม่เสียเวลามากนัก เมื่อตกลงกันเรียบร้อยแล้ว พอรถหยุดถึงสถานีลพบุรี เราก็ลงพักที่โรงแรมแห่งหนึ่งหลังสถานีรถไฟ เมื่อติดต่อเช่าห้องพักกันคนละห้องและเก็บเข้าของกระเป๋าเดินทางไว้แล้ว เราก็ออกไปเดินเที่ยวที่ตลาดแวะเยี่ยมเยียนร้านค้าที่คุ้นเคย พอสมควรเวลาเราก็กลับไปยังโรงแรมที่พักเพื่ออาบน้ำและทานอาหารค่ำ หลังอาหารเราก็สนทนากันอีกเล็กน้อย แล้วจึงแยกกันเข้าห้องเพื่อพักผ่อนหลับนอนเอาแรงรุ่งเช้าจะได้ออกเดินทางโดยรถไฟจากลพบุรีต่อไป คืนวันนั้นข้าพเจ้าจำได้ว่าเป็นคืนวันเพ็ญ เป็นวันสำคัญของศาสนาพุทธ ท้องฟ้าแจ่มใสปราศจากเมฆหมอก ดวงจันทร์ทอแสงส่องสว่างนวลเย็นตา แสงจันทร์ส่องเข้าในห้องทางหน้าต่างที่เปิดไว้รับลมทำให้แลดูนวลสว่างทั่วพื้นห้อง เห็นจะเป็นเพราะเหตุนี้เองที่ทำให้ข้าพเจ้านอนไม่หลับ ต้องลุกขึ้นมายืนพิงหน้าต่างในห้องพักโรงแรมชมจันทร์ สิ่งที่มองเห็นเบื้องหน้าคือบริเวณเมืองลพบุรียามราตรี ท่ามกลางแสงจันทร์ คิดว่าคงทำให้สว่างไสวไปทั้งเมือง มองดูสบายใจ

ยิ่งนัก จิตใจของข้าพเจ้าเวลานั้นเพลิดเพลินและเบิกบานใจเป็นที่สุด แสงอันนวลกระจ่างของดวงเดือน ทำให้ข้าพเจ้าสามารถมองได้ไกลออกไปเห็นโบราณสถาน ซึ่งปรักหักพังได้อย่างชัดเจนเอาไม้เสาค้ำจุนส่วนบนมิให้พังลงมาก่อนจะซ่อมแซม ข้าพเจ้าอดไม่ได้ที่จะนึกวาดมโนภาพถึงครั้งอดีตโบราณกาล จิตใจก็เลื่อนลอยเข้าไปอยู่ในยุคที่รุ่งเรืองของเมืองลพบุรี สมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในสมัยนั้นลพบุรีคงเป็นเมืองที่สง่างามเด่นเป็นที่เชิดหน้าชูตาของชาวเมือง และสะดุดตาในความงามของผู้พบเห็น เพราะมีทั้งศิลปวัตถุของขอมและของไทย อีกทั้งของตะวันตก บ้านเมืองคงเป็นระเบียบเรียบร้อยและสวยสะอาด เพราะได้ชาวต่างประเทศมาวางผังเมือง ความเป็นอยู่ของประชาชนคงเต็มไปด้วยความสุขสนุกสนาน เพราะมีองค์สมเด็จพระนารายณ์มหาราชปกครองแผ่นดินและเป็นมิ่งขวัญของชาวเมืองลพบุรี ข้าพเจ้ายิ่งนึกฝันไปก็ยิ่งเพลิดเพลิน จนกระทั่งเดือนเริ่มคล้อยต่ำลงทุกที ยามดึกอากาศก็ยิ่งทวีความเยือกเย็นขึ้นเป็นลำดับ ข้าพเจ้าไม่อยากจะนอน เสียดายความงามของดวงจันทร์ที่แจ่มกระจ่างราวกลางวัน แต่เมื่อคิดได้ว่า เราจะต้องออกเดินทางแต่เช้าตรู่จึงจำใจต้องเข้านอน และในไม่ช้าก็หลับไป

ข้าพเจ้ามารู้สึกตัวว่าได้มายืนอยู่ที่ประตูเมือง ท่ามกลางแสงจันทร์อันสุกสกาว มองเห็นปราสาทราชวังอยู่เบื้องหน้างดงามภายใต้แสงจันทร์จนยากที่จะบรรยายเป็นตัวอักษรได้ ตามทางถนนเรียงรายไปด้วยพันธุ์ไม้ที่ปลูกไว้สองฟากเป็นระเบียบ จะว่าเป็นเมืองลพบุรีก็ไม่มีเค้าว่าจะใช่เลย เพราะสวยงามคนละแบบกว่าที่ข้าพเจ้าเคยนึกวาดภาพเมืองลพบุรีเอาไว้มาก น่าประหลาดที่ตามถนนจะหาผู้คนหรือสัตว์ไม่ได้เลย คงมีแต่ข้าพเจ้า

คนเดียว ยืนชมปราสาทราชวังซึ่งอยู่เบื้องหน้าอย่างเพลิดเพลิน ได้ยินเสียงเพลงคล้ายมโหรีขับกล่อมลอยมาแผ่ว ๆ จากปราสาท ช่างไพเราะอย่างที่ข้าพเจ้าไม่เคยได้ยินได้ฟังที่ไหนมาก่อนเลย ทำให้จิตใจเคลิบเคลิ้มไป มารู้สึกตัวต่อเมื่อมีมือมาจับแขน หันไปดูก็เห็นชายผู้หนึ่งนุ่งขาวห่มขาว ผิวเนื้อเป็นสีนาก ไม่เหมือนสีเนื้อของคนธรรมดา มองดูแปลกตาน่าพิศวง ขณะที่มองดูท่านเพลินอยู่ ข้าพเจ้าก็ได้ยินชายผู้นั้นเอ่ยขึ้นว่า

"มาไปกับลุงเถิดหลานชาย" แล้วท่านผู้นั้นก็ฉุดมือข้าพเจ้าออกเดิน ข้าพเจ้าเดินตามท่านไปราวกับต้องมนต์สะกด พอรู้สึกตัวจึงถามว่า *"ท่านลุงจะพาผมไปไหน"* ชายผู้นั้นหันมายิ้มปล่อยมือข้าพเจ้า ตอบว่า

"ลุงจะพาไปหาพระ" ข้าพเจ้าเดินตามท่านไปอย่างว่าง่าย เพราะคำว่าไปหาพระ ข้าพเจ้าถือว่าเป็นคำมงคล และนำไปสู่ทางแห่งความดี คงจะไม่มีอันตราย พระย่อมนำความร่มเย็นและเป็นที่พึ่งทางใจของทุก ๆ คนที่อยู่ในร่มเงาแห่งพระพุทธศาสนา สังเกตดูรู้สึกว่าชายผู้นี้รูปร่างล่ำสัน สูงใหญ่ยังอยู่ในวัยฉกรรจ์ ยังไม่แก่พอที่ข้าพเจ้าสมควรจะเรียกว่าลุงเลย แต่ท่านเองเป็นผู้ให้ข้าพเจ้าเรียกลุง ถ้าข้าพเจ้าเรียกเองแล้ว คงจะเรียกท่านไม่เกินกว่า พี่ อา หรือน้า เป็นแน่ ขณะที่ข้าพเจ้ากำลังนึกเปรียบเทียบอายุของท่านกับของข้าพเจ้าอยู่ก็ต้องสะดุ้งเพราะท่านได้หันมาบอกว่า

"อย่ามัวนึกว่าลุงไม่แก่อยู่เลย เสียเวลา ความจริงลุงอายุมากมายนับไม่ได้ทีเดียว รีบเดินเข้าเถิด ประเดี๋ยวเดือนจะตก"

ข้าพเจ้ามิได้พูดอะไรอีกนอกจากรีบเดินตามท่านไป เบื้องหน้ามองเห็นภูเขาตั้งตระหง่านอยู่ไกลลิบ ๆ แต่เราช่างเดินกันรวดเร็วเสียนี่กระไร เพียงครู่เดียว เราก็ทิ้งภูผาใหญ่นั้นไว้เบื้องหลัง เราผ่านทั้งป่าละเมาะ ทุ่งหญ้าและลำธาร แสงจันทร์สว่างมองเห็นทางได้ชัดเจน และแล้วข้าพเจ้าก็ได้มองเห็นโบสถ์สูงใหญ่และสวยงามอยู่ตรงหน้าท่ามกลางแสงเดือน ข้าพเจ้าเดินตามติดท่านลุงเข้าไปในโบสถ์ มองเห็นพระพุทธรูปทองคำเหลืองอร่ามทั้งองค์ ยืนเป็นประธานอยู่กลางโบสถ์ พระหัตถ์เบื้องขวายื่นแบออกมาเบื้องหน้า เข้าใจว่าเป็นปางห้ามญาติ ท่านลุงผู้นั้นคลานเข้าไปตรงหน้าพระพุทธรูปแล้วนั่งลงกราบสามครั้ง ข้าพเจ้าก็คลานตามไป และก้มลงกราบอยู่ข้าง ๆ ท่านลุง ในโบสถ์อันกว้างใหญ่นั้นไม่มีสิ่งที่มีชีวิตเคลื่อนไหวได้เลย นอกจากข้าพเจ้าและท่านลุง ภายในโบสถ์สว่างไสวไปทั่วบริเวณ แต่มองดูจนทั่วไม่เห็นมีประทีปโคมไฟอยู่เลย พอข้าพเจ้าเงยหน้าขึ้นมองดูพระพักตร์พระพุทธรูปองค์นั้น ก็เห็นท่านกำลังยิ้ม และทันใดนั้นเองข้าพเจ้าก็ได้ยินเสียงออกมาจากพระโอษฐ์ของพระองค์ท่าน เป็นเสียงที่นิ่มนวลและอ่อนโยน แต่ทรงไว้ซึ่งอำนาจ น้ำเสียงกังวานจับใจว่า

“*อันบุคคลใดสร้างกรรมดี ความดีนั้นจะตามสนอง หากสร้างกรรมชั่ว ความชั่วก็ย่อมสนองเช่นเดียวกัน*” พอเสียงพูดนั้นหยุดลง ก็มีเสียงเหมือนพระจำนวนมาก ร้องขึ้นพร้อมกันว่า “*ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว*” เสียงนั้นดังกังวาน

ข้าพเจ้าตกใจเพราะเสียงดังสะท้อนก้องกังวานกลับไปกลับมาทั่วโบสถ์ ดังเป็นระยะว่า “*ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว* ๆ ๆ ๆ ๆ ๆ” เป็นละลอกคลื่นและค่อย ๆ

จางหายไป ข้าพเจ้าตกตะลึงเพราะไม่เคยเห็นพระพุทธรูปตรัสได้ และไม่เคยได้ยินเสียงสะท้อนดังเช่นนี้มาก่อน แม้จะเคยได้ยินมาบ้างก็ไม่สะท้อนกังวานเช่นนี้ และแล้วข้าพเจ้าก็ได้ยินอีกเป็นเสียงธรรมดาเหมือนพระพุทธรูปพูดองค์เดียวว่า

"*จงทิ้งความชั่ว และสร้างแต่ความดี*" ข้าพเจ้าเริ่มคิดว่า ข้าพเจ้ามีความชั่ว ความชั่วอะไรแน่ ข้าพเจ้ากำลังจะอ้าปากถาม เสียงนั้นก็บอกมาอีกว่า

"*เอาไปคิดดู เอาไปคิดดู*" ข้าพเจ้าหันมาดูท่านลุง เพื่อจะถามท่านว่า ข้าพเจ้ามีอะไรที่ชั่วบ้าง แต่ยังไม่ทันจะถาม ท่านลุงรีบบอกเสียก่อนว่า

"เอาไปคิดดู ตามที่ท่านบอก" และครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่ข้าพเจ้าได้พบกับท่านที่ลพบุรี

เมื่อข้าพเจ้าลืมตาตื่นขึ้น จวนย่ำรุ่งแล้ว จึงรู้ว่าตัวเองยังนอนอยู่ที่โรงแรมที่พัก แต่กระนั้นหูก็ยังได้ยินเสียงสะท้อนในโบสถ์อยู่แว่ว ๆ พอดีได้ยินเสียงข้างห้องดังกุก ๆ กัก ๆ ก็ทราบว่าคุณหนอได้ตื่นขึ้นก่อนแล้ว หลังจากเราได้ขึ้นมาบนรถไฟเรียบร้อยแล้ว ข้าพเจ้าก็เล่าเรื่องความฝันให้คุณหนอฟังบางตอน

"จะไปเชื่ออะไรกับความฝัน" คุณหนอบอก

ข้าพเจ้าก็นิ่งมิได้พูดอะไรอีก แต่ในใจนั้นนึกถึงเหตุผลของความฝันครั้งนี้เปรียบเทียบดูแล้วเห็นว่าผิดกว่าความฝันครั้งก่อน ๆ มาก ข้าพเจ้าอยาก

จะพูดว่าข้าพเจ้าเคยฝันทั่ว ๆ ไปนั้น โดยมากเป็นความฝันที่เลือนลางจับต้นชนปลายไม่ถูกหรือไม่ได้เรื่องได้ราว บางครั้งพอตื่นขึ้นก็ลืมเหตุการณ์ที่ฝันหมด ความรู้สึกเหมือนว่าเวลาฝันเพียงเราเห็นเงาในน้ำไม่ชัดเจนแจ่มแจ้ง แต่ความฝันของข้าพเจ้าที่ได้พบท่านลุงนั้นแปลกกว่าธรรมดา เหมือนมองดูเห็นภาพในกระจกเงา แม้จะไม่เท่ากับเวลาตื่น แต่ก็รู้สึกว่าแจ่มแจ้งและจำได้อย่างแม่นยำกว่าความฝันธรรมดา อาจกล่าวได้ว่าความฝันเช่นนี้ในชีวิตของข้าพเจ้าที่ผ่านมามีเพียงไม่กี่ครั้ง รู้สึกว่าตัวเองเป็นคนช่างคิดอยู่สักหน่อย เมื่อนั่งมาในรถมีเวลาว่างก็คิดถึงแต่เสียงสะท้อนที่ก้องกังวานไปทั่วโบสถ์ เมื่อตัวเราตะโกนออกไปว่า *"ดี"* เสียงสะท้อนก็ดังกลับมาว่า *"ดี"* และดังนานกว่าที่เราพูดเพียงคำเดียว ถ้าเราตะโกนว่า *"ชั่ว"* เสียงนั้นก็ดังสะท้อนกลับมาว่า *"ชั่ว"* เช่นเดียวกัน เราตะโกนดังเสียงนั้นก็ดังกังวานมาก เราตะโกนค่อยเสียงนั้นก็กังวานน้อย เพียงแต่เสียงก็ยังมีการสะท้อนเช่นนี้ ถ้าหากว่าการกระทำกรรมดีหรือกรรมชั่วผลก็คงสะท้อนดุจเดียวกัน จากความนึกคิดในครั้งนั้นเอง ข้าพเจ้าจึงได้นำมาเป็นชื่อหนังสือเล่มแรก ที่ข้าพเจ้าเขียนขึ้นว่า *"ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว"* ซึ่งบรรดาเพื่อนฝูง และท่านที่เคารพนับถือหลายท่านได้ให้ความเห็นว่า เป็นชื่อที่ไม่สมกับเรื่องภายในหนังสือ ควรจะเปลี่ยนชื่อเสียใหม่ เพราะทำให้ผู้ที่เห็นแต่หน้าปกอ่านชื่อเรื่องแล้วไม่ชวนให้อยากอ่าน เพราะเข้าใจว่าเป็นการสอนให้ทำดี ข้าพเจ้าเคยอธิบายเพียงย่อ ๆ แต่บัดนี้ท่านย่อมเห็นแล้วว่าชื่อนี้ข้าพเจ้าได้มาอย่างไร และหนังสือ *"ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว"* นี้ ได้สร้างความพอใจและความสบายใจให้แก่ข้าพเจ้าแล้ว การเดินทางไปภาคเหนือครั้งนั้น เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และเป็นที่พอใจทุกประการจนกระทั่งกลับถึงกรุงเทพ ฯ

เมื่อกลับมาถึงกรุงเทพฯ ข้าพเจ้าก็หาได้ลืมความฝันที่ลพบุรีไม่ พยายามสำรวจตัวเองว่า ข้าพเจ้ากระทำหรือกำลังจะกระทำสิ่งใดที่เรียกว่า *ความชั่ว* แต่ก็นึกไม่ออก แม้ข้าพเจ้าจะไม่ได้ทำบุญสิ่งใดเป็นชิ้นเป็นอัน แต่ก็ไม่เคยสร้างบาป เคยแต่ช่วยเหลือเพื่อนฝูงยามเดือดร้อนเท่าที่จะช่วยได้ ทั้งไม่เคยทำให้ใครต้องเดือดร้อนเพราะข้าพเจ้า แม้เพื่อนฝูงบางคนจะทำให้ข้าพเจ้าผิดหวัง ก็พร้อมที่จะอภัยให้เสมอ ส่วนบาปกรรมอื่น ๆ ก็ยังมองไม่เห็น ดังนั้นข้าพเจ้าจึงพยายามที่จะไม่ยอมให้ความชั่วร้ายใด ๆ เกิดแก่จิตใจของข้าพเจ้าได้ หลังจากกลับจากภาคเหนือได้ประมาณ ๓ เดือน คือราวเดือนสิงหาคม มีเพื่อนคนหนึ่งจะย้ายไปต่างจังหวัดโดยคำสั่งทางราชการก่อนจะออกเดินทาง พวกเพื่อน ๆ ก็ได้จัดให้มีการเลี้ยงส่งที่ภัตตาคารห้อยเทียนเหลา (ซึ่งเวลานั้นยังอยู่ที่ตรอกตั้งโต๊ะกัง ภายหลังเพลิงไหม้จึงย้าย) การเลี้ยงคืนนั้นมีบรรดาเพื่อนฝูงทั้งข้าราชการ พ่อค้าและคหบดีไปร่วมด้วยหลายท่าน มีการดื่มก่อนรับประทานอาหารซึ่งก็เป็นของธรรมดาเพื่อนฝูงต่างก็รินเหล้าผสมโซดาแจกจ่ายกันตามแต่ใครจะชอบผสมหนาหรือบาง ส่วนผู้ที่ไม่ใช่คอสุราก็ใช้น้ำหวานหรือโซดาแทนดื่มพอเป็นเพื่อนกันไป สำหรับตัวข้าพเจ้าในเรื่องการดื่มก็ไม่ยอมน้อยหน้าใครเหมือนกัน แต่เผอิญงานเลี้ยงครั้งนี้อยู่ในระหว่างเข้าพรรษา ซึ่งเป็นเวลาที่ข้าพเจ้างดดื่มเป็นเวลา ๓ เดือน ตลอดเวลาเข้าพรรษา จึงได้แต่ดื่มโซดาเปล่า ๆ แทนและนั่งมองเพื่อน ๆ ซึ่งดื่มกันอย่างสนุกสนาน

ระยะแรกของการดื่ม ทุกคนก็ยังรักษามารยาทตลอดจนการพูดจาก็เรียบร้อยรู้จักผู้ใหญ่ และรู้จักสิ่งใดควรสิ่งใดไม่ควร แต่พอดื่มเข้าไปตึง ๆ หน้าหูก็พลอยชักตึงไปด้วย เสียงที่พูดก็ดังกว่าเดิม การพูดมากขึ้น

ความเกรงอกเกรงใจและมารยาทที่ได้รักษาไว้ในตอนแรกก็ค่อย ๆ น้อยลงตามลำดับ จิตใจค่อย ๆ ตกอยู่ภายใต้อำนาจของน้ำเมา ความรู้สึกผิดชอบก็ค่อย ๆ หมดไป ผิดจากคนเดิมเป็นคนละคน แสดงความสนุกสนานอย่างสลึมสลือครึ่งหลับครึ่งตื่น สติไม่อยู่กับตัว เปรียบเหมือนคนครึ่งบ้าครึ่งดีนั่นเอง ข้าพเจ้าเห็นเพื่อนคนหนึ่งเดินตัวไม่ตรง ยังอุตส่าห์เที่ยวเข้าชนแก้วกับคนโน้นคนนี้ให้ยุ่งไปหมด พูดจาเอะอะเอ็ดตะโร บางครั้งอ้อแอ้เสียงลิ้นคับปาก ใครไม่ยอมชนแก้วดื่มด้วยก็เอ็ดตะโร ว่าด้วยถ้อยคำหยาบคาย ซึ่งตามปกติเวลาไม่เมาเป็นคนที่เรียบร้อยสุภาพ เป็นคนละคนกันกับเวลาเมา ข้าพเจ้าได้เห็นแล้วหวนกลับมาคิดถึงตัวเองก็รู้สึกละอายใจ คิดว่าถ้าข้าพเจ้าเมาแล้วก็คงมีท่าทางไม่น้อยไปกว่าเพื่อนคนนี้หรืออาจจะยิ่งกว่าด้วยซ้ำ ข้าพเจ้ายิ่งคิดก็ยิ่งอึดอัดไม่สบายใจ จึงลุกขึ้นจากโต๊ะ ตั้งใจจะหาที่สงบ ๆ ที่สามารถจะไประบายความอึดอัดนี้ออกเสียบ้าง แต่พอลุกขึ้นเดินไปได้ไม่กี่ก้าว ก็มีเพื่อนคนหนึ่งท่าทางเมาไม่ใช่น้อยเดินตุปัดตุเป๋เข้ามาขวางทางไว้แล้วถามว่าจะไปไหน ข้าพเจ้าบอกว่าจะไปห้องน้ำ แล้วก็จะเลี่ยงไปให้พ้น แต่เพื่อนผู้นั้นไม่ยอม พยายามชวนพูดชวนคุยด้วยเสียงอ้อแอ้ลิ้นไก่สั้น เสียงดังบ้างค่อยบ้าง เพราะฤทธิ์สุราจนแทบฟังไม่รู้เรื่อง เมื่อเห็นข้าพเจ้าทำท่ากระสับกระส่ายด้วยความรำคาญ พยายามเลี่ยงไปไม่ฟังแกพูด แกก็ใช้มือตะปบอกเสื้อเอาไว้ ยื่นหน้าเข้ามาใกล้ข้าพเจ้า คำพูดที่แกพูดออกมาผสมกับลมหายใจที่คละไปด้วยกลิ่นเหล้าพ่นใส่หน้าข้าพเจ้าจนหายใจแทบไม่ออก แกถามว่า

"ทำไมวันนี้ลื้อไม่กินเหล้าวะ ?"

ข้าพเจ้าตอบว่า "หยุดเพราะเข้าพรรษา"

แกพูดอย่างไม่พอใจว่า "ไม่ได้ ไม่ได้ หยุดทำไมกันวะ ลื้อต้องกินอั๊วจะผสมให้" พูดแล้วก็ปล่อยมือจากอกเสื้อของข้าพเจ้าหันไปหยิบขวดเหล้าและแก้วจากโต๊ะใกล้ ๆ ทำท่าจะผสม ข้าพเจ้าถือโอกาสนั้นรีบหลบออกมาที่เฉลียง เพื่อรับลมเย็นและระบายความอึดอัด ทั้งขอให้ได้ห่างจากกลิ่นเหล้าควันบุหรี่และเสียงเอะอะของคนเมาสักครู่ อดคิดถึงตัวเองเวลาเมาไม่ได้คนอื่นเขาคงรำคาญเช่นกัน ขณะที่กำลังมองดูยวดยานที่สัญจรไปมาอยู่เบื้องล่าง ก็มีมือมาโอบหลังข้าพเจ้าไว้ เมื่อหันไปดูก็เห็นเพื่อนคนหนึ่งซึ่งอยู่ในจำพวกไม่ยอมเมา ปากคาบซิการ์ยืนยิ้มอยู่ เขาสัพยอกว่า

"เป็นไง คืนนี้ไม่เมากับเขาหรือ ?"

ข้าพเจ้าจึงตอบว่า "งดดื่มเวลาเข้าพรรษา"

เขาถามอีกว่า "มีเหตุผลอะไรเวลาเข้าพรรษาจึงไม่ดื่ม"

ข้าพเจ้าจึงตอบว่า "ก็ไม่มีเหตุผลอะไรมากนัก เพียงแต่อยากจะตรวจสอบดูว่าจิตใจเรายังเข้มแข็งดีหรือว่าตกเป็นทาสน้ำเมาไปแล้ว"

"ไอ้การตกเป็นทาสน้ำเมาเป็นยังไง ?" เขาถามต่อไปอีก

"การตกเป็นทาสน้ำเมานั้น คือหยุดดื่มไม่ได้ เพียงแต่เห็นขวดเหล้าก็มีความกระหาย อยากดื่มจนมือไม้สั่นรินเหล้าแทบไม่ทัน อวัยวะต่าง ๆ ในตัวก็เคลื่อนไหวผิดปกติไป แต่พอได้ดื่มแล้วอาการที่ผิดปกติเหล่านี้ก็หายไป แต่ถ้าไม่ได้ดื่มก็ทุรนทุรายไม่มีความสุข นี่คืออาการของคนที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจน้ำเมา เหตุผลอีกข้อหนึ่งของผมที่ไม่ดื่มเหล้าเวลาเข้าพรรษาก็เห็นจะเป็นเหตุผลทางศาสนา ถึงแม้ว่าตามปกติเราจะไม่ใช่คนที่ดีนัก แต่

เพียงเวลา ๓ เดือน ก็ขอให้มีโอกาสเป็นคนดีกับเขาบ้างโดยละเว้นความชั่ว ประพฤติตามศีล ๕ ข้อ คิดว่าเราควรจะถือศีล ๕ ในระยะ ๓ เดือน ก็ยังดีกว่า ไม่ได้ทำอะไรเลยนอกจากดื่มตลอดปี นอกจากนั้นเข้าพรรษาเป็นหน้าฝน เราส่วนมากก็อยู่ตามตรอกตามซอย ฝนตกถนนก็เละเป็นโคลนตมและลื่น (สมัยก่อนนั้นหน้าฝนตามตรอกซอยเต็มไปด้วยโคลนตม) ขนาดคนดี ๆ เดิน ระวัง ๆ ก็ยังเดินลำบาก แล้วคุณลองคิดดูสิว่า คนเมาจะเดินลำบากแค่ไหน ซ้ำถ้าฝนตกเปียกดึก ๆ ดื่น ๆ พอดีพอร้ายเลยเป็นปอดบวม อย่างน้อยก็เป็นหวัด"

เพื่อนผู้นั้นพอได้ฟังเหตุผลของข้าพเจ้าแล้ว ก็ยิ้มอย่างพอใจ แล้วพูดว่า "เข้าทีดีนี่ เหตุผลของคุณ" ข้าพเจ้ายิ้ม แต่แล้วก็ต้องสะดุ้ง เมื่อได้ยินเขาพูดต่อไปว่า

"*ไอ้พวกขี้เมาคืนนี้ นิวแซนด์ฉิบหายเลย* ผมรู้สึกว่าคุณเป็นคนดีหน่อยที่ไม่เมาด้วย ไม่งั้นคงได้เห็นคุณเอาขันใส่น้ำแข็งครอบหัวเต้นระบำเหมือนคราวก่อนอีก"

ข้าพเจ้าได้แต่ยิ้มแห้ง ๆ ไม่รู้จะตอบว่าอย่างไร นึกละอายใจที่ยังมีผู้อุตส่าห์จำความระยำเอาไว้ คืนนี้ข้าพเจ้าต้องคิดมากว่า ทำไมหนอเพื่อนคนนี้จึงเรียกเพื่อน ๆ ว่า "*ไอ้พวกขี้เมานิวแซนด์ฉิบหายเลย*" มันเป็นคำที่ออกจะแรงสำหรับเพื่อนฝูงกัน ถ้าเป็นคนอื่นที่ไม่รู้จักกัน ใช้คำนี้ก็คงรู้สึกจะชังหน้ากันมาก และแล้วข้าพเจ้าก็นึกออกว่า ก่อนที่เขาจะออกมาคุยกับข้าพเจ้านั้น เพื่อนคนหนึ่งซึ่งเมาและเที่ยวท้าชนแก้วเหล้ากับใคร ๆ ได้ไปท้าชนแก้วกับเขาว่าใครจะดื่มหมดก่อนกัน เพื่อนผู้นี้เป็นผู้ที่ตั้งอยู่ในความไม่ประมาทโดยไม่ยอมเมา และไม่ขอสู้ในการดื่ม เพราะมันจะเด่นในทางชั่ว

คนที่ท้าชนแก้วก็ไม่พอใจ ยืนถือแก้วเหล้าเก้ๆ กังๆ และจะเป็นด้วยเจตนาแกล้งหรือบังเอิญก็ไม่ทราบ เหล้าที่เขาถือได้หกราดกางเกงเพื่อนผู้นี้ไปแถบหนึ่ง เขาจึงหลบมาระบายอารมณ์อันขุ่นมัวข้างนอกเช่นเดียวกับข้าพเจ้า และระบายออกให้ข้าพเจ้าฟังด้วย อย่างไรก็ตามคำที่เขาว่าพวกขี้เมา เขาจะหมายถึงคนขี้เมาที่อยู่ในกลุ่มนั้น คือ เพื่อนๆ แต่ข้าพเจ้าก็อดที่จะสะเทือนใจไม่ได้ ถึงแม้ว่าในเวลานี้ข้าพเจ้าจะไม่เมาและคำพูดก็มิได้หมายถึงข้าพเจ้าเข้าไปด้วย แต่ข้าพเจ้าก็เคยเป็นขี้เมา คนที่กำลังสนุกสนานด้วยฤทธิ์น้ำเมา คงไม่มีใครทราบว่ามีใครเขาพูดถึงตนว่าอย่างไร คนเราเวลาไม่เมาก็น่านับถือเพราะสติอยู่กับตัว รู้จักควบคุมตัว คนก็ยกย่องเรียกท่านนั้นคุณนี่ แต่พอถึงเวลาเมาไร้สติเอะอะเอ็ดตะโร ก่อความรำคาญแก่คนอื่น เขาก็เรียกรวมเป็นพวกว่า "*ไอ้พวกขี้เมา*" ยิ่งถ้าไปทำความเดือดร้อนให้เขาไม่พอใจหน่อยก็ไม่พ้นที่จะถูกด่าและดูถูกลับหลัง ข้าพเจ้าบอกไม่ถูกว่าสะเทือนใจเพียงใดที่ได้ฟังคำนี้ รู้สึกว่าผู้พูดออกมานั้นแสดงการหมดความนับถือและดูหมิ่นรังเกียจไปในตัวด้วย ข้าพเจ้าเองก็คงจะเคยโดนมาแล้วระหว่างที่เมา และก็คงไม่รู้เรื่องรู้ราวว่าใครเขาว่า เพราะไม่มีใครบอก เช่นเดียวกับเพื่อนที่เมาในเวลานี้ ข้าพเจ้าก็ไม่บอกเพราะมันจะมากเรื่อง

เมื่อกลับมาถึงบ้านในคืนนั้น ข้าพเจ้านอนไม่หลับนึกถึงท่าทางของคนเมา และก็หวนกลับมาคิดถึงตัวเอง เวลาที่ข้าพเจ้าเมากลับมาบ้านมักจะอาเจียนออกมาทั้งๆ ที่ไม่ได้ทานอาหารเข้าไปก็มากน้อย ร้อนถึงแม่ต้องลุกขึ้นมาต้มน้ำร้อนเช็ดตัวให้ เพราะข้าพเจ้าเองนั้นลุกไม่ไหว ได้แต่นอนคายอาหารเก่า ถ้าแม่เอากระโถนมารับไม่ทันก็เลอะเทอะไปหมดทุกที

ทำให้แม่ต้องลำบากอดตาหลับขับตานอน ทรมานกายเพราะความเมาของข้าพเจ้า แต่แม่ก็ไม่ว่าอะไร นอกจากเตือนว่าอย่าดื่มให้มากนัก ดื่มแต่พอสมควร ยิ่งคิดก็ยิ่งเห็นโทษของน้ำเมา ข้าพเจ้านอนกระสับกระส่ายอยู่จนดึก เสียงกังวานของพระพุทธรูปที่ลพบุรียังติดแน่นอยู่กับโสตประสาทมิรู้ลืม นึกไปนึกมาก็ยิ่งเห็นเด่นชัดขึ้นทุกที อา ! ข้าพเจ้านึกได้แล้ว ความชั่วที่ท่านบอกนั้นก็คือน้ำเมานั่นเอง ข้าพเจ้าได้ค้นพบความชั่วในตัวข้าพเจ้าแล้ว ความชั่วที่ผิดศีลข้อ ๕ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อนึกถึงเช่นนั้นข้าพเจ้าตั้งใจเด็ดขาดแล้วว่าเลิกดื่มเหล้า เมื่อคิดได้เช่นนี้จิตใจก็ค่อยสบายขึ้น อุปมาเหมือนคนที่ตกอยู่ในความมืด เมื่อพบแสงสว่างก็มีแต่ความยินดีและชุ่มชื่นใจ และในไม่ช้าข้าพเจ้าก็หลับอย่างเป็นสุข

ต่อมาในปลายเดือนตุลาคมปีเดียวกัน ซึ่งเลยวันออกพรรษามาแล้ว ข้าพเจ้าได้รับบัตรเชิญในงานขึ้นบ้านใหม่พร้อมกับทำบุญวันเกิดของเพื่อนสนิทคนหนึ่ง และซ้ำยังเป็นคอเหล้าด้วย ครั้งแรกข้าพเจ้ายังตัดสินใจไม่ถูกว่าควรจะไปร่วมงานหรือไม่ เพราะได้ตั้งใจแล้วว่าจะเลิกดื่มเหล้าอย่างเด็ดขาด แต่ยังไม่ได้บอกเพื่อนฝูงให้รู้ ข้าพเจ้าไม่แน่ใจตนเองว่าจะแข็งใจปฏิเสธคำคะยั้นคะยอของเพื่อนได้หรือไม่ ถ้าเผื่อว่าจะไปงานคราวนี้ เพราะบรรดาพวกเพื่อน ๆ ต่างก็มั่นหมายไว้ว่า ออกพรรษาแล้วจะดื่มกับข้าพเจ้าให้เต็มที่สักที เวลาข้าพเจ้าเมาเหล้าทุกครั้งทุกคราวก็กลายเป็นคนตลกคะนองไม่ค่อยมีความละอาย ไม่เป็นตัวของตัวเอง ซึ่งเวลาไม่เมาทำไม่ได้ จึงเป็นที่พออกพอใจของเพื่อน ๆ ด้วยกัน ตอนเข้าพรรษาพวกเขาก็พากันบ่นว่าขาดคนดื่ม คือข้าพเจ้าไปเสียคนหนึ่งหมดสนุกไปเป็นกอง เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วเป็นการลำบากใจสำหรับที่จะบอกกับเขาเหล่านั้นว่า

"*บัดนี้อั๊วเลิกดื่มอย่างเด็ดขาดแล้ว*" เขาคงจะไม่ยอมฟังเสียงข้าพเจ้าแน่ ยิ่งเวลาเมาแล้วยิ่งพูดกันไม่รู้เรื่องจะอธิบายเท่าใดก็คงไม่มีประโยชน์ ข้าพเจ้าจึงคิดว่างานนี้จะไม่ไป เพียงแต่จะส่งของขวัญไปให้แล้วค่อยเขียนจดหมายบอกสาเหตุแห่งการตัดสินใจเลิกดื่มไปให้เพื่อนทราบภายหลัง แต่อีกใจหนึ่งก็ค้านว่ามันจะเป็นการหักโหมเกินไป ถ้าอยู่ดี ๆ ก็หายไปไม่ยอมพบหน้าเพื่อนฝูงซึ่งเสียแรงคบกันมาเป็นปี ๆ เคยร่วมทุกข์ร่วมสนุกกอดคอดื่มกันมานับครั้งไม่ถ้วน เลยคิดว่าควรจะไปดีกว่า และจะได้บอกกล่าวเพื่อนฝูงที่อยู่พร้อมหน้าเสียทีเดียวให้ทราบว่า ข้าพเจ้าขออำลาออกจากสมาชิกเครื่องดองของเมาแล้วอย่างเด็ดขาด เพราะมันเป็นอบายมุขหรือทางแห่งความชั่วที่ร้ายแรงอย่างหนึ่ง ที่ใคร ๆ ดื่มอ้างว่าเพื่อโน่นเพื่อนี่ก็เป็นเพียงเข้าข้างตัวผู้ที่อยากดื่มเท่านั้น คิดดูแล้วเห็นว่าไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย *ดีใจก็ดื่มเหล้า เสียใจก็ดื่มเหล้า* ดื่มได้ทุกเวลาและทุกงาน นอกจากจะทำให้เสียทั้งเงินเสียเวลาและเสียเกียรติ แล้วยังพลอยทำให้ร่างกายทรุดโทรมไปอีกด้วย ในที่สุดข้าพเจ้าก็ตัดสินใจแน่นอนว่าจะไป ไปเพื่อจะได้ประกาศความตั้งใจและเหตุผลไปในตัวด้วย และข้าพเจ้าจะพยายามชี้แจง *โทษของน้ำเมา* เพื่อให้เพื่อน ๆ ทราบ

ครั้นถึงกำหนด เมื่อไปถึงบ้านงานก็ได้พบเพื่อนผู้เป็นเจ้าภาพออกมายืนรับแขกที่หน้าประตูใหญ่ เมื่อเขาเห็นข้าพเจ้าก็ยิ้มและแสดงอาการดีใจตรงเข้ามาตบไหล่อย่างสนิทสนม หัวเราะและพูดว่า

"วันนี้ขอให้เต็มที่หน่อยนะออกพรรษาแล้วนี่ โน่นพวกเรารออยู่ทางเรือนต้นไม้แน่ะ วันนี้จัดพิเศษ"

ข้าพเจ้าได้แต่ยิ้มแห้ง หลุดปากออกมาว่า "ไม่...อ๊ไม่..." เจ้าภาพมองหน้าข้าพเจ้าอย่างสงสัย พอดีมีแขกคนอื่นเดินเข้ามา เขาจึงละความสนใจจากข้าพเจ้าหันไปต้อนรับแขกต่อไป เมื่อเข้าไปในสนามก็เห็นแขกอื่น ๆ ทยอยกันเข้ามาอยู่ก่อนแล้ว เมื่อข้าพเจ้าตรงไปเคารพบิดาของเพื่อนพร้อมของขวัญ ท่านก็ให้ศีลให้พร แล้วข้าพเจ้าเดินออกมาไปรวมนั่งกับแขกที่ได้รับเชิญ นึกในใจว่า เป็นการถูกต้องที่ตัดสินใจมาในงานนี้ หากว่าจะไม่ดื่มเหล้าแต่สนุกไปกับพวกดื่มเหล้าก็ได้ ไม่เห็นจำเป็นจะต้องพลอยดื่มไปด้วย เช่นเวลาเข้าพรรษายังพลอยสนุกโดยไม่ได้ดื่ม การที่จะออกปากบอกเลิกดื่มทันทีมันก็ค่อนข้างลำบากและพูดไม่ค่อยออก เพราะยังกระดากแม้ข้าพเจ้าจะไม่ได้ตกเป็นทาสน้ำเมาก็จริง แต่มันก็เป็นสิ่งที่เคยชอบ และข้าพเจ้าก็เป็นคนขี้เกรงใจเพื่อนฝูงมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว ขณะที่กำลังเดินคิดหาวิธีอยู่นั้น ก็ได้ยินเสียงใครคนหนึ่งเรียกชื่อข้าพเจ้า เมื่อหันไปดูก็เห็นเพื่อนรุ่นพี่ซึ่งรู้จักสนิทสนมกันมาก อายุแก่กว่าข้าพเจ้า และเรารู้จักรักใคร่มาแต่เด็ก ๆ ข้าพเจ้านับถือเหมือนพี่ชายแท้ ๆ กำลังกวักมือเรียก พี่คนนี้เป็นคนดีน่านับถือมาก อันคนดีนั้นแม้ว่าเราจะไม่รู้จักตัวไม่เคยคบหาสมาคมด้วยแต่เพียงได้ยินชื่อหรือกิตติศัพท์ความดีของเขา เราก็รู้สึกยกย่องนับถือเป็นทุนอยู่แล้ว ตรงข้ามถ้าเราทราบว่าใครเป็นคนที่มีจิตใจชั่วช้าเลวทราม ถึงเราจะไม่รู้จักเพียงแต่ได้ยินชื่อเสียงก็รู้สึกเกลียดชังอยากจะออกห่างไม่อยากคบหาสมาคมเสียแล้ว ฉันใดก็ฉันนั้น พี่ผู้นี้เป็นคนดีอยู่ในศีลธรรม ข้าพเจ้ามีความดีใจที่ได้พบ จึงตรงเข้าไปทำความเคารพ คุณพี่ก็ทักว่า

"เป็นไง หมู่นี้เมาเหมือนเดิมหรือเปล่า?"

ข้าพเจ้าตอบอย่างอาย ๆ ว่า "หมู่นี้ไม่เมาหรอกครับ เพราะเข้าพรรษา" คุณพี่ยิ้มอย่างพอใจ เมื่อทราบเหตุผลของข้าพเจ้า

"นี่ก็ออกพรรษาแล้วนี่ เพื่อนฝูงมารวมกันพร้อมหน้าคงสนุกใหญ่ละซีนะ"

ข้าพเจ้ารีบตอบอย่างภูมิใจว่า "ไม่ละครับคุณพี่ผมตั้งใจแล้วว่าจะไม่ดื่มอีกต่อไป" คุณพี่มองดูหน้าข้าพเจ้าอย่างประหลาดใจ และไม่เชื่อหูตนเอง จึงย้อนถามข้าพเจ้าอีกว่า

"ไหน! พูดว่าอย่างไรนะ พูดใหม่อีกทีซิ"

ข้าพเจ้าอดขำไม่ได้ แต่ก็พูดทวนให้ฟังอีกครั้งหนึ่ง เมื่อได้ยินถนัด คุณพี่ก็หัวเราะอย่างอารมณ์ดี แล้วพูดว่า

"เลิกดื่มได้ก็วิเศษน่ะซีน้องชาย ถ้าทำได้อย่างพูดก็ขอแสดงความยินดีด้วย แล้วนี่เพื่อนฝูงเขารู้หรือยัง"

ข้าพเจ้าบอกว่ายังไม่บอกใคร คุณพี่บอกว่า

"ขอให้พี่แสดงความยินดีเป็นคนแรกนะ พี่ก็เคยเห็นมาแล้วว่า *เหล้าไม่เคยให้คุณกับใคร มีแต่โทษเสียเงินทองเสียสุขภาพ มิหนำซ้ำใครมาเห็นเข้าเวลาเมา เขาก็หมดความนับถือ เสื่อมศรัทธา เหล้าทำให้ขาดสติยั้งคิด มีแต่ความประมาท และเป็นบ่อเกิดแห่งการวิวาทการฆาตกรรม*"

ข้าพเจ้านั่งฟังอย่างสงบ และเห็นจริงด้วยทุกประการ นี่ถ้าหากเป็นเมื่อก่อนที่ข้าพเจ้ายังชอบดื่มอยู่ละก็ข้าพเจ้าคงจะไม่ยอมรับฟัง และคงต้องเถียงว่าไม่จริงเป็นแน่ แต่บัดนี้ข้าพเจ้ากลับชอบคำพูดเช่นนี้ คุณพี่กล่าวต่อไปอย่างช้า ๆ ว่า

"มีสมัยหนึ่งออกจะโบราณสักหน่อย ทางยุโรปเขามีการแข่งดื่มเหล้ากัน ดื่มกันเป็นแกลลอน ๆ ทีเดียว ผลที่สุดคือ คนชนะที่ ๑ ตายในเวลา ๑๘ ชั่วโมงต่อมา คนชนะที่ ๒ ตายในเวลา ๒๔ ชั่วโมงต่อมา และคนที่ ๓–๕ ก็ตายตามเป็นลำดับ พี่เคยอ่านพบในหนังสือฝรั่งแต่จำไม่ได้แน่นักว่า เข้าแข่งขันกันกี่คนและตายไปกี่คน เพราะมันนานมาแล้ว จำได้แต่ตายกันเป็นลำดับ จนนายแพทย์ไม่สามารถช่วยเหลือได้ จากนั้นก็ไม่ได้ข่าวว่ามีการแข่งขันชนิดนี้ที่ไหนอีก ทั้งในยุโรปและอเมริการัฐบาลอเมริกันก็เห็นโทษของการดื่มสุรา ถึงกับเคยออกกฎหมายห้ามดื่มอยู่พักหนึ่ง และถือว่าเหล้าเป็นของต้องห้ามไม่ยอมให้เข้าในประเทศอีก ชาวอเมริกันที่เดินทางเข้ามาในเมืองไทยพากันดื่มแต่น้ำหวานและโซดา พวกนี้เขาถือกันเคร่งครัด และซื่อสัตย์ต่อรัฐบาลของเขาและตัวเอง แม้จะออกมานอกประเทศแล้วก็ยังไม่ยอมดื่ม"

ขณะที่ข้าพเจ้ากำลังนั่งฟังอยู่อย่างใส่ใจ ทันใดนั้นก็มีมือของใครคนหนึ่งมาฉุดข้าพเจ้าให้ลุกขึ้นแล้วพูดว่า

"เฮ้ย! ลื้อนั่งผิดที่เสียแล้ว ที่นั่งของลื้ออยู่ทางโน้น เจ้าภาพเขาจัดไว้ให้เสร็จแล้ว" ว่าแล้วเพื่อนคนนั้นก็หันไปขอโทษคุณพี่ในการที่เขาเข้ามาขัดจังหวะสนทนา ข้าพเจ้าเห็นคุณพี่ยิ้มเศร้า ๆ พยักหน้าและพูดว่า

“ไม่เป็นไร เชิญตามสบายเถิด”

สายตาของคุณพี่จ้องมายังข้าพเจ้าเต็มไปด้วยความสงสารเห็นอกเห็นใจที่ข้าพเจ้าซึ่งตั้งใจจะกลับตัวเป็นคนดี แต่ก็คงนึกว่าไม่สำเร็จ ข้าพเจ้าจำต้องเดินตามเพื่อนมาด้วยใจคอไม่เป็นปกติ เมื่อมาถึงโต๊ะซึ่งเต็มไปด้วยสุราและกับแกล้ม มีเพื่อน ๆ นั่งกันอยู่ประมาณสี่ห้าคน ในจำนวนนั้นมีสองสามคนที่ดื่มเข้าไปจนหน้าตึงแล้ว แต่พวกที่เหลือยังดูเฉย ๆ และพูดจากันพอรู้เรื่อง คงจะเพิ่งมาถึงไม่นานนัก ข้าพเจ้าชักวิตกกลัวจะพูดกันไม่รู้เรื่องจะกลายเป็นข้าพเจ้าเล่นตัวไม่ยอมดื่ม อย่างไรก็ตามข้าพเจ้าต้องบอกให้ได้แม้จะท้อใจอยู่บ้างที่เพื่อน ๆ ซึ่งตั้งใจจะสนุกสนานกันเต็มที่ต้องผิดหวังแข็งใจพูดออกไปว่า

“วันนี้อั๊วต้องขอโทษที่จะไม่ดื่ม เพราะได้ตั้งใจแล้วว่าจะเลิกดื่มอย่างเด็ดขาด ขอโทษด้วยนะ” แล้วข้าพเจ้าก็ได้ยินเสียงไม่ต่ำกว่าสองเสียงตะโกนว่า

“พูดอะไรโว้ย พูดใหม่อีกทีซิวะ ?” ข้าพเจ้าต้องกลืนน้ำลายแล้วจึงพูดทวนซ้ำอีกครั้งหนึ่ง แล้วก็ได้ยินเสียงตะโกนขึ้นว่า

“เฮ้ย นี่มันจะตัดญาติขาดมิตรกันอย่างไม่ยอมดูหน้ากันเลยนี่โว้ย หรือว่าลื้อเกิดไม่ชอบหน้าใครในหมู่พวกเรา” ข้าพเจ้าสั่นศีรษะตอบว่า “เปล่าเลย เพื่อนทุกคนในที่นี้เป็นเพื่อนที่ดีของอั๊ว แต่อั๊วมาคิดได้ว่าการดื่มไม่เคยให้คุณ....” ข้าพเจ้ายังไม่ทันจะพูดให้จบก็มีเสียงตะโกนจากเพื่อนที่กำลังเมาว่า “เฮ้ย หยุดโว้ย พอที ไอ้การดื่มเหล้าน่ะมันมีมาแต่โบราณแล้ว

ทวดอั๊ว ปู่อั๊ว พ่ออั๊ว ท่านก็ดื่มกันมานานแล้ว เอาอย่างนี้ก็แล้วกัน ลื้อลองถามเพื่อน ๆ ดูทีว่า มีใครเขาอยากให้ลื้อเลิกดื่มบ้าง เอ้า! พวกเราใครเห็นดีจะให้เพื่อนเราเลิกดื่มเหล้าบ้างวะ?"

เสียงพวกที่นั่งอยู่จำนวนครึ่งตอบเป็นเสียงเดียวกันว่า "ไม่ยอมให้เลิกโว้ย" เพื่อนคนนั้นพูดต่อไปว่า "เห็นไหม ไม่มีใครยอมให้ลื้อเลิก ลื้อจะทิ้งเพื่อนไปได้ยังไงวะ ถ้าลื้อเลิกรัฐบาลก็ขาดภาษีรายได้ซีวะ ช่วยอุดหนุนรัฐบาลหน่อยซิโว้ย"

ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าจะตอบว่าอย่างไรดี มันเป็นความผิดของข้าพเจ้าเองที่มาพูดผิดเวลา คือพูดในขณะที่พวกเพื่อน ๆ กำลังตกอยู่ใต้อำนาจน้ำเมา หันไปดูเพื่อนอีกสามสี่คน ซึ่งยังมีสติอยู่บ้าง เขาก็ได้แต่แสดงความเห็นอกเห็นใจออกมาทางสายตาเท่านั้น แต่จะมีประโยชน์อะไร ในเมื่อไม่ช้าเขาก็จะเมาแล้ว พวกแรกเมื่อกล่าวเช่นนั้นแล้วก็ช่วยกันผสมเหล้ากับโซดา ยื่นส่งให้ข้าพเจ้าถึงปาก ข้าพเจ้าพยายามขอตัวและคิดว่าถ้าเผื่อไม่มีใครเห็นใจเห็นชอบกับความคิด หรือเห็นอกเห็นใจที่จะให้ข้าพเจ้าเลิกดื่ม ข้าพเจ้าก็คิดว่าจะปลีกตัวเดินออกไปจากโต๊ะเฉย ๆ แม้ว่าจะเป็นสิ่งที่เด็ดขาดไม่ควรทำ และมันออกจะรุนแรงเกินไปจนทำให้เพื่อน ๆ โกรธหาว่าอวดดีก็ตามแต่เมื่อหวนคิดว่าเราเคยดื่มด้วยกันมาเป็นปี ๆ ไม่ว่าวันเสาร์หรืออาทิตย์มักจะพบพวกเราเสมอที่ ซ่วนหลี บาร์ไก่ขาว สยามโฮเต็ล ความสัมพันธ์ถึงขั้นนี้เป็นการลำบากที่จะยืนกรานปฏิเสธและทำสิ่งที่กระเทือนใจเพื่อนควรจะหาทางออกอย่างบัวไม่ให้ช้ำน้ำไม่ให้ขุ่นดีกว่า แต่ข้าพเจ้าก็ไม่ต้อง

คิดหาทางออกนานนัก พอดีเพื่อนคนหนึ่งคงจะเห็นใจข้าพเจ้า จึงพูดขึ้นอย่างเป็นกลาง ๆ ว่า

"นี่ขอให้อั๊วพูดหน่อยนะ แล้วก็ขอให้พูดจบเสียก่อนอย่าเพิ่งขัด อั๊วจะพยายามพูดให้ยุติธรรมที่สุด ฟังนะ ไอ้การที่เพื่อนเราจะเลิกดื่มเหล้ามันก็เป็นความดีอย่างหนึ่งของมัน ถ้าเราจะขัดขวางไม่ยอมให้มันเลิก มันก็จะเป็นการเห็นแก่ตัวเกินไป การดื่มเหล้ามันเป็นความชั่วจริง ๆ เรารู้ แต่เราก็ชอบ มันอยากเป็นคนดี เราก็ควรจะส่งเสริม ใครอยากเลิกก็เลิกไป ใครอยากดื่มก็ดื่มไป แต่ว่าจู่ ๆ จะมาบอกเลิกกะทันหันอย่างนี้ เพื่อนฝูงก็จะเสียน้ำใจกัน ไหน ๆ ก็จะเลิกดื่มแล้วขอให้ได้ฉลองกันเป็นครั้งสุดท้ายสักวันหนึ่ง พวกเราเห็นเป็นอย่างไร ?" แล้วเพื่อนผู้นั้นก็หันมาพูดกับข้าพเจ้าว่า

"ลื้ออย่าเพิ่งด่วนทิ้งเหล้าทิ้งเพื่อนฝูงไปเร็วนักซิ ที่อั๊วพูดมานี่ใครเห็นดีด้วยบ้าง ?" ทุกคนในโต๊ะเห็นพ้องต้องกันหมด ข้าพเจ้าเองก็ไม่รู้จะรับหรือปฏิเสธดี ถ้าปฏิเสธก็ดูจะเป็นการเล่นตัวเกินไป เพียงครั้งเดียวเท่านั้น คือครั้งนี้และเป็นครั้งสุดท้าย จึงตกลงตามใจเพื่อนฝูง แต่ขอเปลี่ยนเป็นเบียร์แทน เพราะคิดว่าถ้าระวังตัวคงทำให้เมาน้อยกว่าเหล้าหน่อย เพื่อนคนนั้นก็เรียกคนรับใช้เข้ามากระซิบสั่งอะไรสองสามคำ สักครู่คนรับใช้ก็เอาเบียร์มาให้ข้าพเจ้าแก้วหนึ่ง เพื่อน ๆ คะยั้นคะยอให้ดื่ม ข้าพเจ้าจึงดื่ม พอแก้วเบียร์จรดริมฝีปากขนลุกซู่ขึ้นมาทันที เห็นจะเป็นเพราะข้าพเจ้าได้ทำลายความตั้งใจเดิมนั่นเอง เบียร์แก้วนั้นรู้สึกว่าจะฉุนแรงกว่าธรรมดาจึงชักสงสัย แต่ก็ไม่ได้ถามและตั้งใจจะดื่มเพียงแก้วเดียวเท่านั้น

แต่เพื่อน ๆ ก็ไม่ยอม บอกว่าวันนี้วันสุดท้ายต้องเอาให้เต็มที่หน่อย จากนั้นก็ช่วยกันผสมวิศกี้กับโซดามาให้ ข้าพเจ้าขอเพียงเบียร์ เพื่อนจึงหัวเราะและบอกว่า แก้วแรกที่ข้าพเจ้าดื่มคือเหล้าผสมเบียร์ เพราะเขาบอกให้คนใช้เอาเหล้าเติมลงไปในเบียร์ มิน่าเล่าข้าพเจ้าจึงสงสัยตั้งแต่ต้นว่ามันผิดกว่าเบียร์ธรรมดา และยิ่งเมามากกว่าเหล้าผสมโซดา ข้าพเจ้าเลยตกกระไดพลอยโจน ไหน ๆ ก็เสียรู้แล้วเลยฉลองเป็นครั้งสุดท้ายเลยดื่มกันใหญ่ ในคืนนั้นข้าพเจ้าเมามากครองสติไม่อยู่ เพราะเมื่อออกจากบ้านงานแล้ว พวกเพื่อน ๆ ยังจับพาตระเวนด้วยรถยนต์ไปตามบ้านเพื่อน พอไปถึงบ้านเพื่อนคนหนึ่ง จำได้ลาง ๆ ว่าเขาเข้าไปปลุกภรรยาให้ลุกขึ้นมาหากับแกล้ม แล้วก็ค้นเหล้าที่เก็บไว้มาเปิดบาร์ดื่มฉลองข้าพเจ้ากันอย่างสนุกสนาน จากนั้นก็เปะปะกลับบ้านกันทีละคนสองคน จนเหลือชนิดหัวราน้ำสองสามคนรวมทั้งข้าพเจ้าด้วย เราตะโกนร้องรำทำเพลงกันอย่างสนุกสนานตามประสาคนขี้เมา ขณะนั้นก็มีเสียงเคาะประตูบ้าน แม่บ้านของเพื่อนไปเปิดประตูก็พบหญิงผู้หนึ่งเข้ามาในบ้าน หน้าตาตื่นและขอร้องว่า

"คุณคะ ดิฉันต้องขอโทษคุณด้วยที่เข้ามาขัดความสำราญของพวกคุณ ขอความกรุณาเถิดค่ะ บุตรดิฉันแกป่วยนอนไม่ค่อยหลับ ยิ่งได้ยินเสียงเพลงของพวกคุณแกยิ่งสะดุ้งผวา ร้องกวนใหญ่ นี่ก็เกือบตีสามแล้ว โปรดเห็นแก่ดิฉันเถิดค่ะ ขอโทษด้วยนะคะ"

ภรรยาของเพื่อนซึ่งเป็นเจ้าของบ้านก็รับรองว่า จะกำชับไม่ให้ทำเสียงดังให้เด็กตกใจอีก พร้อมทั้งกล่าวคำขอโทษที่ทำเสียงรบกวน ต่อจากนั้นข้าพเจ้าก็จำไม่ได้ว่ากลับบ้านเวลาเท่าใด และกลับมาได้อย่างไร รู้แต่ว่า

ดื่มเข้าไปมากโดยที่อาหารเย็นไม่ได้ตกถึงท้องเลย จะมีก็เพียงกับแกล้มเล็กน้อยเท่านั้น ทั้ง ๆ ที่เจ้าภาพได้จัดโต๊ะจีนเลี้ยงเป็นงานใหญ่

พอย่ำรุ่งค่อยสร่างเมา รู้สึกเป็นไข้เมื่อยไปหมดทั้งตัว อ่อนเพลียไม่มีแรงจนแทบกระดิกตัวไม่ไหว ปวดเมื่อยตามตัวเป็นกำลัง บิดาของข้าพเจ้าจึงไปตามหมอนวดที่มีชื่อเสียงมานวดให้ ในเช้าวันนั้น เป็นครั้งแรกในชีวิตที่ข้าพเจ้ารู้จักการนวด เพราะตามปกติถ้ามีใครมานวดแขนขา ข้าพเจ้าจะรู้สึกจั๊กกระจี้จนทนไม่ได้ แต่ขณะนี้มันเมื่อยมากจนไม่รู้สึกจั๊กกระจี้เลย การนวดไม่ได้ทำให้ข้าพเจ้าดีขึ้นเลย หมอนวดเห็นเช่นนั้นจึงบอกว่า

"ถ้าลุงนวดไม่หายละก้ออย่านอนใจ รีบไปหาหมอรักษาเสียโดยเร็ว"

เมื่อได้ยินเช่นนั้น ความอ่อนเพลียที่เป็นอยู่แล้วก็มากขึ้นอีก กำลังก็พลอยถอยลง คืนนั้นข้าพเจ้านอนไม่หลับเลยตลอดคืน รุ่งเช้ามารดาข้าพเจ้าเห็นอาการทรุดลงจึงไปตามแพทย์แผนโบราณมารักษา ผ่านมาสองสามวันแต่อาการก็ยิ่งทรุดหนักลงอีก มีทั้งอาการหายใจถี่หอบ หัวใจเต้นเร็วจนเห็นได้ชัด ซ้ำยังหลับไม่ได้เลยตลอดวันตลอดคืน ถึงกับปัสสาวะออกมาเป็นเลือดสด ๆ ข้าพเจ้าจึงขอร้องให้เพื่อนที่มาเยี่ยมไปรับนายแพทย์ประวัติ ฯ ซึ่งขณะนั้นเป็นแพทย์ประจำอยู่ที่โรงพยาบาลกลาง และเป็นเพื่อนที่ข้าพเจ้านับถือผู้หนึ่ง นายแพทย์ประวัติ ฯ เมื่อทราบว่าข้าพเจ้าป่วยมากก็รีบมาดูอาการทันที หลังจากตรวจอาการแล้วรีบฉีดยาและให้ยาไว้รับประทาน หมอมีสีหน้าวิตกและแสดงท่าทีว่าหนักใจมากรีบกลับไปมอบงานเวรที่โรงพยาบาลในไม่ช้าก็กลับมาอีกเพื่อดูอาการไข้ และคืนนั้นหมอได้กรุณาเฝ้าไข้ตลอดคืน ข้าพเจ้าเห็นใจหมอมาก เพราะงานทางโรงพยาบาลก็ล้นมืออยู่แล้วยังอุตส่าห์อดหลับอดนอนมาเฝ้าไข้ตลอดรุ่ง คืนนั้นข้าพเจ้าหอบมากจนไม่สามารถ

นอนราบตามธรรมดาได้ต้องเอาหมอนหนุนหลังให้สูงขึ้น มิฉะนั้นจะรู้สึกแน่นหน้าอกจนหายใจไม่ออก หมอได้ฉีดยาให้หลายเข็มแต่ก็สงบไปได้เป็นพัก ๆ เท่านั้น บัดนี้ข้าพเจ้ารู้สึกตัวแล้วว่าอาการหนัก เพราะรู้สึกภายในร่างกายมีเสียงดังสะเทือนมาก และไม่เป็นจังหวะคล้ายว่าส่วนใดส่วนหนึ่งจะพังออกมา คิดว่าก่อนที่ร่างกายจะแตกดับลงไป ก็ขอทำจิตใจเข้มแข็งอยู่ในความสงบ ตัดความกลัวตัดความกังวลและตัดความห่วงใยเสียทั้งสิ้น คิดว่าความตายเป็นของธรรมดาของสัตว์โลก ความกลัว ความกังวลห่วงใยเป็นทุกข์ที่ทรมานใจไม่ให้สงบ ความตายนั้นไม่มีใครหนีพ้นแม้แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นยอดบุรุษของโลก ก็ยังต้องเสด็จดับขันธ์เข้าสู่ปรินิพพาน เราซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาหรือจะหนีความตายพ้น ผิดกันก็แต่ใครจะตายเร็วหรือช้าเท่านั้น แต่ลงท้ายก็ต้องตายเหมือนกันทุกคน เมื่อคิดได้เช่นนั้นก็พยายามทำจิตใจสงบ โดยไม่มีความกังวลห่วงใยสังขารที่กำลังทรมานรอเวลาจะถึงที่สุด ไม่ช้าก็รู้สึกว่าจิตใจกับร่างกายได้แยกออกเป็นคนละส่วน แม้สังขารกำลังไข้หนักจะแตกดับแต่จิตใจนั้นปกติมิได้พลอยป่วยไปด้วย ฉะนั้นความรู้สึกยังคงจำทุกสิ่งทุกอย่างได้ เพราะจิตใจอยู่เหนือความเจ็บป่วย

เช้าวันรุ่งขึ้น หมอก็ลากลับไป เพราะจะต้องไปอยู่เวรที่โรงพยาบาลกลาง ซึ่งเวลานั้น เรือนคนไข้ของโรงพยาบาลยังเป็นเรือนแถวไม้ชั้นเดียวใต้ถุนนั้นสูงโปร่งปลูกเป็นแถวสี่ด้านล้อมรอบสนามหญ้า คนไข้ส่วนมากก็เป็นพวกอนาถา ส่งมาจากต่างจังหวัดที่เกี่ยวกับถูกยิง แทง และต้องได้รับการผ่าตัด หมอมีงานมากจนข้าพเจ้าเกรงใจที่จะรบกวนมากกว่านี้ เพื่อนผู้หนึ่งจึงแนะนำว่าควรไปเชิญนายแพทย์พันตรีหลวงประกิตเวชศักดิ์ (ขณะ

นี้เป็นพันเอก) โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ข้าพเจ้าก็เห็นด้วย เพราะคุณหลวงผู้นี้เป็นอีกผู้หนึ่งที่ข้าพเจ้าเคารพนับถือ เมื่อเพื่อนคนนั้นไปเชิญท่านมาโดยบอกว่าข้าพเจ้าป่วยมาก ท่านก็รีบขับรถส่วนตัวของท่านมาทันที เมื่อได้ลงมือตรวจอาการอย่างละเอียดแล้วท่านมีท่าทางตกใจ บอกให้เอาส่งโรงพยาบาลโดยเร็วที่สุด เพราะจำเป็นต้องอยู่ใกล้หมอ ท่านบอกให้ข้าพเจ้านอนนิ่ง ๆ อย่าพยายามพลิกตัวหรือกระดุกกระดิก เพื่อนอีกผู้หนึ่งซึ่งอยู่ในที่นั้นด้วย มีร่างกายล่ำสันแข็งแรง จึงอาสาว่าเขาจะเป็นผู้อุ้มตัวข้าพเจ้าขึ้นรถเอง

คุณหลวงรีบร้องบอกว่า "ไม่ได้ ไม่ได้ ห้ามอุ้ม ห้ามเคลื่อนที่ อันตรายมาก" ท่านบอกว่าท่านจะรีบส่งรถพยาบาลพร้อมด้วยเปลมารับ และให้พนักงานพยาบาลจัดการเอง แล้วท่านก็รีบกลับโรงพยาบาลทันที

เวลานั้น ข้าพเจ้ารู้สึกว่าทางบ้านโกลาหลกันที่สุด ในการที่ข้าพเจ้าจะต้องไปอยู่โรงพยาบาล เพราะเป็นครั้งแรกที่คนในครอบครัวไปรักษาในโรงพยาบาล แม่ได้เข้ามาลูบหน้าลูบผมข้าพเจ้าอย่างปลอบโยน แล้วก็แอบหันไปเช็ดน้ำตาโดยไม่ต้องการให้ข้าพเจ้าเห็น ทุกคนในที่นั้นซึ่งได้ทราบข่าวแล้วมีสีหน้าเศร้าไปตาม ๆ กัน บิดาของข้าพเจ้าหลบเข้าไปในห้องและอยู่คนเดียวเงียบ ๆ เพื่อระงับใจ เห็นจะเป็นเพราะว่าข้าพเจ้าเป็นลูกชายคนเดียวของพ่อแม่นี่เอง จึงทำให้ท่านรักและเป็นห่วงมาก และจะต้องห่างจากบ้านไปอยู่ในโรงพยาบาล

ในไม่ช้ารถพยาบาลก็มาถึง บุรุษพยาบาลได้นำเปลลงจากรถขึ้นไปถึงห้องข้าพเจ้าอยู่ชั้นบน เขาช่วยกันค่อย ๆ เคลื่อนร่างของข้าพเจ้าจากที่นอน

บนเตียงอย่างระมัดระวังลงสู่เปลโดยละมุนละม่อม ตามวิธีการของเขา แล้วก็หามข้าพเจ้าลงมาจากบ้านขึ้นมาใส่รถ ไม่ช้ารถก็มาถึงโรงพยาบาลติดตามมาด้วยญาติพี่น้อง เมื่อจัดการลงชื่อตามระเบียบแล้ว เขาก็เอาเปลใส่รถเข็นเข็นผ่านห้องและตึกต่าง ๆ จนในที่สุดก็มาหยุดในที่ชั้นบนของตึกวชิราวุธ ด้วยความกรุณาของคุณหลวงประกิต ฯ ท่านได้สั่งเตรียมห้องชั้น ๑ อยู่ชั้นบนของตึกนี้ไว้เรียบร้อยแล้ว ห้องนั้นเป็นห้องใหญ่ มีเตียงคนไข้อยู่เตียงเดียว เมื่อเคลื่อนข้าพเจ้าวางลงบนเตียงแล้ว นางพยาบาลซึ่งคอยทีอยู่ก่อนก็จัดแจงฉีดยาและให้น้ำเกลือทันที คุณหลวงยังได้สั่งให้ระมัดระวังเอาใจใส่ข้าพเจ้าให้นอนนิ่ง ๆ ในตอนบ่ายวันนั้นบรรดาญาติมิตรที่รู้ข่าวต่างก็พากันไปเยี่ยมมากมาย

นางพยาบาลได้เขียนป้ายติดไว้ว่า “ห้ามผู้มาเยี่ยมทำเสียงดังรบกวนคนไข้”

ฉะนั้นในห้องนั้นแม้จะมีผู้คนมากหน้าหลายตา แต่ก็เงียบคล้ายไม่มีคนอยู่ เพราะต่างก็ได้แต่นั่งมองดู บางคนก็เช็ดน้ำตา เห็นจะเป็นเพราะสงสารข้าพเจ้า

ในวันนั้นเองแม่ได้ให้คนไปบอกนายพลบ ซึ่งบ้านอยู่ในสวน ตำบลดอกไม้ คลองภูมิ (ขณะนี้เป็นนายแพทย์แผนโบราณและยังอยู่ที่เดิม) นายพลบเป็นคนที่ข้าพเจ้าคุ้นเคยรักใคร่นับถือและเรียกว่าพี่ เมื่อพี่พลบได้ทราบข่าวก็รีบมาอยู่เฝ้าไข้ด้วยความห่วงใยและอย่างเต็มใจ เป็นอันว่าคืนนั้นข้าพเจ้ามีพี่พลบอยู่ดูแลนอนเป็นเพื่อน ทางโรงพยาบาลได้จัดสำรับอาหารสำหรับผู้อยู่เฝ้าไข้ไว้ต่างหากทั้ง ๓ เวลา นอกจากนั้นก็มีเตียงผ้าใบ มุ้ง

ผ้าห่มหมอนให้ด้วย การป่วยเพียงไม่กี่วัน ทำให้ร่างกายข้าพเจ้าทรุดโทรมลงอย่างรวดเร็วจนแทบจะเหลือแต่หนังหุ้มกระดูก ข้าพเจ้ายังรู้สึกอ่อนเพลียจนแทบจะกระดิกตัวไม่ไหว แม้แต่แมลงวันบินจากกองขยะที่กำลังถมสวนลุมพินีมาเกาะที่หน้า ก็ไม่มีแรงที่จะยกมือขึ้นปัด พี่พลบต้องคอยช่วยปัดอยู่ใกล้ ๆ แต่ตลอดเวลาข้าพเจ้ารู้ตัวว่าจิตใจเข้มแข็งไม่หวาดกลัว มีสติดี จะอยู่หรือตายก็รู้สึกเฉย ๆ อยู่เสมอ แม้แต่นางพยาบาลพูดอะไรกับคนเฝ้าไข้หรือใครพูดกันก็รู้ จากคำพูดของนางพยาบาลที่คุยกับพี่พลบ ข้าพเจ้าได้ทราบว่าวันนั้นได้มีคนไข้อาการหนักมาอีกรายหนึ่ง คือ เรืออากาศโท........ จับคำพูดพอได้ความว่า ถูกไฟลวกขณะปฏิบัติการบินอยู่กลางอากาศ ข้าพเจ้าได้ยินเสียงร้องครวญครางด้วยความเจ็บปวดดังมาจากฟากตึกด้านตรงข้ามอันเป็นห้องของนายทหารอากาศผู้นี้ แม้ข้าพเจ้าเองจะป่วยอยู่แต่ก็ยังอดสงสารและเห็นใจไม่ได้ คืนนั้นนอกจากจะมีพี่พลบอยู่เป็นเพื่อนแล้ว ยังมีนางพยาบาลคอยฉีดยาและให้ยาเป็นระยะๆ นอกจากข้าพเจ้าหลับ ข้าพเจ้าหลับ ๆ ตื่น ๆ ตลอดเวลา พี่พลบคอยเอาใจใส่ดูแลตลอดเวลา คืนวันนั้นข้าพเจ้านอนหลับตานิ่งไป แกก็เอาสำลีมารอที่จมูก และจับชีพจร แกรู้ว่าชีพจรเต้นอ่อนเต็มที ตกใจรีบไปตามนางพยาบาล ๆ ก็ไปตามนายแพทย์เวรมา ทั้ง ๆ ที่ข้าพเจ้ารู้สึกตัวไม่ได้เป็นอะไรมาก นายแพทย์เวรเอารายงานประจำมาดูก็รีบสั่งให้ฉีดยาทันที

รุ่งเช้าคุณหลวงประกิต ฯ ก็มาตรวจอาการแต่เช้า หลังจากได้ดูรายงานการวัดปรอท จับชีพจรและการถ่ายอะไรต่ออะไรแล้วบอกว่า เมื่อคืนที่ผ่านไปไข้ยังสูง ชีพจรก็อ่อนมาก อาการไม่ดีขึ้นเลย ท่านมีสีหน้ากังวลและหนักใจไม่น้อย ท่านได้สั่งเพิ่มยาและให้อาหาทางก้น เพราะข้าพเจ้า

ทานอะไรไม่ได้เลยนอกจากน้ำ วันนั้นเห็นจะเป็นวันอาทิตย์ ตกตอนสาย จึงมีผู้มาเยี่ยมทยอยกันเข้ามา มีทั้งแม่และเพื่อนของแม่พร้อมทั้งญาติมิตรสหาย เพื่อนบางคนอยู่ต่างจังหวัด แต่พอทราบว่าข้าพเจ้าป่วยก็รีบมาเยี่ยม ทุกคนนั่งอยู่ด้วยอาการสงบไม่มีเสียงการสนทนากันเลย นอกจากจะแอบซุบซิบถามกันค่อย ๆ หลังจากที่ได้เห็นป้ายที่นางพยาบาลติดไว้หน้าห้อง แม้จะมาอยู่โรงพยาบาลแล้ว อาการของข้าพเจ้าก็ยังไม่ดีขึ้น หมอสั่งให้นอนนิ่ง ๆ ให้พยายามอย่าพูดอย่าออกเสียง กระนั้นข้าพเจ้าก็ยังมองเห็นว่าใบหน้าของทุกคนเศร้า และแสดงความวิตก ข้าพเจ้ามาทราบภายหลังว่าวันนั้นนางพยาบาลได้แอบเรียกแม่ออกไปนอกห้องแล้วกระซิบว่า

"*คนไข้อาการหนักมาก มีหวังน้อย มาบอกให้คุณป้าทราบล่วงหน้า ถ้าเกิดอะไรขึ้น คุณป้าจะได้ไม่เสียใจมาก*" แล้วนางพยาบาลคนนั้นก็รีบจากไป เธอคงไม่อยากเห็นภาพอันน่าสลดในห้อง

แม่ได้กระซิบให้ผู้ที่นั่งอยู่ในห้องทราบทั่ว ๆ กัน แล้วท่านเองก็นั่งเช็ดน้ำตาอยู่เงียบ ๆ มีเพื่อนและญาติหลายคนที่สงสารข้าพเจ้าถึงกับหลั่งน้ำตาออกมา ข้าพเจ้ายังจำได้แม่นยำคุณป้าเล็ก วิสุทธิพงศ์ ได้ลุกขึ้นมากระซิบที่หูข้าพเจ้าด้วยน้ำตาคลอว่า

"นึกถึงพระอรหันต์ไว้นะพ่อคุณของป้า นึกถึงบุญกุศลที่เราเคยสร้างสมไว้นะลูกนะ" เสียงของท่านสั่นเครือเพราะสะอื้นอยู่ในอก ข้าพเจ้าพยักหน้ารับ นึกในใจว่าพระอรหันต์ไม่เคยนึกมาก่อนเลย เสียงแม่ร้องไห้สะอื้นค่อย ๆ พอได้ยินเสียงว่า

“โถ! ตั้งแต่เกิดมาเป็นแม่เป็นลูกไม่เคยทำให้พ่อแม่เจ็บช้ำน้ำใจ หรือทำให้พ่อแม่น้ำตาตก เหมือนลูกคนอื่นบางคนเลย ยังไม่ทันไรก็จะจากไปแล้ว” พูดแล้วก็ร้องไห้สะอึกสะอื้น ข้าพเจ้าได้ยินเสียงคุณป้านางนรากรอนุรักษ์ (แตงกวย) กระซิบกับแม่ว่า

“แกคงไม่อายุสั้นอย่างนั้นหรอกน่ะ แม่บุญทำใจดี ๆ ไว้เถิด บางทีบุญกุศลคงช่วยให้หายได้ อย่าเพิ่งตีตนไปก่อนเลย”

แต่กระแสเสียงของคุณป้าก็ปนสะอื้นไปด้วย ข้าพเจ้าทราบภายหลังว่าคุณป้าแตงกวย จับยามดูก่อนออกจากบ้าน ยามบอกว่ายังไม่ถึงที่สิ้นอายุ ครั้นมาเห็นสภาพของข้าพเจ้าเหมือนกำลังจะหมดลมอยู่แล้วก็ใจเสีย ยามของท่านไม่เคยผิดพลาดมาก่อน ถ้ายามของท่านพลาดคราวนี้ท่านจะไม่ดูต่อไป เพื่อนของแม่ทุกคนรักใคร่เอ็นดูข้าพเจ้าอย่างลูกหลานและหวังดีโดยแท้จริง

บัดนี้ข้าพเจ้ารู้ตัวดีว่า มรณภัยกำลังใกล้เข้า แต่ใจนั้นสงบอย่างเดิม มิได้เปลี่ยนแปลงหวาดหวั่น ตอนบ่ายก็มีมิตรสหายมาเยี่ยมมากมาย จนทำให้ห้องอันกว้างขวางนั้นแคบลงถนัดตาล้นออกมานอกห้อง เพราะทุกคนได้ทราบข่าวว่าข้าพเจ้าป่วยหนักคิดว่าคงไม่มีทางรอดแน่ จึงหวังจะมาเห็นหน้าข้าพเจ้าเป็นครั้งสุดท้าย ในเวลาที่มีคนมาเยี่ยมมากมายในห้อง ความรู้สึกของข้าพเจ้าว่ามีพระองค์หนึ่งมาเยี่ยม ขณะที่ข้าพเจ้ามองไปทางปลายเตียงก็เห็นพระครองผ้าเหลืองผ่านแวบขึ้นมาทางหัวเตียง แต่ข้าพเจ้าไม่ได้เห็นองค์ท่านถนัดนัก ข้าพเจ้าจึงถามแม่ว่า

“พระที่วัดไหนท่านมาเยี่ยม ท่านเดินผ่านไปทางหัวเตียง”

ทุกคนที่อยู่ในห้องได้ยินข้าพเจ้าถามต่างก็มองดูตากันเลิกลั่ก เพราะไม่มีใครเห็นพระที่ไหนมา ไม่มีแม้แต่ใครที่ใส่เสื้อเหลือง ไม่มีใครตอบคำถามของข้าพเจ้า คงนึกว่าข้าพเจ้าเพ้อด้วยพิษไข้สูง แต่ข้าพเจ้ารู้ตัวดีว่าไม่ได้เพ้อ ไม่ได้ฝัน สติข้าพเจ้ายังดี จิตใจก็เป็นปกติ ข้าพเจ้าเห็นพระห่มจีวรเดินผ่านไปทางหัวเตียงจริง ๆ นับว่าเป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ใจ และประทับใจข้าพเจ้าอย่างไม่มีวันเลือน เพราะต่อมาภายหลังข้าพเจ้าจึงได้ทราบว่าแม่รู้ว่าการป่วยของข้าพเจ้าคราวนี้หมดหวังหาย จึงได้หาธูป ๓ ดอก แอบไปจุดทางมุมห้อง ระลึกถึงหลวงพ่อองค์หนึ่งที่อยู่ทางแปดริ้ว ซึ่งแม่เคยเคารพนับถือมานานแล้ว ว่าท่านศักดิ์สิทธิ์ ขอให้ท่านช่วยการป่วยไข้ของข้าพเจ้าครั้งนี้ให้หายเป็นปกติ เมื่อหายแล้วก็บนตัวข้าพเจ้าบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์ เห็นจะเป็นอำนาจของหลวงพ่อ ข้าพเจ้าจึงได้เห็นผ้าเหลืองดังที่ข้าพเจ้าได้เรียนมาแล้ว

ค่ำวันนั้น คุณหลุย ตรูวิเชียร เป็นหัวหน้าตึกนางพยาบาลอีกตึกหนึ่ง ซึ่งเคยรู้จักข้าพเจ้ามาตั้งแต่เด็ก ได้ทราบข่าวป่วยก็มาเยี่ยม และเมื่อมีเวลาว่างก็มาถามข่าวอาการป่วยอยู่เสมอ ข้าพเจ้าอดที่จะขอบคุณในน้ำใจอันงามของเธอมิได้ คืนนั้นข้าพเจ้าทราบว่ามีบุรุษพยาบาลอยู่เวรเพิ่มขึ้นมากกว่าปกติ เพราะมีคนไข้อาการหนัก ข้าพเจ้าหลับ ๆ ตื่น ๆ เกือบตลอดคืน *และแล้วเหตุการณ์แปลกประหลาดก็เกิดขึ้นกับข้าพเจ้า เวลานั้นประมาณ ๕ นาฬิกาของวันใหม่ ข้าพเจ้ารู้สึกตัวว่าลุกขึ้นนั่งได้ ทั้ง ๆ ที่ตามปกติแม้แต่ยกมือขึ้นก็ไม่ไหวแขนขาก็ไม่มีกำลังที่จะยกขึ้นได้ แต่ขณะนี้ข้าพเจ้าลุกขึ้นนั่งบนเตียงได้โดยไม่รู้สึกเจ็บปวดอะไรเลย และมีกำลังแข็งแรงราวกับว่าไม่เคยเจ็บป่วยมาก่อน* ข้าพเจ้าค่อย ๆ แหวกมุ้งซึ่งนางพยาบาลเหน็บ

ไว้ให้อย่างเรียบร้อยแล้วเลื่อนตัวมานั่งห้อยเท้า แต่เท้าไม่ถึงพื้นเพราะเตียงสูง และไขไว้เป็นครึ่งนั่งครึ่งนอน ข้าพเจ้าจึงใช้มือยันที่นอนพยุงตัวแล้วก็กระโดดลงจากเตียง ไฟในห้องยังสว่างไสวเพราะพี่พลบเปิดไว้ไม่ยอมปิด จึงเห็นทุกสิ่งทุกอย่างภายในห้องได้อย่างชัดเจน รู้สึกว่าตัวเบา เท้าเพียงแต่แตะพื้นไว้เฉยๆ ราวกับว่าตัวเองเป็นลูกโป่งที่เป่าจากฟองสบู่ ข้าพเจ้าค่อยๆ เดินออกไปจากห้อง แต่ก่อนจะออกไป ข้าพเจ้าหันมาดูภายในห้องอีกครั้งหนึ่ง เมื่อมองไปที่มุ้งของพี่พลบก็เห็นแกลุกขึ้นนั่งตาจ้องไปยังมุ้งที่ข้าพเจ้านอน ครั้นแล้วแกก็เปิดมุ้งออกมาลุกขึ้นเดินตรงไปเปิดมุ้งเข้าไปดูเตียงที่ข้าพเจ้านอน คงจะเอาสำลีไปรอที่จมูก หรือไม่ก็จับชีพจรตามที่แกเคยทำมาแล้ว ข้าพเจ้านึกขัน อยากจะทำให้พี่พลบประหลาดใจที่แกเปิดมุ้งแล้วไม่พบ ข้าพเจ้าจึงรีบเดินออกจากห้องไปทันที เมื่อออกมาถึงประตูห้องข้าพเจ้าจึงพบคนจำนวนมากมาออกันอยู่หน้าห้อง สังเกตดูรู้สึกว่าเป็นชาติต่างๆ เพราะเครื่องแต่งกายและหน้าตาผิดแปลกต่างกันไป ทุกคนถือขวดยาอยู่ในมือต่างก็ยื่นขวดยาให้ข้าพเจ้าพร้อมทั้งอวดสรรพคุณกันอย่างเซ็งแซ่ชักชวนให้ดื่ม ข้าพเจ้าก้มหัวแสดงความขอบใจโดยมิได้แตะต้องของผู้ใดเลย แต่พวกนี้ก็ไม่ยอมหลีกทางให้ผ่าน คงรุมล้อมรอบตัวอยู่เช่นนั้นให้รับขวดยาของผู้ใดผู้หนึ่งก่อน ขณะที่ข้าพเจ้ากำลังคิดหาทางออกว่าจะทำอย่างไรดี เพราะพวกนั้นมาจุกช่อง ถ้าไม่รับขวดยาของใครคนหนึ่งคงไม่ยอมให้ออกไปจากห้องแน่ ก็พอดีเห็นพวกที่ล้อมรอบตัวข้าพเจ้าแตกแยกออกไปคนละทางเหมือนมีคนมาไล่ ครู่เดียวก็หายไปหมด ข้าพเจ้าจึงเดินออกมาได้โดยไม่มีใครรบกวน *แต่แล้วข้าพเจ้าก็เห็นชายสี่คนยืนเรียงอยู่หน้าประตูแทน ชายทั้งสี่นี้รูปร่างล่ำสันใหญ่กว่าคนธรรมดา ผมหยิกผิวเนื้อเป็นสีทองแดงค่อนข้างคล้ำ นุ่งผ้าแดงไม่สวมเสื้อ ทั้งสี่ยืนนิ่งเหมือน*

รูปนั้น ไม่เอาใจใส่ว่าข้าพเจ้าจะเข้าหรือออกอย่างไร ที่ระเบียงก็เปิดไฟไว้พอสว่างมองเห็นนางพยาบาลเข้าเวรนั่งอยู่ที่โต๊ะกลาง ๒ คน อีกคนเป็นบุรุษพยาบาล กำลังก้มหน้าก้มตาเขียนอะไรอยู่ อีกคนหนึ่งกำลังนั่งอ่านหนังสืออย่างเพลิดเพลิน จนไม่รู้ว่าข้าพเจ้าได้เดินออกมาจากห้องแล้ว บางครั้งข้าพเจ้ายังได้ยินเสียงคนไข้ตามห้องร้องครางด้วยความเจ็บปวดเป็นระยะ ๆ เสียงคนไข้ละเมอร้องโวยวาย เสียงไอ เสียงจามนาน ๆ ครั้ง เสียงเด็กที่เจ็บป่วยร้องหาแม่ ดังแว่ว ๆ มาจากตึกอื่น

ข้าพเจ้ากำลังคิดว่าออกจากห้องแล้วจะไปไหนดี แต่เมื่อมองไปที่ริมระเบียงก็ต้องประหลาดใจ เพราะข้าพเจ้าเห็นชายคนหนึ่งยืนยิ้มอยู่ที่นั่น ข้าพเจ้าจำได้แม่นยำว่า เคยพบชายผู้นี้มาแล้วในความฝันที่ลพบุรี ข้าพเจ้าจึงอุทานออกไปด้วยความดีใจว่า "ท่านลุง" และเมื่อหันไปดูทางหน้าห้องชายสี่คนที่ยืนอยู่ได้หายไป ข้าพเจ้ารู้สึกตื่นเต้นจนพูดอะไรไม่ถูกที่ได้พบท่านลุงอีกครั้งหนึ่ง ท่านลุงยิ้มอย่างอ่อนโยนและชี้ทางให้กระโดดไปทางระเบียงแล้วเลี้ยวไปทางขวามือ ซึ่งข้าพเจ้าจำได้ว่าเวลานั้นถนนแถวนั้นสองข้างทางเต็มไปด้วยกอไผ่เป็นระยะจนสุดถนน การกระโดดลงไปจากระเบียงตึกชั้นบนลงไปชั้นล่างนับว่าสูงพอใช้ แต่คิดว่าคงไม่มีอันตรายเป็นแน่ เพราะรู้สึกว่าตัวเบา เวลากระโดดลงไปคงเหมือนขนนกที่ค่อย ๆ ลอยหล่นลงไปโดยไม่ชอกช้ำ และถ้าหากเป็นอันตรายแล้วท่านลุงคงจะไม่ให้กระโดดแน่ เพราะท่านลุงผู้มีความกรุณาข้าพเจ้าเหมือนลูกหลาน คงไม่ต้องการให้ได้รับอันตราย คิดแล้วก็ปีนขึ้นไปบนราวลูกกรง และกระโดดลงไปทันที แต่........แทนที่จะลอยล่องลงมาข้างล่าง ตามธรรมดาของสูงย่อมตกลงมายังที่ต่ำ คือพื้นดินเบื้องล่าง กลับเหมือนว่ามีลมอะไรมาหอบเอา

ตัวข้าพเจ้าลอยละลิ่วออกมาจากตึก ในท่าตัวตรงศีรษะมุ่งตรงไปเบื้องหน้า ในลักษณะนอนคว่ำ พุ่งไปคล้ายลูกศรพุ่งออกจากแล่งผ่านอากาศรอบตัว ไปด้วยความเร็วสังเกตดูระยะความสูงระหว่างตัวข้าพเจ้ากับพื้นดินก็สูงไม่เกินกว่าระดับยอดไม้มากนัก ความรู้สึกบอกตัวเองว่า มีอำนาจลึกลับอะไรสักอย่างหนึ่งมามีอิทธิพลอยู่เหนือตัวข้าพเจ้า เพราะตัวเองไม่สามารถบังคับให้ลอยสูงต่ำหรือทำอะไรตามใจชอบได้ ข้าพเจ้าได้แต่ก้มมองดูเบื้องล่าง เห็นทิวไม้ข้างถนนซึ่งกำลังจะผ่านไป และเงยหน้าขึ้นมองดูข้างหน้าซึ่งกำลังจะไปถึงเท่านั้น ส่วนข้าง ๆ ตัวก็เหลียวไปมาได้พอสมควร มองไปข้างล่างจากสิ่งที่ผ่านไป ๆ ปรากฏว่าบางตอนก็มีหมอกขาวจับอยู่หนาบ้างบางบ้าง สลับด้วยควันดำ ๆ คล้ายหมอกดำอยู่เป็นระยะ ๆ ไป บรรยากาศรอบตัวไม่สว่างแต่ก็ไม่มืด พอจะเห็นสิ่งที่อยู่เบื้องล่างได้ชัดเจน ต่อจากกลุ่มหมอกไปก็เห็นสองข้างเป็นทางขาวคล้ายหิมะเป็นทางยาวไป ขณะนี้ข้าพเจ้าไม่รู้ว่าตัวเองอยู่ที่ไหนและกำลังจะไปไหน เพราะภูมิประเทศไม่เหมือนกับที่ข้าพเจ้าเคยรู้จัก เคยพบเห็น เป็นถิ่นที่ออกจะแปลกประหลาด ผ่านมาสักครู่หนึ่ง เมื่อข้าพเจ้าก้มลงมองเบื้องล่างอีกครั้งหนึ่ง ก็เห็นร่างตะคุ่ม ๆ คล้ายคนเดินกันเป็นแถวยาวเหยียด พวกนั้นบ่ายหน้าตรงไปทางเดียวกับข้าพเจ้า การเดินของพวกนี้เต็มไปด้วยความอิดโรย ดูเชื่องช้าล้มลุกคลุกคลาน คล้ายไม่มีกำลังและจะหมดแรง ข้าพเจ้าพยายามเพ่งดูตลอดทางที่ผ่านไปก็ไม่อาจทราบได้ว่าเป็นสัตว์อะไร เห็นแต่ตัวดำจนเป็นตอตะโก คล้ายกับว่าจับเอาคนชุบลงไปในบ่อน้ำมันดิน แล้วก็ยกขึ้นมาปล่อยให้เดินไป เห็นแต่ส่วนใหญ่ เช่น หัว แขน ขา เป็นต้น ส่วนนิ้วมือ จมูก ปาก ตา ไม่เห็น เพราะดำไปหมด ไม่รู้ว่าเป็นเพศไหนผู้หรือเมีย มองไปข้างหน้าพวกตัวดำ ๆ นี้ช่างมากมาย เดินกันเป็นแถวสุดสายตา และก็รู้สึกว่า

ตัวเองได้ลอยเร็วขึ้นและสูงขึ้น จนมองไม่เห็นอะไร เมื่อเงยหน้าขึ้นก็เห็นภูเขาใหญ่อยู่ตรงหน้าพอดี ไม่มีทางหลีกพ้นแน่แล้ว ตัวเองคล้ายรูปหุ่นความเคลื่อนไหวแล้วแต่อำนาจลึกลับ ไม่สามารถจะยับยั้งให้หยุดได้ ศีรษะคงจะพุ่งเข้าชนภูเขามหึมานี้อย่างไม่ต้องสงสัย แล้วแต่บุญแต่กรรมเถิด ข้าพเจ้าคิด หลับตานิ่งรอวาระสุดท้ายที่กำลังจะมาถึงเหมือนวิ่งเอาหัวเข้าไปชนภูเขากำลังแรง หัวคงแหลกเป็นแน่ ในใจคิดว่าท่านลุงไม่น่าปล่อยให้ข้าพเจ้าต้องรับกรรมเช่นนี้ ข้าพเจ้าหลับตาอยู่เป็นนานก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้นจนกระทั่งได้ยินเสียงพูดว่า

"ลืมตาขึ้นเถิดหลานชาย"

ท่านลุงนั่นเอง ! ข้าพเจ้าคิด และเมื่อลืมตาขึ้นก็เห็นท่านยืนยิ้มอยู่ที่หน้าผานั้น และบัดนี้ข้าพเจ้าก็ได้มายืนคู่กับท่านลุง หน้าผานั้นยื่นออกมาราวกับมีใครมาสร้างไว้ คล้าย ๆ กับที่ยืนรับการตรวจพลสวนสนาม บรรยา-กาศขณะนี้ก็ยังเหมือนเดิม ไม่มืดไม่สว่าง เบื้องหน้าไกลออกไป เป็นหมอกสีดำเหมือนใครเอาม่านดำมากั้นไว้ครึ่งท้องฟ้า ท่านลุงหันมาถามว่า

"เป็นอย่างไรหลานชาย การเดินทางมานี่สะดวกไหม ?"

ข้าพเจ้าจึงตอบว่า "การเดินทางครั้งนี้ประหลาดมากไม่เคยได้พบเห็นมาก่อนเลย ผมรู้สึกว่ามันตื่นเต้นและโลดโผนดี"

ท่านลุงหัวเราะ "นี่เราอยู่คนละโลกกับมนุษย์ธรรมดาแล้ว มันก็ย่อมแตกต่างกันไปไม่เหมือนธรรมดา" พูดแล้วท่านก็ยิ้ม พูดต่อไปว่า

"มีอะไรที่หลานชายสงสัยก็ถามลุงเถิด ลุงจะให้ความสว่างแก่หลานชายในทุกอย่างเท่าที่ลุงรู้"

บัดนี้เองข้าพเจ้าจึงได้สังเกตว่า คำโต้ตอบระหว่างท่านลุงกับข้าพเจ้า เราไม่ได้พูดกันด้วยปาก แต่เราพูดกันทางใจ ทุกสิ่งทุกอย่างเรารู้และเข้าใจดีด้วยใจ มันเป็นเรื่องที่แปลกประหลาดมากในความรู้สึกของข้าพเจ้า คิดว่าการพูดทางใจนี้ คงจะกำจัดอุปสรรคใดๆ ทั้งสิ้น ไม่ต้องกลัวว่าจะไม่ได้ยินหรือเสียงดังไปค่อยไป แม้จะอยู่ในที่มีเสียงดังรบกวนความแตกต่างทางภาษาก็คงหมดไป ไม่ว่าชาติใดภาษาใดคงจะเข้าใจกันดี ข้าพเจ้าจึงถามท่านลุงว่า

"ท่านลุงที่เคารพ ในระหว่างทางหลานได้เห็นตัวดำๆ เดินอย่างเชื่องช้าอิดโรยเป็นจำนวนมากมาย นั่นคืออะไร และกำลังจะไปไหนกัน ?"

ท่านลุงยิ้มแล้วตอบทางใจว่า

"*นั่นคือวิญญาณบาปของผู้ที่มีใจชั่วหยาบช้า กำลังเดินทางไปใช้กรรมที่ตนเองสร้างไว้เมื่อยังมีชีวิตอยู่บนโลกมนุษย์ สีดำนั้นเป็นสีแห่งความทุกข์ เป็นเครื่องหมายแห่งความทรมานได้ห่อหุ้มวิญญาณเหล่านั้นไว้ พวกนี้บางคนเมื่อยังมีชีวิตอยู่บนโลกมนุษย์ เป็นคนมีอำนาจวาสนา บางคนก็มีทรัพย์สินมหาศาล เพราะบุญเก่าที่เคยสร้างสมไว้ปางก่อน แต่กลับไม่คิดที่จะสร้างบุญกุศลเพิ่มเติม กลับมีจิตใจหยาบช้าสามานย์ ไม่อิ่มในอำนาจวาสนา ไม่จุใจในทรัพย์สินที่ตนมีอยู่ มีแต่ความโลภไม่มีที่สิ้นสุด อาศัยอำนาจวาสนาและอำนาจเงินตราสร้างแต่กรรมชั่ว ทำความเดือดร้อนและเจ็บแค้นให้กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ขาดความกตัญญูต่อ*

ผู้มีคุณ ทำให้พ่อแม่น้ำตาตก ครั้นดวงจิตดับ วิญญาณก็ไปสู่ทุคติภพ เพื่อใช้กรรมชั่วที่ตนสร้างไว้ ผู้สร้างกรรมชั่วไม่ว่าจะเป็นไพร่ ผู้ดี มหาเศรษฐี ยาจกเข็ญใจ ต่างก็ร่วมกันไปใช้กรรมดังที่หลานชายได้เห็นมาแล้วทั้งนั้น" ข้าพเจ้าฟังด้วยความสนใจและถามท่านลุงต่อไปว่า

"แล้วผู้ที่สร้างแต่กรรมดีและสร้างกุศล ทำบุญถือศีลโดยบริสุทธิ์ใจ เมื่อจิตดับแล้วท่านเหล่านี้ไปอยู่ที่ไหน" ท่านลุงยิ้ม

"อันผู้ที่สร้างกรรมดีมีจิตใจใฝ่กุศล แม้เมื่ออยู่ในโลกมนุษย์ เขาเหล่านั้นจะมีความยากจนค่นแค้น เป็นกระยาจกเข็ญใจเพียงใด แต่เป็นผู้ที่มีความสัตย์ซื่อ กตัญญูต่อผู้มีคุณ อยู่ในศีลธรรมอันดี ย่อมมีจิตใจละเอียดอ่อน เมื่อจวนจะดับก็มีนิมิตทางดีให้รู้ว่า จะย้ายจากที่ต่ำไปสู่ที่สูง ซึ่งมีความสุขกว่าโลกมนุษย์นั้นมากมาย เมื่อจิตดับแล้ววิญญาณนั้นก็ขาวสะอาดละเอียดจนโปร่งใส เราไม่สามารถจะมองเห็นได้ นอกจากเจ้าของวิญญาณจะต้องการปรากฏตนให้เห็นเท่านั้น วิญญาณของท่านเหล่านี้จะล่องลอยทางอากาศ เข้าสู่สุคติภพ หรือดินแดนแห่งความสุขเช่นเดียวกัน วิญญาณเหล่านี้ มีทั้งวิญญาณของผู้ที่มีอำนาจวาสนา ขุนนางเศรษฐี ยาจกเข็ญใจ ที่ได้สร้างกรรมดีแล้วย่อมไปสู่สุคติภพ อันเป็นดินแดนที่มีแต่สุข ไม่มีทุกข์" ข้าพเจ้าถามต่อไปว่า

"อากาศที่เห็นนี้ทำไมจึงแปลกประหลาด คือจะมืดก็ไม่มืด จะสว่างก็ไม่สว่าง ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น หลานเห็นมานานก็ไม่สว่างขึ้นและก็ไม่ค่ำลง?"

ท่านลุงตอบว่า *"ที่เรายืนอยู่นี่เป็นภพกลางไม่สว่างและไม่มืด อยู่ตรงกลางระหว่างสุคติภพ ซึ่งเป็นภพที่มีแต่แสงสว่างไม่มีความมืด ควรเรียกว่า "ภพขาว" กับทุคติภพซึ่งมีแต่ความมืด ไม่มีแสงสว่าง ควรเรียกว่า "ภพดำ" สำหรับภพกลางเป็นที่รวมของวิญญาณทั้งดีและชั่ว และทั้งไม่ดีและไม่ชั่ว เหมือนกับเอาความมืดของกลางคืนมาบวกกับแสงสว่างของกลางวัน หรือเอาย่ำรุ่งกับย่ำค่ำมาชนกัน จึงไม่เคลื่อนที่ ไม่สว่างและไม่มืดดังที่เห็น เช่นนี้ตลอดไปชั่วกัลป์ ความเป็นอยู่ของภพกลางนี้คล้ายคลึงกับโลกมนุษย์ มีวิญญาณที่ยังมี ความรัก โลภ โกรธ หลง ปะปนอยู่ วิญญาณเหล่านี้ยังไม่ถึงเวลาที่จะเข้าสู่ทั้งสุคติภพและทุคติภพ ส่วนมากวิญญาณเหล่านี้จิตดับลงโดยไม่ทันรู้ตัว คือ จิตดับอย่างกระทันหันยังไม่ถึงกำหนดจิตดับ เมื่อจิตดับก็ไม่มีแสงดำเข้าหุ้มห่อ หรือโปร่งแสงลอยไปทางอากาศ พวกนี้มีโอกาสกลับมาเกิดในโลกมนุษย์อีก บางวิญญาณจิตดับอย่างธรรมดาแต่ก็ยังวนเวียนในภพกลางเป็นพันปีก็มี บางวิญญาณก็เกิดแล้วเกิดอีกหลาย ๆ ครั้งจนกว่าจะถึงเวลาที่ทำชั่ว หรือทำความดีมากพอที่จะนำไปสู่ทุคติภพและสุคติภพ บางวิญญาณยังท่องเที่ยวไปในภพกลาง เพราะหาโอกาสมาเกิดเป็นมนุษย์ไม่ได้ แต่บางวิญญาณเมื่อดับก็ไปเกิดใหม่ทันที บางครั้งวิญญาณบางดวงเกิดเพื่อแก้แค้นด้วยจิตที่ผูกเวรจองเวรก่อเวร หลานจงมองดูทางโน้น"* พูดพลางท่านลุงก็ชี้มือให้ข้าพเจ้ามองไปยังเบื้องล่าง ข้าพเจ้ามองตามท่านลุงไปก็เห็นวิญญาณแห่งความทุกข์เหล่านั้น ซึ่งก็คือตัวดำ ๆ ซึ่งข้าพเจ้าเห็นเมื่อผ่านมา กำลังเดินผ่านหุบเขาเข้าสู่ดินแดนที่ดำมืด ท่านลุงบอกว่านั่นคือทางเข้าสู่ทุคติภพ ข้าพเจ้าจึงเพ่งดูเมื่อพวกตัวดำเข้าไปใกล้จะถึงทางเข้าลับเหลี่ยมหุบผาไปสู่ความมืด ก็ต่างพากันโดดโลดเต้นโยนตัวขึ้นสูง ยกแขนยกขาราวกับว่าเหยียบเข้าไปกลางดง

มดแดงหรือมดคันไฟ แล้วก็กระโดดเช่นนั้นจนลับหายเข้าไปในช่องเขา เข้าไปสู่ดินแดนดำมืดน่าสะพึงกลัว พวกที่ตามมาข้างหลังก็แสดงกิริยาเช่นเดียวกันเมื่อถึงระยะที่ต้องเต้น

ข้าพเจ้าจึงหันมาถามท่านลุงว่า "เหตุใดพวกนี้จึงต้องแสดงกิริยาเช่นนั้น เมื่อเข้าไปใกล้หุบเขา"

ท่านลุงบอกว่า "วิญญาณเหล่านั้นเมื่อเข้าใกล้เขตทุคติภพ เป็นดินแดนเชื่อมต่อระหว่างภพกลางกับทุคติภพ พื้นที่บริเวณนั้นจะร้อนอย่างมนุษย์ธรรมดาไม่สามารถจะทนได้ จะถูกเผาไหม้เป็นผุยผงทันที แต่วิญญาณเหล่านั้นล้วนแต่มีจิตหยาบช้าสร้างความชั่วไว้มากมาย จึงมีความอดทนเป็นพิเศษ เพื่อรับกรรมบาปทรมานใช้หนี้กรรมชั่วที่ตัวได้สร้างไว้ต่อไปจนกว่าจะสิ้นเวรกรรม บริเวณนั้นนอกจากจะร้อนอย่างแรงกล้าที่จะเผาทุกสิ่งเป็นผงไปได้แล้ว ยังมีกลิ่นเหม็นอย่างร้ายแรง เมื่อมนุษย์ธรรมดาได้กลิ่นแล้วจะสำลักตายทันที แต่พวกเหล่านี้ต้องทนได้เพราะกรรมบาปหนุนนำ จากนั้นยังต้องผ่านเชื้อโรคที่ร้ายแรงที่สุดอย่างน่าสะพึงกลัว เมื่อเข้าถึงเขตทุคติภพแล้ว ร่างที่หุ้มห่อไว้ตลอดเดินทางมาค่อย ๆ คลายออกจากสีดำ เหมือนหลุดจากจองจำจางออกไปคงในสภาพเดิม เป็นร่างที่เน่าเฟะไปด้วยน้ำเหลือง ต้องรับทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส ทนทานไม่รู้จักตาย ภายในภพนี้จะไม่มีแสงสว่างแม้แต่น้อย นอกจากแสงเพลิงนรกที่ร้อนแรงคอยเผาผลาญตลอดไป จนกว่าจะพ้นกรรมชั่วที่ได้ทำไว้ในโลกมนุษย์"

ข้าพเจ้าถามท่านลุงว่า "วิญญาณเหล่านี้บางคนมีความฉลาด ทำความแต่ผิดไม่มีหลักตามที่ทางโลกมนุษย์จะเอาโทษผิดได้ จึงไม่ได้รับโทษ เมื่อ

ชีวิตพวกนี้ดับแล้วสามารถจะหลีกเลี่ยงความผิดไม่ต้องใช้หนี้กรรม บาป เหมือนอยู่บนโลกมนุษย์ได้หรือไม่ ?"

ท่านลุงหัวเราะแล้วตอบว่า *"วิญญาณใดก็ตามเมื่อได้ทำกรรมชั่ว กรรมบาป ซึ่งทางโลกมนุษย์ไม่สามารถจะหาหลักฐานมาลงโทษได้ก็ดี แต่เมื่อจิตดับมาแล้วก็ไม่สามารถหลีกพ้นไปได้ เพราะที่นี่เป็นสถานที่เที่ยงตรง ยุติธรรม ใครสร้างกรรมดีก็ไปทางดี ใครสร้างกรรมชั่วก็ไปรับโทษของตนตามความชั่วมากน้อย"*

ข้าพเจ้าจึงถามต่อไปว่า "จะทราบได้อย่างไรว่าวิญญาณใดสร้างกรรมดี วิญญาณใดสร้างกรรมชั่ว"

ท่านลุงตอบว่า *"ผู้ใดที่ยังอยู่ในโลกมนุษย์ ได้สร้างแต่กรรมชั่วด้วยประการใด ๆ ก็ดี กรรมชั่วเหล่านั้นก็จะบันทึกอยู่ในตัวผู้สร้างกรรมนั้นเอง ไม่มีใครคอยจดจำไว้ให้ การบันทึกนี้เป็นบันทึกที่เที่ยงตรง แม้แต่ตัวเองก็ไม่รู้หรือลืมไปก็ดี จำไม่ได้ก็ดี แต่สิ่งที่บันทึกอยู่ในตัวนั้นไม่ลืม เมื่อจวนจะหมดลม การบันทึกก็จะพ้องออกมาเป็นนิมิตให้เห็นให้รู้ว่า ตัวได้เคยทำความชั่วอะไรที่ฉกรรจ์ไว้บ้าง ผู้สร้างบาปเมื่อรู้สึกตัวว่าได้สร้างกรรมไว้มากก็ปรากฏเป็นนิมิตให้เห็นเมื่อตัวเองกำลังใกล้จะตาย ก็เกิดกลัวความชั่วที่ตนได้ทำไว้ รู้ตัวว่าจะต้องไปรับทุกข์ทรมาน เมื่อจิตดับ ความชั่วที่สร้างไว้ก็เริ่มกลายเป็นสีดำพันธนาการวิญญาณเอาไว้ดังที่หลานได้เห็นมาแล้ว"*

ข้าพเจ้าถามท่านลุงต่อไปว่า "อันภพกลางซึ่งมีบรรยากาศที่ไม่สว่างและไม่มืดก็ดี หรือทุคติภพที่มีแต่ความมืดไม่มีแสงสว่างก็ดี หรือสุคติภพ

ซึ่งมีแต่ความสว่างไม่มีความมืด ทั้งสามภพนี้ ตั้งอยู่แห่งใด ห่างจากโลกมนุษย์เพียงไร ขอให้ท่านลุงให้ความสว่างแก่หลานด้วย"

ท่านลุงยิ้มอย่างใจดี และอธิบายว่า "อาณาจักรแห่งภพทั้งสามนี้กว้างใหญ่ไพศาลไม่มีขอบเขตสิ้นสุด สำหรับภพกลางนั้นซ้อนอยู่กับโลกมนุษย์ ฉะนั้นวิญญาณเที่อยู่ในภพนี้จึงมีความรู้สึกคล้ายคลึงกับมนุษย์ ยังมีความโลภ หลง รัก โกรธ อยู่เหมือนกัน ผิดแต่ไม่มีร่างเป็นตัวเป็นตนเหมือนมนุษย์เท่านั้น"

ท่านลุงหันมาถามข้าพเจ้าว่า "หลานยังมีอะไรที่จะถามลุงที่ยังข้องใจสงสัยบ้าง"

ข้าพเจ้าขอบคุณท่านลุงที่ได้กรุณาให้ถาม ข้าพเจ้าจึงถามว่า

"อันมนุษย์เราที่เกิดมาในโลกนั้นมีหลายชาติหลายภาษาและมีศาสนาที่นับถือต่างกัน และนอกจากนั้นยังมีชาวป่าชาวเขาที่ยังไม่มีศาสนาอีกมากมาย หลานอยากทราบว่าท่านพวกเหล่านั้น เมื่อจิตดับแล้วจะไปสู่แห่งเดียวกันทุกรูปทุกนาม ทุกศาสนาหรือว่าต่างคนต่างอยู่ แยกกันตามศาสนาตามที่ตนนับถือ และคนป่าคนดอยเหล่านั้นจะไปอยู่แห่งใดเมื่อจิตดับไปแล้วเพราะไม่มีศาสนา ขอท่านลุงกรุณาแจ้งให้หลานทราบด้วย"

ท่านลุงจึงพูดว่า "ดูก่อนหลาน อันมนุษย์ในโลกนี้มีหลายชาติหลายภาษา ทั้งศาสนาก็แตกต่างกัน หรือชาวป่าชาวเขาที่ไม่มีศาสนาก็ดี ทุกคนเมื่อยังมีชีวิตอยู่นั้น ทุกคนทุกรูปทุกนามย่อมมีอาณาจักรแห่งความฝันของ

ตนเองซึ่งไม่มีขอบเขต ความตายหรือจิตดับไปนั้นก็เป็นความฝันเหมือนกัน แต่เป็นความฝันที่แจ่มแจ้งกว่านอนหลับฝัน และก็ผิดกันที่เป็นความฝันไม่รู้จักตื่น เป็นความฝันที่ไม่มีสังขารร่างกายที่จะตื่นได้ แต่ความฝันติดต่อกันเมื่อยังมีลมหายใจอยู่ หากผู้ใดสร้างกรรมดี ผู้นั้นก็มีจิตใจสดใสชุ่มชื่นเป็นสุข ความฝันก็ย่อมฝันในทางสุข ความดีงาม คือ สุคติภพ ใครสร้างกรรมชั่วก็ย่อมทุกข์ฝันในทางทุกข์ คือ ทุคติภพ และก็มีทั้งภพกลางสุคติ ทุคติภพ เหมือนกันทุกชาติทุกภาษา ที่ลุงอธิบายนี้หลานฟังแล้วจะเข้าใจดี ไม่ว่าชาติใดภาษาใดย่อมมีความฝันด้วยกัน เราฝันอยู่ตลอดเวลาไม่ว่าหลับหรือตื่น ไม่ว่าเราตายหรือไม่ตาย ไม่ว่ามีสังขารหรือไม่มี ถ้าหลานพิจารณาแล้วจะเห็นได้”

“บัดนี้ ลุงอยากจะให้หลานเห็นสุคติภพ หลานจงหลับตา”

ข้าพเจ้าหลับตาอย่างว่าง่าย พอท่านลุงบอกให้ลืมตาขึ้น เมื่อข้าพเจ้าลืมตาขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ก็รู้ได้ว่ามายืนอยู่อีกโลกหนึ่งแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างในภพนี้สวยสดงดงามไปหมด บรรยากาศที่สว่างไสว ต้นไม้ใบใหญ่ ดอกไม้และภูผาใหญ่สูงตระหง่านเรียงรายออกไปเป็นชั้น ๆ มีสีต่าง ๆ กัน เรายืนอยู่บนหญ้าที่อ่อนนิ่มราวกับเส้นไหมหรือกำมะหยี่ สิ่งที่ออกจะแปลกกว่าธรรมดาก็คือ ต้นไม้ เพราะลำต้นตรงพุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้าไม่หงิกงอ และไม่มีกิ่งก้านสาขายื่นออกไป มีแต่ใบและดอกซึ่งออกมาเป็นพุ่มกลมบ้าง เป็นพุ่มยอดแหลมบ้าง แต่ละต้นก็มีสีงามอย่างประหลาดผิดแปลกกันไป พอเห็นก็รู้สึกว่ามีความสุขอย่างประหลาด ข้าพเจ้ารู้สึกตื่นตาตื่นใจ และมีใจเบิกบานอย่างบอกไม่ถูก เห็นจะเป็นเพราะสิ่งแวดล้อมที่สวยสดงดงามที่สุด

เท่าที่เคยพบมาเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุข เมื่อรู้สึกตัวหันไปก็เห็นท่านลุงยืนยิ้มอยู่อย่างพอใจ ที่เห็นข้าพเจ้ามีความสุขและตื่นเต้น ข้าพเจ้าจึงถามว่า "ดินแดนแห่งนี้คงจะเป็นสุคติภพใช่หรือไม่"

ท่านลุงบอกว่า "นี่เป็นดินแดนแห่งความสุขปราศจากความทุกข์หรือสิ่งเศร้าหมองทั้งหลาย เป็นดินแดนที่มีแต่ความสว่าง ไม่มีความมืดมาแอบแฝงแม้แต่น้อย ฉะนั้น ใครที่เข้ามาสู่ภพนี้ จิตใจก็เป็นสุข มีความปีติยินดีขึ้นมาเองที่ได้พบได้เห็นสิ่งสวยงามเหล่านี้ เป็นดินแดนของผู้ที่มีจิตใจบริสุทธิ์ ภพนี้จะไม่มีความมืดแอบแฝงอยู่เลยไม่ว่าตามซอกตามมุม ตามถ้ำแม้จะลึกล้ำเข้าไปเพียงไร แสงสว่างก็แผ่เข้าไปทั่วถึงหมด ไม่มีแม้แต่เงามืดแม้แต่ใบไม้ซ้อนกันบนต้น แสงสว่างสาดไปทั่วถึงหมด"

ข้าพเจ้าสังเกตเห็นแสงสว่างขาวนวลปกคลุมไปทุกหนทุกแห่ง แต่มิใช่ว่ามีบ่อเกิดของแสง เช่นดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ หรือดวงดาว หรือดวงไฟ ก็หาไม่ มันสว่างได้เช่นนี้ด้วยอะไรก็ไม่สามารถทราบได้ แต่ถ้าจะบรรยายถึงความสว่างให้ใกล้ความเป็นจริงแล้ว ก็เปรียบได้กับเอาแสงของดวงจันทร์ในวันเพ็ญสัก ๑๐๐ ดวงมารวม แสงสว่างกระจายออกส่องแสงแผ่ออกไปทุกหนทุกแห่งไม่ว่าตามซอกหรือในที่ลับสว่างทั่วถึงหมด จึงดูนวลเย็นตาไปทั่ว ข้าพเจ้าเดินชมความงามของภพนี้อย่างเพลิดเพลิน ข้าพเจ้าชี้ไปยังภูเขาที่เห็นอยู่ไกลลิบ ๆ เห็นเป็นสีต่าง ๆ ทอแสงประกายซึ่งเรียงรายเป็นทิวแถว บอกกับท่านลุงว่า "ภูเขาเหล่านี้สวยงามมากเหลือเกิน ไม่เคยเห็นมาก่อนเลย ข้าพเจ้าอยากจะไปให้ถึง แต่คงจะต้องเดินไปอีกนานกว่าจะถึงภูเขาที่เห็น"

ท่านลุงยิ้มแล้วพูดว่า "ภูเขางามที่เห็นอยู่ลิบ ๆ นั้น ภูเขาลูกแรกที่เห็นเป็นสีขาวทอแสงสวยสดงดงามนั้น ถ้าจะพูดทางโลกมนุษย์แล้วเรียกว่า "*ภูเขาเงิน*" และภูเขาลูกถัดต่อไปสูงตระหง่านสีเหลืองดังขมิ้นนั้นเรียกว่า "*ภูเขาทองคำ*" ต่อจากนั้นที่เห็นเป็นสีชมพูเป็น "*ภูเขาพลอย*" และถัดไปลูกที่ ๔ เห็นเป็นสีขาวใสสะอาดและส่งแสงประกายแวววับเป็นสายรุ้งสวยยิ่งกว่าภูผาอื่นนั้นคือ "*ภูเขาเพชร*" และยังมีลูกต่อ ๆ ไป มี "*ภูเขาทับทิม*" สีแดงงดงามสดใส โน่น "*ภูเขามรกต*" สีเขียวเจริญตาแก่ผู้พบเห็น และมีอีกมากมายเรียงรายสวยงามล้วนแต่มีค่าสำหรับมนุษย์ทั้งสิ้นไม่สามารถจะจดจำให้หมดอีก ดินแดนแห่งนี้กว้างใหญ่ไพศาลมาก จนไม่มีขอบเขต ภูเขาที่เห็นมันใหญ่โตมาก เราจึงเห็นได้ในระยะไกล แต่ถ้าจะเดินอย่างธรรมดาของโลกมนุษย์แล้วก็จะต้องใช้เวลาเป็นวัน ๆ กว่าจะถึง แต่เราไปโดยใช้ทางจิตนึกถึงสถานที่นั้น และในชั่วพริบตาเดียวเราก็จะไปถึงที่แห่งนั้นทันที เมื่อหลานชายอยากจะไปที่ภูเขาลูกแรกก็จงหลับตาแล้วใช้จิตมุ่งไป"

ข้าพเจ้าทำตามคือหลับตา รู้สึกแปลกใจมากที่แม้จะไม่เห็นการเคลื่อนไหวภายนอกก็ดี แต่ตาที่ปิดนั้นก็ยังเห็นแสงสว่างนวลที่ม่านตาผิดธรรมดาแทนที่จะมืดมองไม่เห็นแสงสว่าง พอลืมตาดูก็เห็นมายืนอยู่ที่เชิงเขาเงิน โดยมีท่านลุงยืนยิ้มอยู่ใกล้ ๆ ภูเขานี้สูงมากจนแม้จะแหงนคอตั้งบ่าก็มองไม่เห็นยอด นอกจากนั้น ยังสวยงามมาก ประกอบด้วยแร่เงินที่บริสุทธิ์แท้ทั้งก้อนเล็กก้อนใหญ่ แทนที่จะเป็นหินเป็นกรวดเช่นภูเขาธรรมดา และไม่ใช่แร่เงินที่ต้องไปหลอม มันเป็นเนื้อแท้ของเงินบริสุทธิ์ที่โลกมนุษย์ต้องการ เมื่อมองไปอีกด้านหนึ่งก็มองเห็นภูเขาทองคำ ก็เช่นเดียวกันเป็นทองก้อนเล็กก้อนใหญ่ เนื้อบริสุทธิ์ ไม่มีสิ่งเจือปน เหลืองอร่ามงดงาม ภูเขาแต่

ละลูกสูงใหญ่ไม่แพ้ดอยสุเทพที่เคยเห็นมาแล้ว ข้าพเจ้าบอกเป็นเชิงขออนุญาตท่านลุงว่า อยากขึ้นไปยอดภูเขาเพชร แล้วก็หลับตา เมื่อลืมตาขึ้นก็พบตัวเองอยู่บนยอดเขาเพชร ข้าพเจ้าเคยทราบว่าตามธรรมดาเพชรนั้นอยู่ในหินต้องขุดหาแล้วก็นำมาเจียระไน จึงจะได้เพชรน้ำหนึ่ง แต่ ณ ที่นี้ บนยอดเขาเพชรซึ่งภูผาอันมหึมานี้ประกอบขึ้นด้วยเพชรที่ไม่ต้องกระเทาะจากหิน เป็นก้อนเพชรที่บริสุทธิ์ใสโปร่ง เพียงแต่ตัดออกจากก้อนใหญ่ ๆ เจียระไนเป็นเหลี่ยมเท่านั้น ส่องประกายแวววับอยู่ตลอดเวลา มีตั้งแต่ก้อนเล็กก้อนใหญ่ทุกขนาด เกลื่อนกลาดไปทั่ว ทั้งภูเขาไม่มีสิ่งอื่นปะปนอยู่เลย แม้ข้าพเจ้าจะไม่มีความรู้ในเรื่องนี้ก็ดี แต่เข้าใจว่าเป็นเพชรน้ำหนึ่งที่หายากที่สุดในเมืองมนุษย์ นอกจากนั้นยังมีภูเขาที่เป็นหินมีค่าสีต่าง ๆ เช่น ชมพู สีเขียว และสีน้ำเงิน ซึ่งข้าพเจ้าไม่มีความรู้จึงไม่ได้สนใจ พึ่งแต่ท่านลุงอธิบายว่าทุกอย่างมีค่าที่สุดในเมืองมนุษย์ทั้งสิ้น ข้าพเจ้าหันไปถามท่านลุงว่า

"วิญญาณที่มาอยู่ในภพนี้ตลอดไป แล้วนาน ๆ เข้าไม่เบื่อบ้างหรือ เพราะตามนิสัยสันดานของมนุษย์ไม่ชอบอะไรที่ซ้ำ ๆ ซาก ๆ จำเจ เมื่อชินแล้วก็เบื่อ"

ท่านลุงหัวเราะชอบใจ แล้วบอกว่า *"จิตใจของวิญญาณในภพนี้ไม่เหมือนจิตใจของมนุษย์โลก ท่านเหล่านี้ได้ชนะแล้วซึ่ง โลภะ โทสะ โมหะ แต่ยังไม่นิพพาน ตามศาสนาพุทธเท่านั้น ฉะนั้นจึงไม่มีการเจ็บ แก่ ตาย แต่ยังมีการจุติเพื่อไปเกิดในโลกมนุษย์ เมื่อหมดบุญกุศลที่ได้สร้างมา ก็ไปสร้างบารมีในโลกมนุษย์ต่อไป ณ ที่นี้ไม่มีสร้างบุญ สร้างกุศล ไม่มีคนตกทุกข์ได้ยากที่จะช่วยเหลือ ไม่มีผู้คนที่อดอยากยากแค้นจะให้สร้างทานบารมี ไม่มีพ่อแม่ที่จะต้องกตัญญูต่อ มันเป็นแต่ที่เสวยสุข*

ไม่ใช่ที่สร้างบุญบารมีที่สร้างบุญกุศล ความดีหรือความชั่วมีอยู่แห่งเดียว คือ โลกมนุษย์ การเสวยสุขในภพนี้ไม่มีเบื่อไม่มีสิ้นสุด เวลาจะไปไหน เพียงแต่จิตนึกเท่านั้น ก็สามารถไปถึงได้ ไปโน่น หลานจงดู"

ท่านลุงชี้มือขึ้นไปเบื้องบน ข้าพเจ้าเห็นลูกกลมมีแสงรุ้งงดงามมาก ลอยอยู่ไกลลิบ ๆ มากมาย "ที่นั่นก็เป็นที่เสวยสุขเหมือนกันทุก ๆ แห่งมีแต่สิ่งแปลก ๆ ไม่ซ้ำกัน ถ้าจะเทียบระยะทางจากนี่ วิมานแก้วนั้นก็เหมือนดวงดาวที่อยู่ห่างจากโลกมนุษย์ มนุษย์ไม่สามารถจะเดินทางไปดวงดาวได้ แต่วิญญาณแห่งภพนี้ไปถึงได้ชั่วพริบตาเดียว เมื่อไปถึงแล้วก็จะเห็นวิมานแก้วนั้นอีกมากมายต่อ ๆ ไปไม่มีที่สิ้นสุด ต่อ ๆ กันไปแปลก ๆ ไม่มีในโลกมนุษย์"

"ท่านลุงที่เคารพ เหตุใดดินแดนแห่งความสุขนี้จึงไม่มีวิญญาณของผู้ที่มาเสวยสุขแม้แต่วิมานที่อยู่อาศัย ซึ่งหลานเคยได้ยินได้ฟังมาแต่ครั้งโบราณ"

ท่านลุงผู้ใจดีจึงอธิบายทางใจในความรู้สึกว่า "หลานชายนั้นยังมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับโลกมนุษย์ ฉะนั้นท่านผู้เสวยสุขและสถานที่ซึ่งเนรมิตของท่านจึงไม่แสดงตนให้เห็น แต่เท่าที่หลานได้เห็นมาแล้วก็คงพอที่จะนำไปคิดได้ว่าผู้ที่ประกอบกรรมดี และผู้ประกอบกรรมชั่ว ได้รับผลตอบแทนอย่างไร ต่างกันอย่างไร อ้อ! เวลาที่หลานได้มาชมภพทั้งสาม ก็จะสิ้นสุดลงแล้ว แต่ลุงอยากจะให้หลานสัญญากับลุงว่า จะไม่นำเรื่องราวที่หลานได้มาพบเห็นนี้ไปเล่าให้ใครฟัง จนกว่าจะถึงเวลาอันสมควร เพราะเวลานี้อายุของหลานยังน้อยเกินไปที่จะไปเปิดเผยเรื่องราวเหล่านี้"

ข้าพเจ้าจึงตอบว่า "หลานยินดีจะสัญญาให้ท่านลุงทุกอย่าง ท่านลุงมีพระคุณกับหลานได้กรุณาพาหลานมาพบสิ่งที่แปลกประหลาดมหัศจรรย์ ซึ่งมีคนน้อยนักที่จะได้ประสบกับเรื่องเช่นนี้ หลานจะไม่พูดไม่บอกใครเป็นอันขาด หลานรับว่าจะรักษาสัญญาที่ให้ไว้กับท่านลุงจนกว่าจะถึงเวลาที่ท่านลุงอนุญาต"

ท่านลุงยิ้มอย่างใจดีแล้วว่า "ถ้าหลานคิดได้เช่นนั้นมันก็เป็นมงคลแก่ตัวเอง เรื่องนี้จะเปิดเผยได้ต่อเมื่อบุตรของหลานมีบุตรตั้งแต่สามคนขึ้นไป จะเป็นหญิงหรือชายก็ได้ ลุงคิดว่าเมื่อถึงเวลานั้น หลานคงจะจำเรื่องราวเหล่านี้ได้ดี"

ข้าพเจ้าตกลงรับปากสัญญาทันที

บัดนี้ ข้าพเจ้าได้ไปประสบมาแล้วว่า ผู้สร้างกรรมชั่ว ผู้มีใจบาปหยาบช้าเหล่านี้ วิญญาณจะต้องไปสู่ "ภพมืด" ไม่มีแสงสว่างใด ๆ จะสามารถส่องเข้าไปถึงได้ ฉะนั้นจึงมีแต่ความมืดที่น่าสะพึงกลัว ความดำมืดคือเครื่องหมายแห่งกรรมชั่วที่ผู้มีใจบาปได้ประกอบขึ้น ด้วยใจหยาบ วิญญาณจึงดำหยาบ ส่วนผู้ที่สร้างกรรมดี วิญญาณก็ล่องลอยไปสู่ "ภพสว่าง" ซึ่ง ณ ที่แห่งนั้นเต็มไปด้วยแสงสว่างสดใส แสงสีขาวสว่างเป็นเครื่องหมายของผู้ที่มีใจบริสุทธิ์ ปราศจากมลทิน เต็มไปด้วยจิตกุศลละเอียดอ่อน ฉะนั้น วิญญาณจึงขาวใสบริสุทธิ์ ส่วนภพกลางซึ่งมีความสัมพันธ์กับโลกมนุษย์มีทั้งวิญญาณดีและชั่ว มีความเป็นอยู่ก็คล้ายคลึงกับโลกเรา นอกจากจะไม่มีเลือดเนื้อเป็นตัวเป็นตนเท่านั้น ทุก ๆ สิ่งซึ่งได้

พบมา ได้เข้ามาบันทึกอยู่ในจิตใจของข้าพเจ้าเป็นความทรงจำที่ไม่มีวันลบเลือน

ท่านลุงเตือนข้าพเจ้าว่า "ถึงเวลาแล้วที่หลานจะต้องกลับไปยังโลกมนุษย์ สำหรับเรื่องสัญญาอย่าลืม และลุงขอบใจหลานมากที่ให้คำมั่นสัญญากับลุงไว้ เอาละ หลับตาเสีย"

ข้าพเจ้าหลับตาอย่างว่าง่าย แต่ก็มีความอาลัยท่านลุงอยู่ไม่น้อย และพอหลับตา ความรู้สึกก็หมดลงเหมือนหลับ ข้าพเจ้าได้หมดสติไปนานเท่าใดไม่ทราบ มารู้สึกตัวลืมตาขึ้นอีกที ก็พบตัวเองกำลังนอนอยู่บนเตียงในห้องเดิมที่โรงพยาบาลนั่นเอง ภายในห้องไม่มีใคร สักครู่นางพยาบาลผู้หนึ่งเข้ามาทำความสะอาด ข้าพเจ้ารู้สึกคอแห้ง อยากจะดื่มน้ำโซดาใจจะขาด จึงพยายามรวบรวมกำลัง เรียกนางพยาบาลและบอกกับเธอว่า

"ผมอยากดื่มน้ำโซดา"

นางพยาบาลผู้นั้นเป็นผู้ที่มีจิตใจงดงามน่าสรรเสริญ ข้าพเจ้าอดที่จะขอบคุณเธอเสียไม่ได้ เธอรับปากข้าพเจ้าทันที และบอกให้ข้าพเจ้ารอสักครู่ แล้วเธอก็ออกจากห้องไป ข้าพเจ้ามาทราบภายหลังว่าในโรงพยาบาลไม่มีโซดา เธอคงจะต้องออกไปซื้อเอง หรือไม่ก็วานคนอื่นออกไปซื้อนอกโรงพยาบาลโดยเธอเป็นผู้ออกทุนทรัพย์เอง แม้ว่าน้ำโซดาจะเป็นของมีค่าเพียงเล็กน้อยก็จริง แต่เวลานั้นสำหรับข้าพเจ้ามีค่ายิ่งกว่าทองคำและเพชร เพราะมันอยากจนบอกไม่ถูก เธอได้แสดงให้เห็นถึงน้ำใจอันเปี่ยมไปด้วยความเมตตากรุณาเห็นอกเห็นใจผู้ป่วย สำหรับ

ข้าพเจ้าเวลานั้น น้ำโซดาเหมือนน้ำทิพย์ เมื่อเธอนำมาให้และข้าพเจ้าดื่มเข้าไปแล้ว รู้สึกว่าสดชื่นและกระปรี้กระเปร่าขึ้น ในไม่ช้าข้าพเจ้าก็หลับไป

เมื่อลืมตาตื่นขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ก็เห็นแม่และญาติ ๆ พร้อมทั้งพี่พลบมานั่งอยู่แล้ว ข้าพเจ้ามองดูก็รู้ว่าทุกคนผ่านการร้องไห้มาแล้ว แต่พอเห็นข้าพเจ้าลืมตาขึ้นดู ก็ดีอกดีใจยิ้มได้ ข้าพเจ้าได้ทราบภายหลังอีกว่า ตอนตี ๕ วันนั้นพี่พลบได้ย่องเข้าไปดูข้าพเจ้าที่เตียง ได้จับชีพจรดู ปรากฏว่าชีพจรหยุด! เอาสำลีมารอที่จมูกก็ไม่มีลมหายใจ!! พี่พลบตกใจมาก แทนที่จะไปบอกนางพยาบาลหรือนายแพทย์ แกกลับรีบตะลีตะลานออกไปจากโรงพยาบาล ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้ใส่เสื้อชั้นใน ฉวยได้ผ้าขาวม้าผืนเดียว ตรงไปยังที่บ้านเพื่อบอกพ่อแม่และญาติ ๆ ทันที แกทำอะไร พูดอะไรไม่ถูกเลย ด้วยความตกใจ นอกจากบอกว่า *ข้าพเจ้าหมดลมเสียแล้ว*

พ่อแม่เมื่อทราบข่าวก็เศร้าโศกมาก นึกว่าข้าพเจ้าตายแล้ว ครั้นมาถึงโรงพยาบาลได้เห็นข้าพเจ้ายังไม่ตายก็ดีใจ จากนั้นข้าพเจ้าก็หายวันหายคืนอาการดีขึ้นเป็นลำดับ ร่างกายซึ่งเหลือแต่หนังหุ้มกระดูกก็ค่อย ๆ มีเนื้อมีหนังขึ้น มีกำลังขึ้น เพราะอาหารค่อย ๆ ทานได้ ต่อมาข้าพเจ้าก็เริ่มหัดเดินเหมือนเด็ก ๆ เกาะข้างเตียงค่อย ๆ ก้าวเดินทีละก้าว ๆ เป็นเวลานานกว่าจะแข็งแรงเหมือนเดิม เมื่อเดินได้คล่องแล้ว ก็อยากกลับบ้าน คิดถึงบ้านเพราะข้าพเจ้าต้องมานอนแรมเดือน คุณหลวงประกิตเวชศักดิ์ ก็กำหนดวันให้กลับบ้านได้ วันนั้นข้าพเจ้าได้ให้ช่างมาตัดผมที่โรงพยาบาล เพราะมันยาวจนเกือบจะเป็นผมบ๊อบในสมัยนั้น คุณหลวงประกิต ฯ ได้เข้ามาเยี่ยมและบอกว่า "ข้าพเจ้าเป็นคนโชคดีมากที่หายจากโรคเช่นนี้ได้โดยเรียบร้อย

เพราะความจริงมีโอกาสหายเพียงหนึ่งในร้อยเท่านั้น และเป็นคนที่สองที่รอดได้เมื่ออาการอยู่ในขั้นนี้แล้ว คนแรกที่ท่านรักษาหายเป็นนายทหารม้า คนที่สองคือข้าพเจ้า เมื่อแรกที่ท่านเห็นข้าพเจ้าป่วยที่บ้านและให้รีบส่งโรงพยาบาล ก็นึกว่าหมดหวังแล้ว ข้อสำคัญอย่างหนึ่งก็คือเป็นด้วยกำลังใจเข้มแข็งดีมาก ซึ่งเป็นการช่วยรักษาได้ดี" ข้าพเจ้าอยากจะพูดว่า ความเอาใจใส่ดูแลอย่างดีที่สุด และความสามารถของคุณหลวงฯ เป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่งที่ได้ช่วยข้าพเจ้าให้มีโอกาสได้ชมโลกอีกครั้งหนึ่ง พระคุณครั้งนี้ข้าพเจ้าจะไม่มีวันลืมเลย ภายหลังข้าพเจ้าได้ระลึกถึงนางพยาบาลผู้มีใจกรุณาให้น้ำโซดาข้าพเจ้าดื่มเมื่อยามกระหายทันที ถามหาก็ไม่มีใครทราบเพราะเปลี่ยนเวรกันบ่อย ข้าพเจ้าก็ได้แต่นึกถึงพระคุณไม่รู้ลืม

เมื่อหายเป็นปกติแล้ว ข้าพเจ้าก็ได้บวชเป็นพระภิกษุสงฆ์ ในพระพุทธศาสนาตามที่แม่ได้บนเอาไว้ โดยมีท่านเจ้าคุณฯ เจ้าอาวาสวัดมหาพฤฒาราม (ท่านได้มรณภาพไปแล้ว) เป็นอุปัชฌาจารย์ พระครูกัลยาณวิสิทธิ์ เจ้าอาวาสวัดดอน เป็นพระกรรมวาจาจารย์ เจ้าอาวาสวัดสุทธิวราราม (อธิการแส) เป็นพระอนุสาวนาจารย์ (ท่านได้มรณภาพไปแล้ว) ข้าพเจ้าอุปสมบท ณ พัทธสีมาวัดดอน เมื่อได้ครองเพศสมณะแล้ว ก็ได้แผ่ส่วนกุศลให้แก่ท่านที่ได้ช่วยชีวิตข้าพเจ้า ข้าพเจ้าอยู่ในร่มผ้ากาสาวพัสตร์เพียง ๗ วัน ก็ลาสิกขาบทออกมาดำเนินชีวิตฆราวาสต่อไปและยังนึกถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมาครั้งหนึ่งในชีวิตอย่างไม่รู้ลืม ครั้นจะเล่าสู่กันฟังก็ยังไม่ถึงเวลา

ครั้นเมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๔ นี้เอง ข้าพเจ้าก็ได้ทราบทางโทรศัพท์ว่า ลูกสาวได้คลอดบุตรออกมาเป็นชาย ที่โรงพยาบาล

จุฬา ฯ เวลา ๐๗.๐๗ น. ข้าพเจ้ายินดีมาก เพราะหลานชายคนนี้เป็นหลานคนที่สามของข้าพเจ้า แม้จะไม่คลอดในบุตรคนเดียวกันก็ดี ฉะนั้น คำมั่นสัญญาที่ข้าพเจ้าได้สัญญาไว้กับท่านลุงก็เป็นอันถูกต้องและสิ้นสุดลง ข้าพเจ้าจึงได้เขียนเรื่องนี้โดยได้จุดธูปเทียนบูชา และบอกกล่าวขออนุญาตท่านอีกครั้งหนึ่ง เป็นการเคารพ ข้าพเจ้ามิได้มีความประสงค์ที่จะให้ท่านเชื่ออย่างงมงายในเรื่องผีนที่หาเหตุผลไม่ได้ แต่เหตุการณ์นี้ได้เกิดขึ้นกับตัวข้าพเจ้าเอง แต่ถ้าท่านผู้ใดอ่านแล้วเห็นเป็นเรื่องตลกขบขันไม่น่าเชื่อ ก็ขอให้ผ่านไป และคิดว่าเป็นเพียงนิทานที่ผู้เขียนเล่าโดยที่เพ้อฝันไปตามอำนาจพิษไข้สูง ในเวลาสลบไปเท่านั้นเอง

เพียงเท่านี้ก็เป็นที่พอใจและยินดีของข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้ายังเชื่อเสมอว่า คงจะมีบางท่านที่ได้ประสบเหตุการณ์คล้ายคลึงกับที่ข้าพเจ้าได้พบมาแล้ว แต่ท่านเหล่านั้นคงไม่กล้าเขียนหรือเล่าให้ใครฟัง เพราะสมัยนี้เป็นสมัยวิทยาศาสตร์ เกรงว่าจะไม่มีใครเชื่อ หรือไม่ก็โดนหัวเราะเยาะเป็นแน่

หากเรื่องนี้มีความดีและเป็นประโยชน์ในทางกุศลแล้ว ข้าพเจ้าขอแผ่ส่วนบุญให้ท่านเจ้ากรรมนายเวร และท่านที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ตลอดจนสัตว์โลกที่ต้องทนทุกข์ทรมาน และผู้ที่รับกรรมในทุคติภพให้ทั่วถึงกันด้วย.

ความดีที่ไม่สูญ

เทศกาลตรุษจีนตรงกับวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นวันถือ เป็นประเพณีเดิมซึ่งถือกันตลอดมา และเป็นวันหยุดของห้างร้านทั้งจีนและชาวต่างประเทศ ที่เกี่ยวกับกิจการค้า แม้แต่ธนาคารพาณิชย์ซึ่งปีก่อน ๆ ไม่เคยหยุด แต่ปีนี้หยุดไปตามกัน

ข้าพเจ้าถือโอกาสในวันหยุดนัดหมายไว้ว่า จะไปพักผ่อนที่ชายทะเลหาดพัทยาพร้อมทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ฉะนั้นย่ำรุ่งวันที่ ๑๕ ข้าพเจ้าก็ออกเดินทางจากกรุงเทพ ฯ มุ่งตรงไปจุดหมายปลายทางคือพัทยา แต่วันนี้รู้สึกว่าโชคไม่สู้จะดี ฝนโปรยมาแต่เช้า ท้องฟ้ามืดครึ้ม เมื่อรถผ่านด่านเก็บค่าทางบางปูไปได้ไม่ไกลนักรถก็หยุดลง เครื่องยนต์ไม่ยอมทำงานต่อไป

ข้าพเจ้านำรถเข้าข้างทางแล้วก็ลงมือตรวจแก้ เครื่องมือก็มีไขควงเพียงอันเดียว นี่ก็เป็นความบกพร่องอันหนึ่งที่ข้าพเจ้านึกตำหนิตัวเองที่ไม่ได้ตรวจดูเครื่องมือให้เรียบร้อยก่อนเดินทางไกล และข้าพเจ้ายังหย่อนความชำนาญในทางเครื่องยนต์ ฉะนั้นหลังจากแก้ไขไปพักหนึ่งอย่างงู ๆ ปลา ๆ ก็หมดปัญญา และก็นึกขำแต่ในใจว่ารถเจ้ากรรมแต่ไหนแต่ไรไม่เคยเสีย เมื่อจะเสียก็เสียเอาวันสำคัญ คือวันตรุษจีน ทุกหนทุกแห่งเขาหยุดงานหมด จะไปตามช่างที่ไหนมาแก้ ซ้ำมาเสียห่างจากกรุงเทพ ฯ เกือบ ๔๐ กิโลเมตร คิดแล้วก็ไม่เห็นมีทางอื่นจะดีเท่าโดยสารรถเข้ากรุงเทพ ฯ แล้วก็เที่ยวหาช่าง และก็นึกท้อใจเพราะอู่และช่างที่เคยใช้เป็นประจำ ก็เคยบอกว่าตรุษจีนปีนี้จะไปเที่ยวพระพุทธบาท ฉะนั้นช่างที่ประจำก็หมดหวังแน่ ช่างอื่น ๆ

มองไม่เห็นเลย ในวันตรุษเทศกาลสำคัญเช่นนี้เขาหยุด แม้จะพบก็คงบ่ายเบี่ยงไม่ยอมมาเป็นแน่ นี่เป็นข้อที่หนักใจมากแต่ถึงอย่างไรก็ดีก่อนอื่นจำเป็นจะต้องเข้ากรุงเทพฯ แล้วไปขบปัญหาเอาข้างหน้า ข้อแรกก็หารถโดยสาร ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงสั่งคนในรถว่า ข้าพเจ้าจะเข้าไปกรุงเทพฯ และกว่าจะกลับมาก็เห็นจะหลายชั่วโมง บางทีอาจค่ำก็ได้ เพราะยังนึกไม่ออกว่าจะตามช่างได้ที่ไหน เคราะห์ดีหน่อยที่ยังมีอาหารและน้ำอยู่ในรถพอจะแบ่งกันรับประทานกันหิวไปได้

ครั้นเห็นรถบัสโดยสารกำลังจะผ่านมา ข้าพเจ้าก็ออกมายืนโบกมือเป็นสัญญาณให้หยุด และจะขอโดยสารไปด้วย ครั้นแล้วรถที่ผ่านมาก็ผ่านไป โดยไม่เบาเครื่องและบอกสาเหตุที่ไม่ยอมรับ ข้าพเจ้าบอกตัวเองว่ารถคันนี้คนคงเต็มจึงไม่หยุดรับ และก็มองไม่เห็นคนในรถ เพราะเอาผ้าใบลงกันฝนทั้งสองข้าง แต่แล้วคันหลัง ๆ ก็เหมือนคันแรกโดยผ่านมาแล้วก็ผ่านไปไม่ยอมเบาเครื่อง และข้าพเจ้าก็บอกตัวเองว่าเราคงจะขึ้นผิดที่เสียแล้ว เห็นจะเป็นเพราะไม่มีป้ายบอกหยุดรับส่งผู้โดยสาร รถส่วนบุคคลที่ผ่านเข้ากรุงเทพฯ ก็มีคนนั่งเต็ม บางคันก็เป็นรถรับจ้าง ซึ่งมีผู้เช่าเดินทางไกลก็มีคนนั่งเต็มเหมือนกัน รถส่วนบุคคลบางคันที่ผ่านมาจะเข้ากรุงเทพฯ พอที่จะอาศัยนั่งได้บ้างก็ไม่ยอมหยุด หันมาหัวเราะเหมือนข้าพเจ้าเป็นตัวตลกเต้นอยู่กลางฝนเช่นนั้น แต่แล้วฝนก็ลงหนาเม็ดขึ้นข้าพเจ้าจึงต้องรีบขึ้นไปนั่งหลบฝนอยู่บนรถนั่งมองดูน้ำฝนไหลตามกระจกนึกขันตัวเอง.... ที่รถบัสโดยสารไม่ยอมรับข้าพเจ้าก็ดี รถส่วนบุคคลที่ไม่ยอมรับและหันมาหัวเราะเหมือนข้าพเจ้าเป็นตัวตลกก็ดี *ข้าพเจ้าไม่ได้โกรธและไม่เคยนึกโกรธ เพราะความโกรธคือความทุกข์ ธุระอะไรข้าพเจ้า*

จะเอาความทุกข์มาใส่ตัว ข้าพเจ้าได้แต่ขำขันตัวเอง บัดนี้ฝนหน้าเม็ดขึ้นได้แต่นั่งจับเจ่าอยู่ในรถไปไหนไม่ได้ แล้วก็หวนนึกถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประเทศไทยกำลังขาดแคลนน้ำมันเชื้อเพลิง ราคาน้ำมันเบ็นซินแพงต้องปันส่วน ตลาดมืดมีขายก็ราคาสูง รถยนต์วิ่งตามท้องถนนน้อยลงอย่างผิดตา ค่าโดยสารและค่าขนส่งสูงขึ้นหลายเท่าตัว ข้าพเจ้าจำได้ว่าวันนั้นข้าพเจ้ากลับจากชลบุรีด้วยรถส่วนตัว ผ่านคลองด่านมาได้ไม่กี่กิโลเมตร ก็เห็นผู้คนพลุกพล่านผิดปกติ ข้าพเจ้าเป็นคนอยากรู้อยากเห็นจึงหยุดรถที่หน้าบ้านครูเที่ยง ซึ่งเป็นครูใหญ่โรงเรียนประชาบาลแถวนั้นเมื่อถามดูก็ได้ความว่า เมื่อบ่ายโมงมีรถยนต์โดยสารจากศรีราชาจะเข้ากรุงเทพฯ ได้มาหยุดลงที่หน้าบ้านครูเที่ยง ครั้นแล้วก็มีผู้พยุงหญิงสาวผู้หนึ่งลงจากรถ ผู้หญิงผู้นั้นแสดงว่าเจ็บปวดมากไม่สามารถจะเดินทางต่อไปได้ คนรถจึงนำลงทั้งๆ ที่หญิงผู้นี้ไม่รู้จักใครในตำบลนี้เลย การเดินทางก็มาคนเดียว ครูเที่ยงกับภรรยาเป็นผู้มีใจดี ได้จัดการให้เข้าพักในบ้านปรากฏว่าครรภ์แก่ คงจะคลอดบุตร ครูเที่ยงจัดการกั้นม่านให้ลับตาคนแต่แล้วก็ไม่คลอด การเจ็บปวดทวีมากขึ้น ฉะนั้นชาวบ้านจึงวิ่งวุ่นหายากลางบ้านมาช่วยตามมีตามเกิด ส่วนมากเป็นยาแผนโบราณ แต่ไม่ได้ผลหรือทำให้ดีขึ้น ครูเที่ยงแสดงความวิตกทุกข์ร้อน จะหาหมอแผนใหม่และแผนโบราณก็ไม่มีในตำบลนี้หรือใกล้เคียง จะถามถึงชื่อเสียงและญาติพี่น้องของหญิงผู้นั้นว่าอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้เรื่อง เพราะแกเจ็บปวดจนไม่ได้สติ ข้าพเจ้าสงสารและเห็นอกเห็นใจครูเที่ยง เป็นผู้ที่มีมนุษยธรรมดี สงเคราะห์ผู้ที่อยู่ในยามเจ็บไข้ได้ทุกข์ และตนเองก็ต้องหนักอกเป็นทุกข์เป็นร้อนเพราะผู้ป่วยมีอาการหนักขึ้น และชาวบ้านแถวนั้นก็มีจิตใจสูงที่ได้ช่วยเพื่อนมนุษย์

ตาดำ ๆ ด้วยกัน อย่างเต็มอกเต็มใจ ข้าพเจ้าเองก็มีทางที่จะช่วยได้บ้าง และสงสารเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ข้าพเจ้าจึงบอกครูเที่ยงว่าข้าพเจ้าจะเข้ากรุงเทพ ฯ รีบไปรับหมอมาโดยเร็ว แม้จะเสียเวลานานหน่อย แต่ก็แน่นอน ครูเที่ยงแสดงความดีใจและมีหวังขึ้นมา ข้าพเจ้ามิได้รอช้ารีบขึ้นรถเดินทางเข้ากรุงเทพ ฯ ทันที ตรงไปที่นเรศพยาบาล ถนนนเรศ สี่พระยา ซึ่งนายแพทย์ประวัติ ฯ เป็นผู้อำนวยการ พอจอดรถที่หน้าตึกข้าพเจ้ารีบลงไปด่วน และร้องเรียกหมอตั้งแต่ขั้นบันได แต่บังเอิญวันนั้นหมอไม่ได้ไปไหน ข้าพเจ้าโล่งใจเพราะกลัวว่าจะไม่พบหมอ ข้าพเจ้าบอกว่าเร็วด่วน หมอมีคนป่วย... จะคลอดบุตร ... กำลังเจ็บปวดมาก... หมอรีบเก็บเครื่องมือและยาใส่กระเป๋า แล้วถามถึงตำบลที่จะไป ข้าพเจ้าบอกให้ทราบแล้วก็รีบฉวยกระเป๋ารีบออกมาขึ้นรถซึ่งมีหมอตามติดมาด้วย ข้าพเจ้าเร่งน้ำมันเต็มที่ เพราะเวลานั้นถนนไม่ค่อยจะมีรถมากนัก จราจรก็ไม่มี ข้าพเจ้าจึงทำเวลาได้เร็วพอใช้ พอถึงข้าพเจ้าก็มองเห็นครูเที่ยงคอยดูเราอยู่แล้ว พอเห็นเรากลับมาถึงก็แสดงความยินดี บอกว่าไปมาได้เร็วมาก ข้าพเจ้าทราบจากครูเที่ยงว่าคนไข้ไม่มีอาการอะไรดีขึ้นเลย หมอได้รีบตรวจอาการด่วน และให้ยาและฉีดยา

ข้าพเจ้านั่งสนทนากับชาวบ้านอยู่ข้างนอก ครู่ใหญ่ข้าพเจ้าก็ได้ยินเสียงทารกร้อง พวกเราพากันดีใจ เข้าใจว่าคนไข้คงจะปลอดภัยแล้ว สักครู่หมอก็ออกมาบอกว่า *"พ้นอันตรายแล้ว"* หมอได้มอบยาไว้ให้และบอกวิธีปฏิบัติ จากนั้นข้าพเจ้าก็พาหมอกลับกรุงเทพ ฯ บุตรที่คลอดทราบว่าเป็นหญิง แล้วก็ลืมเหตุการณ์ครั้งนั้นเสียสิ้น และเป็นเหตุบังเอิญเมื่อ ๒ ปีก่อน ข้าพเจ้าได้พบเพื่อนเก่าผู้หนึ่ง ซึ่งเรามิได้พบกันประมาณยี่สิบกว่าปี

เพราะต่างแยกย้ายกันไปไม่ได้พบกันเลย เมื่อข้าพเจ้าเข้าไปนั่งในบ้านเพื่อนผู้นี้ก็เรียกภรรยาออกมาให้รู้จัก และข้าพเจ้าเองก็ไม่เคยพบเห็นภรรยาของเพื่อนผู้นี้มาก่อน แต่ภรรยาของเพื่อนผู้นี้บอกว่าเคยรู้จักข้าพเจ้ามาก่อนแล้ว แต่ยังไม่รู้จักตัว..... ข้าพเจ้าก็งง...... นึกไม่ออก แต่แล้วภรรยาเพื่อนก็เรียกหญิงรุ่นสาวออกมาทำความเคารพข้าพเจ้า แล้วก็เล่าเรื่องที่บุตรสาวคนนี้คลอดที่บ้านครูเที่ยง เมื่อคราวสงครามโลกครั้งที่ ๒ ข้าพเจ้าจึงนึกได้ นี่เป็นเรื่องที่ข้าพเจ้าเคยช่วยเหลือด้วยความสงสารในถนนสายเดียวกัน ที่ข้าพเจ้ากำลังนั่งมองดูน้ำฝนไหลผ่านกระจก โดยไม่รู้ว่าจะทำอะไรดีกว่านี้

อีกครั้งหนึ่ง ข้าพเจ้าจำได้ว่าเป็นเวลาเย็น ข้าพเจ้าได้เดินทางมาที่สมุทรปราการและกำลังจะกลับบ้าน มีชายคนหนึ่งเข้ามาถามข้าพเจ้าว่าจะไปไหน ข้าพเจ้าบอกว่าจะกลับกรุงเทพฯ ชายผู้นั้นก็แสดงความหมดหวัง ข้าพเจ้าถามว่าจะไปไหน ก็ได้ทราบว่ารถยางแตกอยู่ที่คลองด่านทางที่จะแยกไปประตูน้ำ โดยต้องอาศัยรถผ่านนำยางที่แตกมาปะ ปะเสร็จแล้วจะหารถนำยางที่ปะแล้วไปใส่ก็หารถโดยสารไปไม่ได้ รถก็ทิ้งอยู่กลางทาง ความจริงข้าพเจ้าไม่เคยรู้จักท่านผู้นี้มาก่อนเลย แต่มาหวนนึกถึงว่าถ้าข้าพเจ้าไปยางแตกเช่นนี้บ้างและก็กำลังมองหาผู้เห็นอกเห็นใจเช่นกัน คิดแล้วข้าพเจ้าก็ตกลงใจไปส่ง ถึงที่รถยางแตกก็พอดีค่ำ ข้าพเจ้าทราบภายหลังว่าท่านผู้นี้มาหลบภัย และบ้านอยู่ซอยโรงหนังบางกะปิ เมื่อออกจากทางแยกคลองด่านเวลาค่ำ แล้วจะกลับบ้าน เมื่อผ่านมาถึงแถวบางปู ไฟหน้าฉายเห็นมีรถยนต์อยู่ข้างทางคันหนึ่ง และมีผู้ยืนอยู่กลางถนนโบกมือให้ข้าพเจ้าหยุด เมื่อข้าพเจ้าหยุดก็ทราบว่ารถของท่านผู้นั้นน้ำมันหมด จะขอโดยสารรถไป

ซื้อน้ำมันที่ปากน้ำ ครั้นถึงปากน้ำแล้วขอร้องให้ข้าพเจ้าไปส่งที่บางปู ข้าพเจ้าก็เห็นใจเพราะไม่มีรถไป ภายหลังข้าพเจ้าจึงทราบว่าท่านผู้นั้นเป็นนายตำรวจ

ข้าพเจ้าคิดถึงเรื่องเหล่านี้แล้วทำให้จิตใจสบายขึ้นอย่างประหลาด เพราะข้าพเจ้าทำไปด้วยความเห็นอกเห็นใจ ไม่เคยหวังสิ่งใดตอบแทน เกิดมั่นใจว่าทุกคราวที่คับขันมองไม่เห็นทางออก แต่แล้วก็ถึงนาทีสุดท้ายก็มีทางออกอย่างงดงามเสมอ ข้าพเจ้าคิดว่าคนเราสร้างความดี ความดีคงไม่สูญเป็นแน่ คิดไปแล้วหลายเรื่องฝนก็ยังไม่หาย บัดนี้หวนไปนึกถึงเรื่องเก่าแก่แม้จะเรื่องโบราณ แต่มันก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับถนนสายนี้..... จิตใจของคนในครั้งนั้นข้าพเจ้ายังจำได้ถึงทุกวันนี้ คือเมื่อครั้งเปิดถนนสายกรุงเทพ ฯ–สมุทรปราการใหม่ ๆ ทางสมุทรปราการมีงานต้อนรับชาวกรุง มีทั้งตลาดนัดเช้าและโยนห่วงปาเป้า ข้าพเจ้าเวลานั้นก็นัดเพื่อนฝูงไว้หลายคนและจะออกจากกรุงเทพ ฯ ก่อนย่ำรุ่งโดยข้าพเจ้าจะนำรถออกตระเวนรับเพื่อน ๆ ตามบ้าน เมื่อถึงเวลากำหนดและรับเพื่อนครบตามจำนวนแล้ว ข้าพเจ้าขับรถมุ่งหน้าตรงไปสมุทรปราการทันที เช้าวันนั้นเราเที่ยวเตร่กันจนเป็นที่จุใจแล้ว พอสายหน่อยเราก็ชวนกันกลับ การกลับคราวนี้เราต่างสรวลเสเฮฮากันมาอย่างสนุกสนานเบิกบาน ล้อเลียนตามภาษาเพื่อน ๆ ที่สนิท พอรถเลี้ยวโค้งที่จะเข้าเขตสำโรงกึ่งกลางระหว่างโค้งกับสะพานสำโรงก็เกิดเหตุขึ้น คือ คุณตุ๊ วัชราธร ชะโงกหน้าออกมาชี้มือให้ข้าพเจ้าดูแล้วตะโกนว่า *“เฮ้ย ! นั่นล้ออะไรวะมันวิ่งแข่งกับล้อล้อ”* ข้าพเจ้ามองตามมือชี้ก็เห็นล้อรถกำลังวิ่งออกนำหน้ารถข้าพเจ้าไป จากนั้นเพื่อนที่นั่งข้างหลังอีกสามคนก็ชะโงกออกมาดู ต่างแปลกใจถ้าเป็นกลางคืนก็คิดว่า

ผีหลอก แต่เพื่อนนั่งข้างหลังไม่ทันเห็น รถก็เอียงตะแคงวูบลงไป บังโคลนครูดไปกับถนนเป็นทางยาว ข้าพเจ้าร้องออกมาได้แต่เพียง *"จบกันล้อรถอั๊วเอง"* แม้รถเราจะตะแคงหยุดลงแล้ว เจ้าล้อมันวิ่งปุเลง! ปุเลง! อย่างอิสระไปโดยไม่ยอมหยุด แล้วมันก็กระดอนออกไปนอกทางลงไปอยู่ในคูคลอง ร้อนถึงเด็กเลี้ยงควายโดดลงไปเอาขึ้นมาให้ ฝรั่งคนหนึ่งขับตามหลังเห็นเหตุการณ์รถของเราตลอดมา ฝรั่งผู้นั้นหัวเราะจนตัวงอ หน้ารถคันนั้นส่ายไปส่ายมา

เมื่อเราหายตะลึงแล้วพากันออกมายืนดูเพลาหลังรถและก็พากันหัวเราะจนน้ำตาไหล เมื่อข้าพเจ้าตรวจดูแล้วก็หมดหนทางที่จะนำรถกลับได้ เพราะน้อตหัวเพลาแตก ลิ่มเพลาท้ายตกกระเด็นหายไปหาไม่พบ ....ไม่มีทาง....หมดทาง ข้าพเจ้าบอกเพื่อน ๆ แต่แล้วรถตามหลังมาก็พากันหยุดและลงมาถามว่าเป็นอะไร จะให้ช่วยอะไรได้บ้าง ข้าพเจ้ารู้สึกตื้นตันในน้ำใจของท่านเหล่านั้น ที่ได้หลั่งความเห็นอกเห็นใจ บัดเดี๋ยวใจข้างถนนก็มีรถจอดกันเป็นทิวแถว ทุกคนต่างลงจากรถมาถาม พร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือ ข้าพเจ้าบอกขอบคุณทุกท่านที่คอยให้ความช่วยเหลือที่มีจิตใจเมตตากรุณา บอกว่าน้อตหัวเพลาแตกลิ่มเพลาตกหาย ล้อจึงหลุดออกมา....และแม่แรงในรถก็ไม่มี....แต่แล้วคุณพระมาตลี (ผิว) บอกว่าไม่ต้องแม่แรง ช่วยกันยกแล้วเอาหินข้างทางมารอง แล้วในไม่ช้ารถของข้าพเจ้าก็ถูกยกขึ้นด้วยกำลังคน มีก้อนหินข้างทางรองอยู่เบื้องล่าง....ข้าพเจ้าจำได้ว่าคุณพระ ฯ ได้กลับไปที่รถของท่านค้นอะไรอยู่พักหนึ่งทางท้ายแล้วก็หยิบเอาลิ่มออกมาแล้วมาเทียบเข้ากับเพลารถของข้าพเจ้าก็เข้ากันได้พอดีแล้วข้าพเจ้าก็เห็นคุณหมอทองอยู่ ฯ ห้างขายยาปราสาททองก็ไปค้นหีบเครื่องมือ

ที่รถ ไม่ช้าก็ได้น้อตหัวเพลามาอันหนึ่ง เมื่อมาใส่แล้วขันเกลียวเข้าไปก็เข้ากันดี มันเป็นเรื่องที่ประหลาดและเหมาะเจาะอะไรเช่นนั้น จากนั้นข้าพเจ้าก็ได้รับความกรุณาของคุณพระมาตลีจัดการเรียบร้อย ข้าพเจ้าอดที่จะระลึกเหตุการณ์เหล่านี้เสียมิได้ และยังนึกขอบคุณท่านที่ได้ช่วยเหลือ รถของข้าพเจ้ากลับถึงกรุงเทพ ฯ โดยเรียบร้อย ข้าพเจ้านึกถึงเรื่องเก่า ๆ เพลินฝนซาลง จำเป็นที่จะรีบด่วนเดินทางเข้ากรุงเทพ ฯ เพื่อหาช่างมาแก้รถให้เรียบร้อย แม้มีความหวังน้อยแต่ก็ต้องลองดู พอดีข้าพเจ้ามองเห็นรถจี๊ปคันหนึ่งวิ่งมาแต่ไกลกำลังจะผ่าน มองเห็นในรถมีแต่คนขับคนเดียว ข้าพเจ้ารีบออกไปโบกมือให้รถหยุด เมื่อรถหยุดข้าพเจ้าก็ขอโดยสารเข้ากรุงเทพ ฯ ผู้ขับนั้นเป็นชายหนุ่ม แสดงความยินดีที่ให้ข้าพเจ้าโดยสารไปด้วย ข้าพเจ้าโล่งใจที่ปัญหาข้อแรกได้ผ่านพ้นไปแล้ว ยังหนักใจเมื่อถึงกรุงเทพ ฯ แล้วจะไปตามช่างที่ไหน ทันใดนั้นชายหนุ่มถามถึงจุดประสงค์ ข้าพเจ้าบอกว่ารถเสียไฟไม่เข้าหัวเทียน ตั้งใจไปตามช่างที่กรุงเทพ ฯ ชายหนุ่มผู้นั้นแสดงความหนักใจแทนข้าพเจ้า บอกว่าไปตามช่างวันนี้เห็นจะไม่สำเร็จแน่ เพราะเป็นวันหยุดทุกแห่ง แต่แล้วก็บอกว่าผมอยากจะลองช่วยคุณแก้ดูคิดว่าเกี่ยวกับเรื่องไฟคงมีทาง หากผมแก้ไม่ตกผมคิดว่าอย่าเสียเวลาเข้ากรุงเทพ ฯ เลย เพราะเวลานี้บ่ายแล้วไปมาก็จะค่ำคงไม่ทันและช่างคงหาไม่ได้ ผมมีเชือกอยู่ท้ายรถพอจะลากกลับกรุงเทพ ฯ พอข้าพเจ้าได้ฟังคำของชายหนุ่มผู้มีจิตใจสูงผู้นี้ตัวก็ร้อนวูบขึ้นมาทันที ความหนักใจก็หมดไป ความหวังก็เกิดขึ้นในนาทีสุดท้าย

แม้ชายผู้นี้จะแก้รถของข้าพเจ้าไม่ตก ก็ยังมีหวังที่จะลากจูงเข้ากรุงเทพ ฯ ได้โดยมิต้องทิ้งค้างแรมอยู่กลางทาง ทันใดชายหนุ่มผู้นั้นกลับรถ

ถอยหลังมาจอดชิดกับรถของข้าพเจ้า แล้วหยิบเครื่องมือออกมาจากรถ ข้าพเจ้าเกรงใจเพราะฝนยังไม่หาย แม้จะตกไม่มากนักก็ทำให้เบียกได้ ขอให้รอฝนหายเสียก่อนค่อยลงมือ แต่ชายหนุ่มผู้นั้นบอกว่าไม่เป็นไร สมกับคำ *"อันความกรุณาปรานีจะมีใครบังคับก็หาไม่ ฯ"* รู้สึกว่าชายผู้นี้มีความชำนาญในเครื่องยนต์ไม่น้อย ใช้เวลาแก้ไขไม่นานนัก รถก็มีชีวิตชีวาขึ้นพร้อมที่จะรับใช้ต่อไป นับว่าโชคดีอย่างประหลาดที่มาพบชายผู้นี้ ได้แก้ปัญหาหนักอกสุดสิ้นไป และยังนึกขอบใจรถที่ผ่าน ๆ มานั้นไม่ยอมรับข้าพเจ้าเข้ากรุงเทพ ฯ มิฉะนั้นข้าพเจ้ามัวงมหาช่างที่ไม่แน่นอนและไม่รู้จะสิ้นสุดเมื่อใด ต่อจากนั้นข้าพเจ้าก็ออกเดินทางต่อไปจนถึงจุดหมายปลายทางและกลับถึงกรุงเทพ ฯ โดยเรียบร้อย ทั้งนี้ก็เพราะความกรุณาปรานีซึ่งไม่หวังสิ่งใดตอบแทน ทั้ง ๆ ที่ข้าพเจ้าไม่เคยรู้จักมาก่อนเลย แม้ชายผู้นี้จะวัยอ่อนกว่าข้าพเจ้ามาก แต่ความดีที่มีใจเมตตากรุณาทำให้ข้าพเจ้าเคารพนับถือด้วยความจริงใจชายผู้นั้นคือ *คุณธีระ* .... อยู่จังหวัดชลบุรี.

คู่ปรับ

เช้าวันหนึ่ง ข้าพเจ้านั่งทำงานอยู่ก็ได้รับโทรศัพท์จากเพื่อนซึ่งไม่เคยได้พบกันบ่อยนัก และเป็นคนค่อนข้างจะถือตัว ถามว่า

"ได้รับเชิญไปรดน้ำสังข์ในงานมงคลสมรสที่.... หรือเปล่า"

ข้าพเจ้าตอบว่า "ได้รับแล้ว และจะไปแน่"

เสียงบอกมาอีกว่า "นี่ไปก่อนเวลารดน้ำสักชั่วโมงได้ไหม ?"

ข้าพเจ้ามานึกดูสถานที่รดน้ำนั้นเป็นสโมสร แม้จะไปเร็วก็ไม่เป็นไร ถ้าเป็นบ้านคงไม่เหมาะ แต่ยังสงสัยจึงย้อนถามว่า "จะให้ไปช่วยเจ้าภาพทำอะไรหรือ ?" ก็ได้รับตอบว่า

"เปล่า! ผมเองต้องการพบคุณ หาเวลาพบกันยากเหลือเกินเลยนึกขึ้นได้ว่าคุณชอบพอกับเจ้าภาพคงไปในงานนี้ด้วย จึงถือโอกาสนัดพบเลยไม่ต้องเสียเวลา ตกลงนะ"

ข้าพเจ้าตอบว่า "ตกลง" แต่นึกสงสัยว่าเพื่อนผู้นี้จะมีเรื่องอะไรสำคัญที่จะสนทนากับข้าพเจ้าคิดดูแล้วไม่เห็นมีอะไร แต่ก็ไม่อยากเดาให้เสียเวลา เมื่อถึงวันงานคงรู้เอง

พอถึงวันงานข้าพเจ้าก็ออกจากบ้านก่อนเวลาหนึ่งชั่วโมงกับยี่สิบนาที ครั้นไปถึงยังไม่มีแขกที่รับเชิญมา นอกจากเพื่อนผู้นัดพบกำลังคอยมองดู

ข้าพเจ้า พอเห็นก็แสดงความดีใจ ลุกขึ้นมาพาข้าพเจ้าไปนั่งสุดเก้าอี้ที่เขาจัดไว้รับรองแขก พอนั่งลงเรียบร้อยแล้วแกก็เอ่ยขึ้นว่า

"ขอบใจที่ส่งหนังสือไปให้ หนังสือของคุณอ่านแล้วสบายใจดี ถ้ามีอีกก็อย่าลืมส่งไปให้อีกนะ ผมชอบอ่าน ที่บ้านทั้งเด็กผู้ใหญ่คนแก่คนเฒ่าก็ชอบ"

ข้าพเจ้าบอกขอบใจที่ชอบหนังสือของข้าพเจ้า และถามว่ามีเรื่องอะไรสำคัญที่ข้าพเจ้าจะรับใช้ได้บ้างก็โปรดบอกมาเถิด เพื่อนผู้นั้นบอกว่า

"ผมมีเรื่องเหมือนกัน นัดมานี่ก็ตั้งใจจะเล่าให้ฟัง บางทีจะเป็นประโยชน์บ้าง ผมจะเล่าอย่างเปิดอกและจิตใจอันแท้จริงในความรู้สึกของผม ผมจะไม่มีสิ่งใดที่จะอับอายปิดบังสำหรับคุณ แม้เรื่องที่จะเล่านี้มันจะเก่าไปหน่อย แต่คิดว่าดีกว่าไม่เล่าเสียเลย"

เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองเลิกใหม่ๆ ผมเห่ออยากจะขับรถยนต์รุ่นแรกหลังสงคราม ซึ่งเป็นรุ่นใหม่เข้ามาถึงในประเทศไทย ผมจึงไปหาผู้ขายบอกว่าผมต้องการรถรุ่นใหม่คันหนึ่งในเที่ยวเรือที่จะถึงนี้ คนขายเอาบัญชีคนจองมาเปิดให้ดูมีชื่อผู้จองมากมาย แม้จะจองต่อทั้งปีก็ยังไม่มีโอกาสได้รถแน่ และเวลานั้นผมมีนิสัยอยากได้อะไรแล้วต้องได้ เสียเงินเท่าใดไม่ว่า ผมจึงเรียกคนขายมากระซิบว่าราคาขายธรรมดาเท่าใด เมื่อคนขายบอกราคาให้ทราบแล้ว รู้สึกว่าราคาขายธรรมดานั้นก็สูงมากอยู่แล้ว ผมบอกกับคนขายว่า "เอาอย่างนี้ก็แล้วกัน ผมเพิ่มพิเศษจากราคาขายให้คุณอีกสามพัน" คนขายทำท่าคิดแล้วพูดว่า "ผมยังรับปากไม่ได้หรอกครับ ต้องไปถามผู้ที่

เขาจองไว้ว่าเขาจะสละสิทธิ์หรือไม่" ผมไม่ยอมให้ล่าช้าจึงพูดขึ้นว่า "ผมต้องการคำตอบเดี๋ยวนี้ว่าจะได้หรือไม่ได้ ผมรู้ว่าคุณทำได้ ผมเพิ่มให้พิเศษอีกสองพันบาทเป็นห้าพัน ถ้าคุณบอกว่าไม่ได้ผมก็ไม่เอา จะได้ไปหายี่ห้ออื่นต่อไปเพราะไม่อยากคอยให้เสียเวลา" ผมนึกยิ้มในใจว่าผมต้องชนะแน่ การจองก่อนจองหลังนั้นหมดความหมายสำหรับผม จริงอย่างใจนึก พอคนขายทำท่านึกคิดสักครู่ก็พูดออกมาว่า

"ตกลงครับ คุณจะได้รถใหม่แน่นอนที่มาในเรือเที่ยวนี้ จากราคาขายเพิ่มพิเศษอีกห้าพันบาท"

ต่อจากนั้นผมก็ได้นั่งรถเก๋งรุ่นใหม่หลังสงครามตามราคาที่ตกลงกันไว้ เมื่อได้รถตามความประสงค์แล้วผมก็นึกอิ่มใจและภูมิใจ ชวนเพื่อนไปเที่ยวกันตามสถานที่ต่าง ๆ เพื่อจะอวดว่า อั๊วนี่แหละนั่งรถรุ่นใหม่หลังสงคราม ความจริงผมมารู้ว่าคนอื่นส่วนมากเขาไม่เอาใจใส่ แต่ใจของเราต่างหากที่นึกภูมิใจไปเอง ทำให้ผมมองเห็นรถรุ่นเก่าเป็นรถที่ล้าสมัยคนละชั้น เช้าวันนั้นเราตกลงว่าจะไปเที่ยวลพบุรี จึงออกรถตอนเช้า พอสายหน่อยเราก็มองเห็นรถคันหนึ่งวิ่งไปข้างหน้า รถคันนั้นเร่งความเร็วทำให้ควันออกทางท่อไอเสียข้างหลังดำพุ้งตลบไปหมดทั้งถนน เพื่อนของผมนั่งอยู่ข้างหลังได้กลิ่นไอเสียก็โกรธ ผมเร่งเครื่องวิ่งขึ้นหน้า เพื่อนของผมยื่นหน้าออกไปตะโกนว่า

"เฮ้ย ขับรถภาษาอะไรกันวะ ปล่อยควันไอเสียนิวแซนรถคันอื่นเขา"

รถคันนั้นนั่งอยู่เพียง ๒ คนทั้งคนขับ แม้ว่าจะถูกตะโกนใส่หน้าเช่นนั้นแกกลับตอบอย่างสุภาพ และขอโทษที่เติมน้ำมันเครื่องมากไป

แล้วแกก็ค่อยผ่อนความเร็วลงควันก็ออกน้อยลง เรามองเห็นรถคันนั้นช่างโกโรโกโสจะพังมิพังแหล่ เมื่อจะเปรียบเทียบกับรถของเราเปรียบกันไม่ได้ ส่วนความเร็วนั้นจะเปรียบก็เหมือนกระต่ายกับเต่าเราดี ๆ นี่เอง เมื่อเราถึงประตูน้ำพระอินทร์ เราก็แวะพักทานอาหารเช้าจนเกือบจะอิ่ม เจ้ารถโกโรโกโสคันนั้นเพิ่งจะผ่านไป ครั้นเราทานอาหารและน้ำชากาแฟเรียบร้อยแล้วเราก็ออกเดินทางต่อไป ไม่ช้าเราก็ไล่ทันรถโกโรโกโสคันนั้น พอจะผ่านเพื่อน ๆ ในรถต่างก็โห่ร้องเยาะเย้ยมองดูอย่างสมเพชสงสารว่ารถวิ่งแทบไม่ไหวแล้ว ยังอุตส่าห์หอบโครงมาเที่ยวทางไกลกับเขาด้วย อีกคนก็ว่า "อ้ายรถเกือบจะเป็นศพอยู่แล้ว ควรเข้าป่าช้าเชียงกงได้" ต่างพูดเยาะเย้ยหัวเราะกันเล่นอย่างสนุกสนานตามความคนองของคนปากอยู่ไม่สุข เวลานั้นผมอยากสารภาพว่า ผมได้ดูถูกและเหยียดคนขับรถเก่าโกโรโกโสคันนั้นไม่แพ้พวกเพื่อนรุ่นคนองปากของผม แต่ผมไม่แสดงกิริยาออกมานอกหน้า ส่วนคนในรถโกโรโกโสคันนั้น รู้สึกว่าไม่สนใจอะไร ได้แต่ยิ้มรับถ้อยคำที่คนองปากของพวกเรา เขาขับไปตามสบายไม่สนใจใคร เมื่อผ่านแล้วเพื่อนผมยังพูดอย่างขบขันว่า "โธ่ อ้ายรถจะเป็นศพแล้วยังอุตส่าห์เอามาใช้ ประเดี๋ยวมันก็จะพังลงกลางทางจะได้สมน้ำหน้าและดีใจ" ต่างก็แช่งให้รถโกโรโกโสคันนั้นพัง และเพื่อนอีกคนหนึ่งว่า "หากว่ารถมันเกิดพังขึ้นมากลางทางจริงอย่างเราแช่งล่ะ เราจะช่วยนำมันไปโรงพยาบาลไหม?" เราต่างก็ตอบเป็นเสียงเดียวกันว่า "ไม่" แล้วต่างก็หัวเราะกันอย่างสนุกสนาน

เมื่อรถเราวิ่งเที่ยวในเมืองลพบุรีจนจุใจแล้วก็กลับ พอถึงสระบุรีเราก็แวะเข้าไปเพื่อเที่ยวตลาด ผมจอดไว้ข้างทางกำลังจะหมุนกระจกขึ้น ได้ยินเพื่อนที่เดินล่วงหน้าไปก่อนร้องตะโกนบอกว่า

"เฮ้ย ! ดูอ้ายเต่า มาจอดอยู่นี่เอง ดันอุตส่าห์มาถึงสระบุรีเหมือนกันนิ" พูดแล้วก็พากันหัวเราะ ทั้งที่คนขับก็นั่งทานอาหารหรือดื่มกาแฟอยู่ในร้านที่รถจอดนั่นเอง เมื่อเราเที่ยวตลาดสระบุรีพอสมควรแล้วก็ออกจากสระบุรีเดินทางกลับกรุงเทพฯ เจ้าเต่าคันนั้นก็ยังจอดอยู่หน้าร้านอาหารนั่นเอง เราต่างมองดูเจ้าเต่าแล้วพากันหัวเราะแล้วก็พูดถึงคุณภาพรถใหม่ของเราด้วยความภูมิใจ เครื่องเดินเงียบสนิท สปริงอ่อน เบาะนิ่ม ไม่กระเทือน ไม่มีทางที่เครื่องจะเสียง่าย แต่เวลานั้นถนนสายกรุงเทพฯ สระบุรียังไม่สู้จะเรียบร้อยนักบางแห่งกำลังลงหินใหญ่ หลายครั้งเราต้องผ่านหินก้อนใหญ่ๆ และครูดใต้ท้องรถไปบ้าง และกระเด็นเข้าไปกระทบใต้ท้องรถบ้าง แต่รถเราก็วิ่งได้สะดวก ต่อจากนั้นวิ่งเลยตำบลบางปะอินมาได้ไม่นานนัก รถก็หยุดวิ่งเพราะเครื่องไม่ทำงาน จะพยายามสตาร์ทเร่งเครื่องเร่งน้ำมันสักเท่าไรเครื่องก็ไม่ยอมติด พวกเราต่างมองหน้ากันด้วยความไม่สบายใจ เพราะเราทุกคนไม่มีความรู้ในทางเครื่องยนต์ มีผมผู้เดียวที่ขับได้และพอจะถอดหัวเทียนแล้วขูดเขม่าออกแล้วใส่กลับอย่างเดิมเท่านั้นนอกเหนือกว่านั้นก็หมดปัญญา ต่อจากนั้นผมก็ลงไปเปิดฝากระโปรงเครื่องดูว่า เพราะเหตุใดมันจึงไม่ติด โดยเป็นช่างจำเป็นแข็งใจถอดโน่นถอดนี่มาดูแล้วก็รีบใส่กลับเข้าไปอย่างเดิมแล้วก็ขึ้นไปสตาร์ทเครื่อง แต่รู้สึกว่าเหนื่อยเปล่าเหงื่อเต็มหน้า เครื่องก็ไม่ติด นานๆ จะมีรถผ่านมาสักคันหนึ่ง คนในรถที่ผ่านไปก็พากันหัวเราะไม่มีใครมีแก่ใจลงมาถามเลย แต่ผมก็มีทิฐิไม่ยอมขอความช่วยเหลือใคร และผมก็อดเริ่มคิดในใจไม่ได้ว่า นี่เป็นกรรมของเราที่ได้หัวเราะเยาะอ้ายเต่าคันนั้นว่าเป็นรถเก่าแก่ คนอื่นที่หัวเราะเรานั้นเขาคงเห็นรถใหม่รุ่นหลังสงคราม ไม่น่าจะมาเสียเช่นนี้ บัดนี้เวลาพระอาทิตย์ใกล้จะตกผมเองก็หมดปัญญา เจ้าเพื่อนอีกสามคนซึ่งเคยปากมาก

บัดนี้หน้าซีดเซียวไปตาม ๆ กัน พูดได้แต่เพียง *"มีหวังไหม ?"* พอผมสั่นหัวแทนคำตอบแกก็ยิ่งหน้าซีดลงไปอีก ผมเข้าใจว่าแกคงหิวข้าวหรืออยากดื่มเหล้า แต่ความจริงแกกลัวถูกจี้ปล้น เพราะแถวนั้นในระยะนั้นเคยมีรถยนต์ถูกจี้ปล้นกันบ่อย ๆ ผมเองเวลานั้นก็หมดทิฐิแล้ว คิดว่าถ้ามีรถใครผ่านมาก็จะโบกมือให้หยุดแล้วอ้อนวอนขอความช่วยเหลือ ถ้าใครแก้ให้เครื่องติดได้เรียบร้อยจะเอาสัก ๕๐๐ บาทก็จะทูนหัวให้ทันที หรือจะมากกว่านั้นผมก็ยินดีให้ ขอให้ได้รถกลับบ้านวันนี้เป็นแล้วกัน ในใจผมเวลานั้นคิดวุ่นวายไปหมด หากว่าคนที่ผมขอความช่วยเหลือเขาแก้ไม่ตกล่ะจะทำอย่างไรดี ผมก็คิดว่าจะขอโดยสารกลับกรุงเทพ ฯ ด้วยกันทั้งหมดและทิ้งรถไว้ที่นี่ พรุ่งนี้ค่อยให้คนที่อู่มาแก้ไขแล้วนำกลับ แต่ก็ไม่สะดวกใจเพราะรถที่เห็นผ่าน ๆ ไปแล้วมีแต่รถบรรทุกของเต็ม ที่จะขอแทรกนั่งก็ไม่มี คิดแล้วก็กลุ้มใจที่เวลาล่วงไปทุกที คะเนดูไม่เกินครึ่งชั่วโมงพระอาทิตย์ก็จะตก ความมืดก็จะปกคลุมท้องทุ่งอันมหาศาลทั่วไป พยายามมองดูทั้งซ้ายและขวาทั้งไปและกลับยังไม่เห็นจุดหรือเงาว่าจะมีรถผ่านไปหรือผ่านมา ผมมีความร้อนใจเป็นกำลัง เวลานั้นมีเงินก็ทำอะไรไม่ได้ นึกถึงถ้ามืดอาจถูกจี้ถูกปล้นก็ได้ใครจะไปรู้ ชักจะกลัวขึ้นมา ถ้าไม่ตายพรุ่งนี้ก็คงเหลือกางเกงในคนละตัวก็เป็นบุญ ยิ่งคิดก็ยิ่งทุกข์หนัก เจ้าเพื่อนทั้งสามนั้นบัดนี้ก็มีตาขาวเป็นเจ้าเรือน มันคิดกันว่าจะบุกผ่านทุ่งไปขออาศัยชาวบ้านหรือกำนันผู้ใหญ่บ้านนอน เพราะมันกลัวถูกจี้ แต่แล้วผมก็เห็นจุดทางเหนือแสดงว่ามีรถกำลังผ่านมาจะวิ่งเข้ากรุงเทพ ฯ จิตใจผมมาเป็นกอง เพราะเป็นความหวังของเราที่จะขอความช่วยเหลือ พอระยะใกล้เข้ามาเห็นชัดก็จำได้ว่าคือ *"อ้ายเต่า"* ที่เราหัวเราะเยาะนั้นเอง ผมเองก็ใจเสีย หมดหวังตามเดิม ความจริงตัวเองใจชั่วแล้วก็นึกว่าคนอื่นเขาคงใจชั่วเหมือนตัว ผมจึง

ไม่ยอมขอความช่วยเหลือจากเจ้ารถคันนี้เด็ดขาด เพราะคิดว่าถึงจะขอความช่วยเหลือเขาอย่างไรเขาก็คงไม่ช่วย เขาคงสมน้ำหน้าจะให้เขาเยาะเย้ยเราอายเขาเปล่า ๆ คราวนี้เป็นโอกาสที่เขาจะเยาะตอบเราแล้ว เขาว่าคนหัวเราะทีหลังนั้น ย่อมหัวเราะดังและนานกว่า รถคันนั้นใกล้เข้ามาแล้วจะทำอย่างไรล่ะ ไม่อยากมองหน้าเขา ผมอายจนอยากจะแทรกแผ่นดินหนี คิดได้ผมก็เอาหัวซุกเข้าไปในกระโปรงเครื่องหันหลังให้ถนน หลบไม่ให้เห็นหน้า เอามือหยิบโน่นฉวยนี่ทำเป็นแก้เครื่องเหมือนไม่เอาใจใส่กับใคร ส่วนเพื่อนสามคนรีบโดดขึ้นไปนั่งบนรถหลับตาพิงเบาะเพราะขายหน้า เราต่างมีใจตรงกันคือ อยากให้อ้ายรถคันนั้นผ่านไปเสียเร็ว ๆ มันเป็นนาทีที่นานแสนนานและทรมานที่สุด เมื่อผมได้ยินเสียงรถใกล้เข้ามา รู้สึกกลั้นหายใจภาวนาขอให้มันผ่านไปเร็ว ๆ แทนที่จะได้ยินเสียงรถผ่านไปพร้อมกับตะโกนหัวเราะเยาะ ผมได้ยินเสียงเครื่องยนต์เข้ามาใกล้รู้สึกว่ารถได้หยุดลงข้าง ๆ รถเรา ผมก็นึกว่านี่มันจะหยุดรถหัวเราะใส่หน้ากันหรือนี่ เมื่อได้ยินเครื่องยนต์หยุดแล้วก็ได้ยินเสียงคนเปิดประตูรถลงมา ผมเองใจระแวงไปในทางไม่ดีว่านี่มันจะมาท่าไหนกันแน่ ต่อจากนั้นก็ได้ยินเสียงร้องถามอย่างสุภาพว่า

"รถคุณเป็นอะไรครับ มีทางจะให้ผมรับใช้บ้างไหม"

ผมเองพอได้ยินเสียงเท่านั้นเกือบจะร้องไห้เพราะตื้นตันใจขึ้นมา เสียงนั้นคิดว่าคงไม่ใช่คนชั้นต่ำอย่างที่เข้าใจ ไม่มีการเยาะเย้ยแฝงปนอย่างที่เราคิด เป็นเสียงบริสุทธิ์จริง ๆ เมื่อนึกถึงตัวเองและพวกทำอะไรลงไปแล้วก็อายมองหน้าไม่สนิท แม้ตัวผมเองไม่ได้แสดงออกมา แต่เหมือนปลาข้องเดียวก็ต้องเน่าด้วยกัน ข่มใจแล้วก็นึกเกลียดตัวเองที่มัวแต่นึกว่า

รถตัววิเศษไม่เสียไม่ต้องพึ่งใคร ดูถูกคนอื่น แต่คำพูดของชายผู้นี้สุภาพและนิ่มนวล ทำให้ผมค่อยกล้าขึ้นหายกลัวอาย แข็งใจตอบ

"ขอบใจมากครับที่จะช่วย รถผมเป็นอะไรไม่ทราบแล่นมาดี ๆ ก็หยุดลงเฉย ๆ แก้เท่าไหร่ก็ไม่ตก" ชายผู้นั้นเดินเข้าไปที่เครื่องหน้ารถแล้วพูดว่า

"ผมขอตรวจดูหน่อยซิครับ บางทีผมอาจช่วยอะไรได้บ้าง"

ผมก็เดินออกมาตีหน้าไม่สนิทนัก เชิญให้เขาเข้าไปตรวจดูเพราะผมก็ไม่รู้จะทำอะไรดีกว่านั้น แต่แล้วใจก็เกิดความยินดีขึ้นมา ที่ว่าชายผู้ซึ่งผมคิดว่าเป็นศัตรู แท้จริงเป็นมิตรที่ดีที่ผมไม่เคยพบมาก่อน เมื่อเขาเข้าไปตรวจโน่นตรวจนี่แล้วก็บอกว่า "น้ำมันไม่ขึ้นหม้อน้ำมันเบ็นซิน" (คาบิว-เรเตอร์) และจับโน่นจับนี่อยู่พักหนึ่งแล้วหันมาบอกผมว่า

"สงสัยว่าน้ำมันหมดถัง"

ผมจึงตอบว่า "เห็นจะไม่ใช่แน่ เพราะน้ำมันยังเต็มถังอยู่ ดูเข็มยังไม่ตกเลย"

เขาบอกว่า "เข็มอาจค้างก็ได้ครับ" ผมตรวจดูแล้วอะไรก็ดีหมด น้ำมันไม่ขึ้นอย่างเดียว ผมจะทดลองให้คุณดู" พูดแล้วเขาเดินไปที่รถโกโรโกโสคันนั้น ครู่หนึ่งก็ถือกระป๋องเล็ก ๆ ใส่เบ็นซินพร้อมด้วยเครื่องมือแล้วถอดข้อต่อ ทางเข้าสายท่อคาบิวเรเตอร์กรอกเบ็นซินลงไป ผมยืนดูและนึกชมความชำนาญของเขาอยู่ในใจ เสร็จแล้วบอกให้ผมขึ้นไปลอง

สตาร์ทเครื่องดู ทันใดเครื่องยนต์ติดขึ้นมาทันที ทำให้ผมดีใจมีหวังขึ้นมา คิดว่าอย่างไรรถคันนี้ต้องไปได้แต่เครื่องยนต์ติดไม่นานก็ดับ เขาชี้แจงว่า น้ำมันเบ็นซินไม่มาจากถังใหญ่ พอหมดเบ็นซินที่เติมใส่ทางคาบิวเรเตอร์ แล้วเครื่องก็ดับ หลังจากตรวจดูด้วยความชำนาญและเอาใจใส่ อุตส่าห์นอนตรวจดูใต้ท้องรถทางท้ายถังเบ็นซินโดยไม่มีความรังเกียจ ก็จับต้นเหตุได้ว่าใต้รถถูกหินกระแทกถังน้ำมันทะลุ น้ำมันไหลออกมาหมดถังผมจึงนึกขึ้นได้ว่า ได้กลิ่นน้ำมันอยู่พักหนึ่ง เมื่อหลังจากถูกหินข้างทางกระแทกแต่แล้วกลิ่นก็หายไปไม่ช้ารถก็หมดกำลัง เครื่องหยุดลง ผมไม่ได้นึกเฉลียวใจว่าน้ำมันจะรั่ว เมื่อเขาบอกว่าน้ำมันรั่วหมดถังผมก็ตกใจ ไม่ทราบว่าจะไปซื้อที่ไหนและถังรั่วก็ไม่รู้จะไปปะอย่างไร กลางทุ่งนาสุดสายตาเช่นนี้ได้แต่รำพึงว่า

"แย่แน่น้ำมันก็ไม่มี ถังน้ำมันก็รั่วผมจะทำอย่างไรดี"

ตอนนี้ผมหมดทิฐิถือตัว กำลังจะอ้อนวอนขอความเห็นใจช่วยเหลือ เพราะจนปัญญาจริง ๆ เขาเหมือนจะรู้ใจ ยิ้มแล้วพูดปลอบใจผมขึ้นว่า

"ไม่เป็นไรหรอกครับ ผมจะจัดการให้เรียบร้อย คุณจะต้องกลับถึงกรุงเทพ ฯ ในคืนนี้แน่นอน"

ผมได้ยินเช่นนั้นรู้สึกมีหวังขึ้นมา แต่ยังมองไม่เห็นทางว่าเขาจะจัดการอย่างไรให้เรียบร้อยไปได้ แต่แล้วก็เห็นเขากลับไปที่รถของเขาหยิบเอาสบู่ขึ้นมาจากใต้เบาะนั่งก้อนหนึ่งแบ่งครึ่ง แล้วก็เอาไปขยำนวดกับน้ำข้างทางให้เหนียว และหยิบผ้าเก่า ๆ ไปด้วยผืนหนึ่ง แล้วก็นอนหงายใต้ท้องรถ

เขาทำด้วยความเต็มใจ สักครู่หนึ่งก็บอกว่าเรียบร้อย พอจะไปถึงกรุงเทพฯ ได้ และสั่งว่าเมื่อถึงกรุงเทพฯ ก็เข้าอู่บัดกรีถังให้เรียบร้อยไม่มีอะไรเสีย เป็นแต่ถังรั่วและบุบไปบ้าง และบอกว่า

"ตอนนี้คุณอย่าให้ใครไปจุดบุหรี่สูบ ใกล้ท้ายรถหรือจุดไม้ขีดไฟ เพราะยังคงมีน้ำมันซึมออกมาบ้าง จนกว่าจะเอาไปเข้าอู่บัดกรีถังให้เรียบร้อยเสียก่อน"

แล้วเขาก็เดินไปเปิดท้ายรถของเขาหยิบเอาถังเบ็นซินแบบของทหารอังกฤษ อเมริกาใช้อยู่ในเวลานั้น เปิดเติมลงไปในรถของผมกว่าครึ่งเสร็จแล้วก็บอกว่า

"น้ำมันที่ผมเติมนี้ คุณกลับไปถึงกรุงเทพฯ ได้สบาย ถ้าไม่ไว้ใจจะแวะเติมระหว่างทางอีกก็ได้ คุณขึ้นไปสตาร์ทเครื่องได้แล้ว"

เมื่อผมขึ้นไปสตาร์ทเครื่องยนต์ติดเดินเรียบร้อยเหมือนเดิม ผมดีใจมากหายห่วงหายหนักใจเหมือนพระมาโปรด ผมดับเครื่องลงมาจากรถเพื่อขอบใจเขา และจะให้รางวัลพร้อมทั้งจะชำระค่าเบ็นซินให้ด้วย พอผมล้วงเอาซองธนบัตรยังไม่ทันหยิบออกมา ก็ได้ยินเสียงพูดว่า

"ขอโทษเถิด ที่ช่วยเหลือรับใช้คุณนี้ ผมไม่ต้องการสิ่งใดตอบแทนทั้งสิ้น โปรดเก็บไว้เถิดครับ เคยตั้งใจไว้แล้ว ถ้าใครทุกข์ร้อนผมก็จะช่วยโดยไม่ต้องการสิ่งตอบแทน และเป็นเวลาพักผ่อนของผมไม่ใช่เวลางาน"

ผมอ้อนวอนเท่าไรเขาไม่ยอมรับ ผมจึงบอกว่า

"ถ้าเช่นนั้นผมขอให้ค่าเบ็นซิน ซึ่งคุณต้องซื้อเขามาเหมือนกัน" เขาตอบว่า

"ไม่มีการซื้อขาย มีแต่ให้และช่วยให้คุณกลับกรุงเทพฯได้ ผมก็ได้ความสบายใจและความพอใจเป็นการตอบแทนแล้ว"

เวลานั้นผมพูดอะไรไม่ถูก เพราะมันตื้นตันใจในความดีของชายผู้นี้ ผมมีนิสัยผิดคนอื่นอย่างหนึ่งคือ ใครไม่รับผมยิ่งอยากจะให้ ใครไม่ขายผมยิ่งอยากจะซื้อ ผมยิ่งรักน้ำใจของชายผู้นี้ขึ้นมาทันที ผมจึงถามไปว่า

"คุณนับถือศาสนาอะไรครับ" ผมเห็นเขาหัวเราะ และตอบว่า

"ผมนับถือพุทธครับ ปู่ย่าตายายถือพุทธตลอดมา"

เขาพูดพร้อมกับยิ้มอย่างภูมิใจ ผมจึงเอามือล้วงลงไปในคอเสื้อหยิบพระที่ห้อยคอไว้ ปลดออกมาจากคอของผมพร้อมทั้งสายสร้อยส่งให้เขาพลางพูดว่า

"ผมขอให้คุณเป็นที่ระลึกเพื่อบูชาความดี ถ้าคุณรับไว้ผมจะยินดีมาก เขายิ้มแต่ไม่ได้ยื่นมือออกรับตามความเข้าใจของผม คิดว่าเมื่อเขาเห็นพระของผมแล้วเขาคงอยากจะได้เพราะเป็นของเก่าหายาก แต่ผมก็ต้องผิดหวังอีก เขาเพียงแต่มองดูแล้วพูดว่า

"นั้นพระสมเด็จเลี่ยมทองคำ เป็นพระเก่าของแท้หายากมาก สายสร้อยทองคำก็เส้นโตคงหนักมาก คุณจงเก็บไว้ใช้เถิดครับ ของมีราคาทั้งนั้น พระของผมมีแล้ว ผมรู้ว่าคุณให้พระผมครั้งนี้ให้ด้วยใจบริสุทธิ์ แต่ผมต้องขอโทษที่ผมรับของคุณไม่ได้ เพราะมันจะเสียความตั้งใจเดิมของผมไป"

เขาไม่ยอมรับ ซ้ำพูดอย่างสุภาพ ผมจึงถามว่า "พระของคุณคงจะไม่ใช่พระสมเด็จแน่ โปรดรับของผมไว้อีกองค์เถิดครับ อย่าให้ผมเสียความตั้งใจเลย" เขาเห็นผมพูดเช่นนั้นก็ยิ้ม

"จริงครับ ของผมไม่ใช่พระสมเด็จอย่างของคุณ แต่ของผมเป็นพระปิดทวาร เรามีเพียงองค์เดียวก็พอถมไป ขอให้เรามีใจสุจริตและเคารพท่านจริง ๆ พวกปล้นมีพระห้อยเต็มคอเป็นพวงใหญ่ แต่ก็ป้องกันอะไรไม่ได้ เพราะใจไม่สุจริตหากินโดยปล้นสดมภ์ ของผมมีเพียงองค์เดียว ผมเคารพท่าน เพราะท่านมีความหมายหลายอย่าง ผมบูชาไว้ที่บ้าน เกิดมีเรื่องอะไรก็นึกถึงท่าน เช่นผมได้ยินเสียงที่ไม่ดีก็นึกถึงท่าน ก็เห็นท่านปิดหู ผมก็ไม่ฟังเสียงนั้นเป็นสาระเอามาใส่ใจ เมื่อมีเพื่อนมาชวนอ้อนวอนให้ผมดื่มสุรายาเมา ผมก็นึกถึงท่าน ก็เห็นท่านปิดปาก ผมก็ไม่ยอมดื่ม เพราะน้ำเมาเป็นของชั่วผิดศีลข้อ ๕ ถ้าผมมีสิ่งใดไม่ดีผมก็นึกถึงท่านทุกครั้ง ท่านสอนให้อดทน ผมก็สบายใจ จิตใจไม่มีอะไรกังวล จิตก็อยู่สงบ" พูดแล้วก็หัวเราะอย่างสบายใจ

ผมได้ฟังแล้วรู้สึกตัวขึ้นมาใจคอมันปั่นป่วน เคยนึกว่า *ตัวเองดีกว่าวิเศษกว่าคนอื่น มีเงินจะทำอะไรก็ทำได้* แต่ชายผู้นั้นมีความดีสูงเกินกว่า

เงินทองของมีค่าที่จะซื้อน้ำใจเขาได้ หลงเข้าใจผิดคิดว่าศัตรูซึ่งจิตใจนึกแต่ในทางต่ำก็มองคนอื่นในแง่ต่ำไปด้วย แท้จริงเขาเป็นมิตรที่ประเสริฐของทุกคนที่ได้คบหา ซึ่งผมไม่เคยพบเห็นเลยในชีวิต ถ้าผมได้พบคนอย่างนี้มาก่อนและคบหาสมาคมด้วย ผมคงจะดีทั้งจิตใจและศีลธรรม มันทำให้ผมตื่นเต้นอย่างบอกไม่ถูก เหมือนถูกความร้อนแล้วมาสู่ความเย็น ใจนั้นอยากจะร้องไห้ อยากจะเอาผ้าปูแล้วลงกราบเคารพบูชาความดีของชายผู้นี้ แต่ผมก็ยังไม่กล้าทำเช่นนั้น

สังเกตดูตลอดเวลาทั้งกิริยาท่าทาง ตลอดทั้งคำพูด ทั้งสุภาพมีเหตุผลและศีลธรรม ไม่น่าจะขับรถโกโรโกโสเดินทางไกลมาเสี่ยงอันตรายเช่นนี้เลย สงสัยว่าคงมีอะไรแฝงอยู่จึงอยากจะรู้ และรู้สึกว่าคนผู้นี้ชอบพูดกันตรง ๆ ผมจึงถามว่า

"เหตุใดคุณต้องเอารถอย่างนี้มาขับเดินทางไกลมองไม่เห็นความจำเป็น และมีทางอื่นอีกหลายทางที่มาสระบุรีได้ปลอดภัยกว่านี้ ถ้าไม่เป็นความลับกรุณาให้ผมทราบด้วยจะขอบคุณมาก"

ชายผู้นั้นหัวเราะอย่างเปิดเผย และพูดขึ้นว่า

"สำหรับผมเป็นคนไม่มีความลับอะไร แต่อย่าให้เสียหายกับผู้เป็นต้นเรื่องนี้ก็แล้วกัน ถ้าคุณไม่สืบถึงชื่อเสียงของต้นเหตุในเรื่องนี้ผมก็พอจะเล่าให้ฟังได้ คือเรื่องมีว่าผมมีเพื่อนอยู่คนหนึ่ง เราเป็นเพื่อนเล่นกันมาตั้งแต่เด็ก ๆ เพราะผู้ใหญ่ของเราทั้งสองฝ่ายชอบพอกันมาก บ้านเรามีรั้วติดกัน ตอนสงครามโลกครั้งที่สองเราต้องจากกัน เพราะผู้ใหญ่ของผมต้องย้ายจาก

บ้านเก่าไปอยู่บ้านใหม่ซึ่งห่างไกลกันมาก นาน ๆ จะได้พบกันสักครั้ง ต่อมาผู้ใหญ่ฝ่ายเพื่อนก็ถึงแก่กรรมลงทั้งคู่ในเวลาไม่ไกลกันนักทั้งบิดามารดา แกจึงเป็นผู้ปกครองบ้านเรือน หลังจากนั้นผมสังเกตดูระยะที่ผมได้มีโอกาสไปเยี่ยมเป็นครั้งคราว ทราบว่าแกมีนิสัยเปลี่ยนแปลงไป มีการเห็นแก่ตัวมากขึ้น การเห็นอกเห็นใจผู้อื่นน้อยลง จะทำอะไรก็เอาแต่อารมณ์ใจตัวเองเป็นใหญ่ และไม่ว่าแกจะมีความเห็นอย่างไรก็คิดว่าความเห็นของแกถูกเสมอ ถ้าคนอื่นขัดแย้งแกก็โกรธ จะผิดถูกอย่างไรก็ต้องเห็นตามแกไปด้วย บังเอิญที่บ้านแกมีหญิงแก่คนหนึ่ง ซึ่งเคยเป็นแม่นมเลี้ยงแกมาตั้งแต่เล็ก ๆ แม่นมคนนี้ คุณแม่ของผมบอกว่าเมื่อผมเล็ก ๆ บางครั้งคุณแม่ไม่ค่อยมีนมพอให้ผมดื่ม ก็อุ้มไปขอนมของแม่นมคนนี้ดื่มเหมือนกัน จึงทราบว่าผมก็เคยดื่มนมเต้าเดียวกับเพื่อนของผมคนนี้ เพราะเรามีอายุแก่อ่อนกว่ากันไม่กี่วัน แม้ว่าผมจะดื่มน้ำนมแกเป็นบางครั้งบางคราวก็ดี ผมก็ยังนึกว่าแม่นมคนนี้ก็เคยเอาเลือดในอกให้ผมดื่มเหมือนกัน ผมจึงถือโอกาสไปเยี่ยมแกด้วย เมื่อพูดถึงใจจริงแล้ว ผมตั้งใจไปเยี่ยมแม่นมมากกว่าเยี่ยมเพื่อนของผม เพราะระยะหลังนี้รู้สึกว่าเพื่อนมีจิตใจเปลี่ยนแปลงไปมาก เมื่อผมไปครั้งหลังนี้ก็ได้ทราบข่าวว่า เพื่อนของผมกำลังคิดเสือกไสไล่ส่งให้แม่นมคนนี้ไปอยู่ที่อื่น ผมถือว่าแม่นมเป็นผู้มีบุญคุณอยู่กับผมเหมือนกัน”

ผมจึงถามว่า

“เพราะเหตุใดถึงได้คิดเช่นนี้ แกเป็นผู้เลี้ยงดูให้ดื่มนม เมื่ออย่านมแล้วก็เลี้ยงดูตลอดมา และใช้ชีวิตอุ้มชูอยู่ในบ้านตั้งแต่สาวจนแก่ ก็ควรจะนึกถึงความดีของแกบ้าง เวลานี้ญาติพี่น้องแกก็ไม่มี” แต่เพื่อนผู้นั้นอ้างว่า “การที่เลี้ยงดูเมื่อเด็ก ๆ นั้นก็ไม่ใช่แกจะเลี้ยงให้เปล่า ๆ แกก็ได้รับค่าจ้าง

เป็นการทดแทนแล้ว บัดนี้แกทำงานไม่ไหวแล้วก็ไม่ควรอยู่และไม่ควรจะรับค่าจ้างด้วย และถ้าจะเลี้ยงแกไว้ก็ต้องหมดเปลืองไปด้วยเหตุไม่จำเป็น ซ้ำจะต้องปฏิบัติคนแก่มันเป็นการยุ่งยาก" ผมเองก็พูดไม่ออกได้แต่พูดว่า "คนสมัยเก่านั้นเขาถือความกตัญญูเป็นที่ตั้ง เราก็มีฐานะดี การเลี้ยงคนที่เคยเลี้ยงเรามาแต่เล็กแต่น้อยนั้น มันก็ไม่หมดเปลืองทำให้เราล่มจมไปได้ มีตัวอย่างที่ดีมามากแล้ว" ผมจึงเล่าให้ฟังว่า

"ในสมัยหนึ่ง มีเศรษฐีมั่งมีผู้หนึ่ง ชื่อเสียงโด่งดังในเมืองไทย ท่านผู้นั้นเป็นชาวจีนซึ่งมาจากประเทศของท่านด้วยความยากจน เมื่อมาถึงครั้งแรกท่านก็ได้ใช้แรงงานเลี้ยงชีพ ต่อมาเมื่อท่านพอมีทุนก็รับซื้อและแลกของเก่าโดยมีตะกร้าและไม้คานหาบขึ้นบ่าไปตามบ้าน ต่อมาฐานะก็ดีขึ้นเป็นลำดับจนเป็นนายอากร และเป็นเศรษฐีใหญ่ มีชื่อเสียงโด่งดังในเมืองไทยในสมัยนั้น แต่ท่านเศรษฐีผู้นี้ไม่ยอมทิ้งไม้คานคู่ยากอันนั้น ได้เอาทองปิดแล้วเชิญไว้บนแท่นทนุถนอมตลอดมา แม้ท่านจะมีแขกเป็นขุนนางเพื่อนฝูงมาเยี่ยมท่านที่บ้าน ท่านก็ให้ดู และได้เล่าเรื่องหนหลังให้ฟังเกี่ยวกับชีวิตของท่านคู่กับไม้คาน มิได้ปิดบังฐานะเดิม ทั้งเจ้านายและข้าราชการทุกท่านรู้เรื่อง ต่างก็ชมเชยที่ท่านไม่ลืมตัว ต่อมาก็มีความรุ่งเรืองยิ่งขึ้นชื่อเสียงโด่งดังตลอดชีวิตของท่าน"

นี่ก็แสดงว่าคนสมัยเก่ามีความกตัญญูเพียงไร เพียงแต่ไม้คานเท่านั้นท่านก็ปิดทองเมื่อยามสุข นี่ถ้าเป็นคนสมัยนี้ คงจะโยนไม้คานทิ้งหรือทำลายแล้วก็ไม่ยอมพูดเรื่องเก่า ๆ เป็นแน่ คนที่เดินทางไกลสมัยก่อน เมื่อเหนื่อยอ่อนก็เข้าพักใต้ร่มไม้ พักพอหายเหนื่อยเมื่อจะเดินทางต่อไปก็ยกมือขึ้นไหว้

นึกถึงคุณร่มไม้ชายคาที่ได้อาศัยพักร้อน นี่แหละผมได้ชักตัวอย่างมาพูดให้เขาเข้าใจ แต่เขาก็ไม่พยายามเข้าใจ เพราะเขาฝังใจว่าเขาทำอะไรคิดอะไรต้องถูกเสมอ เวลานี้คนชนิดนี้มีอยู่ไม่น้อยที่คิดว่าตัวเองวิเศษกว่าคนอื่น ความเห็นของคนอื่นนั้นผิด ถ้าคนอื่นไม่คล้อยตามความเห็นของตัวก็โกรธ ไม่เป็นที่พอใจ มันเป็นช่องทางของพวกประจบสอพลอยกยอสนับสนุน คนสอพลอมากขึ้น ตัวเองก็นึกว่าตัววิเศษไปจริง ๆ แต่เพื่อนผู้นี้มีนิสัยเสียอย่างหนึ่งคือชอบพนันขันต่อ ฉะนั้น ทุกสิ่งถ้ามีการต่อรองย่อมเป็นที่พออกพอใจ... รถคันนี้เดิมก็เป็นรถที่บ้านเขาใช้ เมื่อสงครามเขาได้ซื้อรถรุ่นสุดท้ายก่อนสงครามจะเกิด ฉะนั้นรถคันนี้จึงถูกทิ้งไว้ตากแดดตากฝน เพราะโรงรถมีโรงเดียวและเฉพาะรถเพียงคันเดียว ผมเคยพูดเล่นกับเขาว่า

"พอได้ใหม่ก็ลืมเก่าเชียวนะ ปล่อยให้ตากแดดตากฝนไม่นึกถึงเวลาใช้งานบ้างเลย" เขาตอบว่า

"รถคันนี้มันเก่าแก่แล้วไปไหนไม่ไหวจะเอาไว้ทำไม ไม่สมควรจะอยู่ในโรง เพราะได้แต่ใช้วิ่งในเมืองซื้อของเล็ก ๆ น้อย ๆ ถ้าจะไปดอนเมืองก็คงกลับไม่ได้"

แต่ผมบอกว่า "เครื่องและยางอะไรก็ยังดีอยู่ทุกอย่าง ทำไมจะเดินทางไกลไม่ได้ถ้าจำเป็นก็ได้แน่"

แล้วเขาก็พูดว่า "มาพนันกันไหมล่ะ ถ้าลื้อขับรถคันนี้ไปถึงอยุธยาแล้วกลับถึงกรุงเทพ ฯ ลื้อชนะ มาเดิมพันกันเท่าไรก็ได้ อั๊วว่าลื้อไปไม่ถึง

แน่” เวลานั้นผมก็ไม่ชอบการพนันขันต่อ บัดนี้ผมคิดว่าไม่มีอะไรดีกว่าเอนเอียงไปในทางที่เขาชอบ จึงพูดกับเขาว่า

“เอาอย่างนี้ไหม อั๊วจะพนันกับลื้อด้วยการขับรถคันนี้”

เพื่อนตาลุกขึ้นมาทันที

“นี่ลื้อพูดเล่นหรือพูดจริง ลื้อไม่เคยชอบเรื่องการพนันขันต่อนี่นะ”

ผมจึงพูดว่า “ลื้อเคยท้าอั๊วไว้นี่ มาคราวนี้อั๊วขอสู้ละ”

“แล้วลื้อจะเอาเดิมพันยังไงบอกมาซิ อั๊วตกลงทั้งนั้น ขอให้มันจริงเถิดวะ”

ที่สุดผมก็เสนอเดิมพันพร้อมทั้งข้อตกลงบางอย่าง คือ ถ้าผมชนะเขาจะต้องเลี้ยงดูแม่นมไว้ตามเดิม และให้ความสุขแกให้เพียงพอ และเงินเดิมพันที่ผมชนะจะไม่เอา ถ้าผมแพ้ก็สุดแต่ใจแก จะเสือกไล่ไสส่งไปตามอารมณ์ของแก และผมก็จะจ่ายค่าเดิมพันให้ทันที และผมจะยึดการเดินทางให้ถึงสระบุรีเลย แกก็ตกลงตามข้อเสนอของผมทันที แล้วเราก็เริ่มนัดวันแข่งขันกัน เมื่อตกลงเรียบร้อยผมได้แอบไปหาแม่นม พอแม่นมเห็นหน้าผมแกก็ร้องไห้พูดว่า

“ทำไมคุณถึงลำบากเพราะอิฉันเล่าคะ คุณไม่ควรลำบากเลย อิฉันแก่แล้ว ถ้าไม่ให้ดิฉันอยู่ที่นี่อิฉันจะไปอาศัยวัดก็ได้ ตัวคนเดียวไม่ลำบากหรอกค่ะ โถ! ทูลหัวของบ่าวต้องมาพลอยลำบากไปด้วย”

ผมบอกว่านมอย่าร้องไห้ ผมจะดัดสันดานคนคนนี้ให้ได้ ผมแพ้หรือชนะก็ไม่สำคัญ นมอยู่ที่นี่ตั้งแต่สาวจนแก่และคงอยากที่จะอยู่ที่นี่ต่อไปผมรู้ นมไม่ต้องไปอยู่วัด ถ้าเขาไม่ให้อยู่ที่นี่จริง ๆ ก็ไปอยู่บ้านผมเตรียมไว้เรียบร้อยแล้ว นมอย่าบอกใครนะ ผมว่านมต้องอยู่ในบ้านนี้ต่อไปแน่ ๆ จงเชื่อผม ความคิดของผมก็ไม่ผิดนัก เพราะตั้งแต่วันตกลงสัญญา อีกสามวันต่อมาก็จะเป็นวันเริ่มเดินทาง เพื่อนผมรู้สึกกระสับกระส่าย เพราะระยะที่สนทนาโต้ตอบกันถึงเหตุผล แกคงเอาไปคิดและคงเห็นจริงตามผมพูด แกคงจะกลับใจ แต่แกยังมีมานะไม่กล้ารับว่าแกคิดได้เพราะอายผม แทนที่แกเกรงว่าผมจะชนะกลับเกรงว่าผมจะแพ้ อุตส่าห์มาหาผมแต่เช้าแล้วก็พูดว่า

"ที่ลื้อขันอาสาพนันจะขับรถบุโรทั่งคันนั้น ให้ไปถึงสระบุรีนั้น อั๊วมาคิดดูมันไม่ยุติธรรมเลย อั๊วเอาเปรียบลื้อมาก คราวก่อนนี้อั๊วเสนอลื้อเพียงอยุธยา แต่ลื้อกลับเสนอไปถึงสระบุรี มันไกลออกไปอีกมาก อั๊วมานอนคิดดูแล้วว่าไม่ควรเอาเปรียบเพื่อน เคยกินนมร่วมเต้ามาด้วยกันตั้งแต่เล็ก ๆ รู้สึกอายใจมากที่เอาเปรียบเช่นนี้ อั๊วขอเปลี่ยนให้ลื้อขับไปเพียงรังสิตแล้วก็กลับมาถึงกรุงเทพ ฯ เป็นอันชนะก็แล้วกัน"

แกพูดเสียงอ่อย ๆ มองเห็นชัดว่า ได้หมดพยศรู้สึกตัวแล้ว ผมจึงพูดว่า

"อั๊วก็ไม่ต้องการเอาเปรียบเพื่อนเหมือนกันสัญญาที่ให้ไว้ต้องเป็นไปตามสัญญาจะเปลี่ยนแปลงไม่ได้" รู้สึกเขากลับไปด้วยความผิดหวัง ต่อจากนั้นผมยังทราบว่าเขาได้ให้คนมาตรวจดูยาง สงสัยอะไรก็ให้จัดการเปลี่ยนเขาพยายามทุกอย่างเพื่อไม่ให้ผมแพ้ ผมได้ชนะใจเขาแล้วที่ผมต้องขับรถคันนี้มาทางไกล ก็เพราะเหตุผลอันนี้เอง

เขาพูดอย่างอารมณ์ดีและมีความสุขใจ

ผมถามว่า "คนที่นั่งบนรถนั้นเพื่อนของคุณหรือครับ"

เขาตอบว่า "เปล่า! แกนั่งมาเป็นพยานว่าผมจะถึงจุดหมายปลายทางจริงหรือไม่ แต่ความจริงผมรู้ว่าเพื่อนได้ให้ช่างผู้ชำนาญทางเครื่องยนต์คุมมาด้วยจะได้ช่วยเหลือเมื่อมีอะไรขัดข้อง" และเขาพูดต่อว่า

"บัดนี้เวลาก็ถึงย่ำค่ำแล้ว คุณก็รีบกลับได้และไม่ต้องเป็นห่วงผมหรอก ส่วนคุณก็วางใจได้ว่าจะถึงกรุงเทพ ฯ โดยเรียบร้อย ถ้าจะมีอะไรขัดข้องขึ้นอีก คุณก็นอนใจได้ว่ายังมีรถผมตามหลังมาอีกคันหนึ่งเป็นพี่เลี้ยง คงไม่ทอดทิ้งให้คุณลำบากแน่"

เมื่อผมได้ยินเขาพูดเช่นนั้นไม่รู้จะทำอย่างไรดี เพราะตั้งแต่ได้สนทนากันก็รู้สึกว่า ผมชอบนิสัยใจคอคนผู้นี้มาก สนทนาอย่างไม่รู้เบื่อ แต่เวลาใกล้ค่ำแล้วผมจึงบอกว่า

"ผมต้องขอโทษเถิดครับ ที่รบกวนเวลาคุณมากและผมขอทราบนามและตำบลที่อยู่ของคุณด้วย"

ผมเห็นเขาหยิบกระดาษเขียนตัวอักษรลงไป แล้วส่งมาให้ผม ๆ ก็หยิบนามบัตรส่งให้เขา แล้วผมก็ลาขึ้นรถจากมาด้วยความอาลัยและรู้คุณ ในระยะที่เราสนทนากันนั้น เจ้าเพื่อนผมมันทำหลับอยู่ตลอดเวลา ส่วนชายอีกคนหนึ่งซึ่งอยู่ในรถของเขาก็ไม่ยอมลุกออกจากรถ เมื่อผมออกรถจากเขามาแล้วก็เห็นเขายังยืนโบกมืออยู่ รถของผมก็ค่อย ๆ ห่างมาจนลับตา ส่วน

เพื่อนผมที่ทำเป็นหลับนั้น บัดนี้คิดว่าจะหลับเอาจริง ๆ เพราะตั้งแต่ผมเริ่มออกรถมาห่างไกลนานแล้ว แต่ก็ไม่ได้ยินเสียงพูดตามความคะนองอย่างที่เคยเป็นมา รู้สึกว่าทุกคนต่างนั่งนิ่งเงียบเหมือนจะรู้สึกตัว เรากลับมาถึงบ้านโดยเรียบร้อยในคืนนั้นดังที่ชายผู้นั้นบอก ผมได้นำรถไปบัดกรีที่อู่ในวันรุ่งขึ้น จากนั้นผมก็ไปหาเขาตามชื่อและตำบลที่จดไว้ให้พร้อมทั้งเลขบ้าน แต่แล้วผมก็แปลกใจว่า ชื่อนั้นเลขบ้านนั้นไม่มีในตำบลนั้น แต่ผมก็ไม่ละความพยายาม ได้เขียนจดหมายลงทะเบียนบอกว่าผมได้ไปหาแต่ไม่พบอยากจะสนทนาด้วย แต่แปลกเพราะไม่นานจดหมายของผมทางไปรษณีย์ก็ได้ส่งคืนมาให้ผม พร้อมด้วยข้อความว่าไม่มีชื่อผู้รับตามตำบลและเลขบ้านนี้ ที่ประหลาดก็คือมีจดหมายส่งทางไปรษณีย์มาถึงผมหนึ่งฉบับมีใจความย่อ ๆ ว่า

"ผมขอขอบคุณ ที่คุณได้พยายามตามหาผม ทั้งได้ส่งจดหมายมาถึงผมอีกหนึ่งฉบับ ถ้าคุณจะมาขอบใจผมอีกก็อย่าไปนึกถึงมันอีกเลย ในวันนั้นคุณก็ได้แสดงความขอบใจผมมากพอแล้ว และผมก็พอใจเมื่อทราบว่าจิตใจของคุณเปลี่ยนแปลงไปในทางดี"

นี่ซิครับ ผมแปลกและประหลาดใจว่า เขารู้ได้อย่างไรว่าผมไปหาก็ไม่พบ จดหมายก็ไม่ถึงต้องส่งกลับมา ถ้าจะว่าเขาเป็นนักเดาล่วงหน้าก็นับว่าเดาเก่งพอใช้ทีเดียว ส่วนเจ้าเพื่อนของผมที่เคยคะนองปากพูดอะไรไปโดยไม่ได้นึกคิดนั้น บัดนี้ก็พูดน้อยระวังในการพูดมากขึ้น ได้ถามว่าหมู่นี้ทำไมพูดน้อยไป ก็ได้รับตอบทั้งสามคนว่า

"ได้รับบทเรียนมาแล้ว"

ข้าพเจ้ารู้สึกว่าวันนั้น เราสนทนากันอย่างเพลิดเพลิน ครั้นมองนาฬิกาก็เห็นเลยเวลารดน้ำมานาน แต่แขกทุกคนยังนั่งเป็นปกติได้ทราบว่าท่านผู้ใหญ่ที่เจ้าภาพเคารพนับถือที่จะมารดน้ำสังข์เป็นคนแรกนั้นยังมาไม่ถึง เห็นจะเป็นเพราะติดงานรดน้ำสังข์หลายแห่งจึงได้มาล่าช้าไป เราจึงได้มีโอกาสสนทนาจนจบเรื่อง ยังมีโอกาสสนทนาเรื่องอื่นกันอีกพอสมควร ต่อมาท่านผู้ใหญ่มาถึง พวกเราต่างก็รอเข้าคิวกันเข้าไปรดน้ำสังข์เพื่อเป็นศิริมงคลแก่คู่บ่าวสาวแล้ว ข้าพเจ้าก็ถือโอกาสลาเจ้าภาพกลับ เนื่องด้วยรถของข้าพเจ้าจอดอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่เพื่อบังร่ม เพราะเมื่อเวลามาแดดยังร้อนจัด จึงต้องเดินไกลออกไปจากสถานที่ของงาน ขณะที่ข้าพเจ้ากำลังเดินออกมานั้นก็ได้ยินเสียงร้องเรียกชื่อข้าพเจ้าอยู่ข้างหลัง จึงหยุดหันไปดู เห็นเพื่อนผู้หนึ่งรีบร้อนเดินตามข้าพเจ้ามา ข้าพเจ้าหยุดคอยแล้วเราก็ค่อย ๆ เดินสนทนากันมา เพื่อนผู้นั้นขอให้ข้าพเจ้าไปส่งเขาที่บ้าน ข้าพเจ้าตกลงด้วยความยินดี แล้วเพื่อนก็เริ่มถามว่า

"คุณคุยกับ....เรื่องอะไรนะ เห็นคุยกันไม่รู้จบสักที แต่ผมเห็นคุณเป็นคนฟังอย่างตั้งอกตั้งใจ เห็นจะมีเรื่องอะไรสำคัญให้คุณฟังกระมัง"

ข้าพเจ้าบอกว่า "เป็นเรื่องส่วนตัว และคิดว่าเป็นเรื่องสำคัญและแปลกดี" เพื่อนผู้นั้นเริ่มระบายความรู้สึกออกมาว่า

"อ้ายหมอนี่ผมไม่ชอบหน้ามันเลย มันทั้งหยิ่งทั้งจองหอง มันเคยพูดว่า มันจะทำอะไรเอาเงินฟาดเรื่องก็สำเร็จ มันดูถูกคน ผมเคยเป็นเพื่อนมันมาตั้งแต่เด็ก ๆ เวลามันรวยเคยพบกันในงานหลายแห่ง ผมเข้าไปทักมัน ๆ ก็พูดด้วยอย่างเสียไม่ได้ เห็นเราเป็นตัวอะไรที่น่ารังเกียจ

ต่อมาผมก็ไม่อยากทัก มันเองก็ทำเป็นไม่เห็นผม เดินเฉียดกันไปหลีกกันมาเหมือนคนไม่เคยรู้จัก มันมองดูคนอื่นเป็นคนต่ำมันสูงคนเดียว มันคิดว่ามันมีเงินเป็นเทวดา ต่อจากนั้นมันกับผมก็อยู่กันคนละโลก ผมเป็นมนุษย์เดินดินคบกับเทวดาไม่ได้มันสูงไป ผมก็ถือว่าผมไม่ได้ขอข้าวใครกิน ไม่ได้ขอเงินใครใช้ บ้านผมก็ไม่ได้ขอใครอยู่"

ข้าพเจ้าสังเกตดู แกยิ่งพูดยิ่งระบายอารมณ์ความรู้สึกเดือดดาลภายในออกมาทั้งท่าทางและคำพูด ผมเห็นว่าควรตัดบทเพื่อให้อารมณ์แกดีขึ้นจึงบอกว่า

"เมื่อก่อนนี้ผมเชื่อว่าคุณพูดมานั้นเป็นความจริง แต่เดี๋ยวนี้ได้เปลี่ยนแปลงจากคนเดิมไปแล้วเป็นคนละคน"

คำพูดของข้าพเจ้าได้เปลี่ยนอารมณ์ของเพื่อนผู้นี้ไปได้บ้าง เพราะเมื่อเขาฟังข้าพเจ้าพูดแล้ว เขาก็หัวเราะออกมาได้แล้วพูดว่า

"คุณอย่าพูดตลกเล่นหน่อยเลย คุณเชื่อคนเดียวเถิด ผมไม่เชื่อหรอก สันดานคนมันเปลี่ยนยาก ต่อให้คุณอมพระมาพูดผมก็ไม่เชื่อว่าเป็นจริง" พูดแล้วก็หัวเราะใส่หน้าข้าพเจ้าเหมือนจะขบขันจริง ๆ ข้าพเจ้าจึงได้ย้ำว่า

"ที่ผมบอกนี้เป็นเรื่องจริงนะ แกกลับตัวเป็นคนดีจริง ๆ" เขาทำท่าหัวเราะจนตัวงอ แล้วก็นึกอะไรขึ้นมาได้หยุดหัวเราะแล้วกระซิบว่า

ผมเคยรู้เรื่องดีมาครั้งหนึ่งตอนสงครามเลิกแล้วนี่แหละ เจ้าลูกน้องของแกไปทำเบ่งอวดโตหรือทำผิดอะไรผมก็ไม่ทราบแน่ ถูกตำรวจจับเอาไป

เจ้าลูกน้องยังอวดโตใจเย็นนึกว่าอย่างไรลูกพี่ก็คงจะช่วยได้ เมื่อเข้าไปอยู่ในห้องขังก็ตั้งตาคอยลูกพี่ พอลูกพี่ไปถึงก็ขอพบกับสารวัตร นายสิบเวรก็พาไปห้องสารวัตร สักครู่หนึ่งก็ได้ยินเสียงทางห้องสารวัตรพูดเสียงดังอย่างโกรธจัดว่า

"เงินของคุณนึกว่าจะซื้อจิตใจของคนได้ทั่วไปหรือ ถึงผมจะอดตาย ผมก็ไม่ยอมเอาเงินสกปรกจากคุณ นี่ถ้าผมมีพยานรู้เห็นเพียงคนเดียวเท่านั้น ผมจะเอาคุณเข้าห้องขังเดี๋ยวนี้"

ทันใดนั้นลูกพี่ก็รีบผลุนผลันออกจากห้องสารวัตรไปเลย เจ้าลูกน้องมองตาค้างอย่างหมดหวัง มันถูกใจผมเหลือเกิน มันจะได้สำนึกตัวหายหยิ่งเสียบ้าง แต่แล้วก็ไม่เห็นมันหาย แล้วคุณจะให้ผมเชื่อคุณว่าจริงอย่างไร แต่แล้วแกก็หยุดหัวเราะและหยุดพูดต่อไป เพราะมีมือมาโอบเอวเขาไว้เหมือนเพื่อนที่รักใคร่กันอย่างสนิทสนมและมีเสียงพูดว่า

"คุยอะไรกันเพลินถ้าจะสนุกดี ขอผมคุยด้วยคนซิ"

พอเพื่อนผู้นั้นได้ยินเสียงเงยหน้าขึ้นก็ตาเหลือกเหมือนถูกผีหลอกกลางวันอ้าปากค้าง เพราะปรากฏว่าผู้ที่กำลังถูกนินทาเพลินอยู่นั่นเอง มาอยู่ข้างหลังนานเท่าใดไม่มีใครรู้ แต่ผู้ถูกนินทานั้นไม่ได้แสดงกิริยาว่าได้ยินคำนินทาหรือโกรธแค้นที่ถูกนินทา หรือได้ยินแต่ไม่เอาใจใส่ข้าพเจ้าก็ไม่ทราบ เห็นแต่แกยิ้มแล้วหันมาพูดกับข้าพเจ้าเป็นเชิงแนะนำว่า

"นี่เพื่อนเก่าแก่ของผม รู้จักกันมาตั้งแต่เด็ก ๆ" แล้วหันไปพูดกับเพื่อนคนนั้น ซึ่งกำลังยืนงงสงบสติอารมณ์อยู่พูดอะไรไม่ออกว่า

"วันนี้ขอให้อั๊วมีเกียรติได้ไปส่งเพื่อนเก่าที่บ้านสักหน่อยนะ"

ข้าพเจ้าสังเกตเห็นว่า บัดนี้เพื่อนผู้นั้นไม่ผิดอะไรกับตุ๊กตาไขลานเดินขาแข็ง ๆ ปล่อยให้เพื่อนครึ่งลากครึ่งจูงไปขึ้นรถไม่ยอมให้ปฏิเสธ ก่อนที่จะขึ้นนั่งบนรถเขาหันมามองข้าพเจ้าเหมือนรูปหุ่นแล้ว รำพึงออกมาว่า

"ถ้าจะจริงแฮะ" แล้วรถก็วิ่งออกไปจากสถานที่นั้น ข้าพเจ้ามองตามไปจนรถลับสายตาและอดนึกขำไม่ได้ ต่อจากวันงานประมาณเดือนเศษ ข้าพเจ้าได้มีโอกาสพูดโทรศัพท์กับเพื่อนผู้นั้น เมื่อพูดธุระเสร็จ ข้าพเจ้าจึงถามว่า

"งานวันนั้นได้ยินเราคุยกันเรื่องอะไรหรือเปล่า ?" เสียงหัวเราะตอบมาทางโทรศัพท์ว่า "ได้ยิน รู้ว่าเกี่ยวกับตัวผมในทางไม่ดี" ข้าพเจ้าถามว่า "แล้วคุณไม่โกรธหรือ" เสียงหัวเราะอย่างอารมณ์ดีตอบมาว่า "แต่ก่อนผมอาจจะโกรธ แต่เดี๋ยวนี้ผมไม่สนใจ ผมนึกถึงพระบีดทวาร" ข้าพเจ้าซักสงสัยถามว่า "คุณได้พระบีดทวารมาจากไหน รูปร่างอย่างไร" เสียงหัวเราะอย่างขบขันตอบมาว่า "เปล่า ผมไม่มี *แต่ผมเคยเห็นท่าน บีดหู ตา จมูก ปาก และ ทวารหนักทวารเบา* ก่อนผมไม่เคยสนใจ บัดนี้ผมสนใจ และระลึกนึกถึงท่านทางใจ องค์ที่อยู่บ้านคุณ . . . . ผมอยากจะบอกว่าเพื่อนผมผู้นั้นเวลานี้เขาได้ยกย่องชมเชยผม แทนที่จะนินทาเหมือนแต่ก่อน" เมื่อข้าพเจ้าวางหูโทรศัพท์แล้วก็ยังรู้สึกงงเหตุการณ์ของโลกนี้ ย่อมจะมีสิ่งแปลกประหลาดเกิดขึ้นเสมอ คิดว่าที่ข้าพเจ้าไม่รู้คงมีอีกมาก.

ปากมนุษย์

เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ คณะ *"กฎแห่งกรรม"* ได้มีการนัดกินอาหารเที่ยงประจำวันพุธกลางเดือนที่ "ราชนาวีสโมสร" ที่ท่าช้างวังหลวง หลังจากได้กินอาหารเสร็จแล้ว คุณประวีต โชติกำจร ได้ขอเชิญให้คุณไพศาล บีตตะพันธ์ ออกมาพูดเล่าเรื่องเกี่ยวกับวิญญาณที่ลี้ลับซับซ้อนที่คุณไพศาล บีตตะพันธ์ ได้ประสบมากับตนเอง ในท่ามกลางของผู้ที่มาร่วมกินอาหารรวมประมาณแปดสิบกว่าท่าน

เมื่อคุณไพศาล บีตตะพันธ์ ได้ออกมากล่าวขึ้นว่า "ผมมีความยินดีที่ได้มาร่วมกินอาหารกับคณะ "กฎแห่งกรรม" ในเที่ยงวันนี้และได้รู้จักกับคุณ ท. ซึ่งผมได้ติดตามอ่านหนังสือชุด "กฎแห่งกรรม" มานานแล้ว และรู้ว่าผู้เขียนได้เอาเรื่องจริงที่เกิดขึ้นแล้วมาเขียนขึ้น ผมจึงเชื่อแน่ว่าผู้อ่านคงได้ประโยชน์และเนื้อหาเกิดขึ้นทางจิตใจบ้าง ผมเป็นผู้เชื่อ "กฎแห่งกรรม" และเรื่องวิญญาณสิ่งลี้ลับในโลกนี้มีจริง เพราะผมได้เคยประสบด้วยตนเองมาแล้ว

คุณประวีต โชติกำจร ได้ขอสัมภาษณ์ผมและขอร้องให้ผมมาเล่าให้ท่านที่สนใจฟัง ผมก็ยินดี คิดว่าเรื่องที่ผมเล่าต่อไปนี้ในเนื้อเรื่องที่ผมประสบมาด้วยตนเองนี้คงจะเป็นประโยชน์บ้างไม่มากก็น้อย

เรื่องที่ผมจะเล่านี้ได้เกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๖ เมื่อคิดแล้วก็เป็นเวลาผ่านมาแล้ว ๑๒ ปี คิดว่ายังมีพยานหลักฐานอยู่พร้อมพอจะพิสูจน์

เพราะยังไม่นานเกินไปนัก ผู้ที่ร่วมประสบการณ์ครั้งนั้นมีจำนวนสิบสองคน สาเหตุเรื่องที่เกิดขึ้นนี้ก็คือ ผมกับเพื่อนเราสองสามคนตกลงทำงานร่วมกันไปรับเหมาขนหินลูกรังส่งบริษัทอิตัลไทย เพื่อสร้างถนนที่อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา เมื่อตกลงเซ็นสัญญาแล้วเราได้ร่วมเดินทางจากกรุงเทพฯ พร้อมทั้งเพื่อน ๆ และรถบรรทุกหลายคันตรงไปที่อำเภอบัวใหญ่ เพื่อจะเริ่มงานขนหินลูกรังสร้างถนน

เมื่อเราไปถึงอำเภอบัวใหญ่แล้วสิ่งที่จำเป็นก็คือหาที่พัก เพราะเราจะต้องอยู่ทำงานร่วมกันเป็นเวลาหลายเดือนกว่างานจะเสร็จเรียบร้อย หากจะพักโรงแรมตลอดไปค่าใช้จ่ายก็จะสูง เพราะเรามีคนร่วมงานพร้อมทั้งคนขับรถขนหินลูกรังและพวกกรรมกรร่วมด้วยจำนวน ๑๒ คน อำเภอบัวใหญ่เป็นอำเภอที่ห่างไกลจากตัวจังหวัดนครราชสีมามาก จะเข้าไปพักที่จังหวัดไปมาก็ไกล ค่าใช้จ่ายมาก ตกลงเราตัดสินใจหาเช่าบ้านที่อำเภอบัวใหญ่เพื่ออยู่ร่วมกันทั้งสิบสองคนไม่ต้องถือเขาถือเรา

เมื่อคิดเช่นนี้เช้าขึ้นผมกับเพื่อน ๒–๓ คน ออกเที่ยวเดินถามหาที่ไหนมีบ้านว่างจะให้เช่าบ้าง ส่วนมากเวลาเช้า ๆ จะมีคนชอบไปนั่งชุมนุมร้านกาแฟหน้าตลาด มักมีเรื่องนายหน้าซื้อขายเป็นจุดรวมการติดต่อนัดพบ

เมื่อผมไปที่ร้านกาแฟซึ่งเป็นจุดรวมที่ประชุมตอนเช้า ไปถามเจ้าของร้านว่าที่บัวใหญ่นี้ที่ไหนมีบ้านให้เช่าบ้าง ก็ได้ทราบว่ามีบ้านหลังหนึ่งเป็นของนายสถานีรถไฟคนก่อนได้ปลูกสร้างไว้หลายปีมาแล้ว แต่เวลานี้ว่างไม่มีคนอยู่ เขาบอกให้เช่า ผมถามถึงบ้านนั้นอยู่ใกล้หรือไกลแค่ไหน ก็ได้

ทราบว่าอยู่ห่างไกลจากตลาดหลังโรงไฟฟ้าเป็นที่ห่างจากที่ชุมชน ผมได้ถามถึงจะไปติดต่อเช่าบ้านได้ที่ไหน เจ้าของร้านใจดีให้เด็กร้านกาแฟพาไปหาผู้ดูแลบ้านอยู่ที่หลังตลาดไม่ไกลนัก นับว่าพวกชาวชนบทมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดี

เมื่อเด็กพาเราไปชี้บ้านว่าเป็นผู้ดูแลบ้านเช่าผมจึงเข้าไปในบ้านมองดูแล้วคล้ายห้องแถว พบชายสูงอายุผู้หนึ่งกำลังอยู่ในบ้านท่าทางใจดีถามถึงความประสงค์ ผมก็บอกว่าผมมาจากกรุงเทพ ฯ ได้ทำสัญญารับเหมาขนหินลูกรังสร้างถนนที่อำเภอบัวใหญ่ กว่างานจะเสร็จเรียบร้อยก็หลายเดือน เรามากันมากคนอยากจะเช่าบ้านอยู่ เพื่อจะได้ประหยัดค่าใช้จ่ายให้น้อยลงไปได้บ้าง

ชายสูงอายุผู้นั้นมองดูผมและดูเพื่อนเหมือนจะสำรวจร่างกายท่าทางของผมคงจะดูความอดทน แกมองดูผมตั้งแต่หัวจนถึงเท้าแล้วก็ยิ้ม ๆ แสดงท่าทางว่าคงสงสารและสมเพชเวทนาแล้วถามผมว่า "คุณไปดูเห็นบ้านหรือยัง" ผมก็บอกว่า "ยังไม่เคยเห็นบ้านเลยครับ ผมไปถามร้านกาแฟเจ้าของร้านกาแฟเขาก็ให้เด็กพามาหาคุณลุงนี่แหละ ที่บัวใหญ่ผมก็ยังไม่รู้จักใครเลย"

ชายสูงอายุร้องเชิญต้อนรับให้เข้าไปนั่งในบ้านรอแกเข้าไปเอากุญแจและเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวจากโสร่งไปนุ่งกางเกง

เช้าวันนั้นผมไปกับเพื่อนสามคน เมื่อนั่งรอเวลาเราได้หารือกันถึงเมื่อเช่าบ้านได้แล้วเราก็จะต้องหาซื้อของจำเป็นที่จะต้องใช้ในบ้านและ

เครื่องครัว และเรื่องค่าเช่ายังไม่รู้ว่าจะต้องเสียเท่าไหร่ เราจะได้คำนวณค่าใช้จ่ายต่อไป

พอชายสูงอายุออกมาจากห้องแล้วก็เดินนำเราไปบ้านที่จะให้เช่า เราต้องเสียเวลาเดินตามไม่น้อยประมาณเกือบกิโลเมตรห่างจากชุมชนตลาด

เมื่อไปถึงคุณลุงผู้นั้นก็ไขกุญแจประตูหน้าทางเข้าไปในตัวบ้านขึ้นบันไดไขกุญแจเปิดห้องเข้าไปข้างใน ผมมองเห็นบ้านแบบปั้นหยาปลูกทันสมัยใต้ถุนสูงโปร่งมีรั้วเป็นเขต กระดานพื้นเป็นไม้แดงมีบันไดขึ้นได้ทั้งหน้าบ้านและหลังบ้าน เมื่อคุณลุงเปิดประตูบ้านเข้าไปภายในห้อง ผมกับเพื่อนก็เดินตามติดขึ้นไป ภายในบ้านปิดไว้นานมีกลิ่นอับ ๆ สาบ ๆ ที่พื้นและฝามีละอองฝุ่นติดอยู่ทั่วไป ใช้นิ้วจิ้มตามฝาพื้นก็มีฝุ่นติดนิ้วขึ้นมา เราเปิดดูหมดทุกห้อง

เมื่อผมดูเห็นเป็นบ้านใหญ่พอสำหรับพวกเราสิบสองคนแล้ว ผมจึงถามคุณลุงว่า "บ้านนี้ให้เช่าเดือนละเท่าไหร่ครับ คุณลุง"

คุณลุงคิดครู่หนึ่งแล้วจึงบอกว่า "คุณลองอยู่ไปก่อนก็แล้วกัน เมื่ออยู่ได้แล้วค่อยจ่ายเงินให้ผม ไม่ต้องจ่ายล่วงหน้าหรอกอยู่ก่อนจ่ายทีหลัง ถ้าตกลงอยู่ได้แล้วผมคิดเดือนละหนึ่งร้อยบาท"

ผมกับเพื่อนได้ยินคุณลุงบอกราคาค่าเช่าแล้วแทบไม่เชื่อหู บ้านหลังใหญ่โตมีบริเวณกว้างราคาค่าเช่าเดือนหนึ่งเพียงร้อยเดียวถูกมาก คุณลุงนั้นมองดูหน้าพวกเราอย่างสงสารคิดอยู่ครู่หนึ่งจึงพูดว่า

"ผมขอบอกให้คุณรู้เสียก่อนเพื่อจะได้คอยป้องกันไว้ แต่คุณบอกว่าจะอยู่กันตั้ง ๑๒ คนก็ไม่น่ากลัวอะไร แต่อยากให้รู้ว่า บ้านนี้ผีดุเป็นที่รู้กันในอำเภอบัวใหญ่ มีคนมาขอเช่าอยู่ไม่ครบสามวันเผ่นออกจากบ้านไม่ทัน ฉะนั้นผมจึงไม่เรียกล่วงหน้าเรียกมัดจำอะไรจากคุณ ถ้าคุณอยู่ได้ตลอดไปค่อยให้ค่าเช่าภายหลัง"

ผมฟังแล้วก็มีความรู้สึกไม่ค่อยสบายใจนักแต่ผมก็ไม่ตื่นเต้น เพราะผมเป็นคนไม่กลัวผี ยังไม่เคยพบผีมาก่อนก็ดี แต่ก็นึกว่าจะเป็นผีหรือคนก็ดี ถ้าเราทำดีต่อเขาไว้คงได้รับความดีตอบ จิตใจจึงไม่หวาดกลัว ส่วนพวกเพื่อน ๆ ที่ไปด้วยนั้นยังอยู่ในวัยคนองยังไม่เคยพบประสบการณ์มาก่อนจึงนึกสนุกตามอารมณ์คนองของคนหนุ่ม เลยอยากจะผจญหน้าลองดีกับผีรู้สึกครึ้มใจที่จะได้พบบ้านผีดุ

เมื่อได้ตกลงเช่าบ้านหลังนี้ไว้โดยไม่ต้องวางมัดจำใด ๆ แล้ว เมื่อผมกลับมาจึงบอกพวกเราซึ่งล้วนอยู่ในวัยฉกรรจ์ไม่กลัวอะไรทั้งนั้นให้รู้ทั่ว ๆ กันว่าบ้านนี้ผีดุ แต่แทนที่จะระวังตัวไม่ประมาท กลับเห็นเป็นเรื่องสนุกสนาน เห็นจะเป็นเพราะพวกมากจึงไม่กลัว เมื่อตกลงเช่าบ้านเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เราก็พากันไปจ่ายของใช้ที่จำเป็นได้แล้วก็ช่วยกันขนเข้าไปในบ้าน ทำการปัดกวาดเช็ดถูล้างพื้นให้สะอาดเพราะเราต้องอยู่ในบ้านจนกว่างานทำถนนจะเสร็จเรียบร้อย

พวกเพื่อน ๆ และผู้ที่จะอยู่ร่วมกันในบ้านทั้งสิบเอ็ดคน เมื่อได้รู้เรื่องผีแล้วกลับเห็นเป็นของสนุกสนานตลกขบขัน บางคนบอกว่าถ้าเจอผีคืนนี้ก็ดีจะได้ขอหวย บางคนก็บอกว่าถ้าเราถูกผีหลอกก็จะแก้ผ้าหลอกผี บางคน

ก็บอกจะแหกตาอ้าปากยิงฟันหลอกผีดูซิผีจะแน่หรือคนจะแน่ พวกนี้ทำงานไปเกิดปากอยู่ไม่สุขแสดงกิริยาท่าทางท้าทายผีไปด้วยความคนองปาก ไม่รู้คำพูดออกมานั้นจะเป็นประโยชน์หรือเป็นโทษเป็นภัยแก่ตัวเอง

ผมเองก็รู้สึกไม่สบายใจที่ได้ยินได้ฟังคำตะโกนร้องท้าทายอวดดีกับสิ่งที่ไม่เห็นตัวตนเช่นนี้ แต่ก็มีผมคนเดียวที่เห็นว่าไม่ควรพูดเล่นตามอารมณ์ ส่วนมากแบบประชาธิปไตยต่างก็เห็นดีด้วยพูดได้ตามเสรี ผมแม้จะรู้ว่าเขาไม่เชื่อ แต่ก็พยายามเตือนสติและห้ามว่าพวกเราควรระงับปากไว้บ้างเถิด ตะโกนท้าทายคิดดูให้ดีที่เราทำไปนั้นไม่เป็นศิริมงคลแก่ตัวเองเลยมีแต่จะเป็นภัยเพราะปากไม่ดี อย่าลืมว่าพวกเราต่างถิ่นพลัดบ้านเมืองมา อย่างน้อยเราก็ควรจะให้ความคารวะเคารพเจ้าที่เจ้าทางท่านไว้บ้าง เพราะสิ่งลี้ลับที่เรามองไม่เห็นมีอยู่ทั่วไปในโลกมนุษย์นี้ ผมเองก็ไม่กลัวผีสางเหมือนกัน เพราะเราไม่เคยเห็น แต่ควรถือประเพณีโบราณเคารพเจ้าที่เจ้าทางท่านบ้าง ถ้าเราไม่เชื่อถือคิดว่าเป็นเรื่องงมงาย เราก็ควรนิ่งอยู่ดีกว่าพูดโผงผางหยาบคายออกมาเป็นภัยแก่ตัวเองเปล่า ๆ ผมเสียงเดียว ข้างมากเขาไม่เห็นด้วยยังพากันหัวเราะเยาะแทบจะฮาบ่าออกมา แล้วพูดว่า "เรารวมกันตั้งสิบสองคนแล้วจะกลัวอะไรอีก เมื่อเราสิบสองคนไม่กลัวแล้วจะมีอะไรเกิดขึ้น เราอยากรู้นักว่าผีตนไหนจะกล้ามาหลอกพวกเราได้เมื่อเราไม่กลัว"

ผมคิดหากพูดไปห้ามไปพวกเพื่อนอาจท้าทายมากขึ้น ยิ่งห้ามก็เหมือนยิ่งยุ เพราะทุกคนกำลังอยากจะลองดีด้วยกันทั้งนั้น ฉะนั้นผมจึงหยุดไม่ห้ามปล่อยไปตามอารมณ์ เมื่อล้างบ้านเช็ดถูจนสะอาดเรียบร้อยแล้วก็ให้ไปหาซื้ออาหารสำเร็จรูป และหุงข้าวหม้อใหญ่มาทำกินก่อนและของ

เครื่องใช้ที่จำเป็นจะต้องหาซื้อมาให้ครบ มื้อต่อไปจะได้หาของสดมาปรุงต้มกันเอง บ้านนี้ดูธรรมดารู้สึกว่าน่าอยู่มีบ่อน้ำอยู่ริมรั้วบ้าน ห่างรั้วบ้านออกไปก็มีบึงใหญ่ บนบ้านก็มีห้องใหญ่ห้องเล็กกว้างขวางอยู่อย่างสบาย ข้างรั้วบ้านมีศาลพระภูมิซึ่งขาดผู้เอาใจใส่มานานแล้วจนเสาเอนแทบจะล้ม บริเวณมีต้นมะม่วงหลายต้น ใต้ถุนโปร่งลมพัดผ่านไปอย่างสบาย ผมนึกอยู่ในใจว่า เมื่อคนอื่นเขาไม่เคารพเจ้าที่เจ้าทางแล้วก็ไม่ควรจะท้าทาย ผมควรจะต้องไปขอสมาลาโทษแทนพวกเพื่อน ๆ จะได้หนักเป็นเบา ผมจึงได้หาดอกไม้ธูปเทียนนำไปเคารพบูชากราบไหว้พระภูมิและระลึกถึงวิญญาณทั้งหลายที่อยู่ในบริเวณนี้ หากพวกเพื่อน ๆ ที่กำลังหนุ่มใช้วาจากล่าวสามหาวพูดไปตามอารมณ์คึกคนองไปบ้างก็ขออภัยอย่าได้ถือโทษ พวกนี้แม้ปากจะร้ายแต่ใจนั้นสุจริต มิได้ตั้งใจจะดูหมิ่นแต่พูดอะไรขาดการยั้งคิด

เมื่อพวกเพื่อนพากันไปจ่ายตลาดหาเครื่องใช้และอาหารสำเร็จรูปและของสดมาปรุงอาหารเย็นเป็นครั้งแรก และเมื่อกลับมาเข้าครัวช่วยกันหุงต้มอาหาร ที่บ้านนี้ไม่มีไฟฟ้าใช้ เพราะเป็นบ้านร้างมานาน ฉะนั้นเราจึงต้องซื้อตะเกียงรั้วมาไว้ ๓ ดวง ใช้น้ำมันก๊าส ตะเกียงชนิดนี้ทนลมพายุ พวกเราช่วยกันทำครัวหุงข้าวทำกับข้าว พอดีย่ำค่ำก็ประกอบอาหารเสร็จ เราก็จัดอาหารแบ่งออก ๒ สำรับ แล้วก็จุดตะเกียงรั้วเตรียมจะลงมือกินข้าวกัน เสียงคุยกันเฮฮาสนุกสนานมิได้คิดถึงเรื่องอะไร เมื่อนั่งล้อมวงลงมือกินข้าวกำลังสนุก ๆ กินพลางคุยพลาง ต่างก็คุยอวดความเก่งกล้าเรื่องผีสางนั้นไม่กลัวแถมพูดสัปโดกสัปดน และยังพูดท้าทายออกด้วยเสียงดัง ถ้าเจอผีผู้หญิงจะจับเอาไปนอนด้วย ผมเองฟังแล้วไม่ค่อยสบายใจนักจึงนิ่งและคิดว่า แม้เราจะกลัวหรือไม่กลัวเราก็ไม่ควรใช้วาจาหยาบคายท้าทาย เป็นการทำลาย

ตัวเองแท้ ๆ คำพูดแต่ละคำนั้นไม่เป็นมงคลแก่ตัวเลย พูดไปด้วยความคนองปากที่ยังอยู่ในวัยหนุ่มมักจะพูดอะไรไม่คิดหน้าคิดหลัง มีปากก็พูดไม่คิดว่าจะเกิดเสียหาย ส่วนมากยังอยู่ในวัยที่มองเห็นโลกไม่กว้างนัก แม้ผมจะตักเตือนก็มักจะไม่สนใจเชื่อฟัง ผมจึงนิ่งฟังไม่พูดอะไร

เมื่อกินข้าวไปได้ไม่กี่คำก็เริ่มมีเหตุประหลาดเกิดขึ้น ตะเกียงรั้วที่ส่องแสงสว่างในระยะพอจะมองเห็นกับข้าวได้ชัดเจนก็เริ่มหรี่ลง ทันใดนั้นบนเพดานเหนือศีรษะที่เรากำลังนั่งกินข้าวกันทั้งสองวงก็บังเกิดเสียงลั่นดังครืน ๆ เหมือนเพดานจะถล่มและพังลงมาอย่างน่ากลัว เราต่างแหงนหน้าขึ้นไปดูก็มองเห็นก้อนดำ ๆ ใหญ่ขนาดเท่าบาตรพระกำลังย้อยอยู่โตงเตงทำท่าว่าจะตกตรงลงมาในวงสำรับกับข้าวตรงกันทั้งสองวงนั้น เราต่างจ้องมองตะลึงอยู่ผมนึกในใจว่าผีเริ่มแสดงฤทธิ์อำนาจให้เห็นแล้ว ทันใดนั้นไฟตะเกียงรั้ว ๓ ดวงก็ดับลง ก้อนใหญ่สีดำก็พลันตกลงเสียงกระทบถ้วยจานชามคล้ายจะหกกระเด็นไปคนละทางสองทาง ผมนึกในใจว่าหมดแล้วข้าวปลาอาหารไม่ต้องกินกันแล้ว ถ้วยชามลามไหแตกพินาศลงหมด ได้ยินแต่เสียงโครมครามไม่รู้ว่าอะไรเสียหายเท่าไหร่เพราะมันมืดแล้ว ผมก็ร้องสั่งให้รีบจุดตะเกียงโดยเร็ว

พวกนั้นตกตะลึงอยู่พอได้สติก็หยิบไม้ขีดไฟมาจุดตะเกียงขึ้น แต่ก็แปลกประหลาดมหัศจรรย์ยิ่งเพราะเมื่อไฟดับนั้นลูกก้อนดำ ๆ ตกลงมากลางวงกับข้าวพอดี แต่เมื่อจุดตะเกียงขึ้นดูว่ามีอะไรแตกเสียหายบ้างก็ปรากฏว่าถ้วยชามที่ใส่อาหารเรียบร้อยปกติดี ไม่มีอะไรหกไม่มีอะไรแตกเสียหายและทุกอย่างยังอยู่เหมือนเดิม

เราก็พากันงง ผมนึกในใจว่าผีเริ่มต้นสำแดงอาละวาดสอนคนปากโวแล้ว คืนนี้คงจะยุ่งแน่ นี่แต่เพียงหัวค่ำก็ยังเพียงนี้ ถ้าดึกดื่นอะไรจะเกิดขึ้นอีก อย่าคิดว่าเรามีคนมากจะเอาชนะวิญญาณผีได้

เมื่อเริ่มเปิดฉากแสดงตอนยังไม่ทันถึงทุ่มแล้วทุกคนก็เพิ่งจะลงมือกินข้าว ตอนนี้ที่เงียบเสียงก็มีที่ไม่เชื่อก็ชักจะใจคอไม่ดี แต่ยังมีบางคนปากแข็งร้องท้าทาย ถ้าเก่งจริงก็ขอให้แสดงออกมา

คืนนั้นเรากินอาหารกันอย่างไม่มีความสุข เพราะต่างเอาจานข้าวใส่กับข้าวและยกไปนั่งกระจายวงละ ๒–๓ คน กินเพื่อกันตาย ผมคิดว่าแต่ละคนเห็นผลปรากฏที่ปากมนุษย์พูดอะไรไม่คิด บัดนี้ผลได้เกิดขึ้นแล้วและกำลังจะทวีความรุนแรงต่อไป คืนนั้นแม้จะเป็นคืนข้างขึ้นแก่ ๆ เดือนยังไม่เต็มดวง แต่ก็ส่งรัศมีสว่างทอแสงลอดเข้าทางช่องหน้าต่างที่เปิดไว้ทุกบาน แม้จะไม่สว่างเหมือนคืนวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ แต่ก็พอจะเห็นอะไรจะแจ้งกระจ่างตาได้บ้าง

ผมคิดว่าการกินข้าวมื้อนั้นมันหาความอร่อยไม่ได้เลย ความรู้สึกไม่ได้อยู่ที่รสอาหารมันอยู่ที่จะต้องผจญกับวิญญาณที่มองไม่เห็นนั้น นอกจากต่างคนต่างรีบกินพอให้อิ่มท้อง ดูคล้ายพวกวิญญาณจะยังเอ็นดูให้เราได้หยุดพักมีโอกาสกินข้าวอิ่มเสียก่อนจึงจะเริ่มลงมือใหม่

มนุษย์เรานั้นครั้งแรกปากแข็งอยู่ก่อนแล้ว แม้จิตใจเกิดความกลัวขึ้นมาแต่ปากก็ยังแข็งพูดเสียงแข็งทำนองปากกับใจไม่ตรงกัน เพราะบางคนก็ยังใช้ปากด่าว่าหยาบคาย ท้าทายด้วยคำพูดอวดดีแต่เสียงขาดความเข้มแข็ง

เหมือนเดิม คำหยาบคายนั้นแม้มนุษย์ด้วยกันฟังแล้วยังทนไม่ไหว บางคนก็บ่นพึมพำไปตามภาษาของคนปากอยู่ไม่สุข

พอกินข้าวอิ่มบ้างไม่อิ่มบ้างแล้วต่างก็รีบยกชามจานไปล้างข้างล่าง ผมคิดว่าในจำนวน ๑๒ คนนี้คงมีบางคนใจคอไม่ดีด้วยความหวาดกลัว แต่ก็ไม่กล้าแสดงออกมาเพราะกลัวเพื่อน ๆ จะว่าเป็นคนขี้ขลาด จึงอัดความกลัวเอาไว้ภายใน แสดงว่าข้ายังกล้าแข็งอยู่

เมื่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นครั้งนี้เป็นการชี้ให้เห็นเรื่อง "*วิญญาณภูตผีมีจริง*" บัดนี้ได้แสดงออกมาให้ประจักษ์สายตาและความรู้สึก พอที่จะทำให้ผู้ที่พบเห็นจดจำเหตุการณ์ในคืนนั้นและคงจะอยู่ในความทรงจำอย่างไม่มีวันลืม รวมทั้งผมผู้อยู่ในจำนวน ๑๒ คนด้วยนั้น ล้วนแต่คนหนุ่มแข็งแรงอยู่ในวัยฉกรรจ์และมีความเชื่อตัวเองไม่ยอมเชื่ออะไรที่ไม่มีเหตุผล ทั้งผมได้เคยเตือนอย่ากล่าวถึงคำที่มีความหมายถึงการดูหมิ่นดูถูก พวกเหล่านี้กลับมองเห็นว่าผมเป็นคนหลงงมงาย บัดนี้ทุกคนก็เห็นอภินิหารของวิญญาณแล้ว แม้จะมีบางคนยังใจแข็งแต่ส่วนมากก็ชักจะเชื่อว่าวิญญาณและผีมีจริง เพราะได้ประสบว่าถึงเวลาแล้วที่จะให้ทุกคนรู้ผิดรู้ถูก และที่ได้ใช้วาจาสามหาวกร้าวร้าวดูหมิ่นวิญญาณ พูดจาหยาบคายสัปโดกสัปดน ให้วิญญาณเหล่านั้นโกรธจนแสดงฤทธิ์เดชออกมาให้เห็นนั้น บัดนี้ต่างก็รู้แล้วและเป็นบทเรียนที่ทำให้ทุกคนประสบด้วยเอง เพื่อชี้ให้เห็นปากที่เราพูดออกไปด้วยความคนอง บัดนี้ปรากฏผลร้ายต่อเราแล้ว จึงอยากให้ทุกคนลงไปที่ศาลพระภูมิข้างรั้วซึ่งเป็นเจ้าที่เจ้าทางเพื่อไปกราบไหว้ขอสมาลาโทษ เพราะแรกเรารู้เท่าไม่ถึงการณ์ ขอจงยกโทษให้พวกเราด้วยเถิด เราจะไม่ลบหลู่ดูหมิ่น

ต่อไป เมื่อผมให้ความเห็นเช่นนั้นส่วนมากตกลงเห็นดีด้วย แต่ที่ทำท่าว่าจะดื้อลองดีต่อไปก็มีอยู่บ้าง แต่ที่สุดผมบอกว่า อย่าให้คนสองสามคนที่ไม่เห็นด้วยนั้นทำให้ส่วนรวมต้องพลอยได้รับความลำบากไปด้วยเลย เพราะเรามาด้วยกันอยู่ในบ้านเดียวกัน เดือดร้อนก็ต้องเดือดร้อนด้วยกัน ที่สุดทุกคนก็เห็นด้วย ผมจึงหยิบธูปเทียนที่ซื้อเตรียมไว้ก่อนและพากันลงมาจากบ้านทั้งหมดเพื่อไปกราบสารภาพผิดและขอขมาลาโทษต่อไป

เมื่อถึงริมรั้วที่ประดิษฐ์ศาลพระภูมิผมก็จุดเทียนปักไว้ที่ศาลพระภูมิ และจุดธูปจนหมดห่อแล้วแจกจ่ายให้โดยทั่วถึงกัน แล้วขอร้องให้ทุกคนตั้งจิตอธิษฐานรำลึกถึงเจ้าที่เจ้าทางและวิญญาณทั้งหลายที่อยู่ในบริเวณ ที่พวกเราเคยดูหมิ่นเมื่อหัวค่ำก็ขอให้เจ้าที่เจ้าทางและวิญญาณทั้งหลายได้โปรดกรุณายกโทษที่พวกลูกช้างทั้งหลายได้กล่าววาจาหยาบคายหมิ่นประมาทนั้น บัดนี้ พวกลูกช้างทั้งหลายรู้สึกผิดชอบชั่วดี ทุกคนก็ยอมปฏิบัติตามที่ผมขอร้อง เมื่อกล่าวคำขอขมาจบแล้วก็กราบลงกลางดินหน้าศาลพระภูมิ ผมมองดูหลายคนหน้าซีดเหงื่อแตกด้วยความหวาดกลัวเห็นได้ชัด แต่บางคนก็ยังดื้อแต่ก็ทำตามที่ผมบอกอย่างเสียไม่ได้

เมื่อจุดธูปเทียนขอขมาลาโทษกราบไหว้เจ้าที่เจ้าทางที่ศาลพระภูมิแล้ว ทุกคนก็กลับขึ้นไปบนเรือน ต่างก็จัดแจงหาที่พักผ่อนหลับนอนเอากำลังไว้ เพราะรุ่งเช้าพวกเราก็จะเริ่มทำงานร่วมกันต่อไป

ส่วนผมตกลงใจเข้าไปนอนในห้องเล็กกว้างยาวประมาณ ๓ เมตร ๔ เมตร ห้องนี้มีเสาต้นหนึ่งเป็นเสาไม้แข็งแก่นกลางเสามีน้ำมันไหลเยิ้มออก

มา มีคนเอาทองบิดไว้หลายแผ่น และมีผ้ายันต์ไปตอกติดไว้ตามประเพณี ถือกันว่าเสาตกน้ำมันนั้นมีวิญญาณสิงอยู่

ผมนั้นแม้จะยังหนุ่มและไม่กลัวอะไรไม่ว่าผีสางเทวดาอะไรก็จริง โดยคิดว่าเราไม่ไปก้าวก่ายดูถูกเขาก็คงไม่ทำอะไรเรา ผมก็ไม่ดูถูกดูหมิ่นท้าทายอวดดีเพราะถือประเพณีโบราณที่พ่อแม่เราสอนว่าอ่อนน้อมไว้จะไม่เป็นภัยแก่ตัว เราอย่านึกว่ามีปากไว้พูดได้สารพัด ลมปากที่พูดออกไปดีก็เป็นมงคล ไม่ดีก็เป็นโทษ ผมยังเป็นทุกข์แทนพวกเพื่อนและเด็ก ๆ ที่ปากคะนองไม่รู้ที่ต่ำที่สูง ควรพูดหรือไม่ควรพูด ที่พูดหยาบช้าท้าทายไปนั้นมีแต่โทษ ไม่มีคุณ เพราะตามปกติมนุษย์เราไม่ชอบฟังคำหยาบคายดูถูกดูหมิ่นเป็นธรรมดา จึงคิดว่าพวกมนุษย์เทพเจ้าหรือวิญญาณทั้งหลายก็ไม่ชอบมนุษย์ปากเสียหรือแม้แต่พวกสัตว์เลี้ยงสัตว์เดรัจฉาน หากพูดกับมันดี ๆ ก็เข้ามาเคล้าเคลียใกล้ๆ หากว่าไปดุด่ามันก็ไม่ชอบเหมือนกัน

ฉะนั้นประเพณีของไทยเราตามหลักพระพุทธศาสนาจึงสอนให้เราแผ่เมตตาแผ่ส่วนบุญกุศลนั้นย่อมเป็นศิริมงคลแก่ตัวเราเอง

คืนนั้นผมรู้สึกหนักใจแทนเพื่อน ๆ เท่าที่จุดธูปเทียนขอขมาลาโทษนั้น ปวงวิญญาณทั้งหลายเหล่านั้นจะให้อภัยหรือไม่ยังเป็นปัญหาหนักใจผมอยู่มาก ถ้าหากบรรดาวิญญาณเจ้าที่จะไม่ยอมให้อภัยก็ไม่รู้จะหอบเสื่อหอบผ้าห่มไปนอนที่ไหนกัน

ฉะนั้นก่อนจะนอนผมซึ่งนับถือประเพณีไทยโบราณ จึงนำเอาพระหลวงพ่อทวดที่ผมติดตัวมาปลดจากคอไว้บนหิ้ง แล้วจัดแจงจุดธูปจุดเทียน

บูชาอยู่บนห้องอีกครั้งหนึ่ง สวดมนต์แล้วตั้งจิตทำสมาธิแผ่ส่วนกุศลให้แก่วิญญาณทั้งหลายที่อยู่ในบริเวณบ้านนี้หรือผีบ้านผีเรือน เจ้าที่เจ้าทางขอจงมารับส่วนกุศลของผมด้วย เมื่อเสร็จแล้วผมตั้งปฏิภาณว่า อันตัวผมนี้ตั้งแต่น้อยคุ้มใหญ่ยังไม่เคยสร้างกรรมทำบาป และทำสิ่งใดชั่วเลย การที่ขึ้นมาที่บัวใหญ่ก็เพื่อมาประกอบสัมมาอาชีพทำมาหากินโดยสุจริต มิได้คิดทำผิดทางศีลธรรมประเพณีแต่ประการใดโดยทั้งสิ้น และการที่พวกเพื่อน ๆ และเด็ก ๆ เหล่านี้ยังอ่อนต่อโลกและชีวิตได้ประพฤติล่วงเกินมากไปบ้างก็โปรดให้อภัยให้กับพวกนี้ด้วยเถิด ผมปวารณาใจขอร้องว่าต่อไปจะไม่มีประพฤติล่วงเกินทั้งในทางกายวาจาและใจอีกต่อไป ผมขอวิงวอนเจ้าที่เจ้าทางเพื่อได้กรุณาพวกเหล่านั้นด้วย

จริงอย่างผมนึกวิตก ในการที่เหล่าวิญญาณมิได้อภัยยกโทษให้อโหสิแก่พวกเราที่ไปคุกเข่ากราบไหว้กลางดินหน้าศาลพระภูมิ ที่ได้ทำไปแล้วนั้น เพราะหลังจากเราขึ้นมาบนบ้านต่างก็ยังมีความหวั่นหวาดไม่หาย จิตใจต่างก็ยังมีความกลัวหวาดสะดุ้งผวากันอยู่

แต่แล้วเหตุการณ์ที่สงบไปพักหนึ่งก็เริ่มเกิดขึ้นอีก ในขณะที่พวกเรากำลังเข้านอน ซึ่งบางคนยังไม่ทันหลับ บางคนก็เพิ่งเคลิ้ม ๆ จวนหลับ เราก็ได้ยินเสียงเหมือนคนเดินขึ้นบ้านเสียงค่อย ๆ เดินแรง ๆ แล้วก็เหมือนคนวิ่งไล่กันบนหลังคาเรือน ความแรงจนบ้านสั่นไหวสะเทือนไปหมดทั้งหลัง ประตูที่บิดสนิทลงกลอนอยู่แล้วกลอนก็หลุดและเปิดออกเสียงดังปังๆ เสมือนมีคนเดินเข้ามาในห้องที่พวกเรานอนอยู่

ทันใดหน้าต่างที่เปิดรับลมทุกบานก็ถูกปิดคล้ายกับมีคนกระชากอย่างแรงทุกบานดัง ปึ้ง ปึ้ง ปึ้ง พวกที่กำลังจะหลับก็สะดุ้งตื่น ผมทราบภายหลังว่าทุกคนเปลือยกายล่อนจ้อนเพื่อให้ผีกลัว ผมเองก็ไม่รู้ว่าพวกนี้เขาไปได้ตำรับตำรามาแต่ไหน ผมเองได้ยินเสียงบานประตูหน้าต่างประเดี๋ยวเปิดประเดี๋ยวปิด แม้ผมจะเป็นคนไม่เคยกลัวเรื่องผีสางเรื่องวิญญาณ ก็อดสะดุ้งเสียงนั้นไม่ได้ เสียงปึงปังของบานประตูหน้าต่างทำให้ผมนึกเลยไปว่า อาจเป็นฝีมือของมนุษย์ที่ไม่อยากจะให้คนมาเช่าอยู่คอยก่อกวนเพื่อให้อยู่ไม่ได้

ข้างตัวผมมีปืนสั้นประจำตัวอยู่ ๑ กระบอกบรรจุกระสุนครบและมีไฟฉายขนาดใช้ถ่าน ๔ ก้อน ผมคลำหาปืนและไฟฉายหยิบแล้วย่องเดินออกมาจากห้องแล้วลงบันไดหลังบ้านขึ้นหน้าบ้านเพื่อจะตรวจพิจารณาดูรอบๆ บ้าน ผมขอรับด้วยความจริงใจว่าผมทั้งกลัว ๆ กล้า ๆ คอยหวาดสะดุ้งคอยระวังตัวอยู่รอบข้าง บนท้องฟ้าจันทร์ยังไม่เต็มดวงแต่ก็มีแสงสว่างพอที่จะมองเห็นอะไรได้ชัดเจน ความจริงผมก็มิใช่ว่าเป็นคนกล้าหาญ แต่เป็นความจำเป็นที่ในบ้านจะต้องมีคนไม่กลัวไว้บ้าง เพราะหากทุกคนกลัวและต่างก็ขวัญเสียกันหมดแล้วก็จะไม่มีใครเป็นที่พึ่งได้ เหตุการณ์ก็จะยิ่งเลวร้าย ฉะนั้นผมจึงจำเป็นต้องทำกล้าเพื่อเป็นที่พึ่งและเป็นกำลังใจของพรรคพวกซึ่งตอนนี้รู้สึกว่าทุกคนกำลังหวาดกลัวที่รู้ตัวว่าได้ทำผิดไปแล้ว

ฉะนั้นผมจำเป็นแข็งใจถือปืนและไฟฉายออกตรวจไปก็ไม่เห็นมีอะไร เวลานั้นไม่มีบ้านอื่นติดใกล้กับรั้วหรือที่ดินแปลงนั้น ด้านหนึ่งก็เป็นบึงออกไป อีกทางหนึ่งก็เป็นบริเวณโรงไฟฟ้าไม่มีบ้านคน เวลายิ่งดึกก็ยิ่งรู้สึกว่าในบริเวณบ้านนั้นเยือกเย็นสะท้าน ข้างนอกเสียงจักจั่นเรไรร้องวังเวงระงม

ทางบึงยังได้ยินเสียงกบเสียงเขียดร้องแข่งกันเซ็งแซ่ มันเป็นคืนที่วิเวกวังเวงเยือกเย็นอย่างประหลาดเท่าที่ผมเคยผจญมา เมื่อผมพยายามแข็งใจเที่ยวเดินตรวจดูบริเวณบ้าน แต่ก็ไม่มีอะไรผิดปกติ นอกจากความเงียบสงัดกับแสงเดือนที่สว่างบ้างสลัว ๆ บ้างสลับกันไปเท่านั้น

ผมกลับขึ้นมาบนบ้านแล้วใจก็ยังเต้นอยู่ เพราะในห้องยิ่งน่ากลัวกว่าภายนอก แม้ภายในบ้านจะมีคนถึง ๑๒ คน ก็ไม่ทำให้เกิดความอุ่นใจได้เลย เพราะส่วนมากล้วนแต่ปากเสียทั้งนั้น แต่ผมก็ระงับความกลัวไว้ได้ เพราะผมไม่ได้ปากเสียและดูถูกใครไม่ว่าจะเป็นวิญญาณหรือมนุษย์ ปากผมไม่ได้กล่าวคำหยาบคายท้าทาย และผมก็คิดว่าสิ่งที่มนุษย์เรากลัวที่สุด ก็คือความตาย ไม่มีใครหนีพ้นไปได้ กลัวก็ตายไม่กลัวก็ตาย แล้วเราจะเสียเวลากลัวตายทำไมอีก ดังที่ผมเคยอ่านในชุด "กฎแห่งกรรม" มาแล้ว คิดได้ความกลัวของผมก็บรรเทาลง เมื่อไม่กลัวความตายแล้วทุกอย่างเราก็ไม่กลัวทำให้ผมมีจิตใจเข้มแข็งขึ้นทันที

ผมเดินเข้าไปในห้องซึ่งมีคุณสมพล มานะมุติ นอนอยู่ด้วย ผมเลิกมุ้งขึ้นเอาปืนและไฟฉายวางไว้ข้างตัว และผมก็นั่งสมาธิทำจิตให้นิ่งอธิษฐานในจิตว่า พวกผมทำงานหาเลี้ยงชีพด้วยความสุจริตไม่เคยก่อกรรมทำบาปแต่อย่างใด ขอตั้งปณิธานว่า ผมขออัญเชิญให้วิญญาณทั้งหลายและทวยเทพผู้เป็นใหญ่ในสถานบริเวณที่แห่งนี้ขอให้แสดงตนมาปรากฏให้ผมได้รู้ได้เห็นเพื่อจะขอทราบว่าผมสามารถอยู่ในบ้านหลังนี้กับพวกเพื่อน ๆ ได้ไหม ถ้ายังไม่ปรากฏตัวผมจะขอนั่งสมาธิอยู่เช่นนี้หนึ่งชั่วโมง ขอให้ท่านปรากฏร่างให้เห็น หากไม่ยอมปรากฏให้เห็นก็ขอให้ท่านมาเข้าฝันบอกให้รู้ หากไม่ยอมให้อยู่ต่อไปเราก็จะไปหาที่อยู่ที่อื่น

เมื่อผมนั่งสงบอารมณ์ไม่คิดฟุ้งซ่าน ทำจิตอยู่ในสมาธิเริ่มแล้วก็ได้ยินเสียงเหมือนคนเดินขึ้นมาบนบ้าน ต่อจากนั้นประตูห้องติดต่อกับชานบ้านก็ค่อย ๆ เปิดอ้าออก ในระยะนั้นภายนอกภายในเสียงเงียบสงบไปพักหนึ่ง เมื่อประตูเปิดก็เห็นแสงจันทร์ส่องเข้ามา ผมมองเห็นได้จากแสงเดือนส่องให้เห็นร่างขาวโพลนเป็นร่างใส่เสื้อขาวนุ่งผ้าขาวค่อย ๆ ลอยเข้ามาตีนสูงกว่าพื้นห้อง เข้ามาใกล้ที่ผมนั่งอยู่ในระยะประมาณเพียง ๓–๔ ก้าว ผมพยายามมองดูหน้าก็เห็นไม่ถนัด เพราะร่างนั้นเอาไว้ผมยาวใช้ผมปกใบหน้าปิดลงมาถึงคาง จึงมองเห็นไม่ถนัดแล้วร่างนั้นก็ลงมานั่งขัดสมาธิตรงหน้าผม

ผมจึงถามขึ้นว่า ท่านคงเป็นเจ้าของที่แห่งนี้และบ้านหลังนี้ด้วยใช่หรือไม่ ร่างนั้นผงกหัวรับเป็นการตอบด้วยท่าทางกิริยาเมื่อเข้าใจแล้วผมจึงถามว่า ผมกับพวกมาทำมาหากินที่ตำบลบัวใหญ่นี้โดยสุจริต ท่านจะอนุญาตให้ผมได้อยู่พักอาศัยในบ้านหลังนี้ได้ไหม แล้วผมก็มองเห็นร่างนั้นพยักหน้าช้า ๆ เป็นการอนุญาตเห็นอย่างชัดเจน แม้คุณสมพล มานะมุติ ซึ่งนั่งคอยดูอยู่ข้างหลังของผมก็กลัวตัวสั่นจนฟันล่างและบนกระทบกัน ผมนั้นถามต่อไปว่า ตามที่พวกเด็กของผมกราบขออภัยที่ได้กล่าวคำหยาบคายด้วยความคนองปากนั้น ขอได้โปรดอภัยโทษและพรุ่งนี้ผมจะให้นำดอกไม้ธูปเทียนมากราบคารวะขอขมาที่ได้ล่วงเกินท่าน ขอให้พวกเขาเหล่านั้นได้อยู่อาศัยในบ้านนี้ต่อไป ร่างนั้นสั่นหน้าแรง ๆ เป็นการแสดงว่าไม่ยอมอภัย ผมเห็นเช่นนั้นก็ถามว่าในบ้านนี้นอกจากผมแล้วท่านจะไม่อนุญาตให้ใครอยู่ใช่ไหม ร่างนั้นก็พยักหน้าแสดงให้รู้ว่าใช่ ผมก็เกิดหนักใจว่าผมจะทำอย่างไรจะเอาเขาเหล่านั้นไปไว้ที่ไหน ผมจึงขอร้องแกมวิงวอนว่า ขอท่านได้กรุณาให้เขาเหล่านั้นอยู่ด้วยเถิด ผมรับรองว่าจะไม่ให้เหตุการณ์อย่างแล้ว ๆ มานั้น

บังเกิดขึ้นอีก ร่างนั้นสะบัดหน้าแล้วก็ค่อย ๆ จางเลือนลางหายไป ผมนั่งมองดูด้วยอาการขนลุกขนชันแล้วผมก็ก้มลงกราบเจ้าที่ด้วยความเคารพ

เป็นครั้งแรกในชีวิตผมได้พบเหตุการณ์ประหลาดมหัศจรรย์ในครั้งนั้น หลังจากร่างนั้นหายไปจากสายตาผมแล้ว ในไม่ช้าเหตุก็เกิดขึ้นกับหมู่เพื่อนและเด็ก ๆ ที่นอนอยู่ข้างนอกเสียงเหมือนคนวิ่งไปมาอยู่บนหลังคามีเสียงโครมครามทั่วไป และได้ยินเสียงเด็ก ๆ ร้องบอกว่าถูกเตะถูกถีบกันอย่างจ้าละหวั่น ผมใช้ไฟฉายดูก็มองเห็นเพื่อนและเด็ก ๆ ทุกคนมีแต่ตัวล่อนจ้อน เพราะทุกคนต่างก็แก้ผ้าเปลือยใช้มือป่ายซ้ายขวาเหมือนกับป้องกันตัว ปากก็ยังร้องด่าตาก็หลับ พวกเด็กที่เป็นคนขับรถร้องบอกผมว่าผมกลัวแล้วพี่ครับ ขอให้ช่วยผมออกจากบ้านนี้เถิด บ้านนี้ผมอยู่ไม่ได้ ขอให้ผมไปอยู่นอกบ้านเถิดครับ ผมถูกทั้งเตะทั้งถีบ แล้วต่างก็เปิดประตูกระโจนลงจากบ้านไม่ทันสวมเสื้อกางเกงทั้งที่ร่างยังเปลือยเปล่า และต่างหอบเอาเสื้อผ้ากางเกงออกไปด้วยแล้วต่างก็ชิงกันออกประตูแทบไม่ทัน บางคนไม่ทันลงกะไดก็ผวาตกลงไปเหมือนคนไล่ถีบลงไปนั่งอ้าขาเหมือนเด็กเล่นทราย พวกเด็กขับรถวิ่งออกไปนอกรั้วแล้วยังตะโกนบอกผมว่า พี่ครับผมไม่ไหวแล้วขอไปนอนบนรถบรรทุกที่ปั๊มน้ำมัน เสียงคุณวิสูตร สมิตะร้องบอกอย่างเหนื่อยหอบเหมือนคนหมดแรงว่าอยู่ไม่ได้แล้ว เกิดมาผมไม่เคยกลัวอะไรมากเท่าคราวนี้เลย ผมกลัวจริง ๆ ผมเปลือยกายเอาตัวยัดเข้าไปนอนในถุงทะเล (ถุงสำหรับใส่ของพวกทหารเรือ) ยอมทนหายใจไม่ออกมันยังลากเอาถุงออกเหลือแต่ตัวล่อนจ้อน เข็ดแล้วเพราะไม่มีตัวมีตนแต่ก็เป็นไปได้ ตกลงคืนนั้นเวลาตี ๓ พอดี พวกนั้นหนีลงจากเรือนวิ่งไปนอนที่รถบรรทุกซึ่งจอดอยู่ที่ปั๊ม ไม่มีใครเหลืออยู่บนบ้าน นอกจากผมคนเดียวความวุ่นวายก็สงบลง ภายหลังที่เพื่อน ๆ และเด็กออกไปจากบ้านหมดแล้ว

หลังจากนั้นในบ้านก็เงียบสงบไม่มีเสียงอะไรเกิดขึ้นอีก ทำให้ผมคิดว่าคนเรานี้คนองปากเมื่อพูดไปถ้าพูดดีก็มีคุณประโยชน์ หากพูดไม่ดีก็เป็นภัยแก่ตัวเอง ดังเรื่องนี้เป็นตัวอย่างที่ได้ประสบมา

นับแต่คืนนั้นผมได้พักอยู่ในบ้านนั้นตลอดมาเหตุการณ์ก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้นแก่ตัวผมอีก ทุกอย่างปกติไม่มีวี่แววอะไรเกี่ยวกับเรื่องวิญญาณที่จะก่อกวนให้ผมเดือดร้อนเลย และกลับรู้สึกว่าวิญญาณเหล่านี้ช่วยให้ความคุ้มครองตลอดเวลาที่ผมอยู่ รู้สึกว่าภายในบ้านมีวิญญาณหญิง เวลาผมดับไฟเข้านอนแล้วมีความรู้สึกเหมือนไม่ใช่ผมอยู่คนเดียว แต่มีวิญญาณหญิงอยู่ใกล้ ๆ คล้าย ๆ กับอยู่ข้าง ๆ มุ้งที่ผมนอน แต่เมื่อจุดตะเกียงสว่างและตรวจดูแล้วก็ไม่มีไม่เห็นอะไร

แต่ผู้อื่นนอกจากผมแล้วไม่มีใครกล้าอยู่หรืออยู่ไม่ได้ เมื่อเสร็จงานแต่วันก็จะมาอาบน้ำและกินข้าว ก่อนค่ำก็ต้องรีบออกจากบ้านไป ทุกคนก็อยู่ได้แต่เวลากลางวัน กลางคืนต่างแยกย้ายกันไปหลับนอนที่อื่นที่ผมจัดหาที่ให้พัก และพวกเด็กขับรถก็ไปนอนในรถบรรทุก กลางคืนไม่มีผู้ใดกล้ากรายเข้าไปบนบ้านนั้นอีก คงมีแต่ผมคนเดียวค้างคืนอยู่ในบ้านนั้นได้

มีเหตุประหลาดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นกับตัวผม หากพูดไปถ้าผู้ใดไม่ประสบกับตัวเองแล้วก็ยากที่จะเชื่อ แม้แต่ตัวผมเองถ้าหากไม่ได้ประสบกับตัวเองเมื่อมีผู้อื่นมาเล่าให้ฟัง ผมเองก็ไม่อาจเชื่อว่าจะเป็นไปได้ คือในเช้าวันหนึ่งผมลุกขึ้นซักผ้าเองแล้วนำไปตากบนราวตากผ้า ซึ่งขึงไว้กลางใต้ถุนบ้านเป็นราวยื่นออกไปนอกตัวอาคาร หมายถึงราวนี้ครึ่งหนึ่งอยู่ในร่มใต้ถุนบ้าน และอีกครึ่งหนึ่งก็อยู่ข้างนอกสำหรับตากแดด เมื่อผมซัก

เสื้อผ้าเสร็จแล้วก็นำไปตากแดดนอกใต้ถุน เวลาตากเสร็จแล้วผมก็พูดขึ้นลอย ๆ ว่า *"ผมขอฝากช่วยดูแลเสื้อผ้าที่ตากด้วยนะ"* แล้วผมก็ออกไปทำงาน

จำเพาะกลางวันวันนั้นเกิดฝนตกลงมา ผมกำลังทำงานอยู่ก็นึกในใจว่าบ่านนี้เสื้อผ้าที่ผมตากไว้คงจะเปียกโชกด้วยน้ำฝนหมดแล้ว แต่ก็ทำอะไรไม่ได้เพราะกำลังทำงาน ถึงกลับไปบ้านก็คงไม่ทันเก็บเสื้อผ้าเพราะฝนตกลงมาไม่ทันรู้ตัว จึงได้แต่นึกอยู่ในใจว่าเมื่อฝนตกเสื้อผ้าก็ต้องเปียกหมดและคงไม่มีเสื้อผ้าเปลี่ยนแน่

พอตอนบ่ายผมกลับไปถึงบ้านก็รู้สึกประหลาดใจเมื่อมองเห็นเสื้อผ้าที่ตากไว้ข้างนอกเมื่อตอนเช้านั้นร่นเข้าไปตากไว้ภายใต้ถุนเรือนหมด คล้ายกับมีคนช่วยรูดเข้ามาไว้ในที่ร่มใต้ถุนให้พ้นจากเปียกฝน และปรากฏว่าเสื้อผ้าแห้งสนิท ผมก็ยังไม่ยอมปักใจเชื่อนักว่าเป็นวิญญาณช่วยให้เสื้อผ้าผมไม่เปียก อาจมีเด็กคนใดคนหนึ่งซึ่งรู้จักผมดีช่วยรูดไปไว้ข้างในใต้ถุนก็เป็นได้ แต่ก็คิดว่าเป็นไปไม่ได้เพราะกลางวันเป็นเวลางานไม่มีใครจะปลีกตัวไปได้ เพราะทุกคนมีงานทำอยู่ใกล้ชิดกับผมตลอดเวลา จึงมองไม่เห็นทางจะเป็นไปได้ อีกประการหนึ่งเด็กพวกนี้คนเดียวสองคนไม่กล้าจะเข้าไปบริเวณบ้าน เพราะยังหวาดกลัวไม่หาย ผมรู้จักนิสัยดี และก็มีเรื่องแปลกอีกอย่างหนึ่งก็คือ บุรุษไปรษณีย์ที่ทำการไปรษณีย์บัวใหญ่ ในตอนกลางวันวันหนึ่งขี่จักรยานนำจดหมายมาส่งที่บ้านซึ่งเข้าใจว่ามีคนเฝ้าอยู่ เมื่อเข้าไปถึงในตัวบ้านมักจะร้องบอกว่า "คุณครับออกมารับจดหมาย" เสียงตอบจากภายในบ้านบอกว่า "เอาวางไว้ข้างนอกนั่นแหละ" บุรุษไปรษณีย์นั้นก็ไม่เคยนึกเคยสงสัยว่าในบ้านนั้นไม่มีคนอยู่ เพราะผมปิดประตูลงกลอนประตูหน้าแล้วออกทางหลังบ้านและใส่กุญแจเอาไว้

วันหนึ่งก็มีโทรเลขมาจากกรุงเทพ ฯ ถึงผม บุรุษไปรษณีย์ก็ขี่จักรยาน นำโทรเลขไปส่ง จอดรถจักรยานไว้หน้าบันไดขึ้นไปเคาะประตูร้องเรียกว่า "คุณครับรับโทรเลขครับ" เสียงตอบมาจากภายในบ้านบอกว่า "วางไว้ที่นั่นแหละหรือสอดใต้ประตูก็ได้" บุรุษไปรษณีย์ตอบไปว่า "ไม่ได้ครับต้องเซ็นรับ" "ถ้าอย่างนั้นอ้อมเอามาทางหลังบ้านซิ" บุรุษไปรษณีย์ผู้นั้นเดินลอดใต้ถุนเพื่อขึ้นบันได ยังไม่ทันขึ้นไปเพียงแต่แหงนมองดูที่ประตูเห็นมีตัวกุญแจใส่ในสายยูก็ขนลุกตกใจ นึกกลัวขึ้นมาทันทีเพราะนึกได้ว่าบ้านนี้เป็นบ้านผีดุ รีบลงจากบ้านแทบไม่ทัน คว้าจักรยานเผ่นขึ้นแล้วรีบขี่ออกจากบ้านโดยด่วนใจคอหายหมด

นับแต่วันนั้นมาไม่มีบุรุษไปรษณีย์คนใดกล้าไปส่งจดหมายหรือโทรเลขที่บ้านนั้นอีก ได้สั่งคนให้บอกผมว่าให้ไปเซ็นรับเอาที่ทำการไปรษณีย์บัวใหญ่

ตั้งแต่นั้นมาก็เป็นที่รู้กันทั่วไปว่ามีบุรุษไปรษณีย์บัวใหญ่ถูกผีหลอกกลางวันแสก ๆ ในบ้านหลังนั้น และไม่มีบุรุษไปรษณีย์คนใดกล้าไปส่งไปรษณียภัณฑ์ที่บ้านนั้นอีก ผมจึงจำเป็นต้องเสียเวลาให้คนไปคอยถามและคอยรับจดหมายและโทรเลขในที่ทำการไปรษณีย์บัวใหญ่ตลอดมา

เมื่อผมมาทำงานรับเหมาขนลูกรังทำถนนที่อำเภอบัวใหญ่ร่วมกับเพื่อน คือ คุณวิสูตร สมิตะ กับคุณสมพล มานะมุติ ซึ่งเป็นหุ้นส่วนรับงานชิ้นนี้ด้วยกัน แต่ในบ้านหลังนั้นผมเป็นผู้อยู่ค้างคืนได้คนเดียว ไม่มีวิญญาณหรือสิ่งใดมาก่อกวนตลอดมามีความสบายด้วยความสงบเรียบร้อย ผมเคยบอกมาแล้วว่าแต่มีสิ่งที่น่าสังเกตตลอดเวลาที่ผมอยู่และพักอยู่ภายใน

บ้านนี้ผมดับไฟเข้านอนแล้วรู้สึกว่าจะมีร่างของหญิงคนหนึ่งมาอยู่ไม่ห่างไกลจากมุ้งเช่นนี้แทบทุกคืนตั้งแต่เริ่มแรกตลอดมา แต่ผมก็ไม่เคยเห็นหน้าทั้งในเวลาตื่นหรือฝันในเวลาหลับ

ส่วนเพื่อน ๆ และพวกเด็กขับรถเหล่านั้นไม่เคยมาค้างนอนอีก จะมาบ้างก็เมื่อเลิกจากงานตอนเย็นแล้วเพื่อรีบอาบน้ำเปลี่ยนเสื้อผ้าแล้วก็ต้องรีบออกจากบ้านไปก่อนย่ำค่ำหรือก่อนตะวันจะตกดิน ไปหาที่นอนตามรถบรรทุกที่จอดตามปั๊มน้ำมัน ส่วนเพื่อน ๆ ก็ไปหาที่นอนที่อื่น นี่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วพร้อมทั้งยังมีพยานรู้เห็นเหตุการณ์เกิดขึ้นครั้งนี้ถึง ๑๒ คน

ครั้งหนึ่งผมได้กลับลงมาพักที่บ้านกรุงเทพฯ ได้เพียง ๒–๓ วัน คืนหนึ่งผมฝันเห็นผู้หญิงสาวคนหนึ่งเข้ามาในบ้านบอกว่ารถยนต์ที่บรรทุกหินลูกรังนั้นเกิดอุบัติเหตุไปชนกันได้รับความเสียหายมาก สถานที่ชนกันนั้นห่างจากอำเภอบัวใหญ่ ๗ กิโลเมตรเสียหายยับเยิน

เมื่อผมตื่นขึ้นในตอนเช้าจึงบอกกับภรรยาว่า "ทางบัวใหญ่คงจะเกิดเรื่องรถชนกันเสียหาย การงานคงจะต้องล่าช้าลงไป เห็นจะต้องรีบขึ้นไปดูด่วน"

ภรรยาผมถามว่า ผมรู้ได้อย่างไร ผมก็บอกว่ามีคนมาเข้าฝันบอก ผมเตรียมตัวจะกลับไปบัวใหญ่ ยังไม่ทันออกจากบ้านก็มีโทรเลขด่วนแจ้งถึงเรื่องรถชนกันบอกมาให้รู้ ให้รีบไปจัดการ

และเมื่อผมไปถึงอำเภอบัวใหญ่และไปสถานีตำรวจไปทำความตกลงยอมความ และชำระค่าเสียหายด้วยสันติวิธีโดยเรียบร้อยแล้ว จึงเป็นเรื่อง

แปลกประหลาดมหัศจรรย์ที่เป็นประสบการณ์ในชีวิตของผม การงานของผมก็เรียบร้อย แม้จะเกิดอุบัติเหตุรถชนกันก็ไม่เสียผลประโยชน์อะไรมากนัก

ผมได้อยู่ในบ้านที่กล่าวถึงนี้ประมาณเกือบ ๔ เดือน ได้รับความสุขสบายทุกอย่าง และเมื่อการงานเสร็จได้มอบการงานให้ทางบริษัทอิตัลไทยเป็นที่เรียบร้อยแล้ว คืนวันสุดท้ายผมได้จุดธูปเทียนกล่าวคำอำลาวิญญาณทั้งหลายและเจ้าที่เจ้าทางก่อนที่จะจากบ้านกลับกรุงเทพ ฯ ผมรู้สึกว่าเวลาพูด แม้จะนึกอยู่เพียงในใจก็มีความตื่นเต้น คล้ายจะต้องจากผู้ที่เรารักใคร่เคารพนับถือ ที่เรายังรู้สึกว่าเป็นผู้มีพระคุณที่ได้ให้ความสุขจากร่มไม้ชายคาอันเป็นการประทับใจจากความรู้สึกตามประเพณีไทยเราแต่เก่าก่อนนั้น

คืนนั้นผมนอนไม่ใคร่จะหลับจะเป็นเพราะการตื่นเต้นที่จะได้กลับบ้านกลับช่องหรือยังมีความอาลัยรักบ้านผีสิงหลังนี้ก็ได้ แม้ตัวผมเองก็บอกไม่ถูกว่าเนื่องจากเหตุอย่างไหนแน่ คิดว่าอาจเป็นทั้งสองอย่างคือหนึ่งดีใจที่จะได้กลับบ้านกรุงเทพ ฯ อีกใจหนึ่งก็ยังระลึกถึงบุญคุณที่ได้รับความสงบสุขสะดวกสบายมาแล้ว จะต้องจากบ้านหลังนี้ไปโดยไม่ทราบว่าอีกเมื่อไรจึงจะมีโอกาสได้กลับมาอีก

คืนนั้นผมหลับ ๆ ตื่น ๆ หลับไม่สนิทหรือจะเป็นอุปาทานผมก็ไม่กล้ารับรอง ดูคล้ายกับว่าวิญญาณหญิงที่เคยมาอยู่ข้าง ๆ มุ้งในห้องนั้นมีความกระสับกระส่าย จะเป็นเพราะผมได้กล่าวคำอำลาจะจากไปเมื่อก่อนนอนเหมือนจิตใต้สำนึกรู้ขึ้นเอง นึกแล้วก็เศร้าใจอย่างบอกไม่ถูก

ทำให้ผมคิดว่าประเพณีเก่า ๆ ของไทยที่เราปฏิบัติมานั้นมีผลให้เห็นได้ทางความรู้สึก เช่นหากเรามีมิตรจิตเขาก็มีมิตรใจตอบ ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ หรืออมนุษย์ วิญญาณก็มีความรู้สึกเช่นเดียวกันคือไม่ชอบมนุษย์ปากชั่ว ดังที่ผมได้ประสบมากับตัวเองมาแล้ว

ผมได้ทราบประวัติเรื่องของบ้านผีสิงหลังนี้จากคุณลุงผู้ดูแลบ้านภายหลัง จึงได้ทราบว่าบ้านหลังนี้สร้างมาหลายปีแล้ว ครั้งแรกก่อนจะเสร็จเรียบร้อย ช่างไม้ปีนขึ้นไปทำจั่วแล้วพลาดตกลงมากระทบพื้นล่างบาดเจ็บสาหัส แล้วทนพิษบาดเจ็บไม่ได้ก็ขาดใจตาย และได้ทราบว่าคนงานรถไฟอยู่บ้านพักซึ่งปลูกอยู่เป็นเรือนพักห่างจากตัวบ้านใหญ่ มีภรรยาท้องแก่จวนจะคลอด แต่เจ็บท้องลูกไม่ทันออกก็สิ้นใจตายในบริเวณบ้านนี้ แล้วผัวก็หลบหนีไป เห็นจะกลัวความผิด มีคนสันนิษฐานว่าก่อนจะหนีไปคงเอาศพเมียซึ่งตายทั้งกลมฝังไว้ในบริเวณบ้าน เพราะเมื่อก่อนรอบบ้านเป็นต้นกกต้นหญ้าขึ้นรกรุงรัง มีต้นมะม่วงอยู่ ๕ ต้น และมีเรือนแถว ข้างล่างคงมีอยู่ก่อนที่จะปลูกตัวเรือนใหญ่มานานแล้ว

เมื่อบ้านใหญ่ปลูกเสร็จเรียบร้อย เจ้าของบ้านคือนายสถานีได้เข้าไปอยู่ก็ถูกผีหลอกอยู่ตลอดเวลา อยู่ไม่ได้จึงต้องย้ายไปอยู่ที่อื่น บ้านนี้จึงต้องยกให้คนเช่า แต่เมื่อมีผู้มาเช่าก็อยู่ไม่ได้นาน เพราะทนผีหลอกไม่ไหว ที่สุดก็ไม่มีใครกล้าเข้าไปอยู่ เป็นที่รู้กันทั่วอำเภอบัวใหญ่ว่าเป็นบ้านผีดุ จนกระทั่งผมและพวกเพื่อน ๆ ได้เข้าไปอยู่ก็ได้ประสบการณ์ดังที่บรรยายมานั้น

สำหรับคุณวิสูตรนั้นบอกว่ากลัวมากที่สุด ตั้งแต่เกิดมาไม่เคยกลัวอะไรเลย เพราะมองไม่เห็นตัวเห็นตนอุตส่าห์เปลือยกายเข้าไปเอาถุงทะเล

สวมนอนแล้ว ผียังไปลากถุงออกมาเหลือแต่ตัวล่อนจ้อน ซ้ำยังถูกซ้อมทุบตีเตะต่อยอีก บอกว่าเข็ดจริง ๆ กลัวจริง ๆ และคุณวิสูตร สมิตะ ผู้นี้ปรากฏว่าเป็นผู้มีความรู้มีการศึกษาสูง ปัจจุบันนี้ทำงานอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่

ต่อมาผมก็ได้ทราบว่าบ้านหลังนั้นได้รื้อขายไปแล้ว ที่ดินแห่งนี้ก็ยังทิ้งว่างเปล่าไว้ไม่มีใครกล้าไปปลูกบ้านอยู่ และก็ไม่รู้ว่าเปลี่ยนเจ้าของหรือยัง

เมื่อผมได้มาร่วมกินอาหารเที่ยงกลางเดือนวันพุธในคณะ *''กฎแห่งกรรม''* โดยการแนะนำของคุณทัต สิโรรส นำมา ณ ที่ราชนาวีสโมสร มีคุณประวัติ โชติกำจร ได้ทราบเรื่องได้ขอสัมภาษณ์ผม ขอให้เล่าให้ท่านที่มีเกียรติทั้งหลายซึ่งอยู่ในที่นั้นได้ฟัง เป็นเรื่องที่ได้เกิดขึ้นแล้วจากที่ผมได้ประสบกับตัวเองมา

ในวันนั้นรู้สึกจะมีเรื่องอะไรแปลก ๆ คล้ายอาถรรพณ์ คือเทปที่อัดเสียงขณะที่ผมพูดนั้น พอพูดจบเปิดเทปขึ้นมาเพื่อจะทานข้อความในเทปใหม่ เทปก็หลุดจากม้วนทั้ง ๆ ที่ไม่น่าจะมีเหตุการณ์อย่างนี้เกิดขึ้น

ผมกับคุณประวัติและนายทหารเรือหลายท่านต้องใช้เวลาบ่ายวันนั้นหลังจากชาวคณะ *''กฎแห่งกรรม''* ได้ออกจากราชนาวีสโมสรไปหมดแล้ว ผมกับคุณประวัติยังต้องเปลี่ยนเทปใหม่อัดเสียงผมในอีกห้องหนึ่งเป็นห้องเล็กและยังมีนายทหารเรืออีกหลายท่านอยู่ด้วย ปรากฏว่าอัดจบแล้วไม่มีเสียงออกมาก็ต้องเปลี่ยนเทปใหม่อีก คราวนี้ผมได้อัดเสียงอีกเป็นครั้งที่ ๓

แล้วทดลองเปิดดูเห็นข้อความถูกต้องเรียบร้อย ต่อหน้าหลายท่านที่คอยดูคอยฟังอยู่

เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วเทปม้วนนี้ได้ส่งไปถึง คุณ ท. แล้ว เมื่อฟังแล้วจะได้ถอดออกมาเป็นตัวหนังสือ ก็ปรากฏว่าขาดตกข้อความตอนสำคัญและตอนวิญญาณที่ลอยเข้ามาทางประตูนั้นขาดหายไป แต่เทปม้วนนั้นไม่มีช่องว่าง เพราะเสียงที่อัดไม่ขาดระยะเก็บเสียงไว้ได้ทุกตอน แต่ก็ประหลาดที่ไม่มีตอนสำคัญไม่ทราบหายไปได้อย่างใด

ผมจึงได้มาบันทึกเทปม้วนใหม่เพื่อให้ได้ข้อความโดยสมบูรณ์และติดต่อกันโดยละเอียดอีกครั้ง รู้สึกคราวนี้เมื่ออัดแล้วได้ข้อความสำคัญเพิ่มเติมขึ้นมาอีก และเมื่อรำลึกย้อนหลังถึงเหตุการณ์เมื่อ ๑๒ ปีที่ผ่านมา มีบางตอนที่หลงลืมก็กลับเข้ามาสู่ความทรงจำอีกครั้งหนึ่ง จึงได้มอบให้คุณ ท. เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ เพื่อจะถอดเทปเรียบเรียงเขียนเรื่องออกมา เพื่อจะเผยแพร่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมต่อไป

ได้มีท่านผู้มีเกียรติมาถามผมหลายท่านด้วยกันในวันกินอาหารเที่ยงวันนั้นว่า เรื่องผีเรื่องวิญญาณหากเราจะพิสูจน์จะรู้ได้อย่างไรจะเห็นได้อย่างไร ผมบอกว่ามีครับสามารถจะพิสูจน์ให้รู้เห็นได้ หากจะไปเมื่อไหร่ก็สามารถไปค้างคืนโดยขออนุญาตเจ้าของสถานที่แล้วก็จะได้ประสบการณ์เมื่อนั้น และได้มีผู้ประสบการณ์เห็นวิญญาณในสถานที่นี้มาแล้วมากท่าน หากผู้ใดอยากจะพิสูจน์อยากเห็นก็ไม่ยาก โดยเฉพาะท่านที่สนใจจริง ๆ เมื่อจะพิสูจน์ให้เห็นว่าผีมีจริงหรือไม่จริง โปรดติดต่อกับผมยินดีแนะนำให้

ไปสถานที่นั้นจะไม่ผิดหวัง และสถานที่นั้นอยู่ในกรุงเทพ ฯ ไปเมื่อไหร่ได้ค้างคืนก็จะเห็นคืนนั้น วิญญาณนี้เป็นหญิงสูงอายุตัดผมทรงมหาดไทยหรือหลักแจว นุ่งผ้าโจงกระเบน ใครไปค้างจะต้องพบกับหญิงผู้นี้และทุกท่านที่เห็นและจะไปครั้งใดเมื่อใดก็จะเห็นเป็นวิญญาณเดียวกันที่อยู่ประจำในสถานที่นี้ตลอดมา ผมขอขอบคุณทุก ๆ ท่านที่ได้กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่ามาฟังและได้อ่านเรื่องที่ผมเล่ามานี้ซึ่งคงจะได้ประโยชน์บ้างไม่มากก็น้อย

หากบุญกุศลใดเกิดขึ้นกับท่านที่ได้ฟังได้อ่านรู้ถึงการเวียนว่ายตายเกิด วิญญาณมีจริง บุญบาปมีจริง ชีวิตตายไปแล้วจะต้องไปเสวยกรรมที่ตนเองสร้างไว้เมื่อยังมีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์ หากเรื่องนี้สามารถจะทำให้มนุษย์ละอายต่อการทำบาป บุญกุศลก็จะเกิดขึ้นทางจิตใจ ผมขออุทิศส่วนกุศลอันนี้แด่วิญญาณที่สิงอยู่ในบ้านและสถานที่ตำบลอำเภอบัวใหญ่ โปรดได้รับส่วนกุศลผลบุญที่ผมอุทิศให้จงมีความสุขความสบายอย่าได้ทุกข์ยากลำบากต่อไปเลย เรื่องที่ผมเล่าก็สุดสิ้นลงเพียงนี้

ข้าพเจ้าผู้เรียบเรียงเรื่อง *"ปากมนุษย์"* โดยนำเรื่องของคุณไพศาล ปิตตะพันธ์ มาเขียน ท่านผู้นี้ในปัจจุบันอยู่ที่อาคารพิบูลเวศน์ เบอร์โทรศัพท์ ๙๒๒๙๗๒ หากท่านผู้ใดสนใจในเรื่องวิญญาณมีจริงหรือไม่ ยังสงสัย ท่านผู้นี้อาจช่วยแนะนำให้ท่านไปพิสูจน์ได้ และข้าพเจ้าได้ทราบว่า คุณไพศาล ฯ เวลานี้มีความเชี่ยวชาญทางโหราศาสตร์ แต่ข้าพเจ้าไม่เคยถามเจ้าตัว เพราะเริ่มจะรู้จักตัวท่านผู้นี้เมื่อกินอาหารเที่ยงวันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ เพียงแต่ได้ข่าวเท่านั้น.

สวัสดี

ผลบุญผลบาป

เมื่อวันปีใหม่ ๒๕๑๙ ผ่านไปไม่กี่วัน ได้มีสุภาพบุรุษนำสมุดเอกสารบรรจุข้อเขียนบันทึกมอบให้ข้าพเจ้าที่บ้านบอกว่า

มีสุภาพสตรีผู้หนึ่งท่านไม่ขอออกนามได้บันทึกสิ่งที่ได้ประสบการณ์เกิดขึ้นในชีวิตมาแล้ว เป็นเรื่องที่ประหลาดมหัศจรรย์ลี้ลับซับซ้อน หากเขียนขึ้นจะได้ประโยชน์สังคมส่วนรวมหรือไม่ ขอให้ข้าพเจ้าพิจารณาดูเอง

เมื่อได้รับสมุดบันทึกขนาดเล่มใหญ่กว่าสมุดเรียนธรรมดา บันทึกข้อความไม่เว้นบรรทัด เริ่มแต่หน้าต้นถึงหน้าสุดท้ายรวม ๓ เรื่อง ทำให้นึกเห็นว่าท่านสุภาพสตรีได้อุตส่าห์พยายามใช้เวลาอันมีค่าหมดเปลืองไปในการบันทึกข้อความเรื่องลี้ลับซับซ้อนนี้เป็นเวลานาน ตัวหนังสือที่เขียนได้ระเบียบเรียบร้อยและงดงาม ท่านเขียนด้วยจิตศรัทธาใช้เวลาหมดไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ไม่ต้องการสิ่งตอบแทนในส่วนตัวทั้งสิ้น

ข้าพเจ้าได้ใช้เวลาค่อย ๆ อ่านและพิจารณาคิดไปดูไปก็เห็นเหตุการณ์ที่ท่านสุภาพสตรีผู้บันทึกได้ประสบการณ์อย่างแปลกประหลาดมหัศจรรย์ตามที่ท่านผู้นำสมุดบันทึกนี้มามอบให้ การที่ข้าพเจ้าจะเรียบเรียงหรือสอดแทรกถ้อยคำเข้าไป ท่านผู้บันทึกก็ได้จัดไว้เรียบร้อยแล้วไม่หนักใจอะไรนัก

การที่ข้าพเจ้าได้ตกลงที่นำข้อเขียนบันทึกของสุภาพสตรีท่านเจ้าของเรื่อง ผู้ขอร้องไม่ให้ออกนามของท่านผู้นี้มาเผยแพร่ก็อยากจะให้ท่านผู้อื่นได้รู้เรื่องแปลก ๆ ที่เกิดขึ้นแล้ว ไม่อยากให้เรื่องที่เกิดขึ้นแล้วผ่านเป็นอดีต

แล้วหายสิ้นสูญไปเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น เราช่วยกันพิจารณาด้วยสติปัญญาของท่านเอง ข้อความบันทึกนี้แฝงไว้ซึ่งสิ่งลี้ลับ การเชื่อถือเพียงใดอยู่ในความรู้สึกของท่าน แต่ละบุคคลย่อมมีสติปัญญามิได้อยู่ในระดับเดียวกัน ข้าพเจ้าขอเป็นแต่เพียงสื่อกลางนำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว การเชื่อหรือไม่อยู่ที่สติปัญญาอยู่ในตัวท่านเอง ข้าพเจ้าไม่ขอวิจารณ์ออกความเห็นอะไรทั้งสิ้น

เรื่องที่ท่านสุภาพสตรีบันทึกมานี้มิได้ใส่ชื่อหัวข้อเรื่อง ข้าพเจ้าจึงขอให้ชื่อว่า *"ผลบุญผลบาป"* จะเหมาะสมกับเนื้อเรื่องหรือไม่ขอท่านจงได้พิจารณาดูเองตามข้อความบันทึกของท่านสุภาพสตรีดังจะบรรยายต่อไปนี้

เมื่อดิฉันยังเด็กได้ยินท่านผู้ใหญ่ชอบพูดกันเสมอว่า การที่คนเราเกิดมาในชาตินี้จะมีความเข้าใจหรือประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ยากง่าย หรือเชื่อถือหลักธรรมะ ปฏิบัติถูกต้องอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับกุศลกรรมที่ปฏิบัติมาแล้วในชาติปางก่อนมีส่วนให้เกิดผลสำเร็จในชาตินี้ได้ คำว่าชาติปางก่อนหรือหลังนั้นสะกิดความรู้สึกของดิฉันมาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก ไม่เข้าใจว่าอะไรมีเหตุผลอย่างไร แต่เมื่อผ่านชีวิตเด็กเติบโตขึ้นผ่านถึงวัยกลางคนก็เริ่มเข้าใจความหมาย ปัจจุบันมาคิดทบทวนย้อนหลังไปถึงชีวิตของตัวเมื่อยังเยาว์วัยนั้น ไม่เคยมีญาติผู้ใหญ่ในครอบครัวผู้ใดจะสอนให้สวดมนต์ไหว้พระ เพราะได้รับการเลี้ยงดูแบบอิสระเสรีแบบสบาย ไม่มีใครอธิบายให้เข้าใจถึงบาปบุญคุณโทษ หลักของศีลธรรมที่มนุษย์ควรปฏิบัติไม่มีบังคับ แม้ในบ้านมีห้องพระที่ใหญ่โต พระพุทธรูปแต่ละองค์จำได้ว่าสวยงามถูกด้วยพระพุทธลักษณะ บางองค์

ยากจะพรรณนา จนกระทั่งเมื่อได้พบเห็นพระพุทธรูปของผู้อื่นในปัจจุบันนี้ก็ไม่ตื่นเต้น เพราะไม่งามเหมือน แต่ดิฉันเองในเวลานั้นแลดูพระเหมือนว่าท่านเป็นเทพยดาที่ศักดิ์สิทธิ์ควรแก่เคารพนับถือเป็นที่พึ่งทางใจ ยามเมื่อมีความทุกข์ร้อนครั้งใด เช่นถูกตี ถูกทอดทิ้งหรือใกล้จะสอบ ดิฉันก็เก็บดอกพิกุลร้อยพวงมาลัยด้วยก้านดอกหญ้าชนิดยาวๆ ที่ขึ้นอยู่ตามทางเดินรกๆ เอาไปถวาย กัมกราบท่านและอ้อนวอนให้ช่วยด้วยตามอารมณ์ของเด็ก ความรู้สึกที่มองดูพระที่ตั้งอยู่บนโต๊ะหมู่บูชาอันมากมายนั้น บางองค์เห็นท่านยิ้มหน้าอิ่มก็เกิดเคารพรักท่าน ความรู้สึกว่าท่านใจดีประจบประแจงเอาดอกไม้พวงมาลัยไปถวายท่าน บางองค์นั้นดิฉันชักจะกลัวจนไม่กล้าเข้าใกล้เพราะหน้าดุ ความรู้สึกต่าง ๆ เหล่านี้เกิดขึ้นแก่ดิฉันได้อย่างไรไม่เข้าใจ จนมาเมื่อดิฉันเป็นผู้ใหญ่ค่อยรู้เรื่องโลกและธรรมจึงได้ประพฤติปฏิบัติและพยายามศึกษาเล่าเรียน ก็ค่อยได้รู้อะไรมากขึ้นด้วยตนเองบ้าง ที่ไม่รู้ก็เอาไปสอบถามผู้รู้บ้าง ความรู้ด้านธรรมะก็ค่อยกระจ่างขึ้นในจิตใจทีละน้อยโดยเฉพาะเรื่องของกรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ทุกคนมีกรรม ทำกรรมสิ่งใดย่อมได้รับกรรมสิ่งนั้น ช้าหรือเร็วนั้นประดุจเดียวกับล้อเกวียนหมุนตามรอยเท้าโค เมื่อโคเดินเร็วล้อก็หมุนเร็วด้วย ดิฉันเฝ้ามองพิจารณาผลกรรมต่าง ๆ ที่เกิดกับคนที่อยู่ใกล้ชิดรอบ ๆ ตัว ได้แก่ญาติพี่น้อง พ่อแม่เพื่อนฝูง เมื่อเกิดสิ่งใดขึ้นกับท่านเหล่านี้ดิฉันก็มักชอบที่จะมองย้อนหลังอดีตที่ผ่านได้สร้างกรรมอะไรบ้างคอยศึกษาพิจารณาอยู่เสมอ เพราะรู้จักเขาดี และบางคนก็เติบโตมาด้วยกัน เมื่อเขาต้องประสบเคราะห์กรรมนั้นเขาได้เคยทำสิ่งใดไว้ก็มักปรากฏและค้นหาต้นเหตุได้เสมอ นานๆ จะมีสักครั้งที่ไม่เป็นไปตามที่กรรมควรจะได้รับ ดิฉันคิดและบอกตัวเองว่า กุศลกรรมในอดีตเขาทำมาดี กรรมปัจจุบันจึงยังไล่หลังตามไม่ทัน แต่จะทันเมื่อใด

นั้นดิฉันก็พยายามเฝ้าดูเขาต่อไป เมื่อได้ประสบกับความจริงตามสัจจธรรมแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าดังนี้แล้ว ดิฉันก็พยายามที่จะพิจารณาตัวเองและเลี่ยงหลีกกรรมอันจะต้องเกิดผลกรรมชั่ว โดยบังคับจิตใจไม่ให้ตกอยู่ในความโลภ โกรธ รัก หลง เท่าที่จะทำได้ เพราะสิ่งเหล่านี้เองที่เป็นทางนำปัญหากรรมต่าง ๆ มาสู่ได้ง่ายที่สุด พยายามบอกชี้ธรรมะและสัจจธรรมข้อนี้แก่คนที่ดิฉันใกล้ชิดทุกคนเท่าที่โอกาสจะอำนวยให้ แต่ก็ได้พบประจักษ์แก่ใจขึ้นอีกว่า มนุษย์ในยุคนี้ส่วนมากบาปหนัก ยากที่จะบอกหนทางบุญกุศลด้วยหวังดี เขาจะไม่รับรู้รับฟัง กลับจะหัวเราะเสียอีก ยามที่เตือนว่าอย่าโลภเพราะความโลภไม่รู้พอไม่รู้สิ้นสุดเป็นทางไปสู่ทุกข์ เขากลับย้อนว่าเราเป็นคนโง่ถึงเวลามีโอกาสแล้วต้องเอา ยามที่เตือนว่าอย่าโกรธก็ยิ่งโกรธหนักขึ้นอีก เขาไม่ได้นึกไม่ได้คิดพิจารณาว่าความโกรธนั้นได้ทำลายตัวเขาเองเป็นต้นเหตุแห่งทุกข์ เมื่อยามที่เตือนว่าหลง คือหลงตัวเองเมื่อมีอำนาจวาสนาแล้วใช้ไปทางที่ผิด เมื่อเสื่อมลาภเสื่อมอำนาจวาสนาจะเกิดทุกข์หนัก แทนที่จะได้เกิดสติพิจารณาความหวังดี เขากลับโกรธหาว่าเราอวดดีมาสอน กลับเห็นผิดเป็นชอบ เพราะคนเราส่วนมากตกอยู่ในโลภ โกรธ รัก หลง คนชั่วมักชักชวนให้คนดีกลายเป็นคนชั่ว เมื่อคนชั่วมีอำนาจก็ลืมตัวทำให้ประชาชนต้องหวาดกลัวนอนสะดุ้ง บ้านเมืองทุกวันนี้จึงยุ่งเหยิงเข้าขั้นเดือดร้อนสุดพรรณนา ไม่มีใครมีธรรมะประจำใจ ไม่มีใครมีสัจจธรรมสำหรับตัว ไม่มีใครเชื่อบาปบุญว่ามีจริง ไม่มีใครยอมเชื่อว่ามีชาตินี้ชาติหน้า ลุกขึ้นทำการอันเป็นบาป ผิดศีลผิดธรรม น่าสงสารว่าเมื่อทำกรรมหนักอย่างนี้แล้ววิญญาณหรือภพหน้าจะได้รับกรรมกันเท่าใด น่าสงสารและน่าเวทนายิ่งนัก ดิฉันเองเป็นผู้ที่มีความเชื่ออย่างยิ่งในเรื่องวิญญาณมีจริง ตายแล้วเกิดจริง รับกรรมดีชั่วทำไว้จริง กล้ายืนยันความ

เชื่อนี้ได้ประจักษ์แก่ตัวดิฉันเองโดยตลอดมา อาจจะโดยผลบุญที่ได้ประพฤติปฏิบัตินอบน้อมและมั่นคงต่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และหลักธรรมคำสั่งสอนของท่าน จึงดลบันดาลให้ดิฉันเห็นเหตุการณ์นี้เป็นขั้นตอนอย่างถูกต้องน่าอัศจรรย์ยิ่งนัก เรื่องที่จะเล่าต่อไปนี้เกิดขึ้นกับเพื่อนและครอบครัวเราคุ้นเคยและรักใคร่กันมาก เหตุการณ์ทุกตอนจึงต่อเนื่องกัน ดิฉันติดตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตลอดเวลา

ครอบครัวของเพื่อนนี้คุ้นเคยกันมานานโดยแต่เดิมทั้งสามีและภรรยาเป็นเพื่อนกับสามีดิฉันมาก่อนที่ดิฉันจะแต่งงาน เมื่อแต่งงานแล้วหลังจากนั้นครอบครัวเราก็สนิทสนมยิ่งขึ้น ภรรยาของเพื่อนนี้เป็นคนที่มีความมหัศจรรย์ยิ่งนัก ตลอดชีวิตของเธอมีแต่เรื่องราวอันพิสดารเกิดกับเธอเสมอมา นับตั้งแต่เธอเกิดมา เดิมก็นับถือศาสนาอื่นมาก่อน จนต่อมาเมื่อเติบโตขึ้นก็ล้มเจ็บลงอย่างหนัก ญาติพี่น้องก็วิตกว่าเธอจะไม่รอดแน่ ๆ เพราะอาการทรุดเพียบหนักลงตลอดเวลา ที่สุดก็เข้าขั้นโคม่า หมอที่กำลังรักษาก็ลงความเห็นว่า เธอจะมีชีวิตอยู่ต่อไปไม่เกิน ๒๔ ชั่วโมง ในระหว่างที่เธอเจ็บนี้เธอได้เฝ้าบนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้ช่วยเธอให้รอดชีวิตด้วยเถิด เธอยังไม่อยากตาย แต่ก็ไม่มีเหตุการณ์อะไรดีขึ้น แต่ยังมีสติดีมีความรู้สึก ใกล้เวลาที่หมอลงความเห็นกำหนดเวลาเธอจะต้องตายเธอก็ได้ตัดสินใจว่า ไหน ๆ แพทย์แผนปัจจุบันหมดทางรักษาแล้วเธอก็จะตาย เธอจะต้องช่วยตัวเอง ถ้าแม้จะผิดทางศาสนาที่เธอกำลังนับถืออยู่ก็จะยอม เธอจึงบนบานอธิษฐานจิตระลึกถึงองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า *"ถ้าแม้พระองค์ทรงมีพระบุญญาภินิหารยิ่งใหญ่จริงอย่างที่มีผู้นับถือทั่วไปแล้ว ขอได้โปรดช่วยลูกให้รอดพ้นจากความตายด้วยเถิด ลูกยังไม่อยากตาย ถ้าลูกรอดตายครั้งนี้ลูกจะขอถวายชีวิตเข้าเป็นพุทธศาสนิกชนตลอดชีวิตจะหาไม่"*

ครั้งนั้นเมื่อถึงเวลาที่หมอกะกำหนดไว้ เหตุการณ์แห่งความตายก็บังเกิดขึ้นแก่เธอจริง ๆ โดยเธอได้แลเห็นตัวเองมีผู้มารับไปจากบ้าน เดินตามเขาไปตามทางเดินแคบ ๆ ว้าเหว่ และเปล่าเปลี่ยว จิตใจเศร้าหมองไปสิ้นสุดลงที่บานประตูใหญ่มหึมา เมื่อเข้าไปภายในแล้วเป็นลานดินเรียบเงียบสงบ คนพาไปก็บอกให้นั่งคอย ข้างหน้าเป็นบ้านใหญ่มีโต๊ะตัวใหญ่ตั้งอยู่ บนโต๊ะมีสมุดเล่มโตเท่าบานประตูวางอยู่ ไม่นานก็เห็นชายหน้าตาน่าเคารพนับถือยิ่งนักนุ่งผ้าพื้นออกมานั่งที่โต๊ะ คนที่พาเธอไปบอกให้ทำความเคารพ ชายนั้นก็ถามว่าชื่ออะไร เมื่อบอกแล้วก็พลิกเปิดสมุดเล่มเท่าบานประตูนั้นเสียงดังปึ่ง ๆ สะท้านสะเทือน เอามือชี้ไปตามรายชื่อแล้วก็ถามนามสกุล พอบอกท่านก็บอกว่าไม่ใช่เอาไปส่งก่อนไปเอาอีกคนมา ชายที่ไปพามาก็พากันออกมา เวลามานี้เธอบอกว่ารวดเร็วไม่รู้สึกตัวเลย มารู้สึกตัวก็คล้ายๆ ตกใจตื่นและหิวน้ำ ความเจ็บป่วยทั้งหลายภายในร่างกายไม่มีเหลืออยู่เลย เพียงแต่รู้สึกอ่อนเพลียและไม่ค่อยมีเรี่ยวแรง แต่ก็ลุกขึ้นนั่งห้อยเท้าลงจากเตียงได้มองไปเห็นคนมานอนเฝ้าไข้กันอยู่หลายคน กำลังหลับพอได้ยินเสียงก็ลืมตาขึ้นมา พอเห็นเธอลุกขึ้นนั่งบนเตียงที่ตื่นก่อนก็สะดุ้งหัวใจแทบวาย พอมีสติก็รีบปลุกที่กำลังหลับ พอตื่นขึ้นต่างก็ทำท่าจะชวนกันเผ่นออกนอกห้อง พอเธอร้องเรียกจึงได้สติแต่ก็ยังไม่กล้า ทำหวาด ๆ กลัว ๆ จนเธอต้องบอกว่า เธอยังไม่ตายและหายป่วยแล้ว พวกนั้นจึงค่อยได้สติคลายความหวาดกลัวเห็นเป็นมหัศจรรย์ แทบไม่เชื่อว่าจะเป็นไปได้มาทราบตอนหลังว่าหมอบอกว่าให้คอยระวังไม่พ้นในคืนนี้ เมื่อคนเหล่านั้นตั้งใจจะผลัดเวรกันนั่งเฝ้าไข้ไม่ยอมหลับ แต่ก็ไม่รู้ทำไมจึงต่างพากันง่วงเหงาหาวนอนพยายามลืมตาก็เบิกไม่ขึ้นต่างก็พากันหลับไป เมื่อตื่นขึ้นมาเห็นเธอลุกขึ้นนั่งได้ต่างพากันตกใจสงสัยเป็นที่สุด หมอบอกว่าเธอไม่รอด

แต่เธอบอกว่าเธอหายป่วยไม่เจ็บต่อไปแล้วก็ยิ่งอัศจรรย์ใจทุกคน เพราะก็รู้ว่าเธอจะต้องตายคืนนี้ ญาติพี่น้องทุกคนมีแต่ความทุกข์หนักจะคอยดูใจเธอครั้งสุดท้าย แทนที่จะตายกลับหายป่วย โดยเฉพาะหมอที่รักษาพอรุ่งเช้าก็เตรียมมาออกมรณบัตรทีเดียว เธอเล่าอย่างขบขัน หมอกลับมาเห็นเธอหายหมอก็งงไปหมดทุกคนเมื่อรู้เหตุมหัศจรรย์เกิดขึ้นแก่เธอต่างก็พากันปีติยินดีบางคนดีใจจนน้ำตาไหล ตั้งแต่วันนั้นเธอก็อธิษฐานตัวเป็นพุทธมา-มกะทันที สำหรับเรื่องของเธออัศจรรย์และตื่นเต้นต่อดิฉันมาก และทำให้ซาบซึ้งในพระเมตตาพระกรุณาของพระพุทธองค์ยิ่งนัก ดิฉันขออภัยที่ลืมเล่าไปตั้งแต่ต้นว่าเธอเป็นคนมีฐานะดียิ่งนัก เธออุดมด้วยวัตถุและทรัพย์สินเงินทองมากมายด้วยกุศลผลบุญเก่าที่เธอทำมานั่นเอง แต่เธอก็มีกรรมทางสังขารร่างกายเป็นคนขี้โรค หาความสุขไม่ได้

ต่อมาการป่วยก็เกิดแก่เธออีกคือ เธอเจ็บเป็นโรคเรื้อรังทรมานด้วยโรคในกระเพาะอาหาร ทำให้เธอไม่มีความสุขเลย วันหนึ่งเธอก็ได้บนบานอธิษฐานขึ้นด้วยความมั่นคงแน่วแน่ในจิตว่า *"เจ้าประคุณ ขอให้ลูกหายเจ็บจากโรคร้ายที่ทรมานด้วยเถิด ถ้าหายจากความทรมานนี้เมื่อใดจะขึ้นไปทำบุญเลี้ยงพระภายในเมืองเชียงใหม่ให้ครบทุกวัด"* การที่เธออธิษฐานพิสดารดังนี้ก็เพราะว่าเธอไม่เคยรู้ ไม่เคยไปเที่ยวเมืองเชียงใหม่เลย และไม่เคยถามใครก่อนที่เธอจะตั้งสัตย์อธิษฐาน กรุณาจงรู้ว่าเรื่องนี้เกิดมานานกว่า ๒๐ ปีแล้ว (ปัจจุบัน พ.ศ. ๒๕๑๙) แต่ก่อนการไปเชียงใหม่ไม่สะดวกสบายเหมือนกับปัจจุบันนี้ น้อยคนจะได้ไปเที่ยว เธอก็เหมือนกันจนแต่งงานมีลูกมีเต้าก็ยังไม่เคยเห็น เธอคิดว่าคงเป็นเมืองเล็ก ๆ มีวัด ๔–๕ วัดเท่านั้น แต่เหตุการณ์เป็นที่อัศจรรย์ เพราะหลังจากเธออธิษฐานแล้ว

การป่วยของเธอหายเป็นปลิดทิ้ง จะคอยดูเวลาเท่าใดก็ไม่ปรากฏว่าเป็นอีก เมื่อแน่ใจดังนั้นแล้วก็พากันขึ้นไปเมืองเชียงใหม่เพื่อจะไปทำบุญ เตรียมเงินสดไปนึกว่าจะพอ แต่พอไปถึงสอบถามว่ามีวัดอยู่เท่าใด พอเธอได้รู้ความจริงก็ต้องตกใจ เพราะในเขตเมืองเชียงใหม่ก็มีวัดนับร้อย แต่เธอไม่ยอมเสียสัจจะ รีบโทรเลขให้ธนาคารทางกรุงเทพ ฯ สั่งจ่ายเงินให้แก่เธอทางเชียงใหม่ก้อนใหญ่เพียงพอการใช้จ่าย แล้วสั่งร้านอาหารร้านใหญ่ ๆ ในเมืองหลายร้านให้ปิดร้านเหมาอาหารทำให้เฉพาะเธอถวายพระเท่านั้น ระดมจ้างคนไปเก็บปิ่นโตพระมาทุกวัดให้ครบพระครบเณร ทำอาหารถวายจนครบทุกวัดภายในเขตเมืองเชียงใหม่ไม่เสียสัจจะ จากนั้นยังเพิ่มเติมปฏิสังขรณ์ปูชนียวัตถุและถวายเพชรนิลจินดาอันมีค่าเป็นพุทธบูชาแก่พระบรมธาตุ ยังมีชื่อเธอจารึกอยู่ทุกที่ตามที่เธอปฏิสังขรณ์ ผู้ที่ไปเที่ยวเชียงใหม่แล้วก็คงจะทราบได้ดี ซึ่งเรื่องการทำบุญอันมหัศจรรย์ของเธออย่างมากมายนี้ ต่อมาภายหลังได้มีเหตุการณ์ทำให้ดิฉันอ่านออกต่อไปอีกว่า คงเป็นเพราะวัดเหล่านี้ เธอเคยทะนุบำรุงมาแต่ครั้งอดีตชาตินั้นเอง จึงมาดลบันดาลเธอในชาตินี้อยากไปทำบุญที่ในเมืองเชียงใหม่ จะผิดถูกประการใดเป็นความเข้าใจของดิฉัน

แม้เธอจะทำบุญมากมายแต่ก็ยังหนีกรรมไม่พ้น เมื่อต่อมาอีกไม่นานเธอก็เสียลูกชายคนโตที่เธอรักดังดวงใจไปอย่างไม่คาดฝันทำให้เธอเสียใจจนแทบชีวิตจะออกจากร่างทีเดียว ความเสียใจของเธอนั้นไม่เหมือนผู้อื่นที่เวลาผ่านไปแล้วก็จะพาความเศร้าเสียใจจางและลืมหายไป แต่เธอทุกข์เสียใจไม่รู้จักลืม ไม่ว่าเวลาผ่านไปกี่เดือนกี่ปี เธอไม่มีวันลืมเลย เธอได้เคยเล่าให้ดิฉันฟังว่า ก่อนที่จะตั้งท้องลูกชายคนโตนี้ เธอได้ฝันว่าไปเที่ยวที่เมือง

หนึ่งทางภาคเหนือ และได้ไปถึงสถานที่แห่งหนึ่งจำได้แม่นยำ เนื้อที่ประมาณไร่หรือ ๒ ไร่มีรั้วลวดหนามล้อมรอบ ข้างในมีเด็กอยู่มากมาย เมื่อเธอเดินเข้าไปเกาะที่รั้วลวดหนามมีเด็กผู้หญิงคนหนึ่งวิ่งมาหาเธอ หน้าตาน่าเอ็นดู ในฝันเธอนึกรักเด็กนั้นก็เลยก้มลงอุ้มเอาเด็กนั้นข้ามรั้วลวดหนามเตี้ย ๆ ออกมาด้วย หลังจากความฝันนั้นเธอก็ตั้งท้องลูกคนแรก เมื่อคลอดก็ปรากฏว่าเป็นชาย ว่านอนสอนง่ายเป็นคนดี จนเป็นหนุ่มเกือบจะออกรับราชการก็ได้มีการเกี่ยวพันกับผู้หญิงสาวคนหนึ่ง ซึ่งเธอผู้เป็นแม่เห็นว่าหญิงสาวคนนี้ยังไม่คู่ควรกันกับลูกชายก็ได้บอกให้ลูกชายเลิกติดต่อกัน ลูกชายเป็นคนเคารพพ่อแม่ก็ปฏิบัติตาม ทำให้หญิงนั้นเสียใจและในที่สุดก็ตรอมใจตาย ก่อนตายได้เขียนจดหมายลาและอธิษฐานไว้ขอเราทั้งสองไปเกิดร่วมรักกันในสถานที่ไม่มีใครขัดขวาง ซึ่งเธอก็ไม่ได้คิดอะไรมากนักนอกจากเศร้าใจที่มีเหตุการณ์อย่างไม่นึกฝันนั้นเกิดขึ้น

เมื่อหลังจากนั้นประมาณ ๑ ปี บุตรชายของเธอก็สำเร็จออกรับราชการ ให้บังเอิญทางราชการส่งไปรับราชการอยู่ที่เมืองที่เธอเคยฝันว่าไปลักเด็กหญิงนั้นออกมาเมื่อก่อนท้อง เมื่อลูกชายของเธอเดินทางไปรับราชการเขาก็ต้องมีการเลี้ยงต้อนรับในหมู่ข้าราชการ เมื่อการเลี้ยงต้อนรับเสร็จสิ้นแล้ว ขากลับที่พักก็เกิดอุบัติเหตุ รถที่นั่งไปคว่ำกลางทาง ทุกคนรอดตายมีบุตรชายของเธอคนเดียวเสียชีวิตกระดูกก้านคอหักหมุนได้ เป็นเคราะห์กรรมอย่างหนักของแม่ที่รักลูกมาก

เมื่อเธอเดินทางขึ้นไปรับศพลูกชายก็ได้ไปดูสถานที่เกิดเหตุทำให้ลูกชายเสียชีวิต ก็จำได้ว่าเป็นที่เดียวกับที่เธอฝันไว้ น่าอัศจรรย์ยิ่งนัก

ท่านผู้ใดจะคิดอย่างไรไม่ทราบได้ แต่สำหรับดิฉันนั้นอยากจะเชื่อว่าในโลกมนุษย์นี้มีภูมิที่ลึกลับซับซ้อนแฝงอยู่มากมาย ได้มีวิญญาณหนึ่งซึ่งมีผู้ควบคุมดูแลเมื่อได้ถูกลักพามาและมีเกิดบนโลกมนุษย์ในร่างของผู้ชาย แต่เขาก็จำได้และตามเอาตัวคืนไปจนได้ นี่เป็นความรู้สึกของดิฉันจะถูกหรือผิดอย่างใดได้ โปรดใช้สติปัญญาของท่านช่วยกันไตร่ตรองดูด้วย

เรื่องยังไม่ยุติเพียงนี้ มีเหตุการณ์ต่อเนื่องที่จะเกิดจากเหตุนี้ต่อไปอีก เมื่อเธอต้องเสียบุตรชายสุดที่รักยิ่งชีวิตคนนี้ไปอย่างไม่คาดฝัน เธอไม่สามารถระงับดับเศร้าโศกได้จึงรับทุกข์ไว้ในความรู้สึกทางใจ ความรักและความหลงเสียใจสุดพรรณนาทำให้สังขารร่างกายอ่อนแอเกิดโรคภัยเบียดเบียนยิ่งขึ้น แล้วเธอก็ป่วยเป็นโรคเบาหวานซึ่งไม่สามารถจะรับประทานอาหารได้มาก แต่ด้วยความรักลูกอาลัยคิดถึงลูกไม่รู้สร่างซา เธอจึงทุ่มเทเงินทองทำบุญสุนทร์ทานเพื่ออุทิศให้แก่ลูกทุกประการเท่าที่จะทำได้ มิได้มีความเสียดายเลย ถ้าทำแล้วจะถึงลูกได้เป็นไม่ละเว้น นี่ก็ชี้ให้เห็นว่าแม้จะมีเงินกี่สิบล้านจะมีมากมายก็ไม่สามารถจะซื้อความสุขทางใจได้ หากเราสามารถเอาหลักธรรมเข้าดับทุกข์เป็นหลักที่ยึดเหนี่ยวแล้ว ทุกข์ทรมานทางใจก็สงบลง โรคอื่นก็คงไม่เข้าแทรกแซง แม้ความทุกข์หนักทำให้โรคแทรก แต่เธอก็มิได้ย่อท้อในการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ลูกชาย จนกระทั่งดิฉันกับเพื่อน ๆ ได้ขึ้นไปจังหวัดหนึ่งทางภาคเหนือได้พากันไปที่วัดหนึ่งซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของท่านผู้ใหญ่ในจังหวัดซึ่งคุ้นเคยกันดีกับพวกเรา วัดนี้เคร่งครัดทางพระศาสนาในการประพฤติปฏิบัติยิ่งนัก เมื่อเราไปถึงนั้นกำลังสร้างศาลาใหญ่โตมากเพื่อไว้ประกอบการบุญ ท่านเจ้าอาวาสได้ปรารภถึงเรื่องพระประธานจะตั้งที่ในศาลานี้ ดิฉันได้นึกถึงเพื่อนผู้ใจบุญนี้

ทันที รับปากว่าจะมาบอกบุญและขอเธอให้สร้าง อนึ่งที่วัดนี้มีแม่ชีที่เก่งทางวิปัสสนาสมาธิอยู่คนหนึ่ง สามารถดูกรรมเก่าอดีตชาติของบุคคลได้อย่างแม่นยำ น่าอัศจรรย์ใจอย่างยิ่ง เมื่อดิฉันกลับมาถึงกรุงเทพ ฯ ก็ได้ไปหาเธอบอกบุญขอพระประธานศาลาจากเธอ ๑ องค์ เธอก็ยินดีให้ทันที และได้เล่าเรื่องแม่ชีให้เธอฟังด้วย อยากให้เธอขึ้นไปถ้ามีโอกาสจะได้ไปตรวจกรรมดูว่าทำไมเธอจึงทนทุกข์ทรมานยิ่งนักทั้งกายและใจอยู่ตลอดเวลา ทั้ง ๆ ที่มั่งมีเงินทองและทำบุญสร้างกุศลมากมาย เธอรับปากว่าจะไป

เมื่อสร้างหล่อพระประธานเสร็จแล้วก็ส่งไปถึง ทางวัดก็กำหนดวันงาน และกรรมการทางวัดได้เชิญให้เธอไปฉลองพระด้วย ดังนั้นเมื่อจวนเวลาเราทั้งหมดก็พากันไป ซึ่งในการฉลองพระครั้งนั้นทำให้พวกเราซาบซึ้งในความศรัทธาของคนทางเหนืออย่างยิ่ง ช่างพร้อมใจและศรัทธางดงามที่สุดที่จะบรรยาย ประทับใจดิฉันอยู่จนทุกวันนี้

เมื่อพิธีฉลองพระเสร็จแล้วพวกเราก็ได้ขอให้แม่ชีผู้สามารถตั้งพิธีกองทานดูกรรมเก่าให้แก่เธอและพวกเราที่ไป ซึ่งแม่ชีก็เต็มใจและยินดี ในพิธีกองทานนั้นจะต้องทำอาหารด้วย เราไม่สะดวกที่จะทำเองจึงมอบเงินให้แม่ชีจัดการตามใจชอบสุดแต่จะทำสิ่งใด เมื่อถึงเวลาก็เอามาประกอบเข้าพิธีกองทานและเริ่มเรียกวิญญาณมารับบุญทานตามที่เจ้าภาพปรารถนา เพื่อนดิฉันผู้นี้แต่เดิมเธอไม่มีความเชื่อเลย เธอมักเป็นคนขี้ระแวง ว่าเป็นการหลอกลวง เชื่อไม่ได้ แต่ครั้งนี้ยอมทำด้วยความหวังอยากทราบข่าวเรื่องลูกชายที่เธอรักยิ่งเท่านั้น แม้แต่เธอยังไม่เชื่อสนิทนักก็ดี แต่เพื่อลูกที่รักเธอทำทุกสิ่งทุกอย่าง ดังนั้นเมื่อแม่ชีออกจากสมาธิเธอจึงรีบถามว่าลูกเธอมารับกองทานนี้หรือไม่ แม่ชีก็บอกว่ามีคนมา ๒ คน คนหนึ่งเป็นหญิงสูง

อายุ และบอกรูปลักษณะการแต่งกายให้ด้วย ทุกอย่างของหญิงผู้นี้ เมื่อสามีเธอฟังแล้วก็สนใจเพราะตรงกับน้องสาว ก็บอกว่าเป็นอาของเด็กเองได้ขึ้นมาอยู่ทางเหนือแล้วหายสาปสูญมานาน ไม่รู้ว่าเป็นตายอย่างไร บอกรูปร่างก็ตรงกันถูกต้อง แม้กระทั่งการแต่งกายที่ชอบ ส่วนผู้ชายหนุ่มนั้นเมื่อแม่ชีบอกลักษณะก็ตรงกับลูกชายของเธอ แต่เธอก็ไม่เชื่ออีก แอบกระซิบว่าแม่ชีเดาเอาก็ได้ จึงถามแม่ชีอีกว่ามาถึงแล้วทำอย่างใด แม่ชีบอกว่าไปนั่งข้างหน้าพ่อแม่แล้วกราบที่ตัก ซึ่งเป็นกิริยาที่ถูกต้องตามที่ลูกของเธอปฏิบัติอยู่เสมอเมื่อยังมีชีวิตอยู่ แล้วเธอซักต่อไปว่า แล้วลูกชายของเธอทำอะไรอีก แม่ชีบอกว่าชายหนุ่มได้ชะโงกดูอาหารที่จัดไว้กองทานแล้วดีใจบอกว่ามีซี่โครงหมูทอดด้วยดีจริง ๆ แต่ถ้าจะให้ดีมีตะเกียบสักคู่ก็ดี เมื่อถึงตอนนี้เธอเกิดตื้นตันใจสะอึกสะอื้นน้ำตาไหล เธอจึงยอมเชื่อเพราะตรงกับนิสัย ลูกของเธอชอบซี่โครงหมูทอดยิ่งนัก และเวลารับทานข้าวชอบใช้ตะเกียบคีบกับข้าว ยากที่ใครจะมาเดาสิ่งต่าง ๆ ได้มากมาย และถูกต้องตรงนิสัย เพราะแม่ชีและเธอไม่เคยรู้จักกันมาก่อนอีกทั้งอาหารเธอก็ไม่ได้สั่งทำด้วย สุดแต่แม่ชีจะจัดหา ผู้ใดจะคิดอย่างไรก็ตาม แต่ตัวดิฉันเองนั้นเชื่อเพราะประสบมาด้วยตนเอง เพราะเคยให้แม่ชีดูสามีก็ดูได้อย่างถูกต้องถึงกรรมที่สามีได้เคยกระทำและกลายเป็นเจ้ากรรมนายเวรซึ่งตัวเองก็ลืมแล้ว แม่ชีก็ยังอุตส่าห์บอกได้อย่างถูกต้องประหลาดยิ่งนัก เสียดายที่แม่ชีผู้นี้ได้ถึงแก่กรรมไปหลายปีแล้ว

ทั้งหมดนี้ก็เป็นการยืนยันว่า วิญญาณลูกของเธอยังอยู่ไม่ได้ไปผุดไปเกิด เธอก็ยิ่งเพิ่มความอาลัยอาวรณ์และห่วงใยทับถมอยู่ในจิตใจต่อไปอีก

หลังกลับมาจากเมืองเหนือครั้งนั้นแล้ว อีกประมาณหนึ่งปีดิฉันก็มีโอกาสรู้จักกับหมอดูแขกคนหนึ่ง โดยมีเด็กที่นับถือดิฉันไปพามาบอกว่าให้ลองดูหน่อยเถอะแกดูแม่นนัก ขอค่าดู ๒ บาทเท่านั้น พอได้ยินใจก็ไม่ค่อยเลื่อมใส แค่เงิน ๒ บาทเท่านั้นลองดูเล่นสนุก ๆ ไม่ได้เชื่อถืออะไรนัก บอกว่าตกลงดู ทันทีแกให้เอาเงิน ๒ บาท น้ำ ๑ แก้ว ข้าวสาร ๑ ถ้วย แล้วให้เรานึกถามข้อความแล้วเอามือแตะที่ข้าวสารเสียก่อนแล้วแกก็เริ่มทำนายทันที ดิฉันฟังแล้วก็สะดุ้งเพราะแกทายตรงเป้าหมาย อัศจรรย์ว่าแกทายแม่นจริง ๆ ถามว่ารู้ได้อย่างไร แกบอกว่ามีวิญญาณคอยกระซิบที่หูแล้วแกก็บอกเราต่อ ดิฉันก็เก็บเรื่องหมอแขกทำนายมาเล่าให้สามีฟัง ต่อมาได้มีการลองพิสูจน์กันโดยสามีให้นัดแกไปทำนายเพื่อน ๆ รวมทั้งตัวสามีดิฉันด้วย คำทำนายที่เคยทำนายไว้กับดิฉันพาดพิงถึงสามีเช่นไร แกก็ไปทำนายสามีตรงกัน โดยที่แกไม่เคยรู้มาก่อนว่าคนที่แกทำนายนั้นคือสามีดิฉัน และยังมีเหตุการณ์กับคนอื่นก็ทำนายอย่างแม่นยำ ซึ่งแม้จะเป็นความลับที่เจ้าตัวปกปิดไว้หนักหนาแกก็ล่วงรู้เข้าไปถึงจิตใจผู้ที่ถูกทาย นับว่าแม่นมาก เมื่อเป็นดังนั้นดิฉันจึงนึกสนุกขึ้นมา จัดแจงตามแขกให้ไปหาเพื่อนผู้มีความทุกข์หนักยังรักยังอาลัยลูกชายทันที

เมื่อหมอแขกไปทำนายเพื่อนดิฉันแทบไม่น่าเชื่อ โดยเธอได้ตั้งคำถามว่าลูกฉันที่ตายไปเกิดแล้วหรือยัง หมอแขกตอบว่า ยังตกอยู่ในอำนาจของเจ้าผี ถามว่าอยู่ที่ไหนก็บอกว่าอยู่ไกลมากทางเมืองเหนือโน่น ถามว่าลักษณะที่อยู่เป็นอย่างไรแกก็บอกตรงที่ตายถูกต้อง มีต้นไม้หรืออะไรแกก็พรรณนาถูกทุกอย่างซ้ำยังบอกด้วยว่าเวลาตายเป็นอย่างไร ซึ่งไม่มีใครรู้พอที่จะบอกแกหรือเล่าให้ฟัง ถามว่าหมอพอที่จะช่วยลูกฉันได้ไหม ช่วยให้

ลูกฉันมาอยู่ในบ้านนี้ให้มีความสุข หมอบอกว่าเวลานี้ลูกชายเป็นทาสเจ้าผีอยู่ มีหน้าที่ต้องไปหาเลือดให้เจ้าผีกิน ต้องมีของแลกเปลี่ยนกับตัวเจ้าผีจึงจะยอมให้มา เราจะยินยอมไหม เธอบอกว่ารู้ว่าลูกลำบากก็ไม่สบายใจอยากให้หมอช่วยให้ลูกชายพ้นทุกข์ แล้วเธอก็ถามว่าจะให้เลือดเขาได้อย่างไร หมอแขกบอกว่าผมจะทำพิธี เอาเลือดจากตัวของผมเอง แต่ผมต้องขอค่าตอบแทน เธอแอบมากระซิบบอกดิฉันว่า เธอจะทำทั้ง ๆ เธอไม่เชื่อหมอแขกคนนี้มากนัก เพราะนี่คงเป็นวิธีการหาเงินชนิดหนึ่งเท่านั้น แล้วเธอก็สอบถามราคาว่าจะเอาเท่าไร แล้วเธอก็ตกลง ตาหมอแขกก็ให้ไปเตรียมของมาเดี๋ยวนั้นแล้วทำพิธีตามวิธีของแก เอามีดกรีดหน้าขาตัวเองยาวประมาณ ๒ นิ้ว แล้วคัดเลือดออกมาจนดิฉันดูแล้วเสียวไส้จะเป็นลม ได้เลือดประมาณ ๑ ถ้วยกาแฟ ขนาดใช้ดื่มหลังอาหาร แล้วแกก็เอาเลือดไปทำพิธีกรรมของแกตัวแกเองว่าคาถาพึมพำเอามือลูบไปที่แผล เลือดก็หยุดไหลและแผลปิดสนิททันที สักครู่เสร็จพิธีแล้วแกก็บอกว่า ลูกคุณนายมาแล้วมานั่งอยู่ที่เก้าอี้โน่นแน่ะ แต่เราไม่ได้เห็นอะไรแกว่าของแกคนเดียว เพื่อนดิฉันก็ไม่ว่ากระไร แกว่ามาแล้วก็ทำให้สุขภาพจิตดีขึ้นด้วยอุปาทานว่าลูกมาอยู่ใกล้ ๆ พ้นความเป็นทาสวิญญาณ นี่แหละความรักของแม่ที่คิดรักลูกจนกระทั่งทำได้ทุกอย่างเพื่อลูก แต่ลูกคนใดจะรักแม่อย่างนี้บ้าง ตาหมอดูได้สั่งให้เอาน้ำให้กินเป็นประจำอย่าให้ขาด แล้วแกจะสั่งว่าอะไรอีกในการปรนนิบัตินั้นจำไม่ได้เสียแล้ว เพื่อนดิฉันได้ถามอีกว่าให้ช่วยถามวิญญาณลูกชายดูทีว่าเมื่อไหร่เขาจะไปเกิด ตาหมอดูถามแล้วแกตอบว่า ลูกชายบอกว่าจะรอเกิดเป็นลูกของน้องสาว น้องสาวคนโตแต่งงานเมื่อไรจะมาเกิดเป็นลูก ดิฉันต้องเล่าคั่นจังหวะว่า วันนั้นตาหมอดูแขกเข้ามาในบ้านเพื่อนดิฉันเป็นเวลากลางวันตอนค่อนข้างบ่ายไม่มีผู้ใดอยู่ในบ้าน ตาแขกหมอดูก็ไม่เคยรู้มาก่อนว่าเขา

มีลูกสาวลูกชายกี่คน แต่งงานหรือยัง ขณะที่พึ่งแกพูดเวลานั้นเราทั้งสองไม่เชื่อเลย หลังจากวันที่ดูหมอแขกแล้วเพื่อนดิฉันก็เอาใจใส่ปรนนิบัติต่อวิญญาณลูกอย่างมั่นคงด้วยความรัก ทั้ง ๆ ที่บอกว่าไม่เชื่อคำทำนายของตาหมอดูสักอย่าง คำทำนายของแกเราไม่ได้จดจำไม่สนใจ ก็ค่อย ๆ ลืมไปทั้งสองคน จำไม่ได้

ต่อมาอีก ๒ ปี ลูกสาวคนโตของเธอก็แต่งงาน หลังจากนั้นไม่นานก็ตั้งท้องลูกคนแรก ก่อนที่บุตรสาวจะตั้งท้องเพื่อนดิฉันได้ฝันเห็นบุตรชายนั่งรถม้าคันงามสง่าเข้ามาในบ้านกับผู้หญิงสาวคนหนึ่งซึ่งเคยชอบกันมาก่อน เมื่อรถม้าจอดที่บันไดตึกเขาก็พากันลง แล้วหิ้วห่อผ้าเดินเข้ามาในบ้านหายไปในบ้านทั้งสองคน จากนั้นบุตรสาวเธอก็ตั้งท้องจนเมื่อใกล้เวลาจะคลอดก็มีเหตุการณ์อันประหลาดเกิดขึ้น บุตรสาวคนรองของเธอซึ่งยังเยาว์วัยอยู่อายุประมาณ ๑๓–๑๔ ขวบ ได้เล่าความฝันให้พึ่งว่า เมื่อคืนฝันเห็นพี่ชายมาบอกว่ากำลังจะมาเกิดแล้ว จะเกิดเป็นลูกของน้องสาวคนโต เมื่อบุตรสาวเธอเล่าให้ฟังนั้น เธอก็ยังนึกไม่ออกถึงคำทำนายของแขกหมอดู เพราะเธอลืมแล้ว ได้แต่คิดว่าลูกก็ฝันไปแปลก ๆ อย่างนั้นเอง จะเอาเรื่องอะไรกับความฝัน จนเมื่อใกล้จะคลอดบุตรสาวเธอได้ไปให้หมอตรวจและถามว่าเมื่อไหร่คลอด หมอตรวจแล้วก็บอกว่ายังอีกนานกว่าจะคลอดอย่าเป็นห่วง แต่แล้วบุตรสาวคนรองของเธอได้ฝันอีกว่า พี่ชายมาบอกว่าจวนจะเกิดแล้ว ตอนนี้เพื่อนดิฉันและสามีของเธอเกิดสังหรณ์ใจเชื่อความฝันของบุตรสาวคนรอง เธอจึงได้จุดธูปปักที่กลางแจ้งบอกกล่าววิญญาณลูกของเธอว่าพ่อแม่ยังไม่เชื่อความฝันนี้มากนัก ถ้าจะมาเกิดจริงเมื่อไหร่ขอให้ลูกมีสิ่งยืนยันที่ให้แม่เชื่อได้ว่าเป็นลูกของแม่จริง ในคืนนั้นวิญญาณบุตรชายของเธอก็มา

เข้าฝันน้องสาวอีก และยืนยันว่าจะเกิดในวันรุ่งขึ้นเวลาใกล้รุ่ง เธอออกจะเชื่อแน่จึงได้พาบุตรสาวไปโรงพยาบาลขอห้องเพื่อเตรียมคลอด แต่หมอตรวจแล้วก็ยังยืนยันว่า ท้องสาวก็ต้องเจ็บเตือนอย่างนี้ ควรให้แม่กลับบ้านก่อนก็ได้ สาย ๆ จึงค่อยมาใหม่ เธอก็ไม่ยอมกลับ เฝ้าอยู่ด้วยความเป็นห่วงและตื่นเต้น จนกระทั่งเมื่อใกล้เวลาค่อนรุ่งในคืนนั้น บุตรสาวของเธอก็คลอดลูกออกมาจริง ๆ ตรงตามเวลาความฝันของบุตรสาวบอกไว้ แต่น่าอัศจรรย์ตรงที่ว่าเด็กที่คลอดนี้เป็นหญิง และเป็นเด็กฝาแฝด เมื่อเธอได้เห็นเด็กเธอแทบจะไม่เชื่อตาตนเอง คนหนึ่งนั้นมีตำหนิคือไฝตรงที่เดียวกับบุตรชายของเธอเคยมีไม่เคลื่อนที่เลย ส่วนคู่แฝดนั้นภายหลังเราได้มาพิจารณากันว่าคงเป็นคู่รักที่อธิษฐานไว้ว่าจะมาเกิดด้วยกันนั่นเอง และตรงตามที่เธอฝันว่า นั่งรถม้าเข้ามาด้วยกัน ๒ คน ก่อนที่บุตรสาวเธอจะตั้งท้อง เหตุการณ์ทุกอย่างไปถูกต้องตรงตามคำทำนายของตาหมอแขก แต่เมื่อถึงตอนนี้แล้วเราก็ไม่ทราบว่าตาหมอแขกไปอยู่แห่งหนตำบลใดแล้ว เรื่องทั้งหมดนี้ถ้าดิฉันไม่ติดตามได้ประสบด้วยตนเองก็ยากจะเชื่อถือเพราะทุกอย่างมันเลื่อนลอย และผู้ที่มีการศึกษาสมัยใหม่และหัวใหม่จะดูถูกว่าไม่น่าเชื่อถืองมงาย แต่ดิฉันเองนั้นถึงจะไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ ก็ต้องยอมเชื่อเรื่องนี้เพราะประสบด้วยตนเองโดยตลอด ถ้าจะไปเหมาเอาว่านี่คือความบังเอิญก็เป็นความบังเอิญอันแสนมหัศจรรย์

ขอย้อนกล่าวถึงเมื่อวันที่เราไปตั้งกองทานที่แม่ชีเพื่อดูกรรมเก่านั้น เมื่อสอบถามเรื่องของลูกชายจากแม่ชีแล้ว เพื่อนของดิฉันก็มีความเลื่อมใสขึ้นก็ขอร้องให้แม่ชีนี้ดูตัวเธอด้วยว่ามีเจ้ากรรมนายเวรอย่างใดบ้าง แม่ชีได้ทำพิธีดูให้แล้วออกจากพิธีบอกว่าในชาติปางก่อนนี้เธอเป็นหญิงผู้ยิ่งใหญ่

มั่งมีทรัพย์สินสมบัติยิ่งนัก มีทาสชายหญิงมากมายเป็นคนดุร้ายเอาแต่ใจเช่นคนมีอำนาจและร่ำรวยทั้งหลายในสมัยนั้น เวลาเธอจับได้ว่าทาสใดทำความผิดเธอจะลงโทษโบยตีอย่างไม่กรุณาเลย ถ้าโทษหนักมากเธอจะขังที่ในเรือนขังทาสทำไว้เฉพาะเป็นคุกมืดเล็ก ๆ ล่ามโซ่ตรวนแล้วปล่อยให้อดอาหารทรมานยิ่งนัก ทาสเหล่านี้ได้รับความเจ็บปวดทรมานจนถึงตายอยู่เสมอ วิญญาณทาสเหล่านี้ได้เป็นเจ้ากรรมนายเวรคอยตามรบกวนให้เธอไม่มีความสุขในชาตินี้ประดุจกัน ซึ่งก็ตรงกับโรคที่เธอเป็นอยู่คือแม้มีเงินก็ไม่สามารถจะรับทานอะไรได้เช่นผู้อื่นต้องนั่งเป็นทุกข์อยากกิน ขืนกินก็จะตาย บางครั้งอยากอาหารที่หมอสั่งห้ามจนตัวสั่นก็ไม่กล้ากิน และความเจ็บปวดกระดูกเส้นเอ็นไปทั้งตัวที่ต้องดึงคอดึงแขนดึงขาอยู่ตลอดเวลา นี่ก็คงประดุจเดียวกับที่ตนเองได้ทุบตีล่ามโซ่ตีตรวน พวกทาสในชาติปางก่อนกรรมนั้นได้ตามสนองในชาตินี้ ดิฉันได้พิจารณาและชี้กรรมให้เธอฟัง เธอเชื่อฟังและแม่ชีได้แนะนำให้ขอลุแก่โทษกรรมแก่เจ้ากรรมนายเวรเสีย แต่ส่วนเจ้ากรรมนายเวรจะยอมลุแก่โทษหรือไม่นั้นแม่ชีไม่ทราบ เพราะเจ้ากรรมนายเวรบางคนก็มีความพยาบาทมาก บางคนก็พยาบาทน้อย แต่อย่างไรก็ดีควรทำเพราะจะได้ค่อยทุเลาลงบ้าง แต่ในเวลาเดียวกันแม่ชีได้บอกกับเธอว่าในชาติปางก่อนเธอได้สร้างกุศลไว้มากมาย และดูหลังคาโบสถ์ วิหาร ที่แลเห็นนั้นสุดสายตามากมายจริง ๆ ดิฉันได้เขียนไว้ในตอนต้น ๆ แล้วเมื่อเล่าเรื่องเธออธิษฐานไปทำบุญที่เชียงใหม่ทั้งเมือง ซึ่งเป็นเหตุการณ์เกิดก่อนเรื่องนี้นานมากด้วย เหตุใดมาพ้องกันได้ ดิฉันอยากจะเชื่อว่าในชาติปางก่อนนั้นเธออาจได้ร่วมสร้างวัดวาอารามมากมายไว้จริงอาจเป็นในเมืองเชียงใหม่ก็ได้ใครจะรู้ กุศลยังตามมาอุปการะอีกในชาตินี้ผลบุญที่เธอได้สร้างไว้นี้จึงดลบันดาลให้เธอมั่งมีศรีสุข อยู่บนกองเงินกอง

ทอง ไม่ต้องอาทรร้อนใจเรื่องความยากจน แต่บุญก็ส่วนบุญบาปก็ส่วนบาปแยกกัน บาปก็ทำให้เธอต้องทนทุกข์ทรมานรับกรรมแห่งความเจ็บป่วยไข้และเสียอกเสียใจต่าง ๆ สุดพรรณนา เวลาเธอได้รับความทุกข์ครั้งใดความทุกข์นั้นยิ่งใหญ่กว่าผู้ใดเคยประสบอยู่เสมอ เพราะกรรมที่ทำไว้ชาติก่อนนั้นหนักนัก แม้เธอจะสร้างกุศลมากแต่บาปก็มาก

เรื่องที่ได้ไปนั่งดูกรรมมานี้ ต่อมาเมื่อกลางปี พ.ศ. ๒๕๑๘ นี่เองดิฉันได้มีโอกาสพบผู้ที่ทำพิธีกรรมเช่นแม่ชีนี้อีกผู้หนึ่งได้ไปลองดูว่าจะเก่งเหมือนหรือไม่ พอดีเพื่อนคนนี้ป่วยมากอีก ดิฉันจึงรับอาสาไปหาบุคคลผู้นี้ให้โดยถามว่า เหตุใดเพื่อนจึงทนทุกข์ทรมานยิ่งนัก คำตอบที่ออกมาบอกว่า มีเจ้ากรรมนายเวรเป็นทาสเก่า เพื่อนของดิฉันนี้ชาติก่อนเป็นหญิงมั่งมีสูงศักดิ์ร่ำรวยสุดพรรณนา ทำบุญไว้ก็มาก แต่บาปที่ทรมานพวกทาสนั้นหนักนัก มีทาสหญิงชายคู่หนึ่งมาปรากฏชัดชื่อเสียงบอกให้เสร็จ แต่ดิฉันลืมเสียแล้วว่าชื่ออะไร บอกว่าเมื่อชาติที่เป็นทาสเพื่อนดิฉันนั้น แอบรักใคร่ได้เสียกัน เพื่อนดิฉันในชาตินั้นโกรธมากสั่งให้จับมัดมือโยงทั้งสองคนเท้าไม่ให้ถึงพื้น เฆี่ยนจนสลบแล้วสลบอีก ตัวเองนั่งบนเก้าอี้ตัวใหญ่นั่งดูแล้วขังให้อดอาหาร ในที่สุดเขาก็ตายทั้งสองคน ก่อนตายทาสทั้งสองผูกใจเจ็บ จิตมุ่งพยาบาทอาฆาตจองเวรจองกรรม ดิฉันได้นำความนี้มาเล่าให้เพื่อนฟังและข้อความที่ท่านผู้ดูสั่งเสียให้ขอขมาเจ้ากรรมนายเวรเสียจะค่อยทุเลาความเจ็บป่วยที่กำลังคุกคามได้ เพื่อนดิฉันก็เชื่อและปฏิบัติก็มีอาการอันค่อยยังชั่วปรากฏขึ้นโดยมิได้อุปาทาน แต่กรรมเธอหนักนักจะให้หายคงไม่ได้ การแก้กรรมที่ถูกต้องนี้ถ้าเป็นกรรมน้อย เจ้ากรรมนายเวรไม่ใจร้ายอาฆาตพยาบาทก็มักหายทันทีจากโรคที่เป็นอยู่ ซึ่งดิฉันได้ประสบ

มาด้วยตนเองอีกเช่นกัน เพราะสิ่งที่เกิดขึ้นนี้เป็นการยืนยันว่ากรรมเก่านี้มีจริง ชาตินี้ชาติหน้ามีจริง บาปมีจริง ควรที่คนทั้งหลายจะคำนึงและเกรงกลัวไว้ให้จงหนัก ถ้าเรารู้ได้เท่าทันเสียเดี๋ยวนี้เราก็ยอมก้มหน้ารับชดใช้กรรมเก่าเสีย แต่กรรมใหม่อย่าก่อขึ้นอีก เมื่อเกิดในชาติภพหน้าท่านจะได้มีความสุขสบาย ถึงเราจะไปเกิดเป็นผู้ใดก็ตาม รู้หรือไม่รู้ในชาติภพเดิมอย่างใดก็ตาม แต่ดวงวิญญาณที่ไปเกิดในรูปใหม่นั้นก็จะเป็นไปในรูปที่มีความสุขความเจริญไม่ต้องลำบากยากแค้นทนทุกข์เวทนา

ดิฉันขอยุติเรื่องราวอันพิสดารของเพื่อนผู้นี้แต่เพียงเท่านี้ เป็นเพียงเรื่องสำคัญ ๆ ที่ดิฉันเล่าเท่านั้น ความจริงในเรื่องปลีกย่อย และเรื่องอันพิสดารอื่น ๆ อันบังเกิดแก่เธอนั้นยังมีอีกมาก ตามทางพิจารณาศึกษาด้วยการเอาธรรมะแล้วเห็นว่า ทุกครั้งที่มีเหตุการณ์ใด ๆ เกิดขึ้นกับเธอก็ดี เหตุการณ์นั้นมันเป็นไปพ้องเข้ากับกรรมอันเคยได้ก่อไว้ในอดีตเสมอ ยกตัวอย่างเช่น ตลอดเวลาเธอเป็นผู้ที่มีบุญมั่งมีทรัพย์สินเงินทองยิ่งนัก แต่เธอก็ร้อนใจและคับแค้นใจเรื่องบริวารอยู่ตลอดเวลา ให้มีเหตุอันทำให้ขุ่นหมองไม่ต้องใจต้องอารมณ์กันทั้ง ๑๐๐ คน ๑๐๐๐ คน เข้าทำนองคนจะดีก็อยู่ไม่ได้อ้ายที่จะอยู่ได้ก็ไม่มีคนดีอยู่ร่ำไป ผิดกับบางคนแม้ยากจนอย่างไรก็มีคนมาคอยปรนนิบัติรับใช้โดยซื่อสัตย์สุจริต ช่วยปฏิบัติให้มีความสุขอย่างนี้เป็นต้น พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสไว้ในคำสั่งสอนว่า *ชีวิตนั้นขึ้นอยู่กับกรรมที่ได้ทำไว้ ทำกรรมสิ่งใดต้องได้รับกรรมสิ่งนั้นเสมอ* ขอท่านจงใช้สติปัญญาของท่าน เมื่ออ่านแล้วคงจะเกิดประโยชน์ทางจิตใจบ้างไม่มากก็น้อย.

สวัสดี

ปัญหาทางโลกกับทางธรรม

คำถาม คำตอบ

ระหว่าง ป. การุณยวนิช กับ ท. เลียงพิบูลย์

ป. ผมอยากรู้ว่าคนเราเกิดมาเพื่ออะไร ทำไมเราจำเป็นต้องเกิดมาในโลกมนุษย์ พิจารณาตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา มนุษย์เกิดมาแล้วยากจะหาความสุขความสงบมีแต่ทุกข์ความวุ่นวาย มนุษย์ส่วนมากเห็นแก่ตัว มีความโลภ ความโกรธ ความหลง จึงอยากรู้เราเกิดมาทำไม มองไม่เห็นความสุขที่ไหน

ท. คำถามของคุณนั้น รู้สึกเกินความสามารถความรู้ของผมจะตอบให้ถูกต้อง ผมขอให้คำตอบของผมเป็นแต่เพียงความเห็น หากผิดก็ขออภัยด้วย อย่าเอาเป็นหลักอะไรแน่นอนกับผู้มีความรู้น้อยเลย ความเห็นของผมเมื่อจะพูดย่อๆ คนเราเกิดมาอยู่เพื่อรอเวลาวันตายด้วยกันทุกคน เมื่อถึงเวลานั้นเราก็หนีไม่พ้นความตาย เมื่อเกิดแล้วต่างมีทุกข์ประจำตัวด้วยกัน หากไม่ด่วนจากโลกเสียก่อนแล้วจะต้องพบกับความแก่ ส่วนมากไม่อยากแก่ พยายามฝืนธรรมชาติตบแต่งหน้าตาทางวิทยาศาสตร์แสวงหายากินป้องกันแก่ แต่ก็หนีไม่พ้นความแก่ ทุกคนกลัวเจ็บปวดแต่ก็หนีไม่พ้นเจ็บปวด ทุกคนกลัวไม่อยากตายแต่ก็หนีความตายไม่พ้น เรารู้วันเดือนปีเกิด รู้ว่าเราเกิดที่ไหน เพราะพอจำความได้พ่อแม่ก็บอกวันเดือนปีที่เราเกิด แต่เราไม่รู้วันตายของเราเมื่อไร อยู่ที่ไหน เพราะฉะนั้นขอให้เราอย่าประมาท อย่าได้ทะนงตัวว่ายังหนุ่มสาวแข็งแรงไม่ตายง่าย เป็นการประมาทขาดสติ ความตายเป็นมรดกของมนุษย์มีอยู่

ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง ไม่มีใครรู้ที่ตายและไม่รู้เราจะตายร้ายตายดีที่ไหน บางคนตายอย่างคนมีสติบางคนก็ตายไม่ทันรู้ตัว ความตายไม่เลือกว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ ชายหญิง หนุ่มสาว หรือผู้เฒ่าผู้แก่ไม่ว่าคนดีหรือคนชั่ว ทุกคนหากประมาทเกิดอุบัติเหตุก็ตายได้ทุกวันทุกเวลาไม่จำกัด ยิ่งในยุคนี้ชีวิตมนุษย์มีค่าน้อยกว่าสมัยก่อนมาก เพราะคนชั่วมีจิตใจเหี้ยมโหดดุร้าย ขาดความเมตตาปรานี มองคนในแง่ศัตรูย่อมจะก่อทุกข์ก่อศัตรูให้แก่ตัวเอง เพราะก่อกวนทำให้สังคมเดือดร้อนทั่วไป ฉะนั้นคนชั่วเวลาตายขาดสติ เพราะเมื่อใกล้จิตวิญญาณจะดับมักจะนึกถึงแต่ความชั่ว จิตหวาดกลัวจะไปนรก เมื่อดับแล้วจิตวิญญาณก็ไปสู่ทุคติ คนดีมีศีลธรรมใจบริสุทธิ์ตายยาก หากตายก็มีสติดีไปสู่สุคติ เราจงพยายามมองคนในแง่ดี แผ่เมตตาธรรมให้ความเห็นอกเห็นใจ เราก็จะเกิดมิตรขึ้นมา นึกว่าเรามาร่วมทุกข์ในโลกมนุษย์ด้วยกันอกเดียวกันควรเห็นอกเห็นใจกัน เราต่างรอเวลาตายด้วยกันทุกคน ถ้าคิดได้ก็จะทำให้สังคมในโลกมนุษย์ดีขึ้น

ป. เท่าที่คุณพูดมานี้ผมก็พอมองเห็นความจริงบ้าง ถ้าทุกคนปฏิบัติได้ โลกก็คงอยู่ด้วยความสงบ แต่คุณบอกว่าคนเรารู้แต่วันเกิดแต่ไม่มีใครรู้วันเวลาตายของตัว ผมได้ทราบว่ามีผู้รู้วันตายของตัวเอง มักจะเป็นท่านที่ได้อภิญญาหรือฌานจริงไหม ?

ท. เรื่องนี้ผมเพียงแต่เคยรู้ไม่เคยเห็นอาจเป็นได้ แต่อีกพวกที่รู้วันตายของตนเองโดยไม่ต้องมีอภิญญาหรือฌานสมาบัติ แต่มีพลังแห่งความชั่วร้ายหนุนนำให้รู้เวลาตาย พวกนี้ก็คือพวกที่มีจิตใจเหี้ยมโหดดุร้าย

สร้างกรรมทำชั่วไว้มากในโลกมนุษย์ เมื่อกรรมตามสนองถูกจับถูกศาล ตัดสินให้ประหาร เมื่อกำหนดวันเพชฌฆาตนำตัวไปสู่ที่ประหารพวกนี้ รู้ว่าเวลาตายของตัวมาถึงแน่แล้วเพราะได้สร้างกรรมทำชั่วไว้มาก เมื่อ รู้สึกตัวผิดก็สายเกินแก้เสียแล้ว ผลแห่งกรรมได้ติดตามทำให้ย่นเวลา ตายเร็วขึ้นกว่าคนธรรมดา

ป. ผมได้ทราบว่าคนที่ตายแล้วไม่ได้มาเกิดอีก เป็นคนบาปหนา ไม่ได้ผุด ได้เกิดจะเป็นความจริงเพียงใด

ท. ความจริงผมก็ไม่มีความรู้มากนักในเรื่องอย่างนี้ ผมได้ศึกษาน้อยอาศัย ได้อ่านได้พึ่งท่านที่มีความรู้อธิบาย เมื่อได้พิจารณาดูเห็นว่าสิ่งใดมี เหตุผลที่น่าคิดก็เก็บมาจำไว้ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาหาความรู้ ตามที่ ถามหมายถึงว่าตายไปแล้วไม่มีโอกาสมาเกิดในโลกมนุษย์นั้นมีสองทาง ทางดีก็คือท่านผู้นั้นหลุดพ้นทุกข์อยู่เหนือ *"กฎแห่งกรรม"* ไม่มาเกิด ในโลกมนุษย์ อีกทางก็คือทางบาปหนักต้องใช้หนี้กรรมไม่มีโอกาส เกิดในโลกมนุษย์ได้เช่นกัน ตามธรรมดาที่ผมรู้ว่าผู้ที่หมดลมสิ้นใจ ทิ้งสังขารร่างกายมนุษย์ไว้นั้น จิตวิญญาณก็ออกจากร่างเกิดเป็นโอป-ปาติกะทันทีไปสู่โลกทิพย์และไปสู่กรรมที่ตนได้สร้างไว้ กรรมดีก็ไปสู่ สุคติภพสู่ภพพรหมเทวดาหรือโลกมนุษย์ หากมีบาปก็ไปเกิดในทุคติภพ เป็นสัตว์นรก เป็นเปรตอสุรกายและพวกสัตว์เดรัจฉาน กรรมเหล่านี้ แล้วแต่บุคคลได้สร้างไว้เมื่อมีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์ ไม่ว่าบุญบาปดีหรือ ชั่วจะต้องติดตามไปทุกหนทุกแห่งไม่ว่าไปเกิดในที่ใดหนีกรรมไม่พ้น

ป. คุณ ท. คงได้ยินเขาพูดกันแล้วว่า เวลานี้มีคนสอนว่าบุญบาปไม่มี พ่อ แม่ก็ไม่ต้องนึกถึงบุญคุณที่เลี้ยงดูให้การศึกษาเล่าเรียน บุญคุณไม่มี

เป็นหน้าที่ของพ่อแม่ทำให้เราเกิดจำเป็นจะต้องเลี้ยงเรา สิ่งเหล่านี้ คุณมีความเห็นและรู้สึกอย่างใดบ้าง

ท. นี่เป็นต้นเหตุหนึ่งที่แผนชั่วร้ายทำลายประเพณีศีลธรรมความดีของชาติไทยที่ดีงามตลอดมา ชาติไทยเราเคยอยู่กันด้วยความสงบ แต่บัดนี้คนจิตต่ำใจชั่วนำความไม่สงบมาสู่บ้านเมืองเรา ปลุกปั่นให้เยาวชนมองเห็นชั่วเป็นดี ฝึกคนที่ยังไม่เคยประสบการณ์ให้มีจิตใจแข็งกระด้างต่อพ่อแม่ที่รักและห่วงลูก ไม่นึกถึงหัวอกของพ่อแม่นั้นมีความชอกช้ำเพียงใด เมื่อรักลูกมากแต่ลูกหันหลังให้ไม่เชื่อพ่อแม่ไปเชื่อคนอื่นที่หวังร้าย เยาวชนพวกนี้เมื่อผ่านชีวิตถึงวัยมีครอบครัว เมื่อมีบุตรก็จะเกิดความรักที่มีต่อบุตรเพียงใด ก็หวนกลับไปนึกถึงหัวอกของพ่อแม่รักเราเพียงนั้นมีจำนวนไม่น้อยเมื่อมีอายุแล้วรู้สึกตัว เมื่อลูกขาดความกตัญญูแล้วพ่อแม่จะมีความสุขได้อย่างไร เวลาเราเป็นลูกเราไม่รู้เรื่องว่าเราทำกันพ่อแม่จะมีความช้ำใจเพียงใด แต่เมื่อลูกทำกับเราเช่นเดียวกับเราทำกับพ่อแม่มาแล้วถึงตอนนี้ เราจะรู้สึกเห็นอกเห็นใจพ่อแม่ขึ้นมา แต่ส่วนมากก็สายไปเสียแล้ว นี่เป็นกฎแห่งกรรมที่เราหนีไม่พ้น

สมัยก่อนเวลานอนก่อนลูกหลับ แม่ได้อบรมศีลธรรมประเพณีอันดีงามของชาติโดยเล่านิทานศีลธรรมที่สนุกสอนลูกให้ประกอบกรรมดี ทางพุทธศาสนาสอนให้มีความกตัญญูกตเวที ระลึกถึงผู้มีพระคุณต่อเรา เช่น พ่อ แม่ ครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้ตามธรรมดา เด็กก่อนนอนชอบฟังนิทานอยู่แล้ว เมื่อฟังแล้วก็สนใจมักจะชอบซักถามกว่าจะหลับ ทุกคืนค่อย ๆ ปลูกฝังความดีให้แก่ก่อน

หลับ เด็กนั้นก็จะรับเอาศีลธรรมความดีงามไว้แต่เด็ก ๆ เมื่อเติบโต ชาติบ้านเมืองก็มีพลเมืองดีมาก ต่อมาเมื่อมีมนุษย์ชั่วช้ามาปลุกปั่น เด็กยังอ่อนวัย ผ่านการรู้เห็นในชีวิตมาน้อยก็มักจะเห็นชั่วเป็นดี คำปลุกปั่นเป็นต้นเหตุก่อความวุ่นวาย เพราะทำให้จิตใจเหี้ยมโหดดุร้าย เราจะเห็นได้เด็กวัยรุ่นสมัยนี้จะฆ่าใครก็ไม่สนใจคนดีหรือชั่ว คนที่ตายนั้นเบื้องหลังจะเป็นคนที่พ่อแม่รัก และบางคนเป็นผู้หาเลี้ยงดูพ่อแม่ เมื่อมาตายลงอย่างไม่รู้ตัว พ่อแม่ก็พลอยยากลำบากไปด้วย ทำเหมือนบ้านเมืองไม่มีขื่อมีแป ไม่มีกฎหมายคุ้มครองความปลอดภัยให้ประชาชนเพียงพอ เราก็อยู่กันไม่ปลอดภัย เพราะมีคนขาดหลักของศีลธรรม ขาดความเมตตากรุณาเห็นอกเห็นใจ แต่เขาไม่เชื่อว่าวันหนึ่งกรรมจะตามสนอง เหตุก็มาจากการปลุกปั่นให้เยาวชน ชี้ชั่วให้เห็นเป็นดีด้วยสำนวนโวหาร ยุให้คนอ่อนความคิดขาดความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณเป็นต้น เรื่องไม่มีบาปไม่มีกรรม ไม่มีนรกสวรรค์ ตายแล้วสูญ มันจึงเกิดผลบั้นปลายให้ท่านที่ยังสงสัยได้ใช้สติปัญญาดูเห็น เหตุการณ์ต่าง ๆ ทุกวันนี้เกิดจากการยุยงส่งเสริมให้คนทำชั่วก่อตัวมานานแล้ว มันค่อย ๆ ฟักตัวเอาเยี่ยงเอาอย่างกัน หัวรุนแรงขึ้นนึกว่าบุญบาปไม่มี ทำได้ตามใจชอบไม่มีเวรกรรมจะตามสนอง แต่ไม่นึกว่าตัวเองกำลังก่อศัตรูทำลายตัวเอง เพราะวันหนึ่งกรรมจะต้องตามสนองไม่มีใครหนีพ้น หลักธรรมสอนให้เราละความชั่วทำความดี แต่ในยุคนี้ตรงข้าม สอนมนุษย์ในทำนองละความดีทำความชั่ว

ป. ผมอยากทราบเพิ่มเติมว่า พวกมนุษย์ที่ก่อกวนยุยงหลอกลวงให้คนเราเห็นผิดเป็นชอบว่าบุญบาปไม่มี ทำให้มนุษย์ฮึกเหิม อยากดังอยากเด่น

จิตใจเหี้ยมโหดดุร้าย การฆ่าฟันเป็นของธรรมดา พวกนี้เวลาตายคงตกนรกอเวจี เพราะเขาเข้าใจว่าไม่มีบุญไม่มีบาปไม่มีกรรมเวรที่จะตามสนองจริงไหมครับ

ท. ถ้าจะพูดถึงความรู้สึกของผม พวกนี้บาปหนักพระโปรดไม่ถึง พอจิตดับวิญญาณก็ดิ่งสู่นรกที่เปิดคอยอยู่แล้ว คนพวกนี้ผิดทั้งทางโลกและทางธรรม ทำลายความสงบสุขของโลก อันทุคติภพนั้นหวังได้แน่หนีไม่พ้น คุณลองคิดดูการยุให้ลูกเนรคุณพ่อแม่นั้นเป็นบุญหรือบาป ผมคิดว่าคนไทยส่วนมากหรือคนธรรมดาในทวีปเอเซียทั่วไปไม่มีใครเห็นดีด้วยเพราะเขาถือความกตัญญูเป็นใหญ่

ป. ถ้าอย่างนั้นคนที่คิดผิดในยุคนี้ทำอย่างใด เมื่อรู้ตัวว่าทำชั่วกลับใจสร้างแต่กรรมดีเพื่อใช้หนี้บาป ไม่ต้องไปรับใช้กรรมในแดนทุคติ นรกเป็นที่อยู่ของสัตว์โลกผู้มีบาปหนัก หรือบาปหนักเป็นเบาลงบ้างไหม ?

ท. ทางธรรมนั้นท่านสอนให้มนุษย์ละความชั่วสร้างแต่กรรมดี ท่านให้ปฏิบัติทางจิต มีศีลสมาธิปัญญา ทำจิตให้เป็นสมาธิให้เกิดปัญญาพิจารณาดูตนเอง ทำจิตให้สะอาดบริสุทธิ์มีสมาธิ อย่าปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่าน เมื่อหมดลมจากโลกมนุษย์แล้วก็จะไปสู่สุคติ

ป. ผมอยากทราบว่าท่านผู้มีจิตศรัทธาสร้างสิ่งถาวรวัตถุเป็นการทำบุญสร้างกุศล เช่น สร้างถนน สร้างโบสถ์ สร้างศาลา เป็นต้น ท่านพวกนี้คงจะสู่สุคติเหมือนกันนะครับ

ท. หากท่านผู้นั้นมีจิตบริสุทธิ์อิ่มเอิบในการสร้างกรรมทำดีไว้ก็ควรไปสู่สุคติภพ เพราะจิตแน่วแน่ในบุญกุศลตนมุ่งหวังในทางดีได้ นี่ก็แล้ว

แต่พลังจิตเมื่อก่อนจะหมดลมนั้น หากผู้นั้นเคยสร้างทั้งบุญและสร้างบาป หากทางอกุศลกรรมหนักเกิดมีจิตเศร้าหมอง เมื่อนึกถึงบาปที่ตนเคยสร้างไว้ในอดีตเกิดความฟุ้งซ่านคิดมากก่อนตาย ไปนึกถึงบาปกรรมที่เคยทำหรือไปนึกห่วงทรัพย์สินสมบัติเงินทองหรือไปนึกผูกพยาบาทความแค้นอาฆาตที่สุมอยู่ในความรู้สึกในอดีต สิ่งเหล่านี้เมื่อจิตนึกก็จะออกมาในความรู้สึกหาความสงบไม่ได้ ความชั่วร้ายที่ตนได้ทำไว้มากนั้นได้ผุดขึ้นในความรู้สึกหวาดกลัวขึ้นมา เมื่อจิตวิญญาณจวนจะดับร้องโวยวายกรรมชั่วตามสนองทรมานความรู้สึก พวกนี้มักจะไปเกิดในอบายภูมิหนีไม่พ้น

ป. เรื่องเหล่านี้คุณ ท. เคยประสบพบเห็นด้วยตนเองหรือเปล่า

ท. เรื่องเหล่านี้ผมได้แต่ทราบมีผู้บอกเล่าให้ฟังเท่าที่ผู้เล่าได้ประสบมาเอง ผมเพียงแต่รู้เท่านั้นไม่ได้เห็นเอง และผู้ใหญ่ก็เคยเล่าว่าพวกใจบาปสร้างแต่อกุศลกรรม พวกมีจิตใจเหี้ยมโหดนั้นมักจะแสดงออกมาเมื่อใกล้จะตายจิตจะดับ

ป. เท่าที่คุณ ท. ได้เคยรู้อยากให้เล่าตัวอย่างที่เกิดขึ้นแล้วสักเรื่องจะได้ไหม

ท. ยินดี แต่ที่ผมเล่านี้เพียงแต่รู้ไม่ได้เห็นด้วยตนเอง รายหนึ่งเป็นคนฆ่าหมูมีบ้านช่องอยู่แถวคลองเตย สมัยนั้นยังมีสถานีคลองเตยมีรถไฟสายปากน้ำหัวลำโพง เวลานั้นหัวรถจักรยังใช้ฟืนทำไอน้ำ ยังไม่เปลี่ยนเป็นรถยนต์ราง คนฆ่าหมูคนนี้เป็นชาวจีน แกเจ็บจวนจะตายแต่ก็ไม่ตายรู้สึกทรมานมาก คนฆ่าหมูปกติก่อนป่วยแกอ้วนมากรูปร่างเหมือน

หมู พอเจ็บก็ผอมลง ผมมีเพื่อนวัยเดียวกัน เวลานั้นยังรุ่นอยู่ใกล้บ้านคนฆ่าหมู หลังจากได้ไปเห็นมาด้วยตนเองแล้วได้นำเรื่องมาเล่าให้ผมฟังว่า ก่อนสองวันที่ชายผู้นี้จะสิ้นใจนั้น คนเจ็บมีกิริยาท่าทางแปลก ๆ คืออยู่ ๆ ก็ใช้มือบีบคอตนเองจนตาเหลือกเหงื่อกาฬไหลโทรมกาย ทั้งถ่ายหนักถ่ายเบาออกมาอย่างไม่รู้ตัว แขนขาสั่นดิก ๆ ตาเหลือกโปนออกมาหน้าตาน่ากลัว ร้องเสียงเหมือนหมูที่กำลังจะถูกเชือดคอ เสียงร้องเป็นเสียงสัตว์ไม่ใช่คน ดังได้ยินไปหลายบ้าน แล้วเอามือทั้งสองบีบคอตัวเองดิ้นไปมาตั่วสั่นแสดงถึงความหวาดกลัวมาก พวกญาติช่วยกันจับ ลูกเมียช่วยกันแกะมือออกจากการบีบ จับให้นอนนิ่ง ๆ ก็จับไม่อยู่ไม่รู้ว่าเรี่ยวแรงมาจากไหน ข้าวปลาอาหารก็กินไม่ได้หลายวันแล้ว เจ็บจนผอมแต่แรงมาก พวกญาติช่วยกันจับไม่ไหวต้องปล่อยให้ดิ้นจนตกเตียง เพื่อนที่ไปดูมาเห็นแล้วกลัวก็กลัว แต่กล้า ๆ กลัว ๆ เพราะอยากดูก็อยากดู ที่สุดก็หมดลมหายใจไปใช้หนี้กรรม นี่เป็นเรื่องคนก่อนตายแสดงกิริยาแปลก ๆ ก่อนหมดลม บาปกรรมที่ทำไว้ผุดขึ้นมา แสดงว่าเคยทำบาปไว้ก่อนที่จิตวิญญาณจะออกจากร่างและแน่ใจว่าวิญญาณไปสู่ทุคติ

สมัยนั้นบ้านคนอยู่ในย่านคลองเตยยังไม่ถมเป็นถนน ส่วนมากหลังคาจากฝาขัดแตะด้วยไม้ไผ่ พื้นเป็นดินแต่งให้เรียบ เป็นไร่ผักและนาข้าวและสวนผลไม้ ยังมีคนเล่าให้ฟังหลายราย บางรายก็เป็นแขกฆ่าวัวอยู่แถวถนนตก เรื่องราวก็คล้ายกัน ที่พอจะนำมาพิจารณาบาปกรรมตามสนองมีจริงหรือไม่ ก่อนจิตกำลังจะดับไปจากโลกเป็นเวลาที่สำคัญที่สุด

ป. มีทางใดปฏิบัติเพื่อปิดประตูทางที่จะนำวิญญาณไปปฏิสนธิในทุคติ เป็นสัตว์เดรัจฉานมาใช้หนี้กรรม หรือไปเป็นเปรตอสุรกายใช้กรรมทำชั่วไว้เมื่อยังมีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์

ท. หลักธรรมของพระพุทธเจ้าสอนให้เราปฏิบัติทางใจ เนื่องจากมนุษย์เราต้องเวียนว่ายตายเกิดไม่รู้สิ้นสุด ฉะนั้นพระพุทธศาสนาจึงได้เกิดขึ้น หากตายแล้วสูญพระพุทธศาสนาก็ไม่จำเป็น พระพุทธศาสนาสอนให้เรามีศีลสมาธิปัญญา เรามีสมาธิปฏิบัติอยู่ในศีลในสัจจใช้ปัญญา ไม่ประมาท พิจารณาหลักธรรมหมั่นสร้างกุศลทำความดี ทำจิตให้บริสุทธิ์รู้สึกทางจิตใจสงบปิดประตูขุมนรกลงได้ คนเราเกิดมาส่วนมากพิจารณาเพื่อหาความสุขจากภายนอกกาย เพราะทุกคนต้องการความสุขไม่ต้องการทุกข์ แต่เรามองในโลกมนุษย์ไม่เห็นที่ใดจะเรียกได้ว่ามีความสุขที่แท้จริงเห็นมีแต่ความทุกข์ทั่วไปนับแต่เกิดจนตาย นอกจากปฏิบัติตามหลักธรรมทางใจ เป็นความสุขที่หาได้ในโลกมนุษย์คือทำจิตบริสุทธิ์เกิดความสงบ

ป. ผมอยากถามซ้ำอีกครั้งว่าคนเราธรรมดาทั่วไปอยากจะแสวงทางปฏิบัติที่ตอบมายังกว้างเกินไปอยากรู้แก่นแท้ของหลักธรรม

ท. แก่นแท้หลักธรรมของพระพุทธเจ้านั้นเราไม่ต้องเที่ยวหาที่ไหน ความสุขความทุกข์ความเศร้าหมองความไม่สบายใจและสบายใจ การหัวเราะการร้องไห้นั้นเกิดขึ้นภายในตัวเราเองทั้งสิ้น สิ่งนั้นอยู่ที่พลังใจ ให้ใช้สติปัญญาพิจารณารู้แจ้งเข้าถึงแก่นแท้ของความจริงเป็นทางที่แก้ต้นเหตุของทุกข์ก็คือกิเลสตัณหา ทุกคนเกิดมาต้องมีกิเลสความรู้สึก

ทางใจ หากเราไม่สามารถใช้พลังจิตให้ดับลงปล่อยพลังโลภให้งอกงามเห็นดีเห็นชอบไปด้วย มันก็จะเติบโตขึ้นในความรู้สึก เริ่มคอยกำจัดตอนเพียงนึกคิด อย่าปล่อยอารมณ์ให้เกิดหลงเกิดการกระทำทั้งกาย วาจา ใจ การทุจริตคิดมิชอบอย่าให้เกิดขึ้นแก่ผู้ใดครั้งแรก มิฉะนั้นครั้งต่อไปก็เป็นธรรมดา ความพอความอิ่มไม่มีในความโลภ ย่อมนำความทุกข์ยากลำบากให้แก่ส่วนรวมทั่วไป และที่สุดก็หนีไม่พ้นทุกข์หรือกรรมตามสนอง ฉะนั้นบุญบาปหรือดีชั่ว หรือสวรรค์หรือนรกอยู่ที่ใจเราทั้งสิ้น เมื่อรู้สึกสิ่งไม่ดีจะเกิดขึ้นจงใช้สติปัญญาพิจารณา จงใช้พลังใจกำจัดทำลายดับเสียก่อน ให้เตือนตัวเองว่าเราเกิดเพื่อรอความตายจงทำความดีอย่าทำแต่ความชั่ว ดับต้นเหตุแห่งความชั่วในโลภ รัก โกรธ หลง อย่ามัวเมาในกิเลสตัณหาจนลืมตาย

ป. ขอโทษที่บอกมานั้นยังไม่เข้าใจบางตอน ขอช่วยอธิบายเพิ่มเติม ผมอยากจะให้เราอยู่ด้วยความสงบสุขทั้งทางโลกมนุษย์และทางธรรม หมายความว่าเรามีชีวิตอยู่ทางโลกก็พ้นคุกพ้นตะราง เราจะตายก็ไม่ตกนรก ในชาตินี้ปิดประตูคุกในโลกมนุษย์ ปิดประตูนรกในโลกวิญญาณ

ท. ผมมีความรู้น้อย รู้ทางธรรมอย่างหยาบ ๆ ไม่ละเอียดอ่อน หลักธรรมนั้นละเอียดอ่อนมาก ฉะนั้นผมจึงไม่สามารถที่จะหาเหตุผลมาพูดชักนำให้เข้าใจความจริงได้เท่าที่ควร อยากจะเปรียบเทียบทางโลกกับทางธรรมซึ่งมีอะไรคู่กันไปหรือทางโลกมีทางธรรมก็มี ทางธรรมนั้นละเอียดอ่อน แต่ทางโลกนั้นหยาบ พูดง่าย ๆ เราทำดีในโลกมนุษย์สร้างบุญกุศลไม่ยอมทำบาป ความดีก็จะติดตามสนองเราในภพหน้า ทางโลก

เราปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีเอาศีล ๕ ข้อ ตั้งใจปฏิบัติสม่ำเสมอเป็นประจำก็สามารถป้องกันปิดประตูนรกในเมืองมนุษย์ซึ่งเป็นคุกตะรางที่คุมขังนักโทษ และที่ประหารชีวิตนักโทษอุกฉกรรจ์ พวกจิตเหี้ยมโหดดุร้ายใจต่ำจิตทราม พวกนี้ตัวเป็นมนุษย์แต่จิตใจยิ่งกว่าสัตว์ป่าที่ดุร้ายหาความซื่อสัตย์สุจริต ความเมตตาปรานี ความเห็นอกเห็นใจจากมนุษย์พวกนี้ไม่ได้ ฉะนั้นประตูคุกประตูตะรางและที่ประหารเปิดไว้คอยสำหรับมนุษย์พวกนี้อยู่ตลอดเวลา ทั้งนรกในโลกมนุษย์ในโลกวิญญาณหรืออบายภูมิ

ผมขอพูดย้ำหลาย ๆ ครั้งเมื่อพูดถึงท่านที่ปฏิบัติธรรมทางหลักทางพุทธศาสนา ท่านให้อบรมจิตใจเกิดปัญญารู้แจ้งความจริงที่เกิดแห่งทุกข์ คือ กิเลส ตัณหา ราคะ จนสามารถจะทำลายความหลงใหลมัวเมาในรูป รส กลิ่น เสียง ตัดต้นเหตุแห่งทุกข์ทำลายความโลภ โกรธหลง ความอยากความต้องการอย่างไม่รู้อิ่มรู้พอ หลงใหลในอำนาจวาสนา ผู้ที่ตัดสิ่งเหล่านี้ได้ก็คือพระอริยเจ้า ท่านได้ตัดต้นเหตุที่เกิดทุกข์อบรมจิตใจจนบรรลุสำเร็จพระอรหันต์หลุดพ้นจาก รูป รส กลิ่นเสียง ดับต้นเหตุก่อทุกข์ทั้งปวง จิตท่านก็ใสสะอาดบริสุทธิ์ด้วยแจ่มแจ้งรู้ความจริง การเวียนว่ายตายเกิดทั้งปวง ดับกิเลสตัณหาไม่เกิดขึ้นมาอีกยกระดับจิตอยู่สูงเหนือความทุกข์ที่มีอยู่ในโลกมนุษย์ แม้ร่างกายภายนอกของท่านยังเป็นมนุษย์เหมือนปุถุชนธรรมดา แต่ภายในจิตใจของท่านใสสะอาดบริสุทธิ์ไม่มีราคี จิตของท่านสงบตลอดไปกว่าสังขารจะแตกดับ ท่านพ้นแล้วจากการตายการเกิด พ้นภพพ้นชาติไม่มีการเกิดแก่ เจ็บ ตายในโลกมนุษย์ตลอดไป การปฏิบัติตนให้จิตบริสุทธิ์สะอาด

ว่างจากกิเลสตัณหาถึงแก่นแท้ของหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ก็สามารถให้ปุถุชนผู้ปฏิบัติได้บรรลุสำเร็จหลุดพ้นทุกข์ในโลกมนุษย์ได้ เช่นนี้ มีมากมายทุกยุคทุกสมัยตลอดเวลาพระธรรมคำสอนยังอยู่ในโลกมนุษย์

ป. ถ้าเช่นนั้นเราจำเป็นอะไรต้องไปบวชทำไม คนธรรมดาสามัญเมื่อปฏิบัติถึงแก่นแท้แล้วก็สามารถบรรลุหลุดพ้นทุกข์ได้เช่นกัน ไม่จำเป็นไปทรมานร่างกาย

ท. การมีพระภิกษุนั้นเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับพระพุทธศาสนา อันมีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ รวมเป็นรัตนตรัยจะแยกกันมิได้ย่อมเป็นอันเดียวกัน พระธรรมนั้นเป็นอมตธรรม พระสงฆ์ศีลบริสุทธิ์นั้นจิตท่านเป็นธรรม เพราะสามัญชนทั้งหลายก็ต้องอาศัยพระคุณเจ้าทั้งหลายที่ท่านได้บวชทั้งร่างกายและจิตใจ บริสุทธิ์อุทิศชีวิตจิตใจถวายแก่พระศาสนา ท่านศึกษาพระพุทธศาสนานำหลักธรรมอันเป็นอมตะรับช่วงออกเผยแพร่มาถึงยุคปัจจุบันนี้สองพันกว่าปีแล้ว ท่านสั่งสอนประชาชนชาวโลกปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้น เผยแพร่หลักธรรมของพระศาสนาให้กว้างขวางออกไป ประชาชนที่ปฏิบัติจิตบริสุทธิ์มีศีลประจำอยู่แล้ว เมื่อรับหลักธรรมมาเพียงปฏิบัติเท่านั้น เพราะปกติประชาชนทั่วไปต้องหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง ต้องรับผิดชอบในครอบครัว เพราะภาระทางโลกเมื่อยังไม่หลุดพ้นยังมีมากมาย ส่วนพระสงฆ์ นั้น ท่านมีแต่เพียงหน้าที่หาทางเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้เจริญถาวรต่อไป โลกมนุษย์เราก็จะ

อยู่กันด้วยความสงบสุขทั่วไป ฉะนั้นทางโลกกับทางธรรมต้องอาศัยซึ่งกันและกันตลอดไป แบบพระก็พึ่งบ้าน บ้านก็พึ่งพระ

นี่ก็เป็นความรู้สึกของผมจะผิดหรือถูกประการใด ขออย่าเชื่อผม เพราะผมศึกษามาเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ ก่อนที่จะเชื่อควรใช้สติปัญญาพิจารณาดูเหตุผลก่อนจะปักใจเชื่อสิ่งใดลงไปเป็นการไม่ประมาท พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนให้เราจะเชื่อสิ่งใด ก็ให้พิจารณาด้วยสติปัญญาของตนเสียก่อนไม่ให้เชื่อตามที่เขาสอนเขาบอก เราต้องกลั่นกรองหาเหตุผลอีกครั้งหนึ่งก่อนเชื่อ แม้แต่พระธรรมคำสั่งสอนของพุทธองค์ก็ทรงสอนให้ปฏิบัติเช่นเดียวกัน สำหรับผมนั้นรู้ตัวว่าความรู้ในทางพุทธศาสนายังอ่อนเกินกว่าความสามารถที่จะแนะนำผู้อื่นได้ นี่เพียงแต่เป็นความคิดเห็นหากผิดพลาดก็ต้องขออภัยท่านผู้รู้ทั้งหลายด้วย

ป. ผมได้ถามมามากแล้วความสนใจของผมมีมากก็คือ อยากทราบถึงเวลาตายของมนุษย์ต่างปฏิบัติตัวอยู่ในโลกมนุษย์นั้นแตกต่างกัน เวลาเมื่อก่อนจิตจะดับคงจะไม่เหมือนกัน เพราะมีกรรมต่างกัน

ท. ผมเองก็มีความสนใจเรื่องเวลาจะตายมาก่อน พยายามค้นคว้าเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วหาเหตุผลเพื่อศึกษาความจริง ผมเคยฝันเห็นเพื่อนที่ชอบพอกันมากสนใจในกฎแห่งกรรมตลอดมา ได้ตายไปแล้วได้มาเข้าฝันทวงเรื่องให้เขียนเป็นบทละคร ก่อนจะตายเพื่อนได้มอบบันทึกเรื่องให้ แต่ขอให้เขียนเป็นบทละคร เมื่อต่อมาเพื่อนตายไปหลายปีผมก็ยังไม่ได้เขียน เพื่อนจึงเข้าฝันทวงให้เขียนบทละคร ผมบอกว่าไม่เคยเขียนบทละคร

เขียนได้คงไม่ดี ในฝันเพื่อนบอกว่าในสองสามวันคงเขียนได้สำเร็จ ผมเองก็มองไม่เห็นทาง เรื่องนี้ก็แปลกมหัศจรรย์ เพราะต่อมาผมก็ได้พบกับ ฯพณฯ ม.ล. บึ่น มาลากุล ในงานสมรสที่ตึกชั้นบนสโมสรทหารเรือ ท่าช้าง เวลานั้นท่านมีตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษา ท่านได้สนใจ *"กฎแห่งกรรม"* ตลอดมา ผมถือโอกาสเล่าเรื่องนี้ให้ท่านฟัง ท่านก็ยินดีที่ให้ผมเขียนบทละคร ถ้าผิดอย่างใดท่านจะแก้ไขตามบทให้ ผมกราบขอบคุณท่านเพราะทำให้ผมสบายใจ ต่อมาบทละครเรื่อง *"สิ้นเวร"* เรื่องที่ ๔๘ ก็ได้ออกมาปรากฏในชุด *"กฎแห่งกรรม"* เรื่องหนึ่ง โดยความกรุณาช่วยเหลือของ ฯพณฯ ม.ล. บึ่น มาลากุล ซึ่งผมไม่สามารถจะลืมเรื่องนี้ได้

ในฝันครั้งนั้นผมรู้ว่าเพื่อนผู้นี้ได้ตายไปแล้ว จึงถือโอกาสถามถึงว่าก่อนจะตายนั้นมีความรู้สึกอย่างไรบ้าง มีการเจ็บปวดรวดร้าวไปทุกขุมขนใช่ไหม

วิญญาณของเพื่อนในฝันหัวเราะพลางพูดว่า ใครบอกเจ็บปวดเมื่อจวนจะตาย ความจริงตอนชีวิตจะดับนั้นมีความรู้สึกสบายที่สุดไม่รู้สึกเจ็บปวดอะไรเลย ผมฟังแล้วก็มีความสงสัยคนสมัยก่อนนั้นบอกว่าก่อนจิตจะดับนั้นเป็นเวลาที่เจ็บปวดมากมายที่สุดทั่วทุกขุมขน

ต่อมาผมก็ฝันอีก เห็นเพื่อนข้าราชการเป็นผู้สนใจในพุทธศาสนาชอบหนังสือ *"กฎแห่งกรรม"* มาก กำลังรับราชการยังไม่ครบเกษียณก็ได้ถึงแก่กรรมลงแล้วมาเข้าฝัน ในฝันนั้นผมเห็นรูปร่างหนุ่มขึ้นมาก ใช้เครื่องแต่งตัวข้าราชการสมัยก่อน นุ่งผ้าม่วง เสื้อขาวปิดคอ

กระดุม ๕ เม็ด ถุงเท้ารองเท้าขาว ทั้งที่เวลานั้นเขาเปลี่ยนเป็นแบบสากลกันหมดแล้ว แต่ผมก็จำได้และรู้ว่าเพื่อนตายไปแล้วจึงถามว่า นี่คุณทำไมตายแล้วกลับหนุ่มขึ้น เพื่อนผมบอกกับผมว่า ในภพที่เขาอยู่นั้นไม่มีเด็กไม่มีคนแก่ มีแต่หนุ่มสาววัยฉกรรจ์ทั้งนั้น

ผมจึงฉวยโอกาสถามเรื่องที่ผมสนใจว่าเมื่อจิตจวนจะดับวิญ-ญาณจะออกจากร่างมีความรู้สึกอย่างใดบ้าง เพื่อนบอกว่า เวลาวิญญาณจะออกจากร่างนั้นเป็นเวลาที่ผมมีความสุขสบายที่สุด จิตใจอิ่มเอิบไม่มีการเจ็บปวดอันใด เวลาจิตจะดับมีความรู้สึกเหมือนง่วงแล้วก็หลับไปเท่านั้น ไม่มีอะไรน่ากลัวหรือทรมานเลย

ผมได้ฟังจากวิญญาณของเพื่อนมาเข้าฝันหลายรายแล้ว ในฝันพอรู้ว่าเพื่อนตายแล้ว ก็ต้องถามถึงเวลาตาย และทุกรายบอกคล้ายอย่างเดียวกันว่าสบายไม่มีการเจ็บปวดเหมือนกัน แต่ทำไมคนสมัยก่อนจึงพูดว่า ก่อนจิตจะดับเจ็บปวดทุกขุมขนทรมานแสนสาหัส ผมก็สงสัยที่ค้านกันอยู่ เช่นกิริยาก่อนตายของคนฆ่าหมูที่คลองเตยเป็นต้น

ความสงสัยของผมจึงได้ไปหาท่านที่มีความรู้ในสิ่งลี้ลับ หากมีสิ่งใดข้องใจก็ไปกราบถาม ท่านก็ได้ชี้แจงเหตุผลให้เห็นทางสว่างโดยท่านทำเพื่อช่วยเหลือไม่หวังสิ่งใดตอบแทน ไม่ยอมรับสิ่งใดอย่างเด็ดขาด เป็นที่น่าเคารพนับถืออย่างยิ่ง ผมกับเพื่อน ๆ ไปถามถึงข้อข้องใจเรื่องวิญญาณจะออกจากร่างนั้นทำไมในความฝันจึงบอกเป็นเสียงเดียวกันว่าเป็นเวลาสบายที่สุด แต่เท่าที่ได้ยินมาแต่เก่าก่อนไม่ตรงกัน

ผมก็ได้รับคำบอกเล่าจากผู้สูงด้วยความรู้ด้วยคุณธรรม ทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมว่า "ผู้ที่มาเข้าฝันนั้นล้วนแต่เป็นผู้ทำความดี ไม่มีบาป สร้างแต่กุศลเป็นบารมี เวลาตายจิตจึงบริสุทธิ์ เมื่อก่อนจิตวิญญาณจะดับ ผลบุญทำให้ใจสงบ เกิดความสบายในเวลาจะจากโลกนี้ไปสู่สุคติภพ" และบอกว่า

อันว่าหญิงหรือชายหากเป็นคนดีมีศีลธรรม เมื่อจะลาจากโลกนี้ไปแล้วยังสามารถทำคุณประโยชน์ให้แก่บุคคลและส่วนรวมในโลกมนุษย์ได้ดีกว่าเมื่อยังมีชีวิตอยู่

ส่วนมนุษย์ใจพาลสันดานหยาบสร้างบาปไว้มากมาย เมื่อยามชีวิตจะดับก่อนจิตวิญญาณจะออกจากร่าง ก็เกิดอาถรรพณ์แสดงถึงสิ่งชั่วร้ายที่ทำไว้หนักนั้นติดตามนำไปสู่ทุคติภพ บาปกรรมชั่วสนอง ฉะนั้น ผมจึงได้พิจารณาดูเหตุผลตอบคำถามตอนแรกว่าเราเกิดมาทำไม และเกิดเพื่ออะไร เราก็รู้แล้วว่าเราเกิดมาเพื่อคอยวันตาย

เมื่อรู้ว่าเรามีความตายรออยู่ข้างหน้า กำลังจะมาถึงตัวเราในวันหนึ่ง ระหว่างที่รอคอยความตายนั้นเราใช้สติปัญญาและเหตุผล เราควรสร้างกรรมดีก่อนความตายจะมาถึง หรือจะทำความชั่วเมื่อถึงเวลาก่อนจะหมดลมก็จะรับผลดังที่ได้มีผู้ประสบรู้เห็นมาแล้ว เราจึงควรพึ่งตัวเอง อย่าให้พวกมารศาสนาชั่วหลอกลวง มนุษย์พวกนี้ก็คอยเวลาตายเหมือนกัน ผิดแต่ที่เขาสร้างความชั่วไว้หนักมาก ถึงคราวจะจากโลกนี้ไปจะต้องใช้หนี้กรรมอย่างหนัก เวลาจะดับก่อนตายจิตฟุ้งซ่านทุรนทุรายเหมือนจะมีความทุกข์แสนสาหัสเพื่อจะให้คนที่มีชีวิตอยู่ต่อไป

จะได้รู้เป็นพยานว่ากรรมมีจริง ทำบาปนั้นทำให้เห็นผลเมื่อวิญญาณจะออกจากร่างไปสู่ทุคติ บางคนก่อนตายหลับตาร้องโวยวายด้วยความกลัว เหมือนจะเห็นว่ามีคนฉุดกระชากลากเอาตัวไป แสดงท่าทางความหวาดกลัว หลบไปหลบมา ทำให้ญาติพี่น้องต้องพลอยอกสั่นขวัญหายไปด้วย นี่ผมก็ไม่ได้เห็นด้วยตาตนเอง ผู้ใหญ่รุ่นก่อนนี้เล่าให้ฟัง ขอจงพิจารณาดูเองว่าควรเชื่อเพียงใดหรือไม่ ผมเป็นแต่เพียงเก็บเรื่องเก่ามาเล่าให้ฟังเท่านั้น อยากจะพูดย้ำว่ามีผู้ตั้งใจจะทำลายศีลธรรมเพื่อสร้างความชั่วไว้ในโลกมนุษย์ จึงอยากจะออกความคิดเห็นว่า เราเกิดมาเพื่อรอเวลาตาย เราควรจะพิจารณาตัดสินใจสร้างความดีไว้ เวลาตายจิตสะอาดบริสุทธิ์สบาย หากสร้างความชั่วถึงเวลาตายกว่าจะหมดลมได้รับความลำบากทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส อยากจะบอกว่าธรรมะทางพุทธศาสนานั้นเรารู้แต่หลัก แต่ไม่เคยปฏิบัติก็ไม่เกิดผล ผู้ปฏิบัติแต่ขาดศีลธรรมขาดสติ ขาดสมาธิปัญญาก็ไม่เกิดผลเช่นกัน อย่าลืมว่ามนุษย์เรานี้มีปัญญาเป็นเลิศประเสริฐยิ่งกว่าสิ่งใดในโลก จงใช้ปัญญาของเราพิจารณาหาทางหลุดพ้นจากโลกมนุษย์ตามหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปฏิบัติได้เมื่อไรประตูนรกอเวจีอบายภูมิจะปิด วิญญาณไปสู่สุคติภพแน่นอน อุปมาเหมือนมีเด็กนักเรียนคนหนึ่งมีความขยันเอาใจใส่เล่าเรียนทำการบ้าน เมื่อครูให้การบ้านก็เอาใจใส่ เช้าขึ้นไปโรงเรียน ตัวเองย่อมรู้ว่าการบ้านที่ครูให้นั้นทำได้ทุกข้อจิตใจแจ่มใสสดชื่นเบิกบานยิ้มแย้ม

มีเด็กนักเรียนอีกคนหนึ่งอยู่ชั้นเดียวกัน ผิดกันที่การเล่าเรียนขาดความเอาใจใส่ การบ้านก็ทำอย่างซังกะตาย เช้าขึ้นไปโรงเรียน

จิตใจไม่สบายเพราะการบ้านที่เขาทำ รู้ตัวเองดีว่าผิดมากกว่าถูก เช้าขึ้นกลัวครูดุ จิตใจไม่ชุ่มชื่นร่าเริงเลย มีแต่ความหวาดกลัวว่าครูจะทำโทษ

เรามาพิจารณาดูอนาคตของเด็กทั้งสองนี้จะผิดแผกแตกต่างกันอย่างใด หากเด็กผู้เกียจคร้านนั้นไม่เปลี่ยนนิสัยจากความไม่เอาใจใส่กลับมาเอาใจใส่ในการเรียน

เมื่อสรุปเรื่องรู้แล้วว่าทุกคนเกิดมาอยู่เพื่อตาย ไม่มีใครหนีความตายพ้น ผิดแต่คนดีคนชั่วเวลาจิตวิญญาณจะออกจากร่างเท่านั้น คนดีก็ตายด้วยจิตสงบ เพราะรู้ว่ากุศลบารมีช่วยให้ไปสู่สุคติ ยกระดับให้สูงกว่าในโลกมนุษย์ที่เต็มไปด้วยความทุกข์ยากลำบาก ส่วนคนชั่วใจบาปหยาบช้าก็มีความหวาดกลัว เพราะรู้ตัวว่าจะต้องไปสู่ทางทุคติภพ จะได้รับความลำบากยากเข็ญ ต้องใช้หนี้กรรมในอบายภูมิ ความตายเหมือนกันแต่ไปแยกภูมิที่ต่ำสูงสุขทุกข์ผิดกัน เป็นสิ่งที่ควรจะพิจารณา อย่าประมาทขาดสติ จะได้ไปอยู่ในภพภูมิที่สูงขึ้น สุขสบายกว่าในโลกมนุษย์ หรือจะไปอยู่ในอเวจี ทุกอย่างอยู่ในจิตใจของเราเอง

ป. ขอบคุณครับ วันนี้ขอถามเพียงเท่านี้ก่อน และอยากให้การสนทนานำคำตอบคำถามนี้ไปลงในหนังสือที่จะจัดพิมพ์แจกในวัน "วิสาขบูชา ปี ๒๕๑๙" นี้ หากโอกาสหน้ามีเวลาก็อยากจะสนทนาแบบนี้อีก สวัสดีครับ

ท้ายเรื่อง

ท้ายเรื่องในพระพุทธศาสนาไม่มีคำว่าบังเอิญ แต่เมื่อเช้าวันเสาร์ที่ ๑๗ เมษายนนี้ได้มีผู้มาหาผมผู้หนึ่งแจ้งให้ทราบว่า วันนี้เวลาบ่าย ๑๗.๐๐ น. จะมีการประชุมเพลิงพระภิกษุแก่น เพชรงาม ที่วัดใหม่เจริญราษฎร์ อำเภอหนองจอก

ผมได้ฟังก็ทำให้นึกถึงเรื่อง "*สัตว์พยาบาท*" ซึ่งได้เขียนขึ้นในวันออกพรรษาและงานกฐิน พ.ศ. ๒๕๑๘

นึกได้ว่าพระภิกษุแก่น เพชรงาม รูปนี้ท่านถูกสัตว์ที่ท่านสร้างกรรมไว้ในอดีตเมื่อครั้งวัยหนุ่ม ติดตามมาก่อกวนก่อนจิตวิญญาณท่าน ก่อนจะมรณภาพไปจากโลกนี้

ผมนึกอัศจรรย์ใจที่บังเอิญเช้าวันเสาร์ที่ ๑๗ นี้จะได้จัดส่งต้นฉบับให้ทางโรงพิมพ์เพื่อเรียงให้ทันในวันวิสาขบูชาปี ๒๕๑๙ ทำให้ผมนึกถึงแม่ชีมาลัย เพชรงาม ได้บันทึกมาให้ปีก่อน ตรงกับเหตุการณ์ที่กำลังเขียนอยากได้ตัวอย่างที่เกิดขึ้นแล้ว ผมเองก็ลืมเรื่องนี้อย่างสนิท จึงขอต่อท้ายหากท่านที่ยังไม่อ่านเรื่อง "สัตว์พยาบาท" ก็ขอให้อ่านแล้วพิจารณาดูผสมกับเรื่องที่สนทนากันมาแล้วด้วยสติปัญญาของท่านเอง

ผู้มาบอกอย่างกระชั้นชิดผมไม่มีเวลาจะปลีกตัวไปในงานฌาปนกิจศพพระแก่น เพชรงาม ที่วัดใหม่เจริญราษฎร์ อำเภอหนองจอก จังหวัดกรุงเทพมหานคร

ผมได้ฝากหนังสือ *"วันสงกรานต์"* กับ *"มารศาสนา"* ไปเพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพพระภิกษุแก่น เพชรงาม ในครั้งนี้ และขอยุติการสนทนาโต้ตอบเรื่อง *"เราเกิดมาทำไม ?"* ลงเพียงเท่านี้.

สวัสดี





พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ชวนพิมพ์
112-116 ถนนบริพัตร บ้านบาตร
กรุงเทพมหานคร โทร. 2810541
นายชวน ศรสงคราม ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา พ.ศ.2519